Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:
Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՍԵՐԵՔՐՅԱԿ
√ 16

II 2/18

Ստեփաննոս Պօղոսեան
ՍԵՐՆԵՐԱԿԵԱՆՑ
Աստրախան

2000

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՓԼԷՕՐԵՍԱՅ ԳԱՂՂԻԱՑՒՈՅ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԵՐԿՈՒՍ ԳԻՐՍ

ՎԱՍՆ

ՆՈՐԱՏԻՔ ԵՒ ՉԱՓԱՀԱՍ ՄԱՆԿԱՆՑ

ԹԱՐԳՄԱՆԱԲԱՐ ՇԱՐԱԴՐԵԱԼ
ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԲԱՐԲԱՌ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1876

3769
41
(19996-59
16.
16-2001
ՅԱՌ. Ա. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Աստրախան

Ճշմարիտ Հաւատքն է սկիզբն և հիմն մարդուս երջանկութեանը. վասն զի մարդուս բնութիւնն որ հանգիստ կը սիրէ, որչափ որ դրսի զուարճութիւններով կարծէ թէ պիտի մխիթարուի, այնչափ անհանգիստ սրտին մէջը կը տանջուի, ինչուան որ խիղճը հանդարտի. և մարդուս խիղճը չի կրնար հանգստանալ ինչուան որ ճշմարտութիւնը չի գտնէ. և աս մարդուս սրտին փնտռած ու սիրած ճշմարտութիւնը սուրբ Հաւատքին մէջն է։ Աս ըսածիս ճշմարտութիւնը իմանալու համար շատ խորունկ բաներ հասկընալ պէտք չէ. հերիք է որ ամեն մարդ դառնայ մէյմը իր սրտին վրայ նայի, իր խղճին հարցնէ՝ թէ ինչո՞ւ խռոված շարունակ կռուոյ հետ է՝ ու անհանգիստ. ինքը

որչափ որ կը հանգչեցնէ կը զբաղեցնէ մար-
մինն ու զգայարանքները, խիղճը ոչ երբէք
գոհ կըլլայ, և չի թողուր որ մարդ վայելէ
զաշխարհքը հանգարտութեամբ ամեն սրտին
փափաքները կատարելով։ Ասոր ներհակ
ով որ ճշմարտութեան ետևէ ինկած՝ չարու-
նակ իր խղճին խորհուրդ հարցնելով կը
փնտռէ զսուրբ Հաւատքը, ու կը ջանայ Հա-
ւատքին հաճոյական գործքեր ընելու, և իր
խղճմտանքը չի բարկացնելու, այնպիսին
երբոր մտքին աչքը իր վրայ կը դարձնէ, կը
տեսնէ որ սիրտը այնպիսի հանդարտու-
թեան մը մէջ է, այնպիսի երջանկութեան
մը համ կառնէ, որ անոր բաղդատելով ա-
մեն աշխարհքիս զուարճութիւնները կար-
համարհէ ու ծաղրական բան մը կը սեպէ.
կը տեսնես այնպիսին որ դրսի ամեն տեսակ
նեղութիւններու մէջ խաղաղ և գոհ կեանք
մը կանցնէ։ Աս երկու մարդիկները որոնց
մէկը խղճին ըսածը մտիկ չընելով կուզէ
հանգիստ կեանք անցնել, և մէկալն որ կը
ջանայ միայն իր խիղճը խաղաղ բռնելու,
ու ան պատճառով ամեն դրսի զուարճու-
թիւնները ոտքի տակ կառնէ, աս երկուքին
առջինը կը նմանի ան մարդուն՝ որ իրեն
համար պառկելու հանգչելու մէկ տուն մը
առեր է, մէջը օձերով կարիճներով և ու-
րիշ խայթող չարչարող վնասակար կենդա-
նիներով լեցուն, ու ինքը դուրսը ունի բարե-
կամներ, ուրախութեան տեղեր. ցորեկը
կերթայ ան տեղուանքը ուրախանալու հա-
մար, բայց երբոր գիշերը վրայ կըհասնի իր

բարեկամները կը բռնեն զինքը կըբերեն իր
տունը բանի ներս կը խոթեն ու դուռը վրայ-
էն կը գոցեն, հոն կըսկսի ինքը տանջուելու
ան խայթող կենդանիներէն ինչուան ա-
ռաւօտ. և առաւօտը կերթայ նորէն ուրա-
խանալու։ Բայց այնպիսին ցորեկն ալ ինչ-
պէս կըրնայ ուրախանալ՝ քանի որ կը մտա-
ծէ թէ իրիկուան նորէն պիտի երթայ
ան սարսափելի տանջանքները քաշելու։
Ահա ամենևին ասոր նման է ան մարդն որ
խղճմտանքը կը գոցէ ու դուրսը կուզէ
զուարճանալ, բայց խղճմտանքին ձեռքէն չի
կըրնար ազատիլ, երբեմն երբեմն ուզէ չուզէ
խղճմըտանքին տանը մէջ կը մտնայ ու կը
տանջուի։ Իսկ երկրորդ մարդը է ան՝ որ իր
տունը զարդարած հանգիստ պատրաստած
է իրեն համար, ու երբոր դուրս կելլէ ու
թշնամիներ իր վրայ կը հասնին, ու կըսկսին
իրեն նեղութիւն տալ, մէկէն կը քաշուի իր
տունը կը հանգստանայ, ամեն նեղութիւն
կը մոռնայ. և թէ որ կուզէ չը վշտանալ ամե-
նևին տնէն ալ դուրս չելլէր, այսինքն խըղճ-
մըտանքին դէմ բան չընէր։ Եւ մեծն ան է
որ էն վերջը երկուքն ալ իրենց տունը փա-
կուած պիտի մնան. մէկը յաւիտեան պիտի
տանջուի իր խղճմտանքով, իսկ մէկալը
յաւիտեան պիտի զուարճանայ իր խղճմը-
տանքով։ Աս բաներս գիտնալով որչափ
փափաքելի բան է տղոց պզտիկուց սորվեցը-
նել ճշմարտութեան հիմունքը, վարժեցնել
իրենց ճշմարտութեան ետևէն երթալ,
ճանչնալ զսուրբ Հաւատքը, որպէս զի մեծ-

նան նէ չըլլայ թէ մոլորած տանջուին իրենց խղճերնուն ձեռքէն. որովհետեւ պզտիկուց վարժած ալ չըլլալով, ան ատենը իրենց դժուար կըլլայ յաղթելը արտաքին փորձութիւններուն՝ ու խղճին հետեւիլ: Վասն զի աս ալ փորձուած է թէ պզտի տղայ մը քանի որ միտքը չէ բացուած, երբոր բնութապէս կը սորվի հաւատոյ սկզբունքները, որովհետեւ ճշմարտութիւն են, խղճին յարմար բաներ են, երբոր կը մեծնայ, խելքը կը բացուի, ամենայն սիրով անոնց ետեւէն կերթայ, ու դիւրաւ իր վախճանին կը հասնի: Աստ ներհակ, ան տղաքը որ պզտիկուց երեսի վրայ կը մնան, կամ իրենց կամքովը կը մեծնան, քանի որ մտքերնին չէ բացուած, կամ ծուռ սկզբունքներու մէջ կը կրթուին, ասանկները երբոր ատեն կուգայ մտքերնին կը բացուի, կըսկսին տեսնել առջեւնին շատ տեսակ ճամբաներ, և կրքերնին, յօժարութիւննին անկարգութեանց ետեւէն կերթայ, իրենք ալ կը թողուն ինքզինքնին, ու կընեն ինչ որ ախորժակնին կուզէ. և թէպէտ խղճերնէն կը տանջուին, բայց խղճին մտիկ ընելու ու ճամբայ գալու տեղ, իրենց թշնամիներնուն մէկն ալ իրենց խիղճը կը սեպեն, ու չարաշէր մարդիկներու հետ մէկ եղած՝ կըսկսին համարձակ խօսիլ հաւատքին ճշմարտութեանը դէմ և խղճերնուն ալ դէմ. և ան ատենը՝ աւելի դիւրին է այնպիսիներուն իրենք իրենց հոգին կորսնցնելէն ետքը՝ ուրիշներուն ալ կորստեան պատճառ ըլլալ չար խրատներով, անկարգ

պատճառներով, քան թէ ճանչնալ ճշմարտութիւնն ու գործի գալ:

Հին ատենի Առաջնորդաց սորվեցուցած Քրիստոնէական վարդապետութիւնը, միայն պատմական կերպով էր ինչպէս որ սուրբ Առաքեալներն ալ կը սորվեցնէին, և ինչպէս որ իրենք ալ սորվեցան 'ի Քրիստոսէ խօսակցութեան կերպով, ու խրատական բաներ ալ մէջը խառնելով: Ինչպէս որ յայտնի կը տեսնենք սուրբ Օգոստինոսին չափահաս Երախայից համար շարադրած Քրիստոնէական վարդապետութիւնը. որ ամէնուն մէջ երեւելին է: Նմանապէս սրբոյն Կիւրղի շարադրած Կոչումն ընծայութեան: Ու ամէնէն աւելի սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին ըրած վարդապետութիւնը, մեր Տրդատ թագաւորնիս ու Ազգերնիս մկրտելէն առաջ հաւատքը սորվեցնելու համար պատմական կերպով, աշխարհքիս սկսուածքէն ինչուան 'ի Քրիստոս բերելով: Բայց աս կերպ քրիստոնէական վարդապետութիւն ընելը դադրեցաւ. վասն զի չափահաս երախայից մկրտութիւնն ալ քիչ կը պատահէր, ու քրիստոնէից տղոցն ալ իրենց պզտիկութեանը համար դժար էր երկայն խօսքերով շարադրածը սորվիլ. անոր համար սկսան Առաջնորդները ու Աստուածաբան վարդապետները հաւատքին խիստ հարկաւոր բաները կարճ կերպով շարադրել, ու այնպէս սորվեցնել: Աս կերպին մէջն ալ շատ փիլիսոփայական ու Աստուածաբանական բա-

ւեր խառնելով, սորվողները աղէկ չէին հասկընար և տգէտ կը մնային։ Աս վնասը տեսնելով սուրբն Իգնատիոս Լոյոլեան Յիսուսեանց կարգը հաստատողը, որ մեծ ջանք ունէր քրիստոնէից պայծառ ճանչընել տալու հաւատքը, սկսաւ հրապարակաւ քրիստոնէական վարդապետութիւնը ընել պարզ շարադրութեամբ ու հարցմունք պատասխանով՝ որ ամենքը աղէկ հասկընան. աս կերպս աւելի օգտակար եղաւ, ու քանի գնաց պայծառացաւ։ Շատ առաջնորդներ ու հոգեւոր վարդապետներ աս կերպով քրիստոնէական վարդապետութիւններ շարադրեցին։ Ոմանք ալ աւելի երկայն գրեցին խղճմտանքի բաները զտելու համար։ Այսպէս է մեր Մեծին Մխիթարայ Աբահօրը շարադրած Քրիստոնէական վարդապետութիւնն ալ, Գրաբառ ու Աշխարհաբառ։ Գրաբառը աւելի երկայն՝ որ եկեղեցականաց ալ ծառայէ. ու Աշխարհաբառը աւելի կարճ կերպով՝ ինչ և իցէ մարդու համար, մեծի ու պզտիկի։ Անկից ետքը ինչուան հիմա թէպէտ մեր ազգին մէջ հաւատքի ճշմարտութեան և սկզբունքներու վրայ խօսող գրքեր պակաս չեն, բայց ուզելով աւելի դիւրացնել ծնողաց թէ իրենք աղէկ հասկընալու համար, և թէ իրենց տղոցը պզտիկուց մտքերնին խօթելու համար այս ճշմարտութեան հարկաւոր սկզբունքները, պատշաճ սեպեցինք աս Քրիստոնէական վարդապետութիւնը գրել՝ թարգմանելու կերպով, ԺԴ Լուդովիկոս Թագաւորին

ու իր պալատին խոստովանահօրը Կղօդիոս Ֆլէօրիին շարադրածին հետեւելով. որուն մէջ տեղն 'ի տեղ ամենապարզ կը մեկնէ ամեն հաւատոյ հարկաւոր գիտելիքները, որ երկու գիրք բաժնուած է. առջինը վեց՝ եօթը տարուան պզտի տղոց համար կարճ կարճ հարցմունք պատասխանով։ Երկրորդը աւելի ընդարձակ պատմական կերպով. որուն ալ իմաստիցը յարմար հարցմունքներ աւելցուցինք սորվեցնողներուն հարցնելու դիւրութեան համար։

Եւ թէ ինչ կարգով գրած է, և ինչ մտքով այս կարգը բռնած է, լսենք Ֆլէօրիի բերնէն։

« Ես աս քրիստոնէական վարդապետութիւնը չի գրեցի ինչպէս մէկ պարզ կարդալու գիրք մը, կամ բերան սերտելու համար. այլ մանաւանդ իբրև մէկ գործիք մը քահանային կամ ուրիշ որ և իցէ սորվեցնողի մը ձեռքը որ կարենայ գործածել ինչպէս որ իրեն հաճոյ կերևնայ, առանց խղճահարութեամբ ասոր կապուելու՝ փոփոխել ըստ անձանց և ըստ դիպաց։ Վասն զի տղոց ուրիշ կերպ պէտք է խօսիլ, կրօնքի բաներուն տգէտ եղող չափահասից ուրիշ կերպ, լուսաւորուած քաղաքական մարդիկներուն տարբեր, գործաւոր վարի աստիճանի մարդկանց տարբեր. աս համառօտութեան մէջ չի կրնալով ամեն տեսակն ալ նշանակելու, բաւական սեպեցի գլխաւորները, երկու քրիստոնէական վարդապետութիւն շինելով. մէկ համառօտ մը մանկանց համար որ տգէտ մարդկանց համար ալ

կրնայ գործածուիլ. և մէկ ուրիշ աւելի մեծ մը աւելի լուսաւորուած կարողներու համար։ Առջինը հարկաւոր չէ անոնց որ երկրորդը հասկնալու կարողութիւն ունին. բայց որոնք որ առջինը կը գործածեն, պէտք է որ ետևէն երկրորդն ալ սորվին. որուն մէջ թէպէտ և ամենահարկաւոր եղած վարդապետութենէն աւելի բան կայ, բայց չեմ կարծեր որ մէջը անանկ բան մը յիշած ըլլամ որն որ խիստ հարկաւոր եղած չըլլայ ամեն քրիստոնէի։

Բայց ուզելով որ մեծ քրիստոնէականը կարենայ մինակ բաւական ըլլալ սորվողի մը, ինչ որ համառօտին մէջը կար, ամենքն ալ մէջը բովանդակեցի, և ես կարծեմ թէ աս կրկնութիւնը անօգուտ չէ։ Վասն զի նոր սորվիլ սկսողները ոչ երբէք անանկ մտադիր կըլլան որ մէկ անգամ լսելը իրենց բաւական ըլլայ. բաղդաւոր պէտք է սեպէ մէկը ինքզինքը թէ որ երրորդ կամ չորրորդ անգամ կրկնելուն մտքերնին պահեն. և ես կարծեմ որ սուրբ գրոց մէջ գտնուած յաճախ կրկնութեան պատճառն աս է, մանաւանդ օրինաց գրոց մէջ...։ Անանկ ալ ես կարծեմ որ լաւ կըլլայ թէ որ մէկ տղայ մը իր հօրմէն և մօրմէն սորվելէն ետքը հաւատամքին խօսքերը մէկ քանի համառօտ մեկնութիւններով, սկսի սորվիլ համառօտ քրիստոնէական վարդապետութեան պատմութիւնը ամեն մէկ դասին հարցմունքով և պատասխանովը. ու ետքը սորվի հաւատոյ վարդապետութիւնները, որոնք որ

պէտք է աւելի ջանալ միտք պահելու, ետքը սկսիլ ընդարձակ քրիստոնէական վարդապետութիւնը, հոն նորէն սորվի նոյն պատմութիւնները և նոյն վարդապետութիւնները աւելի ընդարձակած։ Եւ այսպէս շատ անգամ լսելով մի և նոյն ճշմարտութիւնները այնչափ զանազան կերպերով, կրնայ ըլլալ որ մտքին մէջ տպաւորին. կրնայ ըլլալ որ սկսի համ առնել, և վառուի փափաքը աւելի 'ի հիմանց սորվելու ըզ-հաւատքը՝ բոլոր մնացած կենացը մէջ սուրբ գիրք և ուրիշ հոգևոր գրքեր կարդալով, քարոզներ լսելով ընտանեկան խօսակցութեանց մէջ։ Ես ալ գիտեմ որ համառօտ քրիստոնէական վարդապետութիւնը սորվելու հարկաւորութիւն ունեցողներուն մէջ այլ և այլ աստիճան կարողութիւն ունեցողներ կան, նաև անանկներ որ մէկէն կրնան մեծէն սորվիլ. սորվեցնողին կրնայ յարմարցնել ըստ աստիճանին։ Պէտք է որ համառօտէ կամ երկնցնէ պատմութիւնը ըստ կարողութեան ուսանողաց. անոնց միտ եղածը պարզէ, տարակոյսները լուծէ. մէկ խօսքով՝ մէկ նիւթէն մէկալը չանցնի ինչուան որ առջինը չի հասկընան իրենց կարողութեան չափով»։

Ինչպէս որ կըսէ Ֆլէօրին ալ, ասանկ կարգաւորեալ սորվեցնելու համար, սորվեցնողները հոս տեղս գրածէն աւելի բան պէտք է գիտնան, որ սորվողները շատ բաներ լսելով սորվածներնուն պատճառ, կարենան այսչափ մտքերնին պահել։ Պատ-

մութեան մասին մէջ շատ տեղ աւելի ընդարձակ պէտք է պատմել. ինչուան պէտք կըլլայ երբեմն Աստուածաշունչին միջէն ան հատուածը կարդալ։ Իսկ վարդապետութեան մասին մէջ աւելի պարզ բացատրել յարմար օրինակներով, նմանութիւններով, բայց պէտք է զգուշանալ իր քովէն անստոյգ և կամ տարակուսական բաներ աւելցնելէն և սուրբ գրոց պատմութեան մէջ դրսի կարծիքներ խառնելէն իբրև ստոյգ պատմելով։ Պէտք է պզտիկուց վարժեցնել տղոց միտքը գոհ ըլլալու Աստուծոյ յայտնած ճշմարտութիւններով, ու աւելին չի փնտռել. և կարծիքով ըսուած բանը հաւատոյ մասանց հետ չի խառնել։

Ո՞ւր է թէ ամեն քրիստոնեայք այսպէս կարգով պզտիկուց սորված ըլլային. վասն զի ան ատենը Քրիստոսի տեառն մերոյ սուրբ անունը ամենեւն չէր անարգուեր։ Ո՞ւր մնաց որ բոլոր սուրբ գիրքն ալ գիտցող կըլլային, ու կը կատարուէր սուրբ գրքին խօսքը, թէ Եղիցին ամենեքեան ուսեալք յԱստուծոյ։ Վասն զի սուրբ գիրքը Աստուծոյ խօսած ու յայտնած բաներն են. ու ով որ անոնք սորվի՝ Աստուծմէ սորված կը սեպուի. անոր համար կըսէ սուրբն Օգոստինոս, «Յորժամ ընթեռնումք զսուրբ գիրս, Աստուած ընդ մեզ խօսի. իսկ մինչ աղօթեմք, մեք ընդ Աստուծոյ խօսիմք»։ Աս ալ պէտք է գիտնալ. որ աս Քրիստոնէական վարդապետութիւնը սորվելու տղաքը, որչափ պզտիկ ըլլան՝ այնչափ աղէկ

է։ Զորս հինգ տարուան տղան թէպէտ բանաւորութիւն չունի, այսինքն խելքը բացուած չէ, բայց որովհետև տղաքը բան խօսիլ ու պատմել կը սիրեն. անոր համար ան պատմութիւններուն պատճառաւը աղէկ կրնան սորվիլ։ Ուստի պէտքը չէ որ ծնողքը անհոգանան սորվեցնել տալու՝ ըսելով թէ պզտիկ է տղան։ Ասկից ան մեծ բարիքն ալ կելլէ, որ հաւատքի դէմ փորձութիւններէն, որ թէ սատանայէ ըլլայ, թէ անհաւատներէն ըլլայ, չեն կործանիր։ Ու Աստուած չընէ՝ կործանին ալ նէ, դարձեալ կը դառնան. վասն զի շիտակը գիտցողը՝ ծուռը շիտակի տեղ չի կրնար ընդունիլ։

ՆՈՐ ԼԵԶՈՒ ԵԼԱԾ ՏՂՈՑ

ՍՈՐՎԵԼՈՒ

ՀԱՒԱՏՈՑ ՄԱՍՈՒՆՔ

Ստեփաննոս Պօղոսեան
Աստրախան

Ծնողք, մանաւանդ Մայրերը ան պզտիկ տղոցը, որ լեզունին կըսկսի բացուիլ, շատ աղէկ կըլլայ ու հարկաւոր է՝ որ այնպիսի տղոցը օրուան մէջ քանի մը անգամ ըսեն Յիսուս, Յիսուս. կամ Յիսուսի ու Աստուածածնի պատկերը ցուցնելով պագցնել տան, քան թէ պարապ խօսքեր ըսեն տղաքը սիրած ատեննին։ ինչպէս կան շատ աստուածասէր խաթուն մայրեր որ աս սուրբ խրատը կը կատարեն ու ասով ան տղոց մտքին մէջ կը հաստատեն Աստուծոյ ճանաչումը, և թէ պէտք է սիրել զԱստուած։ Որոնց թէպէտ խելքերնին բացուած չէ, բայց որովհետև սկսեր են լսած բաները ու իրենց մօրը սիրելը սրտովին իմանալ, կըսկըսին իմանալ ու հասկընալ ալ, թէ Աստուած Յիսուս մեծ բան է, բարի բան է, պէտք է սիրել։ Եւ այսպէս աս հասկընալը քանի երթայ նէ, մէկ խղճմտանքի շարժում մը կը բերէ իրենց. որ երբոր Յիսուս կամ Աստուած լսելու ըլլան, իրենց մէկ մեծ ու պատուելի ու սիրելի բան մը կերենայ, ու ատկից ալ քիչ քիչ սրտերնուն փափաք կուգայ որ տեսնեն զԱստուած, ունենան ու վայելեն։ Աս շատ հարկաւոր բան է. ու մայրերը պէտք է շատ ջանան, որ ան պզտիկու-

թեան ատենէն Աստուածսիրութեան փափագը արթընցնեն տղոցը սրտին մէջ։ Աս ընելէն ետքը, քիչ քիչ ալ վախ ձգեն անոնց սրտին մէջ, շատ անգամ վախնալու կերպով ըսեն. Յիսուս կը սրդողի, գըժոխք կը խրկէ, և այլն. որ ասով անոնց սրտին մէջ Աստուծոյ երկիւղը կամ վախը մնայ, և այսպէս ան երկու էն հարկաւոր առաքինութիւններուն, այսինքն՝ Աստուածսիրութեան ու երկիւղին հիմը դրուի սրտերնուն մէջ ու անանկ սկսին մեծնալու։ Ո՜հ թէ, ինչ բարի զաւակ պիտի ըլլայ այնպիսին, որ պզտիկութենէն Աստուծոյ սիրոյն ու Աստուծոյ երկիւղին մէջ խելքը բացուեր ու մեծցեր է. վասն զի աս երկու էն մեծ առաքինութիւններ են, որ ինչ և իցէ մարդ Աստուածասէր կընեն, որուն կամքը կատարել ջանայ, Աստուծմէ վախնալով Աստուծոյ կամքին դէմ չընէ. և ահա այսպիսին իրաւ որ սուրբ պէտք է ըլլայ։

Աս անանկ յայտնի բան է, որ օրինակ բերել պէտքը չէր. բայց որովհետև լսելու արժանի բան է՝ կ՚ըսենք միայն բարեպաշտ թագուհին Պլանքա, որ Ս. Լուդովիկոս Գաղղիոյ սուրբ թագաւորին մայրն էր. երբոր ունեցաւ աս տղան ուզեց որ Աստուծոյ սիրոյն ու վախին մէջ մեծցընէ, որ սուրբ թագաւոր մը ըլլայ. ինչ ըրաւ. ամեն օր քանի մը անգամ կըսէր տղուն, Շատ աւելի կուզեմ տղաս՝ որ զքեզ մեռած տեսնեմ, քան թէ մէկ մեղք մը ընես Աստուծոյ դէմ։ Աս խօսքը կամաց կամաց անանկ միտքը

ան տղուն սիրտը, որ մէկ սքանչելի Աստուածավախ ու Աստուածասէր Թագաւոր մը եղաւ, ու մեծ սրբութեամբ ալ գնաց առ Աստուած, պարծանք ըլլալով Գաղղիացւոց ազգին:

Ո՛ւր էր թէ ամեն մայրեր ասանկ ընէին. բոլոր աշխարհքս սուրբ մարդիկներով լեցուն կըլլար, ու արքայութեանը մէջ որչափ սուրբեր որ կան նէ, տասն անգամ, հազար անգամ, աւելի կըլլային: Աս ըսածէս ան ալ կիմացուի՝ որ շատ մարդու կորսուելու պատճառը ծնողքն են:

Երբոր տղան քիչ քիչ կըսկսի խօսելու, ան ատենը մէկ երկու Քրիստոնէական վարդապետութեան հարկաւոր բաները՝ որ գրեր ենք վարը, անոնք երբեմն ըսեն տղոցը որ սորվին. և որովհետև տղաք՝ ան պզտիկութեան մէջը շատ բան չեն տեսեր, չեն լսեր, խելքերնին ալ շատ բաներով լեցուն չէ, ու ցրուած չէ. ուստի շուտով լսածնին միտք կըպահեն: Ու աս շատ հարկաւոր է, որովհետև տղան չորս հինգ տարուան ըլլայ նէ, աս Քրիստոնէականին առաջին մասը պէտք է սկսիլ սորվեցնել. ուստի աղէկ կըլլայ, որ առաջ տղաքը յայտնի գիտնան աստուածային ճանաչումը, ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուրդը, Մարդեղութիւնը փրկչին, ու Յաւիտենական կեանքը: Բայց ան քիչ բաները սորվեցնելու ատենպէտքը չէ ստիպեն սրդողին. վասն զի տղայական անդադարութիւնն ալ սկսած է, ուստի այնչափ խելք չեն կրնար տալ, անոր

համար հետերնին խօսակցութիւն ընելու պէս պէտք է ընեն՝ որ մտքերնին մտնայ: Ու քնանալու ատեններն ալ աղօթքի տեղ զանոնք կրնան ըսել տալ, որ տղաք ան միջոցին շուտով կը հնազանդին՝ որ պառկին քնանան: Ահա այսպիսի կերպով հաւատքին ան մէկ քանի հարկաւոր բաները սորվին, որ ետքը սկսին առաջին մասը սորվեցնելու:

ԻՐԵՔ ՉՈՐՍ ՏԱՐՈՒԱՆ ՏՂՈՑ

ՍՈՐՎԵԼՈՒ

ՀԱՒԱՏՈՑ ՄԱՍՈՒՆՔ

Յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ ամէն։

Ա. ԱՍՏՈՒԱԾ մէկ է։ Բ. Անձը իրեք է, Հայր Աստուած, Որդին Աստուած, Հոգին սուրբ Աստուած։ Գ. Երրորդութիւնը մէկ Աստուած է, ու իրեք անձ։ Դ. Աստուած ստեղծեր է աշխարհքս, ու ամեն բանը։ Ե. Աստուած զիս ալ ստեղծեց, որ զինքը ճանչնամ, սիրեմ, պատուիրանքները պահեմ, երբոր մեռնիմ արքայութիւն երթամ։ Զ. Աստուած ամեն տեղ է, ամեն բան կը տեսնէ։ Է. Աստուած արքայութիւնը սուրբերուն համար ըրեր է։ Ը. Դժոխքն ալ մեղաւորներուն համար ըրեր է ու մէջը կրակ կայ որ չի մարիր։ Թ. Որդին Աստուած մեզի համար մարդ եղաւ. անունը Յիսուս Քրիստոս է։ Ժ. Սուրբ կոյս մարիամ Աստուածածինը Յիսուսի մայրն է։ ԺԱ. Յիսուս մեր մեղացը համար խաչեցաւ ու մեռաւ։ ԺԲ. Իրեք օրէն ետքը Յիսուս յարութիւն առաւ։ ԺԳ. Յիսուս համբարձաւ երկինքը գնաց։ ԺԴ. Յիսուս երկնքէն նորէն պիտի գայ դատաստան ընէ. արդարները արքայութիւն պիտի տանի, ու մեղաւորները դժոխք պիտի խրկէ։

Նմանապէս Հայր մերը, Ողջոյնը ու Հաւատամքը քիչ քիչ ըսելով սորվեցնեն։

Առանձին Խրատ Մայրերուն։

ԱՅՍՉԱՓ բաները գիտնալը մէկ իրեք չորս տարուան տղու մը բաւական է. հերիք է որ իրենց ծնողքը անհոգ չըլլան սորվեցնելու։ Ու ինչպէս որ առաջ ըսինք. ամեն օր երբեմն մէկ խօսքը, երբեմն մէկալը ըսեն. ու երբեմն ալ պտուղ կամ ուրիշ բան մը ցուցնեն թէ կուտան, թէ որ սորվին ու ըսեն նէ, և այլն։

Ասանկ բաներ ընելը աղէկ գիտեն մայրերը, ու անուշութենով շատ աղէկ ու շուտ կը սորվեցնեն, քան թէ հայրերը. վասն զի հայրերուն սիրտը շուտ կը նեղանայ. ու նեղանալնուն համար պզտիկ տղաքն ալ կը խրտնուն ու չուզելքնին ընելով դժուար կը սորվին։ Թէպէտ աս ըսելով չենք արդարացներ հայրերը, վասն զի բնութեան պարտք է, ու Աստուածային օրէնք է, որ պէտք է սորվեցնեն իրենց տղաքը. հեզութիւն պիտի ունենան ու համբերութիւն, որ աս իրենց պարտքը կատարեն. « Հարք, մի զայրացուցանէք զորդիս ձեր, այլ սնուցանիջիք զնոսա խրատու և ուսմամբ տեառն ». կըսէ սուրբ Առաքեալն Պօղոս։ Ուսմամբ տեառն որ կըսէ նէ՝ հաւատքի բաներն է։ Տղոցը մարմնաւոր կեանք տուին նէ, հոգիներնուն կեանքն ալ տալու պարտական են։

Բայց թէ որ ըսեն մայրերը, Դժուար է մեզի թէ տան բաները հոգալ, թէ տղաքը նայիլ, ու թէ ասանկ բաներ ալ սորվեցնել։

Իրաւ որ դժուար է . բայց գիտնան որ անոր համար չի կարգուեցան՝ որ հանգիստ ապրին , ու տղոցը մարմնաւոր կեանքը միայն սիրեն , հապա զհոգին պէտք է որ սիրեն ։ Զաւակ ունենալը անոր համար չէ , որ աս աս աշխարհքիս մէջ մարդիկ շատնան , ատ անբան կենդանիներուն հետ մէկ ըլլալ է . անոր համար ալ չէ՝ որ դժոխքը լեցունեն՝ տղաքը գէշ մեծցընելով , հապա որ երկինքը լեցունեն . ասիկա ուրիշ բանով չըլլար , բայց եթէ կաթ տալու ատեն՝ Աստուծոյ սէրն ու Աստուծոյ վախը , որչափ որ կարելի է , ան պզտիկ տղոցը սիրտը խօթեն ։ Ու որովհետեւ մայրերուն ձայնը տղոցը ականջին անոյշ կուգայ , անոր համար աւելի մայրերը սորվեցնելու պարտական են ։ Եւ երկրորդ , իրենց տղաքը ըլլալով՝ բնական սէրը շատ կը թեթեւցնէ ատ դժուարութիւնը ։ Կը տեսնենք որ կան անանկ բարեպաշտխաթուն մայրեր , որ տանը ամեն բանը հոգալէն ետքը , իրենք իրենցմէ որչափ որ գիտեն սուրբ հաւատքին ու բարի վարուց բաները և աղօթքները մէկիկ մէկիկ կը սորվեցնեն իրենց զաւակացը . ու արժանաւորապէս ալ կուրախանայ իրենց սիրտը Աստուծոյ առջեւը ։ Ահա ես եւ մանկունք իմ զոր ետ ինձ Աստուած՝ ըսելով ։ Թէ որ անոնք կրնան ընել նէ , ամեն մայրերն ալ կրնան ընել , ու չընելնուն համար մեծ պատասխան պիտի տան Աստուծոյ ։

Ստեփաննոս Պօղոսեան
ՍՐԲԵՐԲԱԿԵԱՆՑ
Աստրախան

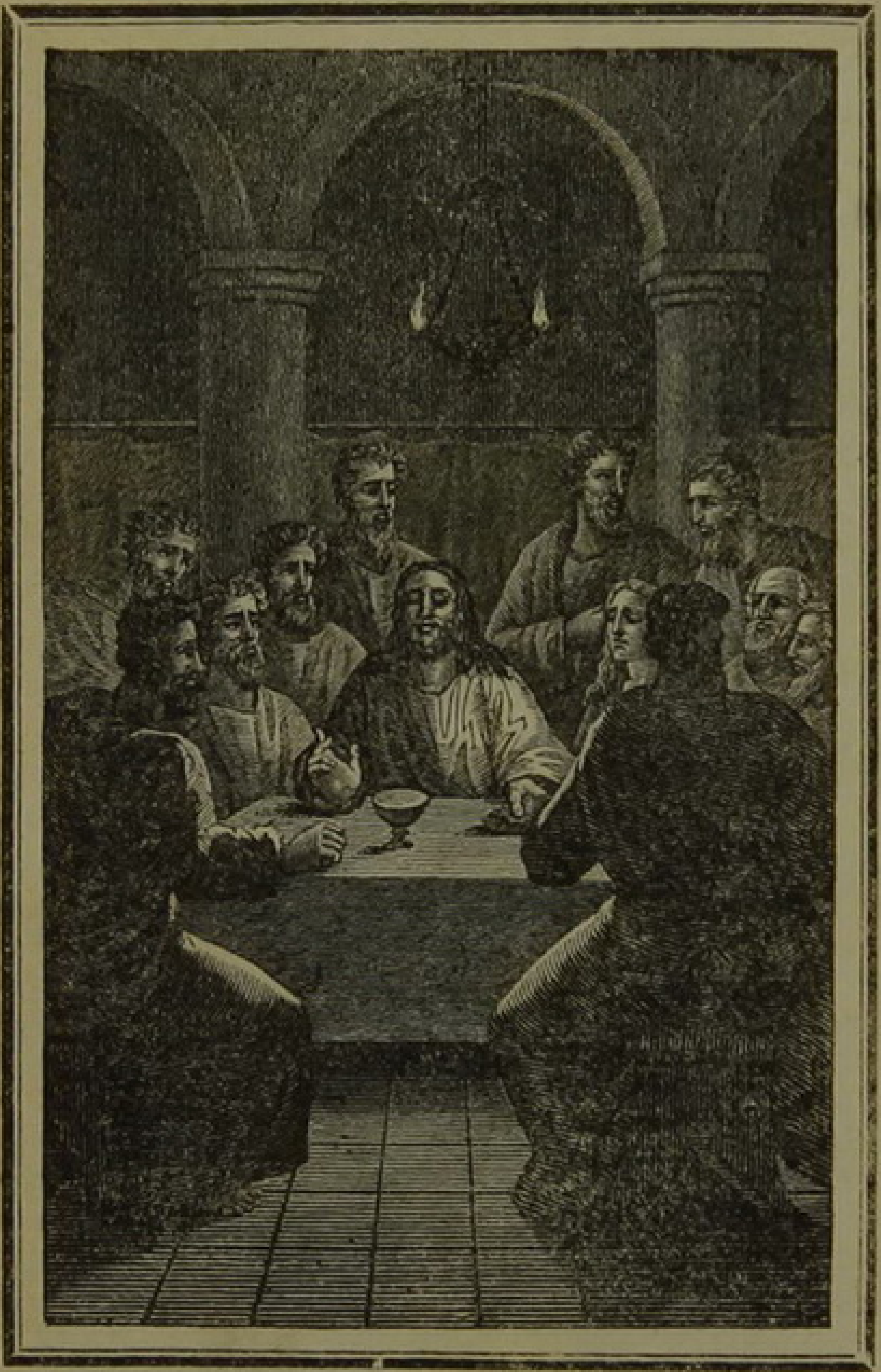

ՀԱՄԱՌՕՏ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԴԱՍ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծումը։

Աստուած ոչնչէն ստեղծեց աշխարհքս, միայն իրեն ուզելովն ու մէկ խօսքովը՝ իրեն փառացը համար. ու վեց օրուան մէջ ստեղծեց։ Առջի օրը ստեղծեց երկինքը, երկիրս ու լոյսը. երկրորդ օրն ըրաւ հաստատութիւնը, որ երկինք ըսուեցաւ. երրորդ օրը ջուրը ցամաքէն բաժնեց, ու երկրէս բուսուց ամէն տեսակ խոտ ու ծառ. չորրորդ օրը արեւը, լուսինն ու աստղերը ստեղծեց. հինգերորդ օրը՝ ստեղծեց երկընքի թռչուններն ու ծովու ձկները. վեցերորդ օրը ցամաքի կենդանիները ըրաւ, ու ստեղծեց մարդը իրեն նման. եօթներորդ օրը հանգչեցաւ Աստուած։ Մարդը ստեղծելէն առաջ հողէն շինեց անոր մարմինը, ու հոգին՝ որ իրեն աստուածութեանը նման

ստեղծեր էր՝ դրաւ ան մարմնոյն մէջ, ու մարդը Աստուծոյ նման եղաւ. վասն զի կրնայ ճանչնալ ու սիրել զԱստուած, ու աս բանիս համար ալ ստեղծուեցաւ մարդը։ Առջի մարդուն անունը Ադամ՛ ըսուեցաւ։ Աստուած անոր ընկեր տուաւ կինը, որ Ադամայ մէկ կողէն ստեղծեց, որպէս զի սիրէ զանիկայ ինչպէս իրեն մէկ կտորը. ասով Աստուած հաստատեց ամուսնութիւնը։ Աս առջի կինը Եւայ ըսուեցաւ։ Աստուած Ադամն ու Եւան դրախտին մէջ դրաւ, որ աղուոր ու զուարճալի պարտէզ մըն էր, ու հոն երջանկութեամբ կապրէին։ Ամէն տեսակ պտուղները կրնային ուտել, բայց 'ի ան ծառին պտղէն որ ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի կըսուէր. վասն զի Աստուած արգելեր էր անոնց որ չուտեն։ Երկուքն ալ մերկ էին ու չէին ամչնար, վասն զի չարութիւն չունէին։ Ամենեւին նեղութիւն չէին քաշեր, ու պիտի չմեռնէին։ Աստուած մարդէն զատ՝ հրեշտակներն ալ ստեղծեր էր, որ պարզ հոգիներ են։

Հ. Աշխարհքս ո՞վ ստեղծեց.
Պ. Աստուած։
Հ. Ի՞նչ բանէ ստեղծեց.
Պ. Ոչընչէն ստեղծեց։
Հ. Ի՞նչպէս ստեղծեց.
Պ. Իր հրամայելովը։
Հ. Ինչո՞ւ համար ստեղծեց.
Պ. Իրեն փառացը համար։
Հ. Քանի՞ օրուան մէջ ստեղծեց աշխարհքս.

Պ. Վեց օրուան մէջ։
Հ. Առջի օրը ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Երկինքն, երկիրս ու լոյսը։
Հ. Երկրորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Հաստատութիւնը, որ երկինք կըսուի։
Հ. Երրորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Ջուրը ցամաքէն բաժնեց, ու երկրէս ամէն տեսակ խոտեր բուսցուց։
Հ. Չորրորդ օրն ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Արեը լուսինն ու աստղերը ստեղծեց։
Հ. Հինգերորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Երկնքի թռչուններն ու ծովու ձկները։
Հ. Վեցերորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց.
Պ. Երկրիս վրայի կենդանիներն ստեղծեց, ու մարդը ըրաւ իրեն նման։
Հ. Եօթներորդ օրը ի՞նչ ըրաւ.
Պ. Եօթներորդ օրը հանգչեցաւ։
Հ. Ուսկի՞ց ստեղծեց մարդը.
Պ. Մարմինը հողէ ստեղծեց։
Հ. Հապա հոգի՞ն.
Պ. Հոգին ալ ոչընչէ ստեղծեց։
Հ. Հոգին որո՞ւն նման է.
Պ. Հոգին Աստուծոյ նմանութիւնն է։
Հ. Աստուած ինչո՞ւ համար ստեղծեց մարդը.
Պ. Անոր համար որ ճանչնայ զԱստուած ու սիրէ։
Հ. Ուսկի՞ց ստեղծեց առջի կինը.
Պ. Ադամայ կողէն։
Հ. Ինչո՞ւ համար.
Պ. Անոր համար որ ցուցընէ թէ երկուքն ալ մէկ մարմնէ են։

Հ. Դրախտը ի՞նչ բան էր.
Պ. Մէկ աղուոր պարտէզ մըն էր, ուր որ դրաւ Աստուած Ադամն ու Եւան։
Հ. Ի՞նչ վիճակի մէջ կապրէին.
Պ. Երջանկութեան մէջ.
Հ. Ե՞րբ մեռնէին պիտի.
Պ. Անոնք մեռնիլ չունէին։
Հ. Հրեշտակները ի՞նչ են.
Պ. Հոգի են, մարմին չունին։

ԴԱՍ Բ

Առջի մարդուն մեղքը։

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐԷՆ ոմանք Աստուծոյ դէմ կենալնուն համար, Աստուած ալ զանոնք ձգեց դժոխք, կրակի մը մէջ՝ որ յաւիտեան չմարիր։ Ասոնք են սատանաները, կամ չար հրեշտակները որ մարդիկը կփորձեն՝ զանոնք ալ Աստուծոյ դէմ հանելու համար։ Աս չար սատանաներուն մէկը օձի մը բերնով խօսելով խաբեց կինը, որ ուտէ ան արգիլած ծառին պտուղը. Եւան ալ կերաւ ու Ադամայ ալ կերցուց։ Ան ատենը Աստուած անիծեց օձը. ու ըսաւ թէ Եւայէն մէկը պիտի ծնանի ու ջախջախէ օձին գլուխը. այսինքն է Փրկիչն աշխարհի, որ մէկ օր մը պիտի գար, ու պիտի կոտրէր սատանային ուժը։ Ադամն ու Եւան վռնտեց դրախտէն, որ ողորմելի վիճակի մէջ մնացին. Աստուծոյ շնորհքը կորսնցուցին, գերի եղան սատանայի ու մահուան, ու ամէն մարմնաւոր նեղութեանց տակը ինկան, և որ մեծն է՝ տգիտութեան ու ցանկութեան տակը ինկան։ Ցանկութիւն ըսածնիս մեր անձնասիրութիւնն է, որ չթողուր մեզի պաստուած մեր ստեղծողը սիրելու. և ասկէ առաջ կուգան ամէն տեսակ մեղքեր, որ զմեզ կըտանին յաւիտենական մահը կամ դժոխքը։ Որովհետև Ադամ ու Եւայ մեղանչելէն ետքը զաւակ ունեցան, անոնք ալ ան ողորմելի կեանքին մէջ ծնան, որ անոնցմէ ալ անցաւ իրենցմէ ետքը եկողներուն վրայ, ու ասանկ ամէն մարդ կըծնանի մեղքի մէջ, թշնամի Աստուծոյ, ու դժոխքի համար։ Աս է ան չարիքն որ « Սկզբնական մեղք » կըսենք։

Հ. Ի՞նչ է սատանան.
Պ. Հրեշտակ է՝ Աստուծոյ դէմ ելած։
Հ. Աստուած ի՞նչ պատիժ տուաւ սատանային.
Պ. Յաւիտենական կրակը։
Հ. Սատանային բանը գործքը ի՞նչ է.
Պ. Մարդիկ փորձել ու զԱստուած անարգել տալ։
Հ. Ի՞նչպէս փորձեց առջի մարդը.
Պ. Մէկ օձի մը բերնով խօսեցաւ, ու կինը խաբեց որ ուտէ արգիլած պտուղը։
Հ. Եւան ալ կերա՞ւ.
Պ. Կերաւ, ու Ադամին ալ կերցուց։
Հ. Ետքը Աստուած ի՞նչ ըրաւ.
Պ. Անիծեց օձը։
Հ. Ի՞նչպէս պատժեց Ադամն ու Եւան.

Պ. Դրախտէն դուրս վռնտեց։

Հ. Ի՞նչ խոստացաւ անոնց Աստուած.

Պ. Խոստացաւ թէ կինը պիտի ճզմէ օձին գլուխը։

Հ. Աս խօսքը ի՞նչ կընշանակէ.

Պ. Կը նշանակէ թէ Եւայէն պիտոր գայ մարդկանց փրկիչ մը ու սատանային իշխանութիւնը պիտոր փճացընէ։

Հ. Մարդը մեղանչելէն ետքը ի՞նչ կեանքի մէջ ինկաւ.

Պ. Մեծ թշուառութեան մէջ ինկաւ՝ թէ հոգւոյն ու թէ մարմնոյն կողմանէ։

Հ. Մարմնոյն ի՞նչ չարիք պատահեցաւ.

Պ. Ամէն կերպ նեղութիւններ, հիւանդութիւններ ու մահ։

Հ. Հապա հոգւոյն.

Պ. Տգիտութիւն ու ցանկութիւն։

Հ. Ի՞նչ է ցանկութիւնը.

Պ. Փափաք մը՝ միայն ինքզինքը սիրելու։

Հ. Ասկից ի՞նչ բան առաջ կուգայ.

Պ. Մեղքը։

Հ. Մեղքէն ի՞նչ կըհետեւի.

Պ. Աստուծոյ շնորհքը ու արդարութիւնը կորսնցընել, ու յաւիտենական մահ։

Հ. Ադամ՝ Եւան երբ տղաք ունեցան.

Պ. Մեղանչելէն ետքը։

Հ. Իրենց մեղքը որդւոցը վրայ ալ անցա՞ւ.

Պ. Անցաւ անոնց վրայ ալ, ու որդւոց որդի ամենուն վրայ ալ։

Հ. Ուրեմն աս մեղքը ինչուան հիմա ալ կա՞յ։

Պ. Հրամմեր ես, ամէն մարդ աս մեղքին մէջ կըծնանի։

Հ. Ի՞նչ կըսուի աս մեղքը.

Պ. Սկզբնական մեղք։

ԴԱՍ Գ

Ջրհեղեղ, ու բնական օրէնք։

ԱԴԱՄԱՅ ու Եւայի առջի տղաքը Կայէն ու Աբէլն էին։ Կայէն սպաննեց իրեն եղբայրը՝ անոր առաքինութեանը նախանձելով. Կայէնէն առաջ եկած տղաքը անօրէն եղան։ Ադամ՝ ունեցաւ ուրիշ տղայ մըն ալ անունը Սէթ. ասոր զաւկըները աստուածավախ եղան. բայց խնամութիւն ընելով անօրէններուն, այսինքն Կայենին տղոց հետ անանկ աւրուեցան որ ինքզինքնին անկարգութեան տուին. Աստուած ալ վճռեց մէկ ընդհանուր ջրհեղեղով մը կորսնցընել զամէնքը։ Մէկ միայն Նոյ՝ Սեթայ ցեղէն արդար գտնուեցաւ Աստուծոյ առջեւը։ Աստուած խօսեցաւ ասոր իրեն միտքը, ու հրամմեց որ տապան մը շինէ, այսինքն մէկ նաւ մը քառակուսի կողմի պէս ծածքով, այնչափ մեծ որ մէջը մտնէին ամէն տեսակ կենդանիներէն ու թռչուններէն զոյգ զոյգ։ Ետքը երբոր Նոյ մտաւ տապանը, Աստուած մէկ սարսափելի անձրեւ մը թափեց քառասուն օր ու քառասուն գիշեր. ու ծովն ալ այնչափ բարձրացաւ որ բոլոր երկիրս ծածկեց. ամէն մարդ ու կենդանի խեղդուեցան. միայն ութը հոգի ողջ մնացին՝ Նոյ, իրեն կինը ու իրեք տղաքը, ու անոնց

կնիկները, ու կենդանիներն ալ որ տապանին մէջն էին։

Ջրհեղեղէն ետքը Նոյին իրեք որդիքներէն, որոնց անունը Սեմ, Քամ ու Յաբեթ էր. նորէն սկսան շատնալ մարդիկ. ասոր յայտնի կերեւնայ որ ամէնքս ալ եղբարք ենք։ Միայն թէ շատ չանցաւ որ մարդիկ առաջիններէն աւելի չարացան. Աստուած պաշտելու տեղ կը պաշտէին արեւ, լուսինը, ու ուրիշ արարածներ։ Չէին պատուեր իրենց ծնողքը, անառակութիւն կընէին, կը սպաննէին, կը գողնային, չարախօսութիւն կընէին, սուտ կը խօսէին, ու իրենց անկարգ կիրքերուն կը հետեւէին. վերջապէս իրենց խելքին ու խղճմտանքին ու բնական օրէնքին դէմը կընէին։

Հ. Ո՞վ եղաւ աշխարհքիս մէջ առջի մարդասպանը.

Պ. Կայէն, որ իրեն Աբէլ եղբայրը սպաննեց։

Հ. Ինչո՞ւ սպաննեց.

Պ. Անոր առաքինութեանը նախանձելուն համար։

Հ. Ամէն մարդիկ ալ Կայենի պէս չարացա՞ն.

Պ. Գրեթէ ամէնքն ալ չարացան. մէկ միայն Նոյ մնաց սուրբ ու Աստուծոյ սիրելի։

Հ. Ի՞նչ ըրաւ Աստուած որ ան մարդիկը պատժէ.

Պ. Մէկ մեծ ջրհեղեղ մը ըրաւ։

Հ. Ի՞նչ է ջրհեղեղը.

Պ. Այսինքն ամէն տեղ ջուր կոխեց ու բոլոր երկիրս ծածկեց, ու ամէն մարդ խեղդեց։

Հ. Հապա անբան կենդանիները ի՞նչ եղան.

Պ. Անոնք ալ խեղդուեցան։

Հ. Նոյ նահապետն ալ խեղդուեցա՞ւ.

Պ. Չէ. Աստուած զինքն ողջ պահեց տապանին մէջ։

Հ. Ի՞նչ բան է Նոյին տապանը.

Պ. Մէկ մեծ նաւ մըն է քառակուսի սնտուկի պէս։

Հ. Ինքը մինա՞կ ապրեցաւ.

Պ. Իրեն հետ էին իրեն կինը, իրեք որդիքն, ու անոնց կնիկները։

Հ. Հապա իրենց հետ ուրիշ բան ալ չապրեցա՞ւ.

Պ. Հրամեր ես. ամէն տեսակ կենդանիներէն ու թռչուններէն զոյգ զոյգ։

Հ. Ամէն մարդ մեր եղբա՞յրն է.

Պ. Հրամեր ես. վասն զի ամէնքս ալ Ադամայ որդիք ենք, ու Նոյէն առաջ եկած ենք։

Հ. Ի՞նչ է բնական օրէնքը.

Պ. Գերագոյն կանոն մըն է՝ Աստուծոյ կամքովը գրուած մեր մտքին մէջ որ աղէկը գէշը մեզի կիմացընէ, բարին ընտրելու կըյորդորէ, ու գէշը կարգիլէ։

Հ. Ի՞նչ կը սորվեցընէ Աստուծոյ վրայ.

Պ. Աս կը սորվեցընէ որ միայն զԱստուած պաշտենք ու սիրենք ամէն բանէ վեր։

Հ. Հապա մարդուն կողմանէ ի՞նչ կը սորվեցընէ.

Պ. Ուրիշին ան բանը ընել կը սորվեցընէ՝

ինչ որ կուզենք որ ուրիշները մեզի ընեն. և ուրիշին չընել ան բանը՝ ինչ որ մենք չենք ուզեր որ ուրիշները մեզի ընեն։

Հ. Հապա մարդուն իր անձին վրայ ինչ կը սորվեցընէ.

Պ. Իրեն կիրքերն ու ցանկութիւնները չափի դնել՝ ինչպէս որ Աստուծոյ օրէնքը կը հրամայէ։

ԴԱՍ Դ

Աբրահամու և ուրիշ նահապետներուն վրայ։

ՃՇՄԱՐԻՏ աստուածպաշտութեան կրօնքը պահեցին սուրբ մարդիկ, մանաւանդ Սեմայ ցեղէն, ուսկից էր Աբրահամ, որն որ Աստուած ընտրեց հետը ուխտ դնելու համար։ Հրամայեց անոր որ ելլէ իր քաղաքէն, ու խոստացաւ որ զինքը հայր ընէ այնպիսի ժողովրդեան մը՝ որ համրանք չունենայ. ան ժողովրդեանն ալ տայ Քանանու երկիրը, ու ամէն ազգ իրմէ առաջ եկած զաւկէն օրհնուին. որ կը նշանակէ թէ իր զաւակներէն մէկ օր մը պիտի գար Փրկիչն աշխարհի։ Աբրահամ հաւատաց Աստուծոյ խոստմանը. Աստուած հրամայեց Աբրահամու որ թլփատուի, ինչպէս մէկ նշան մը իրեն խոստմանը. ու տուաւ իրեն զաւակ մը՝ անունը Իսահակ. ուզելով որ Աբրահամու հաւատքը փորձէ՝ հրամայեց որ ան սիրելի զաւակը զոհ ընէ. բայց ընելու ատենը չը թողուց։ Իսահակայ տղան Յակոբ, որ Իսրայէլ ալ կոչուեցաւ, տասուերկու որդի ունեցաւ, որոնց մէջ երևելիները աս չորսն են. Ղևի, Յուդա, Յովսէփ, ու Բենիամին։ Ասոնք են տասուերկու նահապետները կամ հայր Հրէից ժողովրդեանը տասուերկու ցեղին։ Նահապետ կըսուին ամէն սուրբերն ալ՝ որ բնական օրէնքին ատենը եղան։

Հ. Բնական օրէնքը ջրհեղեղէն ետև ու՞ր պահուեցաւ.

Պ. Աւելի Սեմայ ցեղին մէջ։

Հ. Աստուած որո՞ւ խոստմունք ըրաւ.

Պ. Աբրահամու։

Հ. Ի՞նչ հրամայեց իրեն Աստուած.

Պ. Հրամեց որ ելլէ իր ազգէն ու քաղաքէն։

Հ. Ի՞նչ խոստացաւ իրեն Աստուած.

Պ. Իրմէն մէկ մեծ ազգ մը առաջ բերելու։

Հ. Ուրիշ խոստմունք ալ ըրա՞ւ.

Պ. Հրամեր ես, որ Քանանու երկիրը իրեն տայ։

Հ. Էն մեծ խոստմունքը ո՞րն է.

Պ. Աս՝ որ ամէն ազգաց օրհնուիլը իրեն ցեղէն ծնած զաւակէն պիտոր ըլլար։

Հ. Ի՞նչ կըհասկըցուի աս խօսքէն.

Պ. Փրկիչն աշխարհի պիտի գար Աբրահամու ցեղէն։

Հ. Աս խոստմունքին նշանը ո՞րն էր.

Պ. Թլփատութիւնը։

Հ. Աբրահամու որդին ո՞վ էր.

Պ. Իսահակ։

Հ. Ինչո՞ւ համար Աբրահամ իրեն որդին Իսահակը զոհ ընել ուզեց.

Պ. Աստուծոյ հնազանդելու համար։
Հ. Աստուած ինչո՞ւ ուզեց որ ատ բանը ընէ.
Պ. Որ Աբրահամու հաւատքը փորձէ։
Հ. Ո՞վ է Իսահակայ որդին.
Պ. Յակոբ՝ որ Իսրայէլ ալ կոչեցաւ։
Հ. Քանի՞ տղայ ունեցաւ.
Պ. Տասներկու, որ նահապետ կըսուին։

ԴԱՍ Ե

Եգիպտոսի գերութիւնն ու Զատիկ։

ՅՈՎՍԷՓԱՅ եղբարքը իր վրան նախանձելով ծախեցին զինքը. գնողները տարին Եգիպտոս. հոն շատ ատեն գերի մնաց, բայց հաւատարիմ եղաւ Աստուծոյ. Աստուած ալ անանկ ըրաւ որ Եգիպտոսի թագաւորին երկրորդը (վէզիրը) ըլլայ։ Յովսէփ բոլոր սրտանց ներեց իր եղբայրներուն, ու զանոնք հօրը հետ բոլոր տնով տեղով Եգիպտոս բերել տուաւ։ Հոն մեռան ու թաղուեցան, ու իրենց որդիքը խիստ շատցան։ Եգիպտոսի թագաւորներէն մէկը վախնալով թէ ասոնք չըլլայ որ զօրանան, զիրենք անգթութեամբ ծառայեցուց, և ուզեց ալ անոնց մանչ զաւակները սպաննել։ Բայց Աստուած ողորմեցաւ իրենց, ու ազատիչ խրկեց Մովսէս մարգարէն, որ Ղեւիին ցեղէն էր։ Մովսէս իրեն եղբօրը Ահարոնին հետ եկաւ փարաւոն թագաւորին, որ ան ատենի թագաւորն էր, ու հրամայեց Աստուծոյ կողմանէ, որ թողու անոր ժողովուրդը, որ երթան պաշտեն զԱստուած. ան ամենևին չուզեց թողուլ։ Մովսէս՝ զթագաւորը ստիպելու համար մեծամեծ հրաշքներ ըրաւ, որ հարուածք կամ պատիժք Եգիպտոսի կըսուին։ Վերջապէս Եգիպտոսէն ելան Իսրայէլացիք ու ազատեցան։ Բայց առաջ Զատիկ ըրին, ինչպէս որ Աստուած կարգաւորեր էր, որ ամէն տնուոր մէյմէկ գառն խորվեցին ու կերան. բայց ուտելէն առաջ ան գառին արիւնը իրենց տանըդռներուն վրայ սրսկեցին։

« Զատիկ » բառը կը նշանակէ Անցք։ Աստուած հրամայեց իրենց որ նոյնպէս ամէն տարի զատիկ ընեն՝ որ իրենց ազատութեան յիշատակը մնայ։ Աս ալ կը նշանակէր թէ օր մը ամէն մարդիկ պիտի ազատէին մեղքէ ու սատանային գերութենէն։

Հ. Յովսեփայ ինչ բան պատահեցաւ.
Պ. Իրեն եղբայրները նախանձեցան վրան, ու ծախեցին զինքը. շատ ատեն գերի մնաց Եգիպտոս, ետքը թագաւորին երկրորդը եղաւ։
Հ. Ետքը ինչ ըրաւ.
Պ. Թողութիւն տուաւ եղբարցը, ու զիրենք բոլոր տնով տեղով Եգիպտոս բերել տուաւ։
Հ. Եգիպտոսի մէջ ինչ եղան Իսրայէլացիք.
Պ. Խիստ շատցան ինչպէս որ Աստուած ըսեր էր։
Հ. Եգիպտոսի թագաւորը ինչ ըրաւ անոնց.

Պ. Կուզէր որ կորսնցընէ զանոնք։
Հ. Աստուած որո՞ւ ձեռքով զանոնք ազատեց.
Պ. Մովսէս մարգարէին ձեռքովը։
Հ. Մովսէս ի՞նչ ըրաւ.
Պ. Մեծ մեծ հրաշքներ ըրաւ, որ ստիպուի Փարաւոն Թագաւորը Աստուծոյ հնազանդելու։
Հ. Ի՞նչ էր Զատիկը.
Պ. Մէկ գառն մըն էր մորթուած, որ իրենց ազատուելուն գիշերը կերան, ու ամէն տարի ալ ան օրը պիտի ուտէին։
Հ. Անոր արիւնը ի՞նչ ըրին.
Պ. Սրսկեցին տուներուն դրանը վրայ, որ նշան ըլլայ իրենց ազատութեանը։
Հ. Ի՞նչ կը նշանակէր Իսրայէլացւոց ազատութիւնը.
Պ. Կը նշանակէր որ մէկ օր մը Աստուած ամէն մարդ ալ պիտի ազատէր սատանային գերութենէն։

ԴԱՍ Զ

Անապատի ճամբորդութիւնը, ու գրաւոր օրէնքը։

ԱՍՏՈՒԱԾ Իսրայէլացիները ազատելով Եգիպտոսի գերութենէն՝ տարաւ Քանանու երկիրը, որ կատարէ իրեն ըրած խոստմունքը։ Այն ճամբորդութեանը մէջ մեծ հրաշքներ ըրաւ Աստուած. Կարմիր ծովուն մէջէն անցուց առանց ոտքերնին թրջելու որ ազատին Փարաւոնին ձեռքէն՝ որ զիրենք

կը հալածէր. մեծ անապատէ մը անցուց, քառասուն տարի մանանայով կերակրեց՝ որ երկնքէն կիջնար, ու մէկ քարէ մը ջուր բխեցուց։ Երբոր ճամբուն մէջ Սինա լեռը հասան՝ հոն Աստուած տուաւ իրենց օրէնքը՝ զատկէն յիսուն օր անցնելէն ետև. տեսան ան լեռը բոլոր կրակ դարձած ու թանձր ամպով ծածկած, ուսկից փայլակներ կելլէին, ու փողի և որոտումի ձայներ կը լսուէին. ձայն մըն ալ լսուեցաւ որ կըսէր.

Ես եմ քու տէր Աստուածդ, որ զքեզ Եգիպտոսի գերութենէն հանեցի. չըլլայ թէ դու իմ առջևս ուրիշ Աստուածներ պաշտես. չըլլայ թէ կուռքեր ու պատկերքներ շինես ու զանոնք պաշտես։

Քու տեառն Աստուծոյ անունը պարապ տեղը բերանդ մի՛ առներ։

Յիշէ՛ շաբաթ օրը սուրբ պահելու. այսինքն եօթներորդ օրը հանգչելու։

Պատուէ՛ հայրդ ու մայրդ, որ շատ ապրիս խոստացուած երկրին մէջ։

Մի՛ սպաններ։

Շնութիւն մի՛ ըներ։

Մի՛ գողնար։

Ընկերոջդ դէմ սուտ վկայութիւն մի՛ տար։

Մի՛ ցանկար ուրիշի կնկանը։

Մի՛ ցանկար ուրիշի ունեցած բաներուն։

Աստուած տուաւ Մովսէս մարգարէին աս տասը պատուիրանքները՝ տախտակի պէս տաշած երկու քարի վրայ։ Աս պատուիրանքները ան է՝ ինչ որ բնական օրէնքը կը սորվեցընէ. Աստուած ուզեց որ գրած

ալ տայ, վասն զի մարդիկ մոռցածի պէս էին իրենց չարութեամբը։

Հ. Իսրայէլացիները Եգիպտոսէն ելլաննէ, ո՞ւր գնացին.
Պ. Աստուած տարաւ զանոնք Քանանացւոց երկիրը, որ իրեն խոստմունքը կատարէ։
Հ. Ի՞նչպէս անցան Կարմիր ծովէն.
Պ. Աստուած Կարմիր ծովը երկուք բաժնեց ու ցամաք ճամբայ բացաւ։
Հ. Ետքը ի՞նչ ճամբով գնացին ան երկիրը.
Պ. Մեծ անապատին ճամբովը։
Հ. Ի՞նչ կուտէին.
Պ. Մանանայ՝ որ Աստուած երկնքէն կիջեցընէր։
Հ. Ջուրը ուսկի՞ց կը գտնէին.
Պ. Աստուած մէկ քարէ մը ջուր հանեց իրենց։
Հ. Ե՞րբ տուաւ Աստուած իրենց պատուիրանքները.
Պ. Եգիպտոսէ ելլելէն յիսուն օր ետքը։
Հ. Ո՞ւր տեղ տուաւ.
Պ. Սինա լեռան վրայ։
Հ. Ի՞նչպէս կերեւնար Սինա լեռը.
Պ. Բոլոր կրակ դարձած, որոտմունքներով ու փայլակներով։
Հ. Ըսէ պատուիրանքները.
Պ. Ես եմ քու տէր և այլն։
Հ. Այս պատուիրանքները գրուեցա՞ն.
Պ. Հրամեր ես, երկու քարէ տախտակներու վրայ։
Հ. Ասոնք նո՞ր պատուիրանքներ են.
Պ. Չէ՛, հապա բնական օրէնքներն են։

ԴԱՍ Է

Աստուծոյ խոստմունքը որ ըրաւ Իսրայէլացւոց հետ։

Այն քարէ տախտակները՝ որոնց վրայ օրէնքները գրուած էին, Աստուած տապանակին մէջը դնել տուաւ։ Այս տապանակը սնտուկ մըն էր ազնիւ փայտէ շինած ու վրան ոսկեով պատած ու պահած էր խորանի (չատըրի) մը մէջ, որ ազնիւ կտաւներէ շինած էր. անոր առջեւը կար սեղան մը զոհ ընելու համար, ու կըմորթէին կովեր, ոչխարներ, ու ան սեղանին վրայ կայրէին. ան ատենը զԱստուած ասանկ կը պաշտէին։ Ահարոն՝ ու իրեն ցեղէն ծնած տղաքը՝ Աստուած հրամայեր էր որ քահանայ ըլլան, ու ան զոհերն ընեն. մնացած Ղեւիին ցեղի մարդիկն ալ խորանին ծառայութիւններն ընեն։

Տապանակն ու խորանը՝ աստուածային խոստմունքին նշանն էր Իսրայէլացւոց. ու աս խոստմունքը որ կտակարան ալ կըսուի՝ ան ուխտն էր որ Աստուած ըրաւ Աբրահամու հետ. որովհետեւ Աստուած նոյնը նորէն հաստատեց Իսրայէլացւոց հետ, ու խոստացաւ ալ թէ իրեն սիրելի ժողովուրդը պիտի սեպէ զիրենք, ու բնակեցընէ Քանանու երկիրը ու մեծցընէ հարըստութեամբ։ Աս խոստացած երկիրը օրինակ էր երկընքին՝ ուր որ կը բնակին երանեալ հո-

գինները։ Ժողովուրդն ալ իրեն կողմանէ խոստացաւ ուրիշ Աստուած չպաշտելու բայց միայն ճշմարիտ Աստուածը, ու սիրելու բոլոր սրտանց, ու ամէն պատուիրանքները պահելու. ու թէ որ պահելու չըլլայ նէ՝ հալածուի խոստացած երկրէն, ու թշուառութեանց մէջ իյնայ։

Աս ուխտը կամ խոստմունքը հաստատուեցաւ զոհերու արիւնով. Աստուած ալ հաստատուն պահեց։ Յորդանան գետին ջուրը ետ դարձուց, արեւը ու լուսընկան կայնեցուց, և ուրիշ շատ մեծ հրաշքներ ալ ըրաւ, որ Իսրայէլացիք կարենան Քանանու երկիրը ժառանգել. ու երբոր ժառանգեցին՝ տասուերկու մաս բաժնեցին անիկայ, ամէն ցեղի մէկ մէկ մաս։

Բայց Իսրայէլացիք ինչ որ խոստացեր էին Աստուծոյ՝ չպահեցին. Աստուծոյ դէմ ելան տասը հեղէն աւելի ան ճամբորդութեանը մէջ. ու երբոր մտան խոստացուած երկիրը՝ բարեկամութիւն ըրին առջի հին բնակիչներուն հետ, որոնք Աստուած հրամայեր էր որ կորսնցընեն. ու անոնց կուռքերն ալ պաշտեցին։

Հ. Ի՞նչպէս զոհ կընէին հին օրինաց ատենը.
Պ. Մէկ անբան կենդանի մը կը մորթէին ու ետքը կերէին սեղանին վրայ։
Հ. Ո՞ւր էր աս սեղանը.
Պ. Խորանին առջևը։
Հ. Ի՞նչ կար խորանին մէջ.
Պ. Ուխտին տապանակը, որ սնտուկ մըն էր ոսկւով պատած։

Հ. Մէջը ի՞նչ կար.
Պ. Երկու քարէ տախտակները, որոնց վրայ պատուիրանքները գրած էին։
Հ. Որո՞նք էին քահանաները.
Պ. Ահարոն, ու իրեն որդիքը։
Հ. Հապա Ղևտացիները ի՞նչ էին.
Պ. Ղևին բոլոր ցեղը Աստուած հրամայեր էր որ խորանին ծառայեն։
Հ. Աստուած ի՞նչ խոստումն ըրաւ Իսրայէլացւոց.
Պ. Ան խոստումը՝ ինչ որ Աբրահամու ըրեր էր։
Հ. Ի՞նչ խոստացաւ իրենց.
Պ. Խոստացաւ որ անոնք իրեն ժողովուրդ ընէ, ու Քանանացւոց երկիրը տայ ու ամէն բարիքներով լեցընէ։
Հ. Քանանացւոց երկիրը ի՞նչ կը նշանակէր.
Պ. Երկնքին օրինակն էր։
Հ. Իսրայէլեան ժողովուրդը ի՞նչ խոստացաւ.
Պ. Խոստացաւ բոլոր սրտանց զԱստուած սիրելու, ու անոր պատուիրանքները պահելու։
Հ. Ի՞նչ պատիժ ուզեցին՝ թէ որ չպահեն իրենց խոստմունքը.
Պ. Որ հալածուին իրենց երկրէն ու թշուառութեանց մէջ իյնան։
Հ. Աս ուխտը կամ խոստմունքը պահուեցա՞ւ,
Պ. Աստուած իրեն դիէն պահեց։
Հ. Աստուած ի՞նչ հրաշքներ ըրաւ իր ժողովուրդը Քանանու երկիրը տանելու համար.

Գ. Յորդանան գետը ցամքեցուց, և արևն ու լուսինը կայնեցուց։

Հ. Հապա ժողովուրդը պահե՞ց իրեն խոստմունքը.

Գ. Չէ, շատ անգամ չպահեց։

Հ. Անապատին մէջ քանի՞ անգամ Աստուծոյ դէմ ելան.

Գ. Տասն անգամէն աւելի։

Հ. Երկիրը ժառանգելէն ետքը՝ ի՞նչ ըրին Իսրայէլացիք.

Գ. Շատ անգամ թողուցին զԱստուած ու կուռք պաշտեցին։

ԴԱՍ Ը

Կռապաշտութիւն։

ԱՍՏՈՒԱԾ ճանչցող ու պաշտող միայն Իսրայէլացիներն էին. մնացած ուրիշ ազգերը կուռք կը պաշտէին, իրենց մարմնոյն ուզածը կընէին, հոգիներնուն վրայ հոգ չունէին, ու ամենևին չէին մտածեր թէ Աստուած հոգի է, ու երկնի և երկրի ստեղծող։ Կը շինէին շատ աստուածներ, ու պէսպէս անուններ կու տային անոնց ու անոնց վրայօք հազար ու մէկ խենդ ու մենթ առասպելներ կը պատմէին։ Աս չաստուածները կը շինէին էրիկ մարդու ու կնիկ մարդու կերպարանքով, որը փայտէ, որը քարէ, որը արծըթէ, ոսկիէ, պղնձէ և այլն. ու աստուած կը կանչէին իրենց ձեռքով շինած բաներնուն, տաճարներ ու սեղաններ կը շինէին ու զոհ կընէին։ Յոյները ու Հռոմայեցիք կը պաշտէին Դիոսը՝ որ աստուածներուն մեծն է կըսէին. Հերա՝ անոր կինը, Արէսը, Աստղիկը ու Բաքոսը, ու այլ ուրիշ շատ չաստուածներ։ Եգիպտացիները Իսիս կուռքը կը պաշտէին, որուն արձանը կնկան կերպարանք ունէր՝ ու կովի գլուխ։ Նմանապէս ուրիշ ցուցանքաւոր կուռքեր կըշինէին ու կը պաշտէին։ Սատանան կը խաբէր զանոնք որ չաստուածները պաշտելով՝ զինքը պաշտեն, ու ամէն գէշ մեղքերը ընեն, մտքերնին դնելով որ ըրածնին աստուածպաշտութեան գործք է։ Վասն զի իրենց տօները զեղխութիւն ու անամօթ գործքեր էին։ Աս ամէն չաստուած պաշտող մարդիկը հեթանոս կըսուին։

Իսրայէլացիներն ալ անոնց չար օրինակին նայելով, շատ հեղ կը թողուին ճշմարիտ Աստուածը, ու կուռքեր կը պաշտէին. Աստուած ալ կը մատնէր զիրենք թշնամիներուն ձեռքը, որ գերի ըլլան. և երբոր սրտանց կը դառնային առ Աստուած, ինքն ալ կը հանէր իրենց մէջէն մէկ կտրիճ մարդ մը, որ կազատէր զիրենք գերութենէն։

Հ. Իսրայէլացիներէն զատ՝ ուրիշ ճշմարիտ Աստուած ճանչցող չկա՞ր.

Գ. Չէ, չկար. միայն Իսրայէլացիք զԱստուած կը ճանչնային։

Հ. Հապա ուրիշ ազգերն ի՞նչ կը պաշտէին.

Գ. Կուռք կը պաշտէին՝ որ իրենք կը շինէին իրենց ուզածին պէս։

Հ. Ի՞նչ բան են կուռքերը:

Պ. Էրիկ մարդու, կնիկ մարդու, անբան կենդանիներու արձաններ, որոնց աստուած, աստուածուհի կըսէին:

Հ. Ի՞նչպէս կը պաշտէին.

Պ. Աղօթք ու զոհ կընէին անոնց, մոռնալով ճշմարիտ Աստուածը:

Հ. Ի՞նչպէս կրցան մոռնալ.

Պ. Վասն զի բոլոր իրենց խելքը մարմնոյ ու մարմնաւոր բաներու տուեր էին:

Հ. Ո՞վ կուրցուցեր էր զիրենք.

Պ. Իրենց չար կամքն ու սատանան, որ ան սուտ աստուածները պաշտել տալով՝ զինքը պաշտել կուտար:

Հ. Կռապաշտութիւնը ի՞նչ ընել կուտայ մարդուն.

Պ. Ամէն կերպ գէշութիւններ:

Հ. Ի՞նչ կըսուին կռապաշտները.

Պ. Հեթանոս կըսուին:

ԴԱՍ Թ

Դաւիթ մարգարէն ու Մեսիա:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՆԵՐԸ Քանանացւոց երկիրը մտնելէն ետքը, շատ տարի իրենց դատաւորներէն կը կառավարուէին. ետքը ուզեցին թագաւոր ունենալ: Առջի թագաւորը Սաւուղ եղաւ. երկրորդը Դաւիթ մարգարէն: Անիկայ Յուդայի ցեղէն էր, ուսկից որ պիտոր գար Փրկիչն աշխարհի, ինչպէս որ առաջուց ըսեր էր Յակոբ նահապետը: Դաւիթ սուրբ եղով օծուեցաւ Աստուծոյ հրամանովը, ու ետքը ամէն թագաւորներն ալ անոր պէս կօծուէին: Անոր համար Քրիստոս կըսուէին, այսինքն օծեալ: Դաւիթ շատ ատեն Սաւուղէն հալածուեցաւ, և մեծ պատերազմներ ըրաւ անհաւատներուն դէմ: Վերջապէս Աստուած յաղթող ըրաւ զինքը իր թշնամիներուն, ու փառքով մեծցուց: Իրեն թագաւորական քաղաքը Երուսաղէմ էր, ու հոն Սիոն լեռան վրայ շինեց պալատ մը, ու հոն տեղաւորցուց Տապանակ ուխտին: Կուզէր Աստուծոյ տաճար մը շինել. բայց Աստուած յայտնեց իրեն թէ ան տաճարը շինելու փառքը իրեն որդւոյն կուզէր որ ըլլայ, և թէ անոր ցեղը յաւիտեան թագաւորէ պիտի հաւատացեալ ժողովրդեան վրայ. ու անկէ պիտի ծնանի Փրկիչն, որ պիտի թագաւորէ չէ թէ միայն Իսրայէլացւոց, հապա ամէն ազգաց վրայ՝ ու աս Փրկիչն որ է Որդի Աստուծոյ՝ որդի Դաւթի պիտի ըսուի մարդիկներէն, պիտի անարգուի ու հալածուի. բայց ետքը ամէն մարդ անով պիտի դառնան, ու ճանչնան ու ծառայեն Աստուծոյ: Աս պատճառիս համար Իսրայէլացիք Փրկիչ կըսէին անոր, և Թագաւոր, ու Դաւթի որդի. կամ Մեսիա և Քրիստոս, այսինքն օծեալ:

Հ. Իսրայէլացիները խոստացած երկիրը մըտնելէն ետքը, ո՞վ կը կառավարէր զիրենք.

Պ. Դատաւորները, ու ետքը թագաւորնե-

րը՝ որոնց առջինը եղաւ Սաւուղ։

Հ. Հապա երկրորդ թագաւորը ո՞վ եղաւ.

Պ. Դաւիթ մարգարէն՝ որ Յուդայի ցեղէն էր.

Հ. Ո՞ւր էր իրեն թագաւորական աթոռը։

Պ. Սիոն լեռը Երուսաղեմայ մէջ։

Հ. Տապանակ ուխտին ո՞ւր տեղաւորեց.

Պ. Սիոն լեռանը վրայ։

Հ. Ի՞նչ խոստացաւ իրեն Աստուած.

Պ. Իրմէ որդւոց որդի ծնած զաւակները՝ յաւիտեան պիտի թագաւորութիւն ունենան Աստուծոյ ժողովրդեանը վրայ։

Հ. Ուրիշ բան ալ խոստացա՞ւ.

Պ. Հրամեր ես. որ իրեն ցեղէն պիտի գայ Փրկիչը։

Հ. Ի՞նչ կը նշանակէ Քրիստոս, կամ Մեսիա.

Պ. Քրիստոս կամ Մեսիա ըսելը՝ օծեալ ըսել է։

Հ. Ինչո՞ւ համար օծեալ կըսուի.

Պ. Վասն զի Դաւիթ և ուրիշ թագաւորները օծուեցան սուրբ եղով։

ԴԱՍ Ժ

Սամարիայի բաժանումը։

Սողոմոն իրեն հօրը Դաւթին տեղը անցաւ, ու իրեն մեծ փառքովը օրինակ մը եղաւ Մեսիային, ինչպէս Դաւիթ ալ քաշած նեղութիւններովը՝ Մեսիային օրինակն էր եղած։ Սողոմոն միշտ խաղաղութեամբ թա-

գաւորեց, ու շատ հարստութիւն ունեցաւ, ու ամէն բանէ աւելի՝ Աստուած իրեն իմաստութիւն տուաւ։ Սողոմոն Երուսաղեմայ մէջ շինել տուաւ մէկ տաճար մը այնպէս՝ ինչպէս որ իրեն հայրը կարգաւորեր էր տապանակ ուխտին հոն տեղաւորեց, ու զոհերը հոն ընել սկսան։ Ուրիշ տաճար չկար ան մէկ հատն էր, ու հրաման չկար ուրիշ տեղ զոհ ընելու, բայց միայն ան մէկ սեղանին վրայ։ Այսպէս հրամայեր էր Աստուծոյ օրէնքը, որ աղէկ մը հասկընայ ժողովուրդը՝ թէ Աստուած մէկ է և ուրիշ չկայ, ու ճշմարիտ աստուածպաշտութեան կրօնքն ալ մէկ է։ Բայց ետքը ետքը կորսնցուց Սողոմոն իր իմաստութիւնը. ինքզինքը բոլորովին մարմնաւոր հաճոյից տուաւ, ու օտար ազգէ կնիկները որ չափէն էւելի սիրեց՝ խելքէ հանեցին զինքը, ու իրենց հետ կուռք պաշտել տուին։ Աստուած ալ պատժոյ համար իր մեռնելէն ետքը բաժնեց թագաւորութիւնը. երկու ցեղ միայն, այսինքն Յուդային ու Բենիամինին ցեղերը հնազանդեցան Ռոբովամայ՝ Սողոմոնի որդւոյն, մէկալ տասը ցեղը իրենց զատ թագաւոր դրին՝ անունը Յերոբովամ՝ որ Եփրեմին ցեղէն էր։ Աս Յերոբովամ որպէս զի իրեն ժողովուրդը զատէ Յուդայի ցեղին թագաւորէն, ու արգիլէ ժողովուրդը որ չերթան Երուսաղէմ Աստուծոյ տաճարը զոհ ընելու, հաստատեց կռապաշտութիւն. երկու բարձր տեղ դնել տուաւ ոսկիէ շինած երկու հորթ, ու հոն

գոհ ընել կուտար իր ժողովրդեանը։ Եւ այսպէս հերձուած մը եղաւ, որ բաժնեց աստուծոյ եկեղեցին։ Ճշմարիտ եկեղեցին մնաց Երուսաղէմ, ու սուտ եկեղեցին Սիւքէմ քաղաքը, ետքը Սամարիա, որ Իսրայէլի Թագաւորական քաղաքը եղաւ։

Հ. Ո՞վ եղաւ Դաւիթ Թագաւորին տեղը անցնողը.

Պ. Իրեն տղան Սողոմոն իմաստունը, որուն նման իմաստուն մը չէ եղած։

Հ. Թագաւորութիւնը ի՞նչպէս առաջ տարաւ.

Պ. Խաղաղութեամբ, ու ամէն վայելմունքներով։

Հ. Երուսաղեմայ տաճարը ո՞վ շինեց.

Պ. Սողոմոն իմաստունը։

Հ. Աստուած պաշտելու համար ուրիշ տաճար ալ չկա՞ր ան տեղը.

Պ. Ոչ. ան մէկ հատն էր, ու մէյ մըն ալ սեղան կար։

Հ. Ինչո՞ւ համար մէկ հատ մըն էր.

Պ. Որ երևնայ թէ մէկ Աստուած միայն կայ, ու մէկ աստուածպաշտութեան հաւատք մը։

Հ. Սողոմոն ինչուան մահը իմաստուն մնա՞ց.

Պ. Ոչ, կնիկները սիրելուն համար կորսնցուց իր իմաստութիւնը։

Հ. Սողոմոնին մեռնելէն ետքը ի՞նչ պատահեցաւ.

Պ. Իրեն Թագաւորութիւնը երկու բաժնուեցաւ։

Հ. Իրեն որդւոյն Ռոբովամայ հետ որո՞նք մնացին.

Պ. Յուդայի ու Բենիամինի ցեղերը։

Հ. Մէկալ տասը ցեղին վրայ ո՞վ եղաւ Թագաւոր.

Պ. Յերոբովամ։

Հ. Ի՞նչ ըրաւ որ իրեն Թագաւորութիւնը հաստատէ.

Պ. Հերձուած մը հանեց՝ կռապաշտութիւն խոթելով։

Հ. Ի՞նչ է հերձուածը.

Պ. Եկեղեցիէն բաժնուիլն է։

Հ. Ո՞ւր մնաց ճշմարիտ Եկեղեցին.

Պ. Երուսաղէմ։

Հ. Իսրայէլեան Թագաւորական քաղաքը, ու սուտ եկեղեցին ո՞ւր տեղ եղաւ.

Պ. Սամարիա քաղաքը։

ԴԱՍ ԺԱ.

Մարգարէներ։

ԻՍՐԱՅԵԼԻ ամէն Թագաւորներն ալ չար ու կռապաշտ եղան. ասանկ ալ Յուդայի Թագաւորներէն շատը։ Աստուած անոնց խրկեց շատ մարգարէներ, որ դառնան ու Աստուծոյ ծառայեն։ Մարգարէ կըսուին անոնք, որ Աստուած Հոգւով սրբով լցեր էր, ու անոնց կը յայտնէր ծածուկ բաներն ու ըլլալիքը։ Ան հոգին որ մարգարէներուն բերնովը կը խօսէր՝ Հոգին սուրբն է, տէր և կենդանարար։ Եւ այսպէս Մովսէս, Սա-

մուէլ, Դաւիթ, Սողոմոն՝ մարգարէներ էին. բայց մասնաւորապէս մարգարէ կըսուէին անոնք, որ առանձնացեալ ճգնաւորական խիստ կեանք ունէին, ինչպէս կրօնաւորները. ու ասանկներ շատ կային երկու թագաւորութեանց մէջն ալ։ Այսպէս էր Եղիա մարգարէն ալ, որ երեք տարի ու կէս չթողուց որ անձրեւ գայ, ու շատ զարմանալի հրաշքներ ընելէն վերջը՝ երկինք վերացաւ, ու դեռ ողջ է։ Կան ուրիշ մարգարէներ ալ, ինչպէս Եսայի, Երեմիա, որոնց գրքերը ունինք. ասոնք մարգարէացան՝ թէ Սամարիա ու Երուսաղէմ պիտի կործանին, ու Երուսաղէմ նորէն պիտի շինուի։ Ասոնք շատ բաներ ալ խօսեցան Մեսիային վրայ, յայտնելով թէ ինչ կերպով պիտի ըլլայ իրեն ծնունդը ու մահը, կեանքը, չարչարանքը ու յաւիտենական թագաւորութիւնը։ Ըսին ալ թէ Աստուած իրեն ժողովրդեանը պիտի տայ մէկ օրէնք մը՝ շատ աւելի կատարեալ քան թէ առջի տուածը. ու անանկ պիտի ընէ՝ որ ամէն աշխարհք իրեն ծառայեն, ու կուռք չպաշտեն։

Հ. Որո՞նք են մարգարէները.
Պ. Հոգւով սրբով լեցուած մարդիկ են։
Հ. Ինչո՞ւ մարգարէ կըսուին.
Պ. Անոր համար որ ըլլալու բաները՝ չեղած կիմանան։
Հ. Ո՞ր ատեն շատ մարգարէներ եղան.
Պ. Թագաւորութիւնը երկուք բաժնուելէն ետքը. ու ասոնց մէջ երեւելի Եղիա մարգարէն եղաւ։

Հ. Ի՞նչպէս մեռաւ ինքը.
Պ. Չմեռաւ, հապա ողջ ողջ երկինք վերացաւ։
Հ. Որո՞նք են մարգարէները որոնց գիրքերը ունինք.
Պ. Եսայի, Երեմիա, և այլ շատերը։
Հ. Ի՞նչ մարգարէացան ասոնք.
Պ. Սամարիայի թագաւորութեան կործանումը։
Հ. Հապա Երուսաղեմայ համար ի՞նչ ըսին.
Պ. Պիտոր կործանի ըսին, բայց ետքը նորէն պիտի շինուի։
Հ. Նոր օրէնքի համար ալ բան մը խօսեցա՞ն.
Պ. Ըսին թէ՝ նոր օրէնքը առջինէն աւելի կատարեալ պիտի ըլլայ։
Հ. Հեթանոսներուն դառնալուն համար ի՞նչ խօսեցան.
Պ. Ըսին որ ամէն ազգ պիտի թողու իրեն կուռքերն, ու ճշմարիտ Աստուածը պաշտէ։

ԴԱՍ ԺԲ

Բաբելոնի գերութիւնը։

ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻՈՑ ու Յուդայի թագաւորները ամենեին չխրատուեցան մարգարէներուն յանդիմանութիւններէն ու խրատներէն. հապա ընդհակառակն հալածեցին մարգարէները, ու անոնց շատերն ալ անգթութեամբ սպաննեցին։ Աստուած անոնց չա-

րութեանը սքանչելի երկայնմտութեամբ համբերեց, ու շատ տարի սպասեց որ ապաշխարեն. բայց վերջապէս պատժեց՝ ինչպէս որ սպառնացեր էր։ Սամարիայի թագաւորութիւնը ջնջեց, ու տասը ցեղն ալ ցիր ու ցան եղան հեռու քաղաքներ և մէյմ՚ալ ետ չդարձան։

Ետքն ալ Նաբուգոդոնոսոր Բաբելոնի թագաւորը՝ Երուսաղէմը կործանեց, տաճարը էրեց, ու ժողովուրդը գերի ըրաւ Բաբելոն տարաւ։ Բաբելոն ան ատենը շատ մեծ քաղաք էր, կռապաշտութիւնով, գարշելի մեղքերով ու ամէն մոլութիւնով լեցուն։ Բայց Հրեաները չթողուցին իրենց աստուածպաշտութիւնը, ու Մովսեսի տուած օրէնքները պահեցին. մանաւանդ թէ իրենց մէջէն ելան մեծ սուրբեր ալ. որոնց մէջ երևելի է Դանիէլ մարգարէն, որ թագաւորական գործքերուն ու պալատին մէջ մէկ գերազանց սրբութեամբ կեանք մը ունեցաւ՝ Աստուած ալ մեծամեծ գաղտնի խորհուրդներ յայտնեց անոր։ Իրեք մանկունքը, որ Դանիէլ մարգարէին հետ մեծցեր էին, Նաբուգոդոնոսոր թագաւորին ոսկիէ շինած մեծ արձանը չուզեցին պաշտել. ուստի սաստիկ կրակով վառած հնոցի մը մէջ ձգել տուաւ զանոնք, բայց Աստուած պահեց զիրենք անվնաս։ Ան ատեն թագաւորն ալ փառք տուաւ Աստուծոյ, որ սկսաւ յայտնել իր կարողութիւնը անհաւատներուն մէջ։

Հ. Աստուած շուտ մը պատժեց իսրայէլացիները մեղքերնուն համար.

Պ. Չէ. համբերեց շատ տարի որ ապաշխարեն, ու չապաշխարեցին։

Հ. Ի՞նչ եղաւ Սամարիայի թագաւորութիւնը.

Պ. Կործանեցաւ, ու իսրայէլացւոց տասը ցեղը ցիր ու ցան եղան։

Հ. Ո՞վ կործանեց Երուսաղէմ քաղաքը.

Պ. Նաբուգոդոնոսոր Բաբելոնի թագաւորը. ժողովուրդն ալ գերի ըրաւ ու Բաբելոն տարաւ։

Հ. Աստուածպաշտութիւնը մնա՞ց հոն՝ թէ վերցուեցաւ.

Պ. Հրեաները իրենց գերութեան մէջ ալ հաւատքնին պահեցին։

Հ. Բաբելոնի մէջ ի՞նչ հաւատք կար.

Պ. Կռապաշտութիւն ու աւելորդապաշտութիւն։

Հ. Դանիէլ ո՞վ էր.

Պ. Մե՛ծ սուրբ մըն էր ու մեծ մարգարէ։

Հ. Իրեն իրեք ընկերները ի՞նչ ըրին.

Պ. Չպաշտեցին Բաբելոնի թագաւորին շինած կուռքը։

Հ. Թագաւորը ի՞նչ ըրաւ անոնց.

Պ. Վառած հնոցի մը մէջ ձգել տուաւ. բայց Աստուած հրաշքով պահեց որ չայրեցան։

ԴԱՍ ԺԳ

Գերութենէն ետքը եղած Հրեաներուն վրայ։

ԿԻՒՐՈՍ Պարսից Թագաւորը առաւ Բաբիլոն քաղաքը, Հրեաները ազատեց գերութենէն, ու հրամայեց որ երթան իրենց երկիրը, ու շինեն Երուսաղէմ քաղաքը ու տաճարը։ Երբ եկաւ մեծն Աղեքսանդր ու աշխարհքիս մեծ մասին տիրեց։ Հրեաները որ խառնուած էին հեթանոսներուն մէջ, իրենց աստուածպաշտութիւնը հաւատարմութեամբ պահեցին, ու ամենեւին կռապաշտութեան մէջ չընկան. ասոր համար Աստուած ճանչնալը քիչ քիչ սկսաւ հեթանոսներուն մէջ ալ մտնել։ Բայց հեթանոս Թագաւորներէն ոմանք հալածեցին Հրեաները, որ թողուն իրենց սուրբ հաւատքը ու կուռք պաշտեն։ Անտիոքոս Երեւելին՝ Ասորւոց Թագաւորը՝ առաւ Երուսաղէմը, պղծեց տաճարը ու զոհերը դադրեցուց. շատ Հրեաներ համբերութեամբ յանձն առին մեռնիլը սոսկալի չարչարանքներ քաշելով։ Յուդա Մակաբէն ու իրեն եղբայրները պատերազմեցան որ պահեն իրենց հաւատքը ու ազատութիւնը, և Աստուծոյ օգնութեամբը՝ կրցան իրենց ազգը ազատութեան մէջ պահել։ Ազգին կառավարութիւնը մնաց Մակաբայեցւոց ցեղին մէջ։ Շատ չանցաւ որ Հռոմայեցիք վերուցին ասոնց իշխանութիւնը, ու տիրեցին ամէն աշխարհքի։ Աս ամէն բանը մարգարէները առաջուց գուշակած էին։

Հ. Ո՞վ ազատեց Հրեաները Բաբիլոնի գերութենէն.
Պ. Կիւրոս Պարսից Թագաւորը։
Հ. Ի՞նչ շահ եղաւ, որ Հրեաները հեթանոսներուն հետը խառն բնակեցան.
Պ. Աս եղաւ որ, անհաւատները քիչ քիչ սկսան ճշմարիտ Աստուածը ճանչնալ. ու Հրեաներն ալ կռապաշտութիւն չըրին։
Հ. Ո՞վ է Հրէից առջի հալածմունք հանողը.
Պ. Անտիոքոս Ասորւոց Թագաւորը՝ որ Յոյն էր ազգաւ։
Հ. Որո՞նք դէմ ելան Անտիոքոս Թագաւորին.
Պ. Յուդա Մակաբէն ու իրեն եղբայրները։
Հ. Ասոնք ի՞նչ ըրին։
Պ. Մէկ ատեն մը ժողովուրդը ազատութեան մէջ պահեցին։
Հ. Երբը ո՞վ տիրեց անոնց.
Պ. Հռոմայեցիները։

ԴԱՍ ԺԴ

Հոգեսէր ու Մարմնասէր Հրեայք։

ՀԵՐՈՎԴԷՍ անզգամ մարդ մըն էր, Հրէից Թագաւորութիւնը յափշտակեց Հռոմայեցւոց օգնութեամբը։ Ան ատենը Հրեաները սկսան աղէկ իմանալ, թէ մարգարէներուն ըսածին պէս, Քրիստոսի գալը մօտիկցած է։ Աս Հրեաները երկուք կը բաժնուէին.

հոգեսէր կամ բարեպաշտ, ու աշխարհասէր։ Աշխարհասէր Հրեաները մարմնաւոր բաներու ետեւէ ինկած էին։ Աստուծոյ կը ծառայէին՝ աշխարհքիս բարիքը ունենալու համար, առատ ցորեն, գինի, անասուններ, ոսկի, արծաթ և այլն. որ հանգստութեամբ ապրին իրենց կանանց ու տղոցը հետ։ Աստուծմէ կըխնդրէին միայն անոր համար՝ որ չպատժէ զիրենք աղքատութեամբ հիւանդութեամբ ու մահուամբ։

Հոգեսէր Հրեաները սրտանց կը պաշտէին ու կը ծառայէին Աստուծոյ, միայն իր ամենակարողութեանը, իմաստութեանը ու անհուն բարութեանը համար. կը ճանչնային թէ անցաւոր են աշխարհքիս վրայ, ու կը յուսային թէ աս կեանքէս ետքը՝ մէկ ուրիշ կեանք մը պիտի ունենան անդիի աշխարհքը։

Աս երկու տեսակ Հրեաներն ալ կըսպասէին Մեսիային թագաւորութեանը. բայց աշխարհասէր Հրեաները մարգարէներուն խորհրդաբար ըսած բաները՝ մարմնաւոր կերպով կը հասկընային, այսինքն թէ Մեսիան պիտի թագաւորէ աս աշխարհքիս մէջ, սաստիկ պատերազմներ պիտի ընէ Դաւիթ թագաւորէն աւելի, ու Սողոմոնէն աւելի հարուստ պիտի ըլլայ. ու իրենք անոր թագաւորութեան ատենը փառաց ու հեշտութեան մէջ ըլլալով պիտի տիրեն ամէն ազգերու։ Բարեպաշտ Հրեաները կը հաւտային, թէ աւելի մեծ բարիք մը պիտի ունենան՝ քան երկրիս վրայի վայելմունքը,

և յարութիւն առնելէն ետքը շատ եւելօք երջանիկ պիտոր ըլլան. ու անոր համար կը փափագէին Մեսիային գալստեանը, որ գայ ու օգնէ, ու աղէկ մը կարենան ճանչնալ ու սիրել զԱստուած։

Հ. Ո՞վ էր Հրէից թագաւորը որ Հռոմայեցւոց իշխանութեանը տակ ինկաւ.
Պ. Հերովդէս թագաւորը։
Հ. Ե՞րբ հասաւ Քրիստոսի աշխարհք գալու ատենը.
Պ. Հերովդեսի թագաւորութեան ատենը։
Հ. Ո՞րոնք էին աշխարհասէր Հրեաները.
Պ. Անոնք որ մարմնաւոր բաներու համար կը ծառայէին Աստուծոյ։
Հ. Ասոնք Քրիստոսի թագաւորութեանը ի՞նչպէս հաւատացին.
Պ. Կըսէին թէ Քրիստոս մարմնաւոր թագաւոր պիտի ըլլայ, և ուրիշ ամէն ազգերը իրենց պիտոր ծառայեցընէ, ու իրենք մեծ հարստութիւն, ու փառք ու մարմնաւոր վայելմունք պիտի ունենան։
Հ. Ո՞րոնք են հոգեսէր Հրեաները.
Պ. Անոնք որ սրտանց Աստուծոյ կը ծառայէին իր փառացը համար։
Հ. Ի՞նչ էր ասոնց յոյսը.
Պ. Մէկ ուրիշ երանելի կեանք մը ունենալու՝ յարութիւն առնելէն ետքը։
Հ. Ի՞նչ կը յուսային որ Մեսիան ընէ իրենց.
Պ. Կըյուսային որ Մեսիային գալստեամբը աւելի աղէկ կերպով զԱստուած ճանչնան ու սիրեն։

ԴԱՍ ԺԵ

Քրիստոսի ծնունդը։

ՀԵՐՈՎԴԷՍԻ թագաւորութեանը և Հռոմայեցւոց Օգոստոս կայսեր ատենը, Հրեաստանի Նազարէթ անունով պզտիկ քաղաքը (որ Գալիլեայի սահմանին մէջն էր), մէկ գերագոյն սրբութեամբ աղջիկ մը կար՝ անունը Մարիամ, որ միտքը դրեր էր կոյս մնալու, թէպէտ պսակուած էր սուրբ Յովսեփայ հետ, որ իրեն ցեղէն էր, երկուքն ալ Յուդայի ազգէն ու Դաւիթ մարգարէի ցեղէն ըլլալով։ Եկաւ Գաբրիէլ հրեշտակապետը Աստուծոյ կողմանէ աւետիս տուաւ Մարիամու կուսին, թէ Քրիստոսի մայր պիտի ըլլայ. Մարիամ կոյսն ալ երբոր իմացաւ թէ միշտ կոյս մնալով ու Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբ է, յանձն առաւ։ Ան ատեն Որդին Աստուծոյ, բանն որ 'ի սկզբանէ՝ առ Աստուած էր, ու իրեն Հօրը պէս հաւասար Աստուած էր, մարմին առաւ 'ի սուրբ Մարիամայ կուսէն, այսինքն մեզի պէս մարդ եղաւ, ճշմարիտ մարմին ու հոգի առաւ անոր արգանդին մէջ։ Յովսէփ ու Մարիամ պէտք եղաւ որ երթան Բեթղեհէմ քաղաքը Յուդայի սահմանին մէջ, ու բնակին գոմի մը մէջ։ ան տեղը ծնաւ Քրիստոս, և ութերորդ օրը թլփատեցաւ, ու անունը Յիսուս դրին, այսինքն Փրկիչ։ Քիչ մը ատենէն ետքը իրեք մոգերը՝ այսինքն իրեք իմաստուն

մարդիկ եկան արեւելքէն, Յիսուսի երկրպագութիւն ընելու, և ոսկի, կնդրուկ ու զմուռս պարգև բերին։ Եւ երբոր ասոնք ըսին թէ եկանք Հրէից թագաւորին երկրպագութիւն ընելու, Հերովդէս նախանձելով անանկ տակն ու վրայ եղաւ, որ սպաննել տուաւ Բեթղեհէմի ու քովի եղած տեղերուն մէջի պզտիկ տղաքը։ Բայց սուրբն Յովսէփ Յիսուսը իրեն մօրը հետ փախուց Եգիպտոս, ու հոն մնացին ինչուան որ Հերովդէս մեռաւ։ Ետքը դարձան Նազարէթ քաղաքը, ու հոն մնաց Յիսուս. մարդ ալ չճանչցաւ զինքը թէ ո՛վ է. ինչուան երեսուն տարուան որ եղաւ, միշտ հնազանդ եղաւ մօրը ու Սրբոյն Յովսեփայ, որ տեսնողները կը սեպէին թէ իրեն հայրն է. ու անոր հետ մէկտեղ հիւսնութիւն կընէր։

Հ. Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ մայրը ո՞վ է.
Պ. Սուրբ կոյսն Մարիամ։
Հ. Ո՞ր ազգէն ու ո՞ր ցեղէն էր.
Պ. Յուդայի ազգէն, ու Դաւիթ մարգարէին ցեղէն էր։
Հ. Ո՞վ էր իրեն փեսան.
Պ. Սուրբն Յովսէփ, ու նոյն ցեղէն էր։
Հ. Կոյսն Մարիամ ուսկի՞ց իմացաւ թէ Քրիստոսի մայր պիտի ըլլայ.
Պ. Գաբրիէլ հրեշտակապետէն՝ որ Աստուած խրկեց իմացընելու։
Հ. Ի՞նչպէս եղաւ որ յանձն առաւ.
Պ. Վասն զի հրեշտակէն իմացաւ որ կոյս

պիտի ծնայ, ու մէկէն 'ի մէկ իմացաւ թէ մայր եղաւ Բանին Աստուծոյ։

Հ. Բանն՝ որ կըսես, ո՞վ է.

Պ. Որդին Աստուծոյ։

Հ. Բանն մարմին եղաւ ըսելը ի՞նչ ըսել է.

Պ. Ըսել է թէ բանն Աստուած մեզի պէս մարդ եղաւ։

Հ. Ո՞ւր ծնաւ մեր Փրկիչը.

Պ. Բեթղեհէմ քաղաքը գոմի մը մէջ։

Հ. Յիսուս ըսելը ի՞նչ ըսել է.

Պ. Փրկիչ ըսել է։

Հ. Հեթանոսներուն մէջէն Քրիստոսի առջի երկրպագութիւն ընողը ո՞վ եղաւ.

Պ. Իրեք մոգերն որ արեւելքէն եկան։

Հ. Ան ատենը ի՞նչ ըրաւ Հերովդէս.

Պ. Բեթղեհէմին ու քովը եղած տեղերուն բոլոր պզտիկ տղաքը սպաննել տուաւ։

Հ. Հապա Յիսուսի ալ բան մը ըրա՞ւ.

Պ. Չկրցաւ ընել, վասն զի սուրբն Յովսէփ զինքը Եգիպտոս փախուց։

Հ. Ի՞նչպէս անցուց Յիսուս իրեն կեանքը.

Պ. Բոլոր կենացը մէջ հնազանդ եղաւ իր կոյս մօրը ու սրբոյն Յովսէփայ։

Հ. Սուրբն Յովսէփ իրեն հայրն էր.

Պ. Չէ. բայց ուրիշները այնպէս կը սեպէին։

Հ. Ի՞նչ արհեստ ունէր.

Պ. Հիւսն էր։

ԴԱՍ ԺԶ

Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ։

ՅԻՍՈՒՍԻ ծննդենէն երեսուն տարի վերջը, Աստուած խրկեց մեծ մարգարէ մը, որ էր որդի Զաքարիայ քահանային՝ ու Եղիսաբեթին որ ազգական էր Մարիամու կուսին։ Ասիկայ անապատին մէջ խիստ ճգնութենով կապրէր առջի հին մարգարէներէն ալ աւելի. ու կը յորդորէր զամէնքն որ ապաշխարեն, վասն զի երկնից արքայութիւնը մօտիկցած է կըսէր։ Կը մկրտէր Յորդանան գետին մէջ զանոնք, որ իրեն քարոզութենէն կը դառնային։ Այսինքն ջուրը կը մտցընէր որ լուացուէին, որ իրենց մեղացը թողութիւն ըլլայ. ինչպէս որ Հրեաներն ալ օրէնք ունէին սրբուելու համար լուացուելու։ Հրեաները կարծեցին թէ սա է Մեսիան. ինքը ըսաւ ես Մեսիան չեմ, հապա անկէ առաջ եկողն եմ, որ պատրաստեմ անոր ճամբան՝ ինչպէս որ մարգարէները ըսեր են։ Յիսուս ալ եկաւ Յովհաննէսէն մկրտուեցաւ ու աւով սրբեց ջուրը, տալով զօրութիւն ջնջելու մեղքը սուրբ մկրտութեամբ։ Սուրբն Յովհաննէս վկայեց թէ տեսայ Հոգին սուրբը, որ աղաւնիի կերպարանքով իջաւ Յիսուսի վրայ. ըսաւ նաեւ թէ սա է գառն Աստուծոյ որ աշխարհքիս մեղքը կը վերցընէ։ Մովսէս օրէնքը տուաւ. բայց շնորհքն ու ճշմարտութիւնը միշտ Յիսուս կուտայ։

Հ. Յովհաննէս Մկրտիչը որո՞ւն որդին է.

Պ. Սուրբ Զաքարիա քահանային ու Եղիսաբեթին, որ սուրբ Աստուածածնայ ազգական էին։

Հ. Ո՞ւր տեղ կըկենար.

Պ. Անապատը՝ ու խիստ ճգնաւորական կեանք կը պահէր։

Հ. Մարգարէները անոր վրայ բան մը զրուցե՞ր էին.

Պ. Հրամերես. որ Յիսուսի կարապետը պիտոր ըլլայ։

Հ. Կարապետ ի՞նչ ըսել է.

Պ. Ան՝ որ ուրիշէ մը առաջ կուգայ, որ անոր ճամբայ բանայ։

Հ. Ի՞նչ կը քարոզէր Յովհաննէս Մկրտիչը.

Պ. Կը խրատէր որ ապաշխարեն։

Հ. Ապաշխարողները ի՞նչ կընէր.

Պ. Կը մկրտէր այսինքն կըլուար Յորդանան իջաւ գետին մէջը։

Հ. ԶՅիսուսն ալ մկրտե՞ց.

Պ. Հրամերես. ուզեց Յիսուս մկրտուիլ, որ սրբէ մկրտութեան ջուրը։

Հ. Երբոր մկրտուեցաւ Յիսուս, ի՞նչ եղաւ.

Պ. Հոգին սուրբ աղաւնիի կերպարանքով վրան իջաւ։

Հ. Սուրբ Յովհաննէս ի՞նչ վկայեց Յիսուսի վրայ.

Պ. Ըսաւ թէ, Յիսուս գառն Աստուծոյ է, որ աշխարհքիս մեղքերը կը վերցընէ։

ԴԱՍ ԺԷ

Առաքեալներուն կոչմանը վրայ։

ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր մկրտուելէն ետքը, Հոգին սուրբ շուտ մը տարաւ զինքը անապատը. ուր քառասուն օր ծոմ կեցաւ, և սատանան շատ կերպով փորձեց զինքը։ Ետքը դարձաւ Յիսուս ու գնաց Գալիլեայ, ու Գեննեսարէթի պզտիկ ծովին եզերքը պըտըտելով կանչեց Անդրէասը ու Սիմոնը՝ որ երկու եղբայր էին. ու Զեբեթէոսի երկու որդիքը Յակոբոս ու Յովհաննէսը, որ իրեն աշակերտ ըլլան, ու աս չորսն ալ ձկնորս էին։ Ետքը կանչեց ուրիշներն ալ. ու ասոնցմէ ետքը մէկ մաքսաւոր մըն ալ անունը Մատթէոս։ Ասոնք ամէնքն ալ թողուցին ամէն բաներնին, ու անանկ հետևեցան Քրիստոսի։ Աս աշակերտներուն մէջէն տասուերկուք մը ընտրեց ու անուննին դրաւ առաքեալ. վասն զի պիտի խրկէր որ քարոզեն իրեն վարդապետութիւնը։ Ասոնք են առաքելոց անունները. Ա. Սիմոն Պետրոսը. Բ. Անդրէաս Պետրոսի եղբայրը. Գ. Յակոբոսը և Դ. Յովհաննէսը որ իրարու եղբայր էին. Ե. Փիլիպպոս. Զ. Բարթուղիմէոս. Է. Մատթէոս. Ը. Թովմաս. Թ. Յակոբոս Ալփէոսի որդին. Ժ. Յուդա որ Յակոբոսին եղբայրն էր. ԺԱ. Սիմոն կանանացի. ԺԲ. Յուդա Իսկարիովտացի, որ մատնեց զՅիսուս։ Սիմոնին Յիսուս Նոր անուն դրաւ

Պետրոս որ վէմ ըսել է. ու ըսաւ իրե՛ն թէ դու ես Պետրոս (վէմ), ու աս վիմին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս, ու պիտի տամ քեզի երկնից արքայութեան բանալիքները։

Հ. Յիսուս մկրտուելէն ետքը ո՞ւր գնաց. ու ի՞նչ ըրաւ.

Պ. Անապատը գնաց, ու հոն քառասուն օր ծոմ կեցաւ, ու սատանան փորձեց զինքը։

Հ. Իրեն աշակերտները ի՞նչպէս կանչեց ու առաւ.

Պ. Ըսաւ. եկէք իմ ետևէս. անոնք ալ շուտ մը թողուցին ամէն բան Յիսուսի հետևեցան։

Հ. Աշակերտը ի՞նչ է.

Պ. Վարպետի լսող ու անոր վարդապետութիւնը պահող։

Հ. Առաքեալ ըսելը ի՞նչ ըսել է.

Պ. Խրկուելու պատրաստ ըսել է։

Հ. Քանի՞ առաքեալ առաւ Յիսուս.

Պ. Տասուերկուք. ու անուններն աս է. Ա. Սուրբ Պետրոս, Բ. Անդրէաս իրեն եղբայրը, Գ. Յակոբոս ու Դ. Յովհաննէս Զեբեդէոսի երկու որդիքը, Ե. Փիլիպպոս, Զ. Բարթուղիմէոս, Է. Մատթէոս, Ը. Թովմաս, Թ. Յակոբոս ու Ժ. Յուդա, Ալփէոսի որդիքը, ԺԱ. Սիմոն, ԺԲ. Յուդա Իսկարիովտացի մատնիչը։

Հ. Ի՞նչու սուրբն Պետրոս առջինը կըսուի.

Պ. Անոր համար որ Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ իրեն դուն ես իմ եկեղեցիիս վէմը

(կամ հիմը)։

Հ. Ո՞ւրիշ բան ալ ըսա՞ւ իրեն.

Պ. Ըսաւ որ երկնից արքայութեան բանալիքը պիտի տամ քեզի. ու որ մարդը կապես կամ արձակես երկրիս վրայ անիկայ երկինքը կապած կամ արձըկուած ըլլայ։

ԴԱՍ ԺԲ.

Քրիստոսի քարոզութիւնը։

ՅԻՍՈՒՍ քաղաքներ ու գեղեր պըտըտելով կը քարոզէր ամենուն երկնից արքայութեան աւետարանը. ու ասոնք էին իրեն աւետիքը, թէ եկեր է ատենը որ ամէն մարդիկ ճանչնան զԱստուած. ու ինքն է Մեսիան կամ Քրիստոսը, որուն կը փափքէին նահապետները, ու մարգարէներն ալ առաջուց գուշակեր էին. Որդին Աստուծոյ եկաւ որ աշխարհքս փրկէ. ու որոնք որ իրեն հաւատան ու ապաշխարեն, իրենց մեղացը թողութիւն առնուն, ետքն ալ յաւիտենական կեանք ժառանգեն։ Ու ցուցընէ որ ինքը Աստուծոյ կողմանէ կը խօսի, անթիւ հրաշքներ ալ ըրաւ. ամէն հիւանդութիւններ կըռընտցընէր մէկ վայրկենի մէջ, ու մէկ խօսքով մը. կուրերուն տեսնել կուտար, մունջերուն խօսիլ, խուլերուն լսել, դիւահարները կազատէր, մեռելները կը յարուցանէր։ Ու իրեն վարքն ալ օրինակ էր ամէն առաքինութեանց. սրտա-

մը խոնարհ էր ու անոյշ. աղքատութենէ ու մարդիկներէ քաշած նեղութիւնները՝ աչքին չէր երեւար. զղջացող մեղաւորներուն վրայ շատ կըգթար, ու անզեղջ մեղաւորներուն հոգով էտեւէ կ'իյնար շահելու համար: Իրեն ամէն գործքերուն մէջ, ուրիշ բան չէր նայեր, բայց միայն Հօր Աստուծոյ փառքը, ու շատ անգամ բոլոր գիշերը աղօթքով կանցընէր: Ինքը սորվեցուց աշկերտներուն աս աղօթքս. «Մեր Հայրը, որ երկինքն ես. սուրբ ըլլայ քու անունդ, գայ հասնի քու թագաւորութիւնդ, քու կամքդ ըլլայ երկրիս վրայ ինչպէս երկինքը. ամէն օրուան հացերնիս այսօր ալ տուր մեզի ու թողութիւն ըրէ մեր պարտուցը (յանցանքներուն), ինչպէս որ մենք ալ թողութիւն կուտանք մեզի պարտըկան (եղողներուն). և մի ձգեր զմեզ փորձութեան մէջ, հապա փրկէ զմեզ սատանայէն. ամէն:

Հ. Քրիստոս ի՞նչպէս անցուց իրեն կեանքը.
Պ. Միշտ քարոզելով երկնից արքայութեան աւետարանը:
Հ. Աւետարան ի՞նչ ըսել է.
Պ. Բարի լուր (խապար), կամ աւետիք մը:
Հ. Ի՞նչ է երկնից արքայութիւնը.
Պ. Աստուած՝ ու յաւիտենական ճշմարտութիւնը ճանչնալ և վայելելն է:
Հ. Իրեն համար ի՞նչ կըսէր Քրիստոս.
Պ. Կըսէր որ ինքն է Քրիստոսը, որդին Աստուծոյ է:

Հ. Ի՞նչ կըքարոզէր.
Պ. Կըսէր, թէ պէտք է որ հաւատան մարդիկ իրեն ու ապաշխարեն:
Հ. Ի՞նչու համար ապաշխարեն.
Պ. Որ մեղքերնուն թողութիւն առնուն:
Հ. Ի՞նչ հրաշքներ կընէր.
Պ. Կը բժշկէր ամէն հիւանդութիւնները, սատանաները կը հալածէր, ու մեռելներն ալ կառողջացընէր:
Հ. Ո՞ր առաքինութեանց օրինակը ցցուց.
Պ. Ամէն առաքինութիւններուն, բայց մասնաւորապէս խոնարհութեան, հեզութեան, համբերութեան, գթութեան, բարութեան ու փրկութեան հոգւոյ ջանք ընելուն:
Հ. Ի՞նչ մտքով կընէր.
Պ. Որ իրեն Հօրը կամքը կատարէ ու զինքը փառաւորէ:
Հ. Շատ աղօթք ալ կընէ՞ր.
Պ. Շատ անգամ բոլոր գիշերը աղօթքով կանցընէր:
Հ. Մեզի ի՞նչ աղօթք սորվեցուց.
Պ. Հայր մերը:

ԴԱՍ ԺԹ

Քրիստոսի թշնամիները:

ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր ամենուն զարմանալի ըլլալուն համար, շատ ժողովուրդ իրեն էտեւէն կերթային ինչուան անապատ տեղուանք ալ՝ ու չէ թէ միայն Հրեաները,

հապա հեթանոսներն ալ կը փափաքէին տեսնելու ու լսելու իրեն քարոզութիւնը։ Դպիրները ու Փարիսեցիները վրան կը նախանձէին, վասն զի համարձակ կը յանդիմանէր իրենց գէշութիւնները։ Դպիրները Հրեաներուն վարդապետներն էին. Յիսուս անոնց տգիտութիւնը ու թերևհաւատութիւնը յայտնի կընէր։ Փարիսեցիները դըրսուանց կը ցուցընէին թէ իրենք օրէնքները աղէկ կը պահեն քան ուրիշները. բայց մեծ մասը կեղծաւորք էին, հպարտ, ագահ, դըրսուանց ջերմեռանդ երեւնալով կը խաբէին ժողովուրդը։ Յիսուս ատելի եղաւ քահանաներուն ու իրենց իշխաններուն ալ. վասն զի կըսէր Յիսուս, թէ պիտի կործանի Երուսաղէմ քաղաքը ու տաճարը։ Վերջապէս մարմնասէր Հրեաները չէին կըրնար հաւատալ թէ ինքն է Մեսիան, տեսնելով որ Յիսուս այնչափ աղքատ է, խոնարհ ու հեզ։ Կատէին իրեն վարդապետութիւնը՝ որ կը քարոզէր արհամարհել հարստութիւնը, հեշտութիւնը, ու աշխարհքիս ամէն բարիքը. ու կըսէր թէ ով որ կուզէ իրեն հետևիլ, պէտք է որ գրկէ իրեն խաչը, ետ կենայ ամէն բանէն ու իրեն անձնէն ալ։ Յիսուսի թշնամիները կը նախատէին, քարկոծել կուզէին զինքը. ու վերջապէս իրենց մէջը խօսք դրին որ սպաննեն։ Ասոնք գլխէ հանեցին Յիսուսի աշակերտներուն մէկը Յուդա Իսկարիովտացին, որ խոստացաւ Յիսուսը անոնց ձեռքը տալու երսուն դահեկանի համար։

Հ. Յիսուսի շատոնք կը հետևէի՞ն.

Պ. Հրամերես. ամէն տեղաց կուգային որ տեսնեն զինքը ու հետևին իրեն։

Հ. Յիսուս թշնամի ունեցա՞ւ.

Պ. Աշխարհասէր Հրեաները թշնամի եղան իրեն։

Հ. Ինչո՞ւ համար.

Պ. Անոր համար որ խոնարհութիւն ու աղքատութիւն կը քարոզէր։

Հ. Որո՞նք էին իրեն մեծ թըշնամիները.

Պ. Դպիրները, Փարիսեցիները, քահանաները ու իշխանները։

Հ. Ի՞նչ մարդիկ էին ատ Դպիրները.

Պ. Իրենց վարդապետներն էին։

Հ. Հապա Փարիսեցիները.

Պ. Անոնք որ կը ցուցընէին իրենք զիրենք, թէ Աստուծոյ օրէնքները կը պահեն ուրիշներէն աւելի։

Հ. Իրաւ անանկ էր.

Պ. Ոչ. վասն զի անոնց շատը կեղծաւորք էին. ու անանկ կատղած էին որ զՅիսուս մեռցընել կուզէին։

Հ. Ո՞վ մատնեց Յիսուս անոնց ձեռքը.

Պ. Առաքեալներէն մէկը Յուդա Իսկարիովտացին, երսուն դահեկան առնելու համար։

ԴԱՍ Ի

Քրիստոսի չարչարանքը։

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ պասեքին՝ այսինքն Զատկի օրերուն, Յիսուսի թշնամիները խօսքերնին մէկ ըրին, որ բռնեն ու մեռցընեն։ Հինգշաբթի իրիկունը Յիսուս իրիկուան կերակուրը աշակերտներուն հետ կերաւ. ու երբոր կուտէին, առաւ Յիսուս հացը օրհնեց, կտրեց ու բաժնեց ըսելով. աս է իմ մարմինս, որ ձեզի համար պիտոր զոհուի։ Ետքը առաւ գինին գաւաթով, օրհնեց ու տուաւ անոնց ըսելով, խմեցէք ամէնքդ, աս է իմ արիւնս, Նոր ուխտի (խոստմունքի), որ պիտոր թափուի ձեզի համար, աս բանս ըրէք իմ յիշատակիս համար։ Ետքը ելաւ գնաց Ձիթենեաց լեռը պարտեզի մը մէջ, ուր տեղ որ շատ անգամ կերթար աղօթք ընելու համար։ Հոն աղաչեց իրեն Հօրը որ չարչարանքէ խալըսէ զինքը. բայց ըսելով, քու կամքդ ըլլայ։

Այն ատենը Յուդա մատնիչը բերաւ իրեն հետը շատ մարդիկներ զինած. բռնեց Յիսուսը ու տարաւ Կայիափայ քահանայապետին տունը. ու հոն սուտ վկայութիւնով դատաստանը կտրուեցաւ որ մեռնի։ Ամէն աշակերտները թողուցին զՅիսուս ու փախան. ու Պետրոսն ալ ուրացաւ իրեք անգամ, ինչպէս Յիսուս առաջուց ըսեր էր։

Կայիափային տնէն տարին Պիղատոսի

պոնտացւոյ դատաստանը, որ Հռոմայեցւոց իշխանութեանը տակ կը կառավարէր Հրեաստանը. շատ ջանաց զՅիսուս ազատելու՝ գտնալով անմեղութիւնը։ Վերջը ծեծել տուաւ Յիսուսը, ու զինուորները փուշէ պսակ անցուցին գլուխը, ծաղր ընելու համար՝ Յիսուսի ըսածը, թէ Հրեաներուն թագաւորն եմ ես։

Հ. Յիսուս ո՞ր ատեն մեռաւ.
Պ. Զատկի օրերուն։
Հ. Ետքի ընթրեացը այսինքն, իրիկուան կերակրոյն մէջ, ի՞նչ ըրաւ.
Պ. Իրեն մարմինը ու արիւնը տուաւ առաքեալներուն։
Հ. Ի՞նչպէս տուաւ իրեն մարմինը.
Պ. Առաւ հացը, օրհնեց, ու տուաւ իրենց ըսելով, աս է իմ մարմինս։
Հ. Հապա իրեն արիւնը ի՞նչպէս տուաւ.
Պ. Առաւ գաւաթը գինիով, օրհնեց, ու ըսաւ, աս է իմ արիւնս, արիւն Նոր ուխտի։
Հ. Ի՞նչ ըրաւ ընթրիքէն ետքը.
Պ. Գնաց Ձիթենեաց պարտէզը աղօթք ընելու։
Հ. Այն ատենը Յուդա ի՞նչ ըրաւ.
Պ. Բերաւ զինեալ մարդիկներ, ու բռնել տուաւ զՅիսուս, ու տարին Կայիափայ քահանայապետին տունը։
Հ. Առաքեալները ի՞նչ ըրին.
Պ. Ամէնքն ալ փախան, ու Պետրոս առաքեալը իրեք անգամ ուրացաւ զինքը։

Հ. Ետքը ո՞ւր տարին զՅիսուս.
Պ. Պիղատոսի դատաստանը։
Հ. Հոն ի՞նչ ըրին Յիսուսի.
Պ. Ծեծեցին ու փուշէ պսակ դրին գլուխը։

ԴԱՍ ԻԱ.

Յիսուսի մահը։

ՊԻՂԱՏՈՍ վերջապէս դատապարտեց զՅիսուս որ մեռնի. ու խաչը ուսին վրայ դնել տալով, խրկեց Գողգոթա ըսուած տեղը, այսինքն գլուխ կտրելու տեղ, հոն Յիսուս խաչուեցաւ երկու աւազակներու մէջ։ Խաչը չարչարանքներու մէջ մեծ վատահամբաւ պատիժն էր, որ ան ատենը աւազակները ու մեծամեծ յանցաւորները անով կը պատժէին։ Յիսուս մնաց խաչին վրայ այնչափ ատեն, ինչուան որ ամէն մարգարէութիւնները կատարուեցան։ Մահուանը ատենը արեւը խաւարեցաւ, երկիրս շարժեցաւ, գերեզմանները բացուեցան, ու մեռելները յարութիւն առին։ Օրը ուրբաթ էր ու զատիկ, ան օրն որ զոհ կընէին գառն մը, որ օրինակ էր Յիսուսի։ Յիսուսի մահը ճշմարիտ զոհ եղաւ. վասն զի մէկալ հին օրէնքին զոհերը օրինակ միայն էին աս ճշմարիտ զոհին։ Յիսուս այսպէս մեռնելովը կատարելապէս վճարեց Աստուծոյ արդարութիւնը՝ ամէն մարդուն մեղացը համար. անմեղն Յիսուս վճարեց մեղաւորաց տեղ. իրեն արիւնովը

ազատեց սատանային գերութենէն, ու մահուամբը յաւիտենական կենաց ճամբան բացաւ։

Հ. Ի՞նչպէս մեռաւ Քրիստոս.
Պ. Խաչին վրայ զամեցին երկու աւազակներու մէջ։
Հ. Ի՞նչ կերպ չարչարանք էր խաչը.
Պ. Շատ վատահամբաւ չարչարանք էր ան ատենը։
Հ. Յիսուսի մահուանը ատեն ի՞նչ հանդիպեցաւ.
Պ. Արեւը խաւարեցաւ, երկիրս շարժեցաւ, մեռելները յարութիւն առին։
Հ. Ինչո՞ւ ան ատենը մեռաւ Յիսուս, երբոր գառներ զոհ կընէին.
Պ. Անոր համար որ ան գառները օրինակ մըն էին իր մահուանը եւ օրինակ ըլլալուն համար բանի չէին գար։
Հ. Ի՞նչպէս իրեն մահը պատարագ եղաւ.
Պ. Աստուծոյ արդարութեանը փոխարէն ըլլալով ամենուն մեղացը համար։
Հ. Ինչո՞ւ կըսենք թէ Յիսուս իրեն արունովը զմեզ ազատեց.
Պ. Վասն զի անով ազատեց սատանային գերութենէն։
Հ. Ինչո՞ւ կըսենք թէ ջնջեց մահը.
Պ. Վասն զի սատանային գերութենէն ազատելով, յաւիտենական կենաց ճամբան բացաւ։

ԴԱՍ ԻԲ

Յիսուսի յարութիւնն ու համբարձումը։

ՅԻՍՈՒՍԻ մեռնելէն ետքը մարմինը օծեցին, ու դրին նոր գերեզմանի մը մէջ՝ իրեն թշնամիները պահապաններ դրին հոն, կը գիտէին որ Յիսուս ըսեր է թէ յարութիւն պիտի առնեմ։ Բայց երրորդ օրը որ կիրակի էր, Յիսուս յարեաւ փառաւորապէս իրեն գերեզմանէն, ու պահապանները մեռելի պէս ինկան մնացին։ Առաքեալները նախ չկրցան հաւատալ թէ յարութիւն առեր է, ինչուան որ աչքով տեսան, ու ձեռքով բռնեցին, ու հետը կերակուր կերան։ Ու քառասուն օրուան մէջ շատ անգամ երեցաւ անոնց, ու սորվեցուց թէ ինչ պիտի ընեն. ու հրամայեց որ երթան քարոզեն աւետարանը ամէն ազգաց ու մկրտեն յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, իշխանութիւն տուաւ որ արձակեն մեղքերը, ու խոստացաւ ալ իրենց հետը ըլլալու ինչուան աշխարհքիս վերջը։

Անկէ ետքը անոնց առջին համբարձաւ երկինքը, ու ամենակարող Հօրն Աստուծոյ աջ դին նստաւ՝ ամէն ստեղծուածներէ վեր։ Բայց ամենեւին չի դադարիր իրեն արդիւնքը մատուցանելու Աստուծոյ մեզի համար, ու սուրբ եկեղեցւոյն մէջ ըլլալու. ինչուան որ նորէն իջնայ երկնքէն ու գայ դատաստան ընելու կենդանիներուն ու մեռածներուն։

Հ. Քրիստոսի մեռնելէն ետքը մարմինը ի՞նչ ըրին.

Պ. Օծեցին ու նոր գերեզմանի մը մէջ դրին։

Հ. Հապա թշնամիները ի՞նչ ըրին.

Պ. Պահապաններ դրին։

Հ. Ո՞ր օրը յարեաւ Քրիստոս.

Պ. Մեռնելէն ետքը երրորդ օրը, որ էր կիրակի։

Հ. Առաքեալները շուտ մը հաւատացի՞ն.

Պ. Չէ, ինչուան որ չտեսան՝ չհաւատացին։

Հ. Ո՞րչափ ատեն երեցաւ անոնց.

Պ. Քառասուն օր։

Հ. Քրիստոս ի՞նչ ապսպրեց անոնց.

Պ. Ըսաւ որ երթան բոլոր աշխարհք քարոզեն ու մկրտեն։

Հ. Մկրտել ապսպրելով, ի՞նչ բան ալ հասկըցուց.

Պ. Ասիկայ ալ որ Աստուած են՝ Հայր ու Որդի ու Հոգի սուրբ։

Հ. Առաքեալներուն ի՞նչ իշխանութիւն տուաւ.

Պ. Մեղքերը արձակելու։

Հ. Ի՞նչպէս համբարձաւ երկինքը.

Պ. Անոնց առջին մէկէն վերացաւ երկինքը։

Հ. Ի՞նչպէս է ինքը հոն երկինքը.

Պ. Ամէն ստեղծուածներէն վեր Աստուծոյ աջ դին նստած։

Հ. Հա՞պա առաքեալներուն չըսա՞ւ, որ իրենց հետ ըլլայ ինչուան աշխարհքիս վերջը.

Պ. Ըսաւ. բայց երկինքը երթալովը միշտ ներկայ է սուրբ եկեղեցւոյ մէջ։

Հ. Քրիստոս ի՞նչ կընէ երկինքը.

Պ. Իրեն արդիւնքը Աստուծոյ կը մատուցանէ մեր փրկութեանը համար։

Հ. Նորէն պիտի գա՞յ աշխարհքս.

Պ. Գայ պիտոր որ դատաստան ընէ մեռածներուն ու կենդանիներուն։

ԴԱՍ ԻԳ

Հոգւոյն սրբոյ գալուստը։

ՁԱՏԿԷՆ ետքը յիսներորդ օրը Հրեաները մեծ տօն կընէին, անունը Պենտեկոստէ 'ի յիշատակ օրէնքներուն, որ ան օրը Աստուած տուաւ իրենց։ Ան օրն ալ որ Յիսուսի յարութեանը յիսներորդ օրն էր, երբոր ամէն աշակերտները մէկ տեղ ժողված էին, յանկարծ երկնքէն հովի պէս մեծ ձայն մը եկաւ, ու լեցուեցաւ տանը մէջ, ու կրակէ լեզուներ երեւցան, ու նստան աշակերտացը վրայ։ Ան ատեն ամէնքն ալ լեցուեցան Հոգւով սրբով, ու սկսան զանազան լեզուներ խօսիլ. աս կը նշանակէր թէ իրենք աւետարանը պիտի քարոզեն ամէն ազգաց։ Հրեաները շատ զարմացան. ու սուրբն Պետրոս առաքելոց գլուխը հասկըցուց անոնց աս հրաշքին պատճառը, մեկնելով մարգարէութիւնները. ու ըսաւ որ Յիսուս խաչուելէն ետքը յարութիւն առաւ, ու հիմայ խրկեց Հոգին սուրբը՝ ինչպէս որ խոստացեր է. և թէ ինքն Քրիստոս Աստուած է՝ իրենք ալ չեն կրնար փրկուիլ, ինչուան որ Քրիստոսի հաւատան ու

ապաշխարեն. աս խօսակցութեամբ իրեք հազար հոգի դարձան՝ ու մկրտուեցան։ Առաքեալները ու մէկալնոնք ալ՝ որ Հոգին սուրբը առին, բոլորովին փոխուեցան, մտքերնին լուսաւորեցաւ սուրբ գիրքը իմանալու. հասկըցան որ ամէն մարդ մեղաւոր է, ու կարօտ Աստուծոյ շնորհքին, ու չի կրնար առնել աս շնորհքը, ինչուան չհաւատայ Քրիստոսի. ու թէ Յիսուսի թագաւորութիւնը հոգեւորական է։ Ան ատեն վառեցան աստուածային սիրով, ու ան սիրովը անուշցաւ Աստուծոյ պատուիրանքները պահելը. ու մէկ անյաղթելի ուժ մը ունեցան ճշմարտութեան վկայ ըլլալու։

Հ. Ի՞նչ տօն է Հրեաներուն Պենտեկոստէն.

Պ. Ան տօնն էր, որ օրը օրէնք առեր էին։

Հ. Ան օրը առաքեալները ի՞նչ եղան.

Պ. Հոգւով սրբով լեցուեցան։

Հ. Հոգին սուրբ ի՞նչ ըրաւ իրենց.

Պ. Մտքերնին լուսաւորեց ու սուրբ գիրքը հասկըցուց. ու մեծ սէր մը ունեցան առ Աստուած։

Հ. Հոգին սուրբ առնելով ի՞նչ ըրին.

Պ. Զանազան լեզուներ խօսեցան։

Հ. Ի՞նչ կը նշանակէ աս հրաշքը.

Պ. Ան՝ թէ աւետարանը պիտի քարոզեն ամէն ազգի։

Հ. Սուրբ Պետրոս առաքեալը ի՞նչ խօսեցաւ.

Պ. Ամէն ժողովրդեան համարձակ ըսաւ,

թէ Յիսուս է Քրիստոսը, և թէ Հոգին սուրբ խրկողը ինքն է։

Հ. Քանի՞ հոգի հաւատացին։

Պ. Իրեք հազար հոգի։

Հ. Ի՞նչու համար Հոգին սուրբ եկաւ Պենտեկոստէին օրը.

Պ. Վասն զի Աստուած անանկ կամեցաւ, որ ան օրը տայ Նոր օրէնքը՝ որ օրն որ տուեր էր հինը։

ԴԱՍ ԻԴ

Հեթանոսներուն կոչմանը վրայ։

ՇԱՏ Հրեաներ դարձան, բայց աւելի շատն ալ չընդունեցան առաքելոց վարդապետութիւնը, ու անգթութեամբ զանոնք հալածեցին։ Սուրբ Ստեփանոսը մեռուցին՝ որ եօթը սարկաւագներուն մէկն էր, որ առաքեալները դրեր էին՝ եկեղեցւոյն ծառայելու. աս եղաւ առջի մարտիրոսը՝ այսինքն՝ Յիսուսի վկայութեան համար մեռնողը։ Աս ատենս հերձուածող Սամարացիները ընդունեցան Քրիստոսի հաւատքը, ու մկրտուեցան։ Առաքեալներն ալ ձեռք դրին անոնց վրայ՝ որ Հոգին սուրբ առնուն. ու դրօշմ տուին ձեռք դնելով։ Հեթանոսներն ալ քիչ քիչ սկսան մտնալ սուրբ եկեղեցւոյն մէջ, առջինը եղաւ հռոմայեցի Կոռնէլիոս հարիւրապետը, որ առաջուց ալ կը ճանչնար ճշմարիտ Աստուածը, ու միշտ աղօթք կընէր, ու շատ ողորմութիւն

կուտար։ Աստուած հրեշտակ մը խրկեց իրեն, որ գտնայ Պետրոս առաքեալը, որուն ինքը Աստուած ալ տեսիլքով մը յայտներ էր որ առանց մէկ դժուարութիւն մը ցուցընելու՝ երթայ անոր տունը։ Ինչպէս որ եղաւ ալ, եկաւ ու սկսաւ խօսիլ. ան ատենը Կոռնէլիոս՝ ու ամէնքը որ իրեն տունը ժողված էին, լեցուեցան Հոգւով սրբով, ու շնորհք առին լեզուներ խօսելու։ Սուրբն Պետրոս ալ շուտ մը մկրտել տուաւ։

Ան ատեն սկսաւ յայտնի ըլլալ հեթանոսաց կոչման խորհուրդը, որ Աստուած իրեն բարութեամբը կը կանչէ հեթանոսները հաւատքի ու Յիսուսի Քրիստոսի շնորհացը, հաւասար Հրէից. ու անոնք Աստուծոյ երեսէն ինկած Հրեաներուն տեղը անցան։

Յիսուս երկինք համբառնալէն ետքը՝ իրեն աշակերտ ըրաւ Պօղոս առաքեալը, որ հեթանոսները դարձընէ. անով տասուերեք եղան առաքեալները։

Հ. Ո՞վ է առջի մարտիրոսը.

Պ. Սուրբ Ստեփանոսը։

Հ. Մարտիրոս ըսելը ի՞նչ ըսել է.

Պ. Վկայ կամ վկայութիւն տուող, թէ աւետարանին քարոզութիւնը ճշմարիտ է։

Հ. Հրեաներէն ետքը որո՞նք եղան առջինը, որ ընդունեցան աւետարանը.

Պ. Սամարացիները։

Հ. Հապա հեթանոսաց մէջը ո՞վ եղաւ առջինը.

Պ. Կուռնէլիոս հարիւրապետը։

Հ. Պատմէ՛ նայիմ անոր գործը.

Պ. Կուռնէլիոս ճշմարիտ Աստուածը ճանչցող ու աստուածավախ մարդ մըն էր, որ շատ աղօթք ու ողորմութիւն կընէր։ Հրեշտակ մը ըսաւ իրեն որ կանչէ Պետրոս առաքեալը. ու սրբոյն Պետրոսի ալ Աստուած ապըսպրեց, որ դէմ չկենայ ու երթայ։

Հ. Երբոր գնաց ի՞նչ եղաւ.

Պ. Երբոր սկսաւ քարոզել սուրբ Պետրոս Կուռնէլիոսի, ու իրեն ընտանեացը, ամէնքն ալ ընդունեցան Հոգին սուրբը։

Հ. Սուրբն Պետրոս ալ ի՞նչ ըրաւ.

Պ. Շուտ մը մկրտել տուաւ։

Հ. Այն ատենը ի՞նչ բան յայտնուեցաւ.

Պ. Հեթանոսներուն կոչման խորհուրդը։

Հ. Ի՞նչ է ատ խորհուրդը.

Պ. Աս է որ, Աստուած հեթանոսները կանչեց, որ անհաւատ Հրեաներուն տեղը մտնան։

Հ. Ինչո՞ւ համար Աստուած աս բանս ըրաւ.

Պ. Միայն իրեն բարութեանը համար։

Հ. Ո՞վ եղաւ հեթանոսներուն Առաքեալը.

Պ. Պօղոս առաքեալը։

Հ. Ե՞րբ Յիսուս իրեն առաքեալը ըրաւ զինքը.

Պ. Համբարձմանէն ետքը։

ԴԱՍ ԻԵ

Սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութեան հաստատութիւնը։

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ գնացին բոլոր աշխարհքս, որ ամէն ազգի սորվեցընեն հաւատքը. ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր ապըսպրեր էր իրենց։ Բայց երթալէն առաջ շարադրեցին Հանգանակը, այսինքն Հաւատամքը. որ նշան մը ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալները ճանչնալու։ Աս Հաւատամքը համառօտութիւն մըն է բոլոր քրիստոնէական վարդապետութեան. որ աս է։ «Կը հաւատամ
» մէկ Աստուծոյ ամենակարող Հօր որ
» երկնքի ու երկրի ստեղծողն է. և Յի-
» սուսի Քրիստոսի որդւոյն Աստուծոյ, որ
» յղացաւ 'ի Հոգւոյն սրբոյ, ու ծնաւ 'ի
» Մարիամայ կուսէն. չարչարեցաւ, պոն-
» տացի Պիղատոսին ատենը, խաչուե-
» ցաւ մեռաւ ու թաղեցաւ. դժոխք իջաւ.
» երեք օրէն ետքը յարեաւ. ելաւ երկին-
» քը, ու նստաւ ամենակարող հօր Ա-
» ստուծոյ աջ դին. ուսկից որ պիտոր գայ
» նորէն կենդանիներն ու մեռածները դա-
» տելու։ Կը հաւատամ Հոգւոյն սրբոյ.
» Սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ. սրբոց
» հաղորդութեանը. մեղաց թողութեանը.
» մարմիններուն յարութեանը. յաւիտե-
» նական կենաց. ամէն »։

Առաքեալները եկեղեցիներ հաստատելով, կը դնէին եպիսկոպոս մը, քահանաներ ու սարկաւագներ, որ կառավարեն հաւատացեալ ժողովուրդը։ Սուրբն Պետրոս իրեք գլխաւոր եկեղեցի հաստատեց. ու իրեն աթոռը դրաւ Հռոմ՝ որ կայսերական քաղաք էր. ու աս պատճառովն աթոռը եղաւ առաքելական աթոռ, ու ամէն եկեղեցիներուն առջինը։ Սուրբ Պօղոս ալ գնաց հոն, ու երկուքն ալ մարտիրոս եղան Ներոն կայսեր ատենը։ Ու ինչպէս որ սուրբն Պետրոս առաքեալներուն գլուխն էր, այսպէս ալ իրեն յաջորդը Հռոմայ եպիսկոպոսը՝ որ Պապ կըսենք, միշտ ընդունելի եղեր է, թէ Աստուծոյ կարգաւորութենէն ամէն եպիսկոպոսներուն մէջ առջինն է, տեղակալ կամ փոխանորդ Յիսուսի, ու երեւելի գլուխ եկեղեցւոյ։

Հ. Առաքեալները մէկմէկէ չբաժնուած ինչ ըրին.

Պ. Հանգանակը շինեցին։

Հ. Ինչու համար.

Պ. Որ նշան մը ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալները ճանչնալու։

Հ. Ըսէ տեսնեմ աս Հանգանակը.

Պ. Կը հաւատամ եւայլն. (ինչպէս վերը գրած է)։

Հ. Ի՞նչ կընէին առաքեալները երբոր նոր եկեղեցի մը կը հաստատէին.

Պ. Կը դնէին ամէն մեծ քաղքի մէջ եպիսկոպոս մը, քահանաներ ու Սարկաւագներ։

Հ. Ո՞վ հաստատեց իրեք գլխաւոր եկեղեցիները.

Պ. Սուրբն Պետրոս։

Հ. Ո՞ւր դրաւ իրեն աթոռը.

Պ. Հռովմ՝ քաղաքը, որ կայսերական քաղաք էր։

Հ. Ատկից ի՞նչ կը հետեւի.

Պ. Կը հետեւի որ Պապը երեւելի գլուխ է եկեղեցւոյ. վասն զի սրբոյն Պետրոսի յաջորդն է։

Հ. Ո՞վ է եկեղեցւոյն աներեւոյթ գլուխը.

Պ. Յիսուս Քրիստոս, որ երկինքն է։

ԴԱՍ ԻԶ

Աւանդութիւն և Սուրբ գիրք։

ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր ամենեւին բան մը չսորվեցուց գրով, հապա միայն խօսքով։ Առաքեալներն ալ առաջանանկ ըրին, ու անոնցմէ ալ շատը՝ բան մը չգրեցին. բայց մեծ հոգ ունէին իրենց աշակերտները աղէկ սորվեցընելու. որ կարենան իրենք ալ այնպէս ուրիշներուն սորվեցընել։ Ասանկով իրենց վարդապետութիւնը անցաւ եպիսկոպոսներուն, անոնցմէ ալ իրենց յաջորդներուն, ու ուրիշ քահանաներուն, հետզհետէ ինչուան անոնց որ այսօր մեզի կը սորվեցընեն։ Աս կերպով եկած վարդապետութիւնը կըսուի աւանդութիւն։ Ուրեմն բանն Աստուծոյ կամ Աստուծոյ խօսքը երկու կերպ է. Անգիր ու Գրաւոր. անգիրը՝

աւանդութիւնն է, որ աշխարհքիս սկսելէն մինչև Մովսէս մարգարէին ատենը պահեց ճշմարիտ կրօնքը․ ու ետքն ալ դեռ շատ ճշմարտութիւններ պահուեցան՝ որ գրած չեն։ Իսկ գրաւոր բանն Աստուծոյ՝ են հին ու Նոր կտակարանները, որ մէկտեղ առնելով կըսուի Աստուածաշունչ։

Հին կտակարանը՝ Մովսեսի ու մարգարէներուն գրուածքներն են, ու պատմական գրուածքները, իմաստութեան գրուածքները, և ուրիշ հեղանակի գրուածքները, որ սուրբ եկեղեցին ինչպէս Աստուծոյ հոգւովը գրած կընդունի։ Նոր կտակարանը՝ առաքելոց ու աւետարանիչներուն գրածներն են։

Հաւատքը կը պարտաւորէ որ հաւատանք ամէն բաներուն, որ ատ գրքերուն մէջը կան․ վասն զի Հոգւոյն սրբոյ տուն տալովը գրուած են։ Ու Սուրբ գիրքն ալ կը պարտաւորէ հաւատալ աւանդութիւններուն՝ որ ընդուներ էին ամէն հաւատացեալները աշխարհքիս ստեղծուած ատենէն․ մանաւանդ ան աւանդութիւններուն՝ որ սուրբ եկեղեցին հաստատեր է։

Հ․ Քանի՞ կերպ է Աստուծոյ բանը կամ խօսքը․
Պ․ Երկու կերպ․ Գրաւոր ու Անգիր։
Հ․ Ի՞նչ է անգիր բանն Աստուծոյ․
Պ․ Աւանդութիւնն է։
Հ․ Ո՞րն է աւանդութիւնը․
Պ․ Ան վարդապետութիւնն՝ որ առաքել-

ներէն անցաւ եպիսկոպոսներուն, ու անոնցմէ ալ հետզհետէ ինչուան մեզի հասեր է։
Հ․ Ի՞նչ է գրաւոր բանն Աստուծոյ․
Պ․ Աստուածաշունչն է, կամ հին ու Նոր կտակարանները։
Հ․ Որո՞նք գրեցին հին կտակարանները․
Պ․ Մովսէս, մարգարէները և ուրիշ Հոգւով սրբով լեցուած հեղինակներ։
Հ․ Մովսէս մարգարէէն առաջ ինչպէս պահուեցաւ աստուածպաշտութեան հաւատքը․
Պ․ Աւանդութիւնով։
Հ․ Որո՞նք գրեցին Նոր կտակարանը․
Պ․ Առաքեալները ու աւետարանիչները։
Հ․ Ի՞նչու համար պէտք է որ Սուրբ գրքին հաւատանք․
Պ․ Վասն զի Հոգին սուրբէն շարժեալ գրած են գրողները։
Հ․ Հապա պարտակա՞ն ենք աւանդութիւններուն հաւատալ․
Պ․ Համերես, վասն զի Սուրբ գիրքն ու Աւանդութիւնը Աստուծոյ ըսած կամ յայտնած խօսքերն են։

ԴԱՍ ԻԵ

Երուսաղէմի կործանումը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ քաղաքը ու Հրեաներուն քաղաքական կառավարութիւնը քիչ մը ատեն ալ դիմացաւ․ ինչուան աւետարանին քարո-

դութիւնը հրատարակուելով Նոր եկեղեցին հաստատուեցաւ։ Վասն զի Իսրայէլեան հին եկեղեցին բուն ու արմատ պիտի ըլլար Նոր եկեղեցւոյն. ուստի ինչուան որ աս հաստատեցաւ, անիկայ մնաց. եկաւ ատենը որ հին եկեղեցին դադրի ու վերջանայ, ու Երուսաղէմ քաղաքն ալ կործանի, ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր առաջուց ըսեր էր։ Հրեաները գլուխ վերցուցին Հռոմայեցւոց դէմ. անոր համար սարսափելի պատերազմ բացուեցաւ։ Հռոմայեցիք պաշարեցին Երուսաղէմ քաղաքը. ուր որ մեծ սով եղաւ, որ ինչուան մայրերը իրենց տղաքը կերան։ Աս պաշարմանը մէջ մէկ միլիոն ու հարիւրհազար մարդ մեռան։ Տիտոս՝ Վեսպասիանոսի որդին առաւ քաղաքը, ու կործանեց. տաճարն ալ այրեցաւ։ Աստուած անանկ պատժեց աս դժբաղդ քաղաքը. ուր որ այնչափ մարգարէներու արիւն թափուած էր. ու ամենէն աւելի Քրիստոսի տեառն մերոյ արիւնը, որ իրեն Թագաւորը ու Փրկիչն էր։ Հրեաները որ չուզեցին Փրկիչը ճանչնալու, գերի եղան Հռոմայեցիներուն. հալածուեցան իրենց երկրէն, ու ինկան թշուառութեանց մէջ. մնացին այնպէս՝ ինչուան հիմայ, որ 1870 տարի եղաւ ու անցաւ։

Հին օրինաց արարողութիւնները ան ատենէն ամենեւին ջնջուեցան. վասն զի ինչուան ան ատենը դեռ կրնար մէկ հաւատացեալ մը մասնակից ըլլալու ան արարողութիւններուն։

Հ. *Ինչո՞ւ համար այնչափ ուշացաւ Երուսաղեմայ կործանումը.*

Պ. *Անոր համար որ հեթանոսաց եկեղեցին հաստատուի Հրեաներուն եկեղեցւոյն հիմանը վրայ։*

Հ. *Ո՞վ կործանեց Երուսաղէմ քաղաքը.*

Պ. *Վեսպասիանոս կայսեր տղան Տիտոս։*

Հ. *Շատ մարդ մեռա՞ւ.*

Պ. *Հրամեր ես, մէկ միլիոն ու հարիւր հազար հոգի։*

Հ. *Սով ալ եղա՞ւ.*

Պ. *Անանկ մեծ սով եղաւ, որ ինչուան մայրերը իրենց տղաքը մորթեցին ու կերան։*

Հ. *Ինչո՞ւ այնչափ բան քաշեց.*

Պ. *Անոր համար որ Քրիստոսի տեառն մերոյ արիւնը մտաւ։*

Հ. *Հրեաներուն ի՞նչ եղաւ.*

Պ. *Գերի եղան ու ցրուեցան բոլոր աշխարհքս, ու ան գերութեան մէջ մնացին։*

Հ. *Ան ատենէն ինչուան հիմա քանի՞ տարի եղաւ.*

Պ. *Հազար ութը հարիւր եօթանասուն տարիէն աւելի է։*

ԴԱՍ ԻԲ

Հալածանքներու վրայ։

ԱՄԵՆ *առաքեալները ու իրենց աշակերտներն ալ մարտիրոս եղան. ինչպէս առջի պապերը, ու առջի եպիսկոպոսներն*

ալ մարտիրոս եղան սուրբ աւետարանին համար։

Եկեղեցին իրեք հարիւր տարի հալածանք քաշեց, ու այնչափ ատեն անթիւ մարտիրոսներ եղան. ծերեր, տղաքներ, հրիկ մարդիկ, կանայք, աղջիկներ։ Թէպէտ քրիստոնեայք բարի գործքեր կընէին, բայց բոլոր աշխարհքս կատէր զանոնք. վասն զի քրիստոնեաները կանարգէին զկռապաշտութիւնը՝ ու ամէն կերպ կռապաշտներուն դէշ վարքը։ Թագաւորներ ու դատաւորներ շատ ետեւէ ինկան՝ որ քրիստոնէութիւնը ջնջեն վերցնեն. քրիստոնեաները կաքսորէին, անոնց ունեցածը կը կողոպտէին, բանտ կը դնէին, ու կը մեռցնէին։ Բայց անոնք մեռնելէն չէին վախնար, թէ և սարսափելի տանջանքներ կու տային, էրելով, եղի ու կապարի մէջ եփելով, անիւով կը կոտրտէին ոսկորնին. փորերնին պատռելով, կատղած գազաններու կերցնելով, սղոցով կըտըրտել կու տային. ոտուընին ու ձեռուընին կըտըրտելով, աչուընին հանելով, ակռանին ու ըղունգնին քաշել հանել տալով. և այլն։

Անոնք որ ինչուան 'ի մահ համբերութեամբ կը մեռնէին, մարտիրոս կըսուէին։ ինչպէս սուրբն Լօրենցիոս, սրբուհին Կատարինէ, սուրբ կուսանքն Հռիփսիմեանք, սուրբ քառասուն մանկունքն Սեբաստիոյ, և այլ անթիւ մարտիրոսներ։ Հաւատացեալները կերթային անոնց գերեզմանները, կը փառաւորէին զԱստուած, ու կու

յանձնէին զիրենք սուրբ մարտիրոսներուն աղօթքին։

Հ. Ի՞նչպէս մեռան առաքեալներն ու իրենց առջի աշակերտները.

Գ. Կրնանք ըսել որ ամէնքն ալ մարտիրոս եղան։

Հ. Ո՞րչափ ատեն քշեց քրիստոնէից հալածանքը.

Գ. Իրեք հարիւր տարի մը։

Հ. Ինչո՞ւ, դէշ բան մը կընէի՞ն քրիստոնեաները.

Գ. Ամենեւին չէ. հապա միշտ բարի գործքեր կընէին։

Հ. Հապա ինչո՞ւ համար ատելի եղան.

Գ. Անոր համար որ, կը յանդիմանէին կռապաշտութիւնը ու հեթանոսներուն դէշ վարքը։

Հ. Ի՞նչ կերպ տանջանքներ կու տային.

Գ. Աչք փորել, աղիքները դուրս թափել, եղի ու կապարի մէջ եփել, կաշինին քերթել հանել, երկըթէ ճանկերով քերել միսերնին, ու մարմիննին պատառ պատառ ընել. և այլն։

Հ. Քրիստոնեաները ինչ պատիւ կընէին մարտիրոսներուն.

Գ. Մէկտեղ կը ժողվէին անոնց գերեզմաններուն վրայ, զԱստուած կը փառաւորէին, ու կը խնդրէին անոնց բարեխօսութիւնը։

ԴԱՍ ԻԹ

Սուրբ եկեղեցւոյ ազատութեան, և կրօնաւորաց վրայ։

ՈՐՉԱՓ աւելի կը մեռցընէին քրիստոնեաները, այնչափ ալ կաճէին կը շատնային. ու ամեններն գիրենք պաշտպանելու համար թագաւորներու դէմ զէնք չվերցուցին, թէ և այնչափ չարիք կընէին հեթանոսները։ Վերջապէս իրեք հարիւր տարիէն ետքը, Աստուած տուաւ խաղաղութիւն իրեն եկեղեցւոյն Կոստանդինոս կայսեր ատենը, որ քրիստոնեայ եղաւ։ Ան ատենէն սկսաւ աստուածպաշտութեան հաւատքը կատարեալ խաղաղութեամբ մը պայծառանալ, բայց շատ քրիստոնեաներուն բարի վարքն ալ սկսաւ կամաց կամաց թուլնալ։ Շատոնք կուզէին բարի ըլլալու, բայց մարմիններնուն հաճոյքն չէին ուզեր ոտքի տակ առնելու. աւելի հարստութեան ետևէ կըլլային, քան թէ երկնային փառաց։ Ուստի անոնք որ հաւատարիմ սրտով աւետարանին խրատներուն պէս վարք ունենալ կուզէին նէ, կառանձնանային կը քաշուէին աշխարհքէս։ Ասոնքն Միայնակեացք կամ Ճգնաւորք կըսուէին. ատոնցմէ աւելի կատարեալները Եգիպտոս կը բնակէին. որ սուրբ Անտոն աբբայէն սորվեցան կատարելութեան ճամբան, ևելօրը աղքատութեամբ կապրէին, միայն հացով ու ջրով

պահք կը պահէին, կաշխատէին, բան կը բանէին, մեծ լռութիւն կը պահէին, քիչ կը քնանային, շատ աղօթք կընէին. Սուրբ գիրքը անդադար կը կարդային, մտածականներ կընէին. և այլն։ Աս կերպ ապրիլը քրիստոնէից մէջ մտաւ. ու սուրբն Բենեդիկտոս կանոններ ալ շարադրեց, որ Արևմուտք՝ շատոնք ընդունեցան, ու կատարեալ կրօնաւոր եղան։

Հ. Հալածանքները չէ՞ն պակսեցըներ քրիստոնեաները.

Պ. Ամեներին չէ. հապա որչափ կը մեռցընէին, այնչափ ալ նոր հաւատացեալներ կը շատնային։

Հ. Ի՞նչու քրիստոնեայք իրենց կեանքը չէին պաշտպաներ հեթանոս թագաւորացը դէմ.

Պ. Վասն զի Աստուած արգիլեր է զլուխ վերցընել թագաւորի դէմ՝ ինչ պատճառի համար որ ըլլայ։

Հ. Ո՞վ եղաւ առջի քրիստոնեայ կայսրը.

Պ. Կոստանդիանոս։

Հ. Ան ատենը ի՞նչ փոփոխութիւն եղաւ.

Պ. Աստուծոյ ծառայելու ամէն ազատութիւն եղաւ։

Հ. Ե՞րբ սկսան քրիստոնէից շատը թուլնալ.

Պ. Ան ատենները՝ երբոր եկեղեցին խաղաղութիւն գտաւ։

Հ. Անոնք որ աւելի քրիստոնէաբար կուզէին ապրիլ, ի՞նչ կընէին.

Պ. Կը քաշուէին հեռու տեղ մը, ու մինա-

կուկ կապրէին։

Հ. Ի՞նչ կըսուէին ատոնք.

Պ. Միայնակեացք, կամ ճգնաւորք։

Հ. Ի՞նչպէս կապրէին.

Պ. Բոլոր օրը ծոմ կը կենային, կը բանէին, կաշխատէին, ու միշտ աղօթքով օրերնին կանցընէին։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՈՐ Է ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԴԱՍ Ա

Հաւատք, Յոյս և Սէր։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ վարդապետութիւնը չորս բանի վրայ է. այսինքն. Ա. Առաքելոց Հանգանակին, կամ Հաւատամքին. Բ. Տէրունական աղօթքին. Գ. Աստուծոյ, ու սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրանքներուն. Դ. Սուրբ Խորհուրդներուն։ Հանգանակը կամ Հաւատամքը՝ կը սորվեցընէ ինչ որ պէտք է հաւատանք։ Տէրունական աղօթքը կը ցուցընէ ինչ որ յուսով պէտք է խնդրել։ Աստուծոյ ու եկեղեցւոյ պատուիրանքները կը ցուցընեն թէ ինչ պիտի ընենք սիրով. վասն զի աստուածային սիրով պիտի պահենք պատուիրանքները, ու սուրբ խորհուրդներով պիտի առնունք շնորհքը։ Ուրեմն բոլոր աստուածպաշտութեան կրօնը աս իրեք առաքինութեանց մէջն է, այսինքն, հաւատոյ, յուսոյ ու սիրոյ։

Մենք մեզմէ ասոնք չենք կրնար ունենալ, թէ որ Աստուած իրեն անհուն բարութենէն մեզի չտայ։ Հաւատքով՝ հաստատապէս կը հաւատանք, ինչ որ Աստուած յայտներ է իրեն սուրբ եկեղեցոյն որ աշխարհքիս սկիզբէն ինչուան հիմա կայ. ինչ որ սուրբ նահապետները, մարգարէները ու առաքեալները սորվեցուցին. ու Աստուած ալ հաստատեց հրաշքներով, գրով, ու աւանդ գրոյ, այսինքն աւանդութեամբ։ Աստուած չկրնար խաբուիլ, ու չկրնար զմեզ խաբել. ուստի մենք կը հաւատանք ինչ որ ինքը մեզի ըսաւ, թէպէտ և հաւատքի բաները բոլոր չենք հասկընար։ Յուսով՝ կը սպասենք ապահովութեամբ մը թէ պիտի առնենք ան բարիքը, որ Աստուած խոստացաւ. որ է շնորհքը՝ աս կեանքին մէջ, ու յաւիտենական կեանքը՝ մեռնելէն ետքը։ Սիրով՝ ամէն բանէն վեր Աստուած կը սիրենք, ու մեր ընկերներն ալ մեզի պէս։ Աս սէրը ամէն առաքինութեանց մէջը մեծն է, ու աս միայն յաւիտեան կը մնայ։

Հ. Բոլոր քրիստոնէական վարդապետութիւնը քանի՛ բանի մէջ է.

Պ. Չորս բանի. այսինքն, առաքելոց Հանգանակին, Տէրունական աղօթքին, Աստուծոյ ու սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրաններուն, ու սուրբ Խորհուրդներուն մէջ։

Հ. Քրիստոնէական հաւատքը քանի՛ առաքինութեանց վրայ է.

Պ. Իրեք առաքինութեանց՝ որ են, հաւատք, յոյս, սէր։

Հ. Մենք մեզմէ կրնա՞նք ունենալ աս առաքինութիւնները.

Պ. Չէ. պէտք է որ Աստուած տայ։

Հ. Հաւատքը ի՞նչ կընէ մեզի.

Պ. Հաստատապէս մեզի հաւատացընել կուտայ ան ամէն բանը՝ ինչ որ Աստուած յայտներ է իրեն սուրբ եկեղեցոյն։

Հ. Ի՞նչպէս կրնանք գիտնալ թէ Աստուած խօսեր է մարդկանց հետ.

Պ. Իրեն ըրած հրաշքներէն։

Հ. Ի՞նչ պատճառի համար կը հաւատանք անոնց՝ որ Աստուած յայտներ ու ըսեր է.

Պ. Վասն զի ինքը չկրնար խաբուիլ, և ոչ ալ խաբել։

Հ. Յոյսը ի՞նչ կընէ.

Պ. Մեզ սպասել կուտայ ապահովութեամբ ընդունելու ան բարիքը, ինչ որ Աստուած խոստացաւ։

Հ. Ի՞նչ բարիք են ատոնք.

Պ. Շնորհք՝ աս կեանքին մէջ, ու փառք՝ անդին աշխարհքը։

Հ. Սէրը ի՞նչ է.

Պ. ԶԱստուած ու ընկերը սիրել։

Հ. Հաւատք, յոյս, սէր, աս իրեքին մէջ ո՞րն է մեծը.

Պ. Սէրը, որ յաւիտեան կը մնայ։

ԴԱՍ Բ

Երրորդութեան վրայ։

Ա. ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՄ մէկ Աստուած ամենակարող Հայր՝ որ երկինքը ու երկիրս ստեղծող է։ Բ. Ու իրեն մէկ հատիկ որդին Յիսուս Քրիստոս մեր տէրը։ Գ. Որ Հոգւով սրբով յղացաւ, ծնաւ 'ի Մարիամայ կուսէն։ Դ. Չարչարեցաւ պոնտացի Պիղատոսին առենը, խաչուեցաւ, մեռաւ ու թաղուեցաւ։ Ե. Իջաւ դժոխքը, երրորդ օրը յարեաւ։ Զ. Համբարձաւ երկինքը, նստաւ ամենակարող Հօրն Աստուծոյ աջ դին։ Է. Ուսկից որ պիտի գայ դատաստան ընելու ողջերուն ու մեռածներուն։ Ը. Կը հաւատամ Հոգին սուրբը։ Թ. Կաթուղիկէ սուրբ եկեղեցին. սուրբերուն հաղորդութիւնը։ Ժ. Մեղքերու թողութիւնը։ ԺԱ. Մարմիններու (այսինքն մեռածներուն) յարութիւնը։ ԺԲ. Յաւիտենական կեանքը. ամէն։

Կը հաւատանք թէ մէկ Աստուած կայ, ամէն բաներուն գերագոյն տէրը. որ ինք ստեղծեց ամէն բան, ինք կը պահէ անոնք ու կը կառավարէ. ու կրնայ ուզածը ընել. Ինքն է հայր ամէն ստեղծուածներուն, վասն զի ինք ստեղծեց ու կը պահէ բարի հօր մը պէս։ Բայց ինք յատկապէս հայր է իրեն մէկ հատիկ որդւոյն. ու աս Որդին է իրեն Բանը, Իմաստութիւնը, որ ծնաւ իր աստուածութեան մէջ ամէն ստեղծուածներէն առաջ. ու անով ստեղծեց բոլոր ստեղծուածները։

Աս Որդին հաւասար է Հօր Աստուծոյ ամէն կերպով։ Հայր Աստուած կը սիրէ որդին. Աստուած ալ կը սիրէ իրեն Հայրը, ու աս երկուքին՝ այսինքն Հօր Աստուծոյ ու Որդւոյն Աստուծոյ սէրն՝ է Հոգին սուրբ, ու ասոր համար է, որ Հոգին սուրբ յԱստուծոյ Հօրէն և յՈրդւոյն բղխած է, ու երկուքին ալ հաւասար։ Ուրեմն աստուածութեան մէջ կայ մէկ Հայր, մէկ Որդի ու մէկ Հոգին սուրբ. մէկը՝ մէկալը չէ, հապա զատ զատ անձինք են. ու ատ իրեքին ամէն մէկ անձը Աստուած է. բայց իրեքն ալ մէկ Աստուածն են. չէնէ չէր ըլլար մէկ Աստուած, ու մէկ գերագոյն տէր մը։

Հ. Ըսէ Հանգանակը.
Պ. Հաւատամ և այլն։ (վերը գրածը)
Հ. Ի՞նչ է Աստուած.
Պ. Ամէն ստեղծուածներուն գերագոյն տէրն է։
Հ. Ինչո՞ւ ամենակարող կըսես.
Պ. Անոր համար որ ինք ըրաւ ամեն բաները. ու ինչ որ ուզէ նէ կրնայ ընել։
Հ. Ինչո՞ւ համար Հայր կըսես.
Պ. Անոր համար՝ որ ինք ստեղծեց զմեզ, ինք կը պահէ, ու կը կառավարէ ինչպէս իրեն որդիքը։
Հ. Ո՞վ է իրեն յատուկ որդին.
Պ. Իրեն Բանը՝ Իմաստութիւնը՝ որ յաւիտենից իրմէ ծնաւ։

Հ. Որդին Աստուած հաւասա՞ր է իրեն Հօրը հետ.

Պ. Ամէն բանով հաւասար է՝ աստուածութեամբը, մեծութեամբը։

Հ. Հայրն Աստուած կը սիրէ՞ իրեն Որդին.

Պ. Կը սիրէ. ու Որդին Աստուած ալ կը սիրէ իրեն Հայրը։

Հ. Ատ Հօր Աստուծոյ ու Որդւոյն Աստուծոյ սէրը ի՞նչ կըսուի.

Պ. Հոգին սուրբ։

Հ. Ուսկի՞ց ելաւ կամ բղխեցաւ ատ Հոգին սուրբ։

Պ. Ի Հօրէ և յՈրդւոյ. վասն զի երկուքին սէրն է։

Հ. Հոգին սուրբ հաւասա՞ր է Հօր և Որդւոյ.

Պ. Հրամերես, իրեքն ալ հաւասար են. թէպէտ իրեք զատ զատ անձինք են բայց իրեքն ալ մէկ Աստուած են։

Հ. Կրնա՞յ ըլլալ որ մէկ Աստուածմէն աւելի ըլլայ.

Պ. Ոչ երբէք. վասն զի մէկ Աստուծմէն աւելի ըլլալ անկարելի է։

ԴԱՍ Գ.

Մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ, ու մարդկանց փրկութեանը վրայ։

Մէկ հատիկ որդին Աստուծոյ է Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր. այսինքն՝ Բանն՝ որ աշխարհքիս ստեղծուելէն առաջ Աստուծոյ հետ էր, մարմին եղաւ ու մարդ-

կանց հետ բնակեցաւ։ Ինքը Աստուած էր 'ի յաւիտենից, ու 'ի ժամանակի մարդ եղաւ, միշտ Աստուած մնալով։ Առաւ նոր մարմին ու հոգի մը ինչպէս է մերը։ Բայց մէկ անձ է մարմնացեալ Բանը, Յիսուս Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած, ու ճշմարիտ մարդ։ Յղացաւ Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբը սուրբ կոյս Մարիամ Աստուածածնէն։ Իրեն սուրբ մայրը ծնանելովը՝ միշտ կոյս մնաց, ու Յիսուս յղութեանը առջի վայրկենէն, Հոգւով սրբով ու շնորհքով լեցուած էր, ու ինքնիրմէն սուրբ էր. չէր կըրնար ամենևին մեղք մը ընել։ Մեզի ու մեր փրկութեանը համար Որդին Աստուծոյ մարդ եղաւ, մեզի համար չարչարուեցաւ պոնտացի Պիղատոսէն, խաչուեցաւ ու մեռաւ։ Ինքը անանկ սիրեց զմեզ՝ որ կամեցաւ տալ իրեն արիւնը ու կեանքը, որ սատանային գերութենէն զմեզ ազատէ։

Հ. Ո՞վ է Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր.

Պ. Բանն Աստուծոյ՝ որ մարմին առաւ։

Հ. Բանն Աստուած որ կըսենք նէ ո՞վ է.

Պ. Աստուծոյ Որդին է։

Հ. Ի՞նչ ըսել է մարմին առաւ.

Պ. Ըսել է թէ մարդ եղաւ մեզի պէս։

Հ. Հապա մարդ ըլլալովը չփոխուեցա՞ւ.

Պ. Չէ. Աստուած մնաց՝ ինչպէս որ առաջ էր։

Հ. Մեզի պէս հոգի մարմին ունեցա՞ւ.

Պ. Հրամերես. վասն զի կատարեալ մարդ եղաւ։

Հ. Ուստի՞ ծնաւ.
Պ. Սուրբ Կոյս Մարիամ Աստուածածնէն։
Հ. Իսկ ինչպէս Աստուած՝ որո՞ւն որդին է.
Պ. Միայն Հօր Աստուծոյ որդին է։
Հ. Անանկ է նէ, Որդին Աստուծոյ ու որդին Մարիամու զատ զատ երկու որդի են.
Պ. Ոչ. հապա մէկ հատիկ Յիսուս Քրիստոսն է։
Հ. Ինչո՞ւ համար կըսենք թէ յղացաւ Հոգւով սրբով.
Պ. Որ գիտնանք թէ հրաշքով ծնաւ սուրբ կոյս Աստուածածնէն։
Հ. Աս խօսքէն ուրիշ բան ալ կը հասկըցուի՞.
Պ. Աս կը հասկըցուի, որ ինքը ինքնիրմէն սուրբ է, ու չիկրնար մեղք ընել։
Հ. Որո՞ւն համար Որդին Աստուած մարդ եղաւ.
Պ. Մեզի՝ ու ամեն մարդկանց համար։
Հ. Ի՞նչ օգուտ ըրաւ՝ իրեն չարչարանքը ու մահը.
Պ. Աս՝ որ սատանային գերութենէն ազատեց զմեզ։

ԴԱՍ Դ

Քրիստոսի լիմպոսը երթալուն, յարութիւն առնելուն ու երկինքը համբառնալուն վրայ։

Քրիստոս տէրն մեր մեռնելէն ետքը, իրեն մարմինը գերեզմանը դրին, ու իրեն հոգին գնաց լիմպոսը, որ մէկ հանգիստ

տեղ մըն էր. ուր տեղ որ կային արդարներուն ու սուրբերուն հոգիները, որ աշխարհքիս սկիզբէն ինչուան ան օրը մեռած էին, ու հոն էին. Որդին Աստուած անոնք դուրս հանեց՝ որ արքայութիւնը տանի։ Թէպէտ Քրիստոսի հոգին մարմնէն բաժնուեցաւ, բայց աստուածութիւնը չի զատուեցաւ ոչ հոգիէն ու ոչ մարմնէն. Որդին Աստուած էր որ թաղուեցաւ, ու լիմպոսը իջաւ։ Երրորդ օրը յարեաւ, ինչպէս որ սուրբ Գիրքը ըսեր էր, այսինքն մարգարէացեր էին Դաւիթ ու մէկալ մարգարէները. համբարձաւ երկինքը, ու նստաւ ամենակարող Հօր Աստուծոյ աջ դին։

Աս նստիլը կը նշանակէ, թէ ամենակատարեալ հանգստութեան ու փառաց մէջ է. ու թէ ինքն է թագաւոր ու գերագոյն դատաւոր հրեշտակներուն ու մարդիկներուն. ու Աստուծոյ աջ դին ըսելն ալ՝ կը ցուցընէ Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ մեծ արժանապատուութիւնը, որ ինչպէս մարդ՝ քան զամեն ստեղծուածներէն վեր է ու մեծ։

Հ. Քրիստոսի մեռնելէն ետքը Հոգին ո՞ւր գնաց.
Պ. Գնաց լիմպոսը որ դժոխք ալ կըսուի։
Հ. Աս ան տե՞ղն է, ուր տեղ որ կը տանջուին հոգիները.
Պ. Ոչ. աս մէկ ուրիշ հանգչելու տեղ մըն էր, ուր հոն առաջուց մեռած սուրբերուն հոգիները կըսպասէին Յիսուսի գա-

լըստեանը։

Հ. Յիսուսի մեռած ու թաղուած մարմնէն իրեն աստուածութիւնը բաժնուեցա՞ւ.

Պ. Ոչ. աստուածութիւնը չիբաժնուեցաւ իրեն մարմնէն. ուստի միշտ մարմին Որդւոյն Աստուծոյ էր։

Հ. Ինչո՞ւ կըսուի թէ Քրիստոս չարչարուեցաւ ու յարեաւ (ըստ գրոց), ինչպէս որ գիրքերը ըսեր էին.

Պ. Վասն զի մարգարէները առաջուց ըսեր էին, ինչ որ պիտի հանդիպէր Յիսուսի։

Հ. Յիսուս Քրիստոս երկինքը ի՞նչպէս է.

Պ. Ամենակարողին Աստուծոյ աջ դին նստած է։

Հ. Անանկ է նէ, Աստուած աջ ձեռք, ու ձախ ձեռք ունի՞.

Պ. Ոչ. հապա ատ ըսելովը կիմացընէ, Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ մեծ վայելչութիւնը։

Հ. Հապա կը նստի որ կըսէ նէ ի՞նչ պիտի հասկընանք.

Պ. Ան պիտի հասկնանք, որ մեծ փառքի ու հանգըստութեան մէջ է։

Հ. Ուրիշ ի՞նչ պատիւ ունի.

Պ. Աս ալ՝ որ թագաւոր է ու դատաւոր ամէն մարդու։

ԴԱՍ Ե

Դատաստանին վրայ։

ՅԻՍՈՒՍԻ Քրիստոսի տեառն մերոյ երկինք հանգչիլը, անանկ չէ որ բան մըն ալ չընէ, հապա միջնորդ կըլլայ մեզի համար՝ որ առնունք աստուածային շնորհքը։ Ինքը էն մեծ քահանայապետն է, որ մեզի համար կը մատուցանէ Աստուծոյ՝ իրեն չարչարանացը ու մահուանը պատարագը, ինչ որ մէկ անգամ մը մատոյց խաչին վրայ։ Ինքը կը կառավարէ իրեն եկեղեցին հայրապետներով, ու վարդապետներով, Հոգւոյն սրբոյն առաջնորդութեամբը։ Ու անկից երկնքէն պիտոր գայ դատելու կենդանիները ու մեռեալները։ Աս աշխարհքս բոլոր մէկ օր մը պիտոր վերջանայ, ու ինչ որ կայ աշխարհքիս վրայ, բոլորն ալ պիտոր երին. արեգակը ու լուսինը իրենց լուսը պիտի կորսնցընեն, երկնքէն աստղերը վար պիտի իյնան, բոլոր ստեղծուած բաները պիտոր ապականին, կործանին. Հրեշտակները պիտի փչեն փողերը (զուռնա), ու աշխարհքիս ամեն դիէն գերեզմաններուն մէջէն պիտի հանեն ամեն մեռածները, ու յարուցանեն։ Քրիստոս տէրն մեր ալ երկնքէն պիտի գայ՝ նստած ամպերու վրայ մեծ փառքով։ Սրբոց հոգիները Յիսուսի աջ դին պիտի տեղաւորին, ու մեղաւորները ձախ դին. ու ինքը Յիսուս դատելով ա-

մեն մէկուն գործքերը, բարիներուն իրեն փառքը պիտոր տայ, ու մեղաւորները դժոխքը պիտի վռնտէ։ Աս ալ կայ որ ամենևին չի գիտցուիր, թէ երբ պիտոր ըլլայ աս դատաստանը, բայց աս յայտնի է՝ որ յանկարծակի պիտոր ըլլայ։

Հ. Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր երկինքը կօգնէ՞ իրեն եկեղեցւոյն.

Պ. Հրամմերես. իրեն դրած հայրապետներովը ու քահանաներովը կը կառավարէ եկեղեցին։

Հ. Ինքը Քրիստոս քահանայապետ չէ՞.

Պ. Ճշմարիտ քահանայապետ է, ու միջնորդութիւն կընէ մեզի համար՝ ինչպէս որ ըրաւ խաչին վրայ։

Հ. Նորէն աշխարհք պիտոր գա՞յ Քրիստոս.

Պ. Հրամմերես. աշխարհքիս եաքի օրը, որ դատէ մեռածները ու կենդանիները։

Հ. Ան եաքի օրը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

Պ. Ինչ որ կայ աշխարհքիս մէջը ամենքն ալ պիտոր էրին։

Հ. Հապա երկինքը եղած բաները.

Պ. Աստղերը պիտի իյնան, արեւը ու լուսինը պիտի խաւարին։

Հ. Հրեշտակները ի՞նչ ընեն պիտի.

Պ. Փողոյ ձայնով պիտի ժողվեն ամեն մարդիկները։

Հ. Ի՞նչպէս պիտի գայ Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր.

Պ. Մեծ փառքով նստած ամպի վրայ։

Հ. Ի՞նչպէս պիտի դատաստան ընէ.

Պ. Պիտի դատէ ամեն մարդու ըրած գործքը։

Հ. Ե՞րբ պիտի ըլլայ աս դատաստանը.

Պ. Աստուած չէ իմացուցած, մարդ ալ չգիտէ։

ԴԱՍ Զ

Հոգւոյն սրբոյ վրայ։

ՀՈԳԻՆ սուրբ սէր է, բուն Աստուած. աստուածային էական սէրն, որով Հայրն յաւիտենական կը սիրէ զինքը, ու կը սիրէ իրեն Որդին, ու Որդին ալ կը սիրէ իր Հայրը՝ ու ինքզինքը. աս սէրը ՚ի Հօրէ և յՈրդւոյն առաջ եկած է, ու Հօր և Որդւոյն հաւասար է, և ՚ի Հօրէ և յՈրդւոյն զատ անձն մըն է։ Աստուած է ու տէր, ինչպէս մէկալ երկու անձինքը. պէտք է որ ինքն ալ երկրպագութիւն առնու ու փառաւորութիւն։ Ու մենք կընենք աս պատիւը՝ երբոր կըսենք. « Փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն »։

Աս Հոգին է որ խօսեցաւ մարգարէներուն, առաքեալներուն ու աւետարանիչներուն բերնովը, ու ուրիշ ամենուն ալ՝ որ Աստուծմէ զօրացեալ երեցան աշխարհքիս մէջ։ Հոգին սուրբ կըսենք. վասն զի ինքն է որ կուտայ հոգևոր կեանք, փրկութիւն, շնորհք. ու կընէ զմեզ արդար ու Աստուծոյ սիրելի։ Հոգւոյն սրբոյ պարգև է սէրն Աստուծոյ, որ կը լեցընէ մեր սիրտը, ու ա-

նով կընէ՝ որ ա՛լ ուրիշ բան չենք ուզեր, հապա միայն իրեն կամքը ու բարի գործքեր ընել, որ արժանաւոր ըլլանք յաւիտենական կենացը։ Մեր բնութիւնը ինքիրեն չուզեր ուրիշ բան, բայց ան ամեն բաները՝ որ յարմար են զգայարանքներուն ու իր կամքին. ասոր համար է որ՝ մենք չենք կրնար ընել արդիւնաւոր գործք մը յաւիտենական կեանքը վաստըկելու, առանց օգնականութեանն Աստուծոյ, որ է Աստուծոյ շնորհքը, ու Հոգւոյն սրբոյ պարգեւը։

Հ. Հոգին սուրբը ի՞նչ է.

Պ. Տէր է, որ է Աստուած։

Հ. Ուսկի՞ց առաջ կուգայ.

Պ. Ի Հօրէ և յՈրդւոյ բղխած է, վասն զի երկուքին սէրն է։

Հ. Հոգին սուրբ Հօր և Որդւոյ հաւասա՞ր է.

Պ. Հրամերես. ինչպէս մէկալ երկու անձինքը Աստուած է ու տէր։

Հ. Իրեն ինչպէս երկրպագութիւն կու տանք Հօր և Որդւոյն հետ.

Պ. Փառք հօրը՝ ըսելով։

Հ. Ինչո՞ւ համար իրեն՝ Հոգին սուրբ կըսենք.

Պ. Վասն զի մեր փրկութիւնը ու յաւիտենական կեանքը իրմէն է։

Հ. Ի՞նչ է Հոգւոյն սրբոյ պարգեւը.

Պ. Աստուծոյ սէրն է՝ որ կառնունք Հոգւոյն սրբոյ շնորհքովը։

Հ. Ի՞նչ կընէ մեզի աս սէրը.

Պ. Աս կընէ՝ որ փափաք մը կունենանք Աստուծոյ կամքը կատարելու։

Հ. Աս փափաքը մեզի բնակա՞ն է.

Պ. Չէ՛ ամենեին։

Հ. Մեր բնութիւնը ի՞նչ բանի վրայ փափաք ունի.

Պ. Մեր կամքը, ու զգայարանքներնուս ախորժած բաները ընելու։

Հ. Ուրեմն ինչպէս կրնանք մենք ընել արդիւնաւոր ու բարի գործքեր.

Պ. Շնորհօքն Աստուծոյ ու Հոգւոյն սրբոյ պարգեւովը։

ԴԱՍ Է

Սուրբ եկեղեցւոյ վրայ։

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ժողովք մըն է հաւատացելոց, որ օրինաւոր հովիւներուն՝ այսինքն առաջնորդաց հոգ տանելովը ու կառավարութեամբը կը ծառայեն Աստուծոյ ճշմարիտ կրօնքով, որ ինքը եկեղեցին սորվեցուցեր է։ Եկեղեցին՝ մէկ է, Սուրբ, Կաթուղիկէ ու Առաքելական։ Մէկ է եկեղեցին՝ վասն զի մէկ աղէկ կարգաւորեալ ընկերութիւն մըն է. մէկ մարմին՝ որուն աներեւոյթ գլուխը ինքը Քրիստոս է, ու երեւելի գլուխը աշխարհքիս վրայ Հռոմայ սրբազան քահանայապետն, և այսպէս եկեղեցին չի կրնար բաժնուած ըլլալ։ Անոնք որ կը բաժնուին՝ ինչպէս հերետիկոսները ու հերձուածողները, եկեղեցիէն դուրս են, բայց նոր եկե-

ղեցի մը չեն, հապա ինչպէս գլուխէն բաժնուած կամ կտրած թեւ մը կամ անդամ մըն են։ Հերետիկոս անոնք են՝ որ ուրիշ վարդապետութիւն կը սորվեցընեն եկեղեցւոյն սորվեցուցածներուն դէմ։ Հերձուածող անոնք են՝ որ զատ գլուխ ու մարմին կուզեն ըլլալ։

Եկեղեցին Սուրբ է՝ իրեն վարդապետութեանը համար, իրեն սուրբ խորհուրդներուն համար, իրեն գլխուն համար՝ որ է ինքն Քրիստոս, ու իրեն յատուկ հետեւողներուն համար։ Եկեղեցւոյ մէջ խառն երկրիս վրայ գէշեր ալ կան որ բարիներէն պիտոր զատուին ետքի դատաստանին օրը։

Եկեղեցին՝ Կաթուղիկէ է, այսինքն ընդհանուր. վասն զի ամեն ատեն ու ամեն տեղ տարածուած է։ Աս ան եկեղեցին է որ շարունակեր է Ադամէն, Նոյէն, Աբրահամէն ու ուրիշ նահապետներէն ինչուան Մովսէս մարգարէն ու Ահարոնը. Մովսէսէն ու Ահարոնէն ինչուան Քրիստոս հին քահանայապետները, Քրիստոսէն ալ ետքը հռոմէական քահանայապետները՝ որ սուրբ Պետրոս առաքելոյն յաջորդքն են, ինչուան մեր ատենը շարունակեր են։ Տարածեալ է եկեղեցին աշխարհքիս մէջ ամեն տեղ. ու ամեն տեղ ալ մէկ հաւատք կը դաւանին, ու նոյն սուրբ խորհուրդները կընդունին։

Եկեղեցին առաքելական է. վասն զի կը պահէ առաքելական վարդապետութիւնը. վասն զի իրեն հովուացը յաջորդութիւնը պահեր է, սկսեալ առաքեալներէն մասնա-

ւորապէս հռոմէական եկեղեցւոյն երեւելի գլուխը։

Հ. Ի՞նչ է եկեղեցին.

Պ. Ամեն հաւատացեալներուն ժողով է. որուն աներեւոյթ գլուխը է Քրիստոս տէրն մեր, ու երեւելի գլուխը Հռոմայ սրբազան քահանայապետը։

Հ. Որո՞նք են հաւատացեալները.

Պ. Անոնք որ ճշմարիտ աստուածպաշտութեան հաւատքը կը դաւանին։

Հ. Ի՞նչ է ճշմարիտ աստուածպաշտութեան հաւատքը.

Պ. Ան է որ ինքը Աստուած յայտնեց իրեն եկեղեցւոյն։

Հ. Ճշմարիտ եկեղեցւոյ նշանները որո՞նք են.

Պ. Ասոնք են. Մէկ, Սուրբ, Կաթուղիկէ ու Առաքելական։

Հ։ Ի՞նչպէս մէկ է եկեղեցին.

Պ. Վասն զի մէկ գլխու մը տակ է։

Հ. Ո՞վ է գլուխը.

Պ. Ինքը Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր. ու երեւելի գլուխ ալ է Պապը յաջորդ սըրբոյն Պետրոսի։

Հ. Հերետիկոսները որո՞նք են.

Պ. Անոնք՝ որ սուրբ եկեղեցւոյ սորվեցուցած վարդապետութենէն դուրս ելած են, ու ուրիշ վարդապետութիւն կը սորվեցընեն։

Հ. Հերձուածողները որո՞նք են.

Պ. Անոնք են՝ որ ինքնագլուխ եկեղեցի մը կուզեն ըլլալ։

Հ. Եկեղեցին ի՞նչ բանով սուրբ է.

Պ. Անով որ՝ իրեն վարդապետութիւնը, իրեն խորհուրդները, իրեն գլուխը՝ որ է ինքը Քրիստոս, ու իրեն սրտանց հետեւողները սուրբ են։

Հ. Իրեն ամեն հետեւողները սո՞ւրբ են.

Պ. Չէ. բարիներ ալ կան ու չարեր ալ կան, ու պիտի ըլլան ինչուան դատաստանին օրը։

Հ. Կաթողիկէ ի՞նչ ըսել է.

Պ. Ընդհանուր եկեղեցի ըսել է։

Հ. Ի՞նչ է աս ընդհանուր ըլլալը.

Պ. Աս է՝ որ աշխարհքիս սկիզբանէ ինչուան ետքը միշտ կայ։

Հ. Հապա ամեն տեղ ալ կա՞յ.

Պ. Հրամերես. եկեղեցին ամեն տեղ՝ ան մէկ եկեղեցին է։

Հ. Ի՞նչ ըսել է առաքելական.

Պ. Ան ըսել է՝ որ առաքելոց վարդապետութիւնը կը պահէ։

Հ. Հապա ուրիշ բան ալ չի՞ հասկցուիր.

Պ. Աս ալ կը հասկցուի, թէ իրեն հովիւները սուրբ առաքելոց յաջորդներն են։

ԴԱՍ Ը.

Սրբոց հաղորդութեանը վրայ։

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ սրբոցը ան չէ միայն, որ ամենքը մէկ սուրբ հաղորդութիւնը առնելով մէկմէկու մասնակից են, հապա ամեն բարի ու հոգեւոր գործքերուն՝ ինչ որ սուրբ

եկեղեցւոյ հետեւողները կընեն, ամենքն մասնակից են։ Մենք ամենքս սուրբ եկեղեցւոյ մէկ մարմին ենք. թէպէտ և ամենքս զանազան գործք ունինք, սորվեցնել, ծառայել. այնպէս՝ ինչպէս մարմինը զանազան մասունք ունի, ու ամեն մասունքը իրենց գործքը ունին։ Անոնք ամենքը՝ որ սուրբ եկեղեցւոյ մէջ Աստուծոյ շնորհաց մէջ են, անոնց աղօթքներնուն ու բարի գործքերուն օգուտը ամենքն ալ կառնեն։ Ու անոնք որ սուրբ եկեղեցիէն դուրս են, աս մասնակցութիւնը ամենեւին չունին անհաւատներուն պէս։ Ուստի սուրբ եկեղեցին իշխանութիւն ունի բանադրելու անոնք՝ որ մեծ մեղքեր ըրեր են ու չեն ապաշխարեր։

Աս մասնակցութիւնը կամ՝ հաղորդութիւնը, երկինքը յաղթանակող եկեղեցւոյ ու աշխարհքիս մէջ զինուորեալ եկեղեցւոյ հետ ալ է։ Սուրբերը մեռնելէն ետքը աւելի կօգնեն մեզի իրենց բարեխօսութեամբը քան թէ մեռնելէն առաջ աղօթքով։ Քաւարանին հոգիներն ալ օգնութիւն կառնեն սուրբերուն հաղորդութենէն։ Ասոր համար օգտակար է մեռելներուն համար աղօթք, ողորմութիւն, ու ուրիշ բարի գործքեր ընելը։

Հ. Ի՞նչ է հաղորդութիւն սրբոց.

Պ. Սուրբ եկեղեցւոյ մէջ ամեն հոգեւոր ու բարի գործքերուն մասնակցութիւնն է։

Հ. Ի՞նչ պատճառէ առաջ կուգայ աս հաղորդութիւնը.

Գ․ Այնկից որ՝ ամենքս ալ մէկ մարմնոյ մը անդամներ ենք․

Հ․ Որո՞նք են որ ունին այս հաղորդութիւնը․

Գ․ Անոնք որ սուրբ եկեղեցւոյ մէջն են։

Հ․ Հապա նզովածները ունի՞ն․

Գ․ Չունին, ինչպէս անհաւատներն ալ չունին։

Հ․ Սուրբ եկեղեցին որո՞նք կը նզովէ․

Գ․ Անոնք որ՝ մեծ մեղք ըրեր են ու չեն ուզեր ապաշխարել։

Հ․ Այս հաղորդութիւնը սրբոց երկինքն ալ կա՞յ․

Գ․ Հրամերես․ երկնքին սուրբերը իրենց աղօթքովը կօգնեն մեզի։

Հ․ Քաւարանի հոգիներուն ալ կը հասնի՞․

Գ․ Կը հասնի, վասն զի մենք կրնանք օգնութիւն հասնելու անոնց։

Հ․ Ի՞նչպէս կրնանք օգնութիւն հասնիլ․

Գ․ Աղօթքով, ողորմութեամբ, ու բարի գործքերով։

ԴԱՍ Թ

Մեղաց թողութեան վրայ։

ՄԵՂԱՑ թողութիւնը միայն սուրբ եկեղեցւոյ մէջ կայ․ ու այս առաջ կուգայ սրբոց հաղորդութենէն․ մենք Յիսուսի Քրիստոսի անդամ ըլլալով, մասնակից ենք իրեն անհուն արդեանցը․ ու ինքը ինչպէս Աստուած՝ ունի իշխանութիւն մեղաց թողութիւն տալու, այս իշխանութիւնը հաղորդեց

իրեն առաքեալներուն ըսելով․ «Առէք Հոգին սուրբ, որուն մեղացը որ թողութիւն տաք, թողուած ըլլայ․ ու որուն որ չի թողուք, կապուած մնայ»։ Այս իշխանութիւնը առաքեալներէն անցաւ եպիսկոպոսներու ու քահանաներու՝ որ իրենք ձեռնադրեցին, ու անոնցմէ ալ հասաւ ինչուան մեզի։ Այս մեղքերուն թողութիւնը առաջ մկրտութեամբ կըլլայ, որ ամեն մեղքերը կը սրբէ, թէ սկզբնական մեղքը՝ որով կը ծնանինք ադամորդի ըլլալնուս համար, ու թէ մկրտուելէն առաջ գործած մեղքերը, որ ներգործական մեղք կըսենք։ Մկրտուելէն ետքըն ալ ունինք մէկ օգնութիւն մը մեղաց թողութեան, որ է ապաշխարութեան խորհուրդը․ որ հարկաւոր է մահուչափ մեղքերուն, ու օգտակար ներելիներուն։ Մահուչափ մեղքը ան է, որ Աստուծոյ շնորհքը կորսնցընել կուտայ, ու յաւիտենական մահուանը արժանի կընէ․ ինչպէս մարդասպանութիւնը, շնութիւնը, գողութիւնը․ և այլն։ Ներելի մեղքը ան է, որ Աստուծոյ սէրը բոլորովին չի մարեր, ինչպէս թեթև սուտ մը՝ որ ուրիշին չի վնասեր․ քիչ մը աւելի ուտել մը, աղօթքի մէջ քիչ մը խելքին ցրուիլը․ և այլն։ Իրաւ դիւրին է ներելի մեղքերուն թողութիւն առնելը, բայց պզտիկ մեղքն ալ մեծագոյն չար է, վասն զի Աստուծոյ դէմ է։

Հ․ Սուրբ եկեղեցիէն դուրս կրնա՞յ ըլլալ մեղաց թողութիւն․

Պ. Չի կրնար ըլլալ. վասն զի Յիսուսէ Քրիստոսէ պիտոր ըլլայ մեղաց թողութիւնը։
Հ. Որո՞նց տուաւ Յիսուս աս իշխանութիւնը.
Պ. Իրեն առաքեալներուն։
Հ. Առաքեալներէն որո՞նց անցաւ աս իշխանութիւնը.
Պ. Եպիսկոպոսներուն, ու անոնցմէ ալ անցաւ քահանաներուն։
Հ. Ո՞ր խորհուրդները կը սրբեն մեղքերը.
Պ. Մկրտութիւնը ու ապաշխարութիւնը։
Հ. Ի՞նչ է սկզբնական մեղքը.
Պ. Ադամայ անհնազանդութեան մեղքն է, որ անցաւ իրմէն աշխարհք եկած մարդիկներուն վրայ, ու կանցնի միշտ, որով ամենքն ալ կը ծնանին թշնամի Աստուծոյ, ու աստուածային արդար բարկութեան տակը ինկած։
Հ. Հապա ներգործական մեղքը ի՞նչ է.
Պ. Ան է՝ որ մենք գիտնալով կընենք։
Հ. Ի՞նչ է մահուչափ մեղքը.
Պ. Աստուծոյ պատուիրանքները բանի տեղ չի սեպելով չի պահելն է, որ զմեզ սրբարար շնորհքէն կըզրկէ, ու արժանի կընէ յաւիտենական պատիժներու։
Հ. Ի՞նչ է ներելի մեղքը.
Պ. Է ան թեթեւ կերպով պատուիրանքներուն չի պահելը, որ բոլորովին Աստուծոյ շնորհքը ու սէրը կորանցընել չիտար։
Հ. Մահուչափ մեղաց թողութիւնը ի՞նչ բանով առնելու է.
Պ. Ապաշխարութեան խորհրդովը։

Հ. Հապա սկզբնական մեղաց թողութիւնը.
Պ. Մկրտութեան խորհրդովը, որ կը թողու ամեն մեղքերը։
Հ. Պէ՞տք է որ շատ վախնանք ներելի մեղքէն.
Պ. Հրամերես. որովհետեւ պզտիկ մեղքն ալ Աստուծոյ առջեւը խիստ ծանր է։

ԴԱՍ Ժ

Յարութեան մարմնոց ու յաւիտենական կենաց վրայ։

ՊԷՏՔԸ չէ որ Աստուծոյ ծառայենք ան յուսովը, որ աս աշխարհքիս մէջ երջանիկ ըլլանք. վասն զի շատ չար մարդիկ աս աշխարհքիս մէջ մեծ երջանկութեան մէջ են, ու բարի անձինքը նեղութեանց մէջ. հապա ամէն յոյսերնիս անդին աշխարհքին բարիքներուն վրայ պիտոր դնենք ու երանելի ըլլալու։ Կը հաւատանք որ մեր հոգին չի մեռնիր, ու մեր մարմինը փտելէն ետքը, մէկ օր մը Աստուծոյ ամենակարողութեամբն պիտի նորոգուի, ու նորէն միանայ մեր հոգւոյն հետ, ու անկից ետքը ա՛լ չի պիտի բաժնուի։ Աս է յարութիւն մարմնոց։ Աշխարհքիս ետքի օրը մեռելները պիտի ողջըննան, ու իրենց մարմնովը Աստուծոյ դատաստանը երթան։ Աստուած յաւիտենական կեանք պիտոր տայ բարիներուն, ու յաւիտենական մահ՝ չարերուն։

Յաւիտենական կեանքը կը նմանցունէ

սուրբ գիրքը կոչունքի, կամ՝ Հարսնիքի. որ իմացուի մեծագոյն ուրախութիւնը։ Թագաւորութիւն ալ կըսուի, որ հասկը-նանք թէ սուրբերը շատ աւելի երանելի են երկինքը քան թագաւորները երկրիս վրայ։ Դրախտ ալ կըսուի՝ անոր համար որ, հաս-կըցուի թէ մէկ զուարճալի բնակարան մըն է։ Բայց սուրբերուն ճշմարիտ երանութիւ-նը՝ յայտնապէս զԱստուած տեսնելն է, որ է անպատմելի գեղեցկութիւն ու բարու-թիւն։

Ասոր դէմ, դատապարտուածները դը-ժոխք են, որ սարսափելի բանտ մըն է, մութ ու խաւար, հոն տեղը կերին այնպի-սի կրակով մը՝ որ յաւիտեան մարելիք չու-նի. մէկ որդ մը կը խածնէ զիրենք՝ որ յաւի-տեան չի մեռնիր, այսինքն՝ խղճմտանքին տանջանքը. կուլան ու ակռանին կը կրճը-տեն. որ ըսել է թէ պիտի ունենան մէկ սաստիկ տրտմութիւն, յուսահատութիւն, ու կատաղութիւն մը։

Հ. Մենք կրնանք յոյս ունենալու թէ աս աշխարհքիս մէջ երանելի ըլլանք.

Պ. Ոչ. մեռնելէն ետքը պիտոր ըլլանք։

Հ. Մեր հոգին կը մեռնի՞.

Պ. Ոչ. անմահ է։

Հ. Հապա մարմիննիս մեռած պիտոր մնա՞ն.

Պ. Ոչ. յարութիւն պիտոր առնեն։

Հ. Ի՞նչպէս պիտոր ըլլայ յարութիւն առ-նելը.

Պ. Ամեն մեռածները իրենց մարմինը պիտի

առնեն, որ Աստուծոյ դատաստանին առջեւը ելլեն։

Հ. Դատաստանէն ետքը ի՞նչ կըլլայ.

Պ. Բարիներուն յաւիտենական կեանքը պիտի տայ Աստուած, ու գէշերուն յաւի-տենական մահ։

Հ. Ի՞նչ է յաւիտենական կեանքը կամ ար-քայութիւնը.

Պ. Հանգստութիւն ու զուարճալի վայելում մըն է։

Հ. Ինչո՞ւ համար.

Պ. Վասն զի զԱստուած անհուն բարին պի-տի տեսնեն։

Հ. Ի՞նչ է յաւիտենական մահը.

Պ. Դժոխքին պատիժն է։

Հ. Ի՞նչպէս պատիժ է ան.

Պ. Մութը խաւար, կրակ ու խղճմտանքին խածնելը։

ԴԱՍ ԺԱ.

Տէրունական աղօթքին վրայ։

Տէրունական աղօթք կըսուի՝ աս Քրիստոսի սորվեցուցած աղօթքը։

Գրաբառ։ ՀԱ՛ՅՐ մեր որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո. եկեսցէ արքայութիւն քո. եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յեր-կրի։ Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր, և թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց. և մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ փրկեա

զմեզ 'ի չարէ։ Զի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք, յաւիտեանս. ամէն։

Աշխարհաբառ։ Մեր հայրը՝ որ երկինքն ես, սուրբ ըլլայ քու անունդ. քու թագաւորութիւնդ գայ. քու կամքդ ըլլայ երկրիս վրայ՝ ինչպէս երկինքը։ Տուր այսօր մեզի մեր ամեն օրուան հացը. թող մեզի մեր յանցանքները, ինչպէս որ մենք ալ կը թողունք մեր յանցաւորներուն. մի՛ թողուր զմեզ փորձութեան մէջ իյնալու, հապա փրկէ զմեզ չարէն. վասն զի քուկդ է արքայութիւնը՝ և այլն։

Չենք ըսեր իմին հայրս.... տուր ինծի այսօր և այլն, հապա մեր հայրը... տուր մեզի այսօր. որ երևնայ թէ չէ թէ միայն մեզի համար կը խնդրենք, հապա բոլոր սուրբ եկեղեցւոյ համար։ Աստուած մեզի հայր կը կոչենք, վասն զի մեր կեանքը ու ինչ որ ունինք, ու ինչ որ ենք նէ՝ իրմէն ունինք. ու իրեն շնորհքը կընէ զմեզ եղբայր Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ իրեն միածին որդին է։ Ինքն է ամեն տեղ փառաւորեալ, բայց մասնաւորապէս երկինքը կերևնայ իրեն փառքը։ Իրեն անունը սուրբ կըլլայ՝ երբոր ստեղծուածները իրեն պատշաճ պատիւը կուտան. ու ասոր դէմ անպատիւ կըլլայ մասնաւորապէս քրիստոնէից մեղքերէն, որ ճշմարիտ աստուածպաշտութեան հաւատքը իրենց գէշ գործքերովը կը ցածցընեն անհաւատներուն առջին։ Արքայութիւնը Աստուծոյ յաւիտենական կեանքն է, որ մեռնելէն ետքը յոյս ունինք

առնելու. ու շնորհքը՝ որ զմեզ հոն կը հասցընէ, ու չի թողուր որ մեղքը տիրէ մեզի։ Աստուծոյ կամքը կը կատարուի երկրիս վրայ՝ ինչպէս երկինքը, թէ որ չի հետևինք մեր կամքին, ու աստուածային կամքին տակը մնանք, ինչպէս որ են հրեշտակները ու սուրբերը. վասն զի մեր կամքը միշտ չար կըլլայ երբոր չի հնազանդիր Աստուծոյ կամքին։

Հ. Ըսէ Տէրունական աղօթքը.

Պ. Հայր մեր որ յերկինս. և այլն։

Հ. Ի՞նչու չես ըսեր իմ հայրս, ու կըսես մեր հայրը.

Պ. Վասն զի ինծի համար միայն աղօթք չեմ ըներ։

Հ. Աստուած ի՞նչպէս քու հայրդ է.

Պ. Վասն զի ինքը ըրաւ զիս, ու ամեն բան տուաւ ինծի։

Հ. Հապա իրեն որդի ըլլալուս ուրիշ պատճառ ալ կա՞յ.

Պ. Հրամմերես. իրեն շնորհքովը Յիսուսի եղբայր ալ եղեր ենք։

Հ. Ինչո՞ւ կըսենք թէ Աստուած երկինքն է, ու չենք ըսեր թէ ամեն տեղ է.

Պ. Անոր համար որ իրեն փառքը աւելի հոն երկինքը կերևնայ։

Հ. Ի՞նչ բանով սուրբ կըլլայ Աստուծոյ անունը.

Պ. Երբոր ստեղծուածները Աստուծոյ պատիւը տան։

Հ. Աստուծոյ արքայութիւնը ինչ է.

Պ. Յաւիտենական կեանքն է։
Հ. Աստուծոյ կամքը երկրիս վրայ ինչպէս կը կատարուի.
Պ. Երբոր իրեն շնորհքը կը տիրէ մեզի, ու հաւատարիմ սրտով կը կատարենք իրեն կամքը պատուիրանքները պահելով։
Հ. Մեր կամքը երբոր Աստուծոյ կամքին հետ մէկ չըլլայ նէ, աղէկ կըլլա՞յ.
Պ. Ամենեւին չէ. միշտ գէշ կըլլայ։
Հ. Երկինքը ո՞վ կը կատարէ Աստուծոյ կամքը.
Պ. Հրեշտակները ու սուրբերը։

ԴԱՍ ԺԲ

Հայրմերին մնացած խօսքերուն վրայ։

ԱՄԵՆ օրուան հացը՝ մեր ամեն աւուր ապրուստը կը ցուցընէ, ու ան ամեն բանը՝ որ հարկաւոր է մեր կեանքը պահելու համար։ Մարդիկ պէտք է որ ճանչնան, թէ Աստուծմէ ունին իրենց ապրուստը, մեծատուն է եղեր՝ աղքատ է եղեր։ Ու պէտք է մեզի որ, ամեն օր նորէն խնդրենք մեր հացը. վասն զի մեր կարօտութիւնները ամեն օր նորէն կը սկսին։ Աս հացը կը նշանակէ նաեւ մեր հոգւոյն հոգեւոր ապրուստը, Աստուծոյ խօսքերը, շնորհքը, սուրբ հաղորդութիւնը։

Կը խնդրենք Աստուծմէ մեր մեղաց թողութիւնը, վասն զի ամենքս ալ մեղաւոր ենք, ու ամեն օր գոնէ պզտիկ մեղքեր կը-

նենք, որ մեծ վտանգի մէջ կը ձգեն զմեզ։ Աստուծոյ հետ խօսք կը կապենք՝ որ մեզի թողութիւն չիտայ, երբոր մենք ուրիշներուն թողութիւն չիտանք։ Մեղքէ զգուշանալու համար՝ Աստուծմէ կը խնդրենք որ հեռացընէ փորձութիւնները՝ որ զմեզ մեղքի մէջ կը ձգեն։ Ու վերջապէս ամեն կերպ չար բաներէ ազատիլը կուզենք, մանաւանդ սատանային փորձութիւններէն, որ մեծ թշնամին է մեր ճշմարիտ բարւոյն։

Հ. Մեր ամեն օրուան հացը ըսելով, ի՞նչ կուզենք ըսել.
Պ. Մեր ապրուստին ամեն հարկաւոր բաները։
Հ. Աս հացը ուրիշ բան ալ կը նշանակէ՞.
Պ. Հրամերես. մեր հոգւոյն կեանքը՝ որ կունենայ Աստուծոյ խօսքերովը, շնորհքով ու սուրբ հաղորդութեամբ։
Հ. Ամեն մարդիկ մեղք կընե՞ն.
Պ. Կընեն, ամենքս ալ մեղաւոր ենք։
Հ. Պէ՞տք է որ թողութիւն տանք ուրիշներուն.
Պ. Պէտք է, թէ որ կուզենք որ Աստուած ալ մեզի թողութիւն տայ։
Հ. Ո՞ր բանը մեզ մեղքի մէջ կը ձգէ.
Պ. Փորձութիւնը, ու մեր գէշ կիրքերը։
Հ. Ի՞նչ բանով կրնանք դէմկենալու ասոնց.
Պ. Աստուծոյ շնորհքովը։
Հ. Ո՞վ է մեր չար թշնամին.
Պ. Սատանան։

ԴԱՍ ԺԳ

Ուրիշ աղօթքներու վրայ։

ՀԱՅՐՄԵՐԷՆ ետքը քրիստոնէից մէջ աւելի սովորական աղօթքներն են Հաւատամքը, որով Աստուած պատուելու համար դաւանանք կուտանք։ Խոստովանիմն է, որով կը խնդրենք մեր մեղացը թողութիւն. ու Ողջոյն քեզ Մարիամն է, որով կը պատուենք Սուրբ կոյսն Մարիամը խնդրելով իրեն բարեխօսութիւնը։ Պէտք է որ ամեն քրիստոնեայք գիտնան աս աղօթքները, ու ամեն օր առտու իրիկուն ընեն։ Նմանապէս պարտական են ամեն տօներու, ու կիրակի օրերու ներկայ ըլլալու եկեղեցական ժամասացութեանց, գոնէ առտու իրիկուն. ու մտիկ ընեն աղօթքները՝ որ քահանաները պատարագին մէջ կըսեն. նմանապէս երբոր մկրտութիւն ու ուրիշ խորհուրդներ կը կատարեն։ Բայց աղօթք ընելը ան չէ, որ մէկը անկած դնէ, կամ թէ խօսքերը ըսէ, հապա պէտք է որ միտքը վրան ըլլայ։

Երեսը խաչ հանել ու «Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. ամէն» ըսելը՝ ամեն աղօթքներուն ու քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտութիւնն է. վասն զի ասով կը դաւանինք ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուրդը։ Ձեռքով ալ խաչակնքելով կը խոստովանինք մեր փրկութեան խորհուրդը, այսինքն մարդեղութիւն բանին Աստուծոյ։

Հ. Քրիստոնեաներուն սովորական աղօթքը ո՞րն է.

Պ. Հայր մերը, Ողջոյնը, Հաւատամքը, ու Խոստովանիմը։

Հ. Ըսէ՛ Ողջոյնը.

Պ. Գրաբառ. Ողջո՛յն քեզ Մարիամ, լի շնորհօք, տէր ընդ քեզ. օրհնեալ ես դու 'ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո Յիսուս։ Սրբուհի Մարիամ մայր Աստուծոյ, բարեխօսեա՛ վասն մեր մեղաւորացս այժմ և 'ի ժամու մահուան մերոյ. ամէն։

Աշխարհաբառ. Ողջոյն քեզի Մարիամ, որ շնորհքով լեցուն ես. Տէրը քեզի հետ. օրհնած ես դուն կանանց մէջը, ու օրհնած է քու որովայնիդ պտուղը՝ Յիսուս։ Սրբուհի Մարիամ մայր Աստուծոյ, բարեխօս եղիր մեզի մեղաւորներուս համար, հիմա ու մեր մահուանը ատեն. ամէն։

Հ. Ըսէ Խոստովանիմը.

Պ. Խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ ամենակարողի. երանուհի Մարիամու միշտ կուսին. երանելի Միքայելի հրեշտակապետին. երանելի Յովհաննու մկրտչին. Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի. Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի լուսաւորչին, և ամենայն Սրբոց. (խոստովանանք ըլլալու ատենը «Եւ առաջի քո

Հայր սուրբ » ըսելու է)։ քանզի մե-
ղայ յոյժ խորհրդով, բանիւ և գործով,
մեղայ, մեղայ, մեղայ։

Հ. Հաւատամք ըսելը աղօթք ընե՞լ է.

Պ. Հրամմերես. վասն զի մեր հաւատքին դաւանութիւնը կուտանք, ու անով սուրբ կընենք Աստուծոյ անունը։

Հ. Ի՞նչ է հապա խոստովանիլը.

Պ. Մեր մեղքերը ճանչնալով խոստովանիլ մըն է։

Հ. Ի՞նչ շահ կընէ ասիկա.

Պ. Մեղքերու թողութիւն առնելու համար է։

Հ. Ողջոյն քեզ Մարիամը ի՞նչ ընել կուտայ.

Պ. Ասով պատիւ մը կընենք Սուրբ կոյս Աստուածածնին, ու կը խնդրենք որ օգնէ մեզի։

Հ. Աս չորս աղօթքները ե՞րբ ըսելու է.

Պ. Ամեն օր, առտու, իրիկուն։

Հ. Եկեղեցւոյ ժամասացութիւնները ի՞նչ աղօթքներով շինած են.

Պ. Դաւիթ մարգարէին սաղմոսներովը. ու սուրբ եկեղեցւոյ սուրբ հայրապետներէն շինած աղօթներովն շարադրած են։

Հ. Աղօթք ընելու համար հերի՞ք է միայն աղօթքին բառերը ըսելը.

Պ. Չէ, հապա միտքով ու սրտանց ընելու է։

Հ. Ամեն աղօթքներուն՝ ու բոլոր քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտութիւնը ո՞րն է.

Պ. Սուրբ խաչին նշանը, կամ խաչակըն-քըն է։

Հ. Ի՞նչ կը նշանակէ « Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ ».

Պ. Կը նշանակէ թէ կը հաւատանք ամենասուրբ Երրորդութեանը, ու իրեն կաղաչենք։

Հ. Ի՞նչ կը ցուցնէ ձեռքով կուրծքերնուս վրայ խաչակնքելը.

Պ. Կը ցուցնէ թէ՝ կը հաւատանք Որդւոյն Աստուծոյ մարդ ըլլալուն, ու իրեն խաչովը մեր փրկութիւնը կատարուիլը։

ԴԱՍ ԺԴ

Տասը պատուիրանքներուն վրայ։

ՏԱՍԸ պատուիրանքները՝ որ Աստուած տուաւ Իսրայէլացւոց անապատին մէջը, ասոնք են։

Գրաբար. Ա. Ես եմ տէր Աստուած քո. մի՛ ունիցիս զայլ Աստուած առաջի իմ: մի՛ առնիցես քեզ կուռս, և մի՛ զպատկերս երկիր պագանել նոցա։

Բ. Մի՛ առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ընդունայն։

Գ. Յիշեա սրբել զօր շաբաթուն։

Դ. Պատուեա զհայր քո և զմայր, զի երկայնակեաց լինիցիս ՚ի վերայ երկրի։

Ե. Մի՛ սպանաներ։

Զ. Մի՛ շնար։

Է. Մի՛ գողանար։

Ը. Մի՛ սուտ վկայեր զընկերէ քումմէ։

Թ. Մի՛ ցանկար կնոջ ընկերի քո։

Ժ. Եւ մի ամենայնի որ նորա է։

Աշխարհաբառ. Ա. Ես եմ՝ քու տէր Աստուածդ. չըլլայ որ ունենաս ինծմէ 'ի զատ ուրիշ Աստուածներ. մի՛ շիներ կուռքեր ու պատկերքներ, որ անոնց երկրպագանես։

Բ. Քու Աստուծոյդ անունը պարապ տեղը բերանդ մի՛ առնուր։

Գ. Յիշէ, միտքդ բեր շաբաթ օրերը սուրբ պահելու, այսինքն՝ կիրակի օրը։

Դ. Պատուէ հայրդ ու մայրդ, որ շատ ապրիս երկրիս վրայ։

Ե. Չսպաններս։

Զ. Չշնաս։

Է. Չգողնաս։

Ը. Ընկերոջդ դէմ սուտ վկայութիւն չտաս։

Թ. Չցանկաս քու ընկերոջդ կնկանը։

Ժ. Ու չցանկաս անոր ուրիշ ունեցած բաներուն։

Հ. Ի՞նչ է տասնաբանեայ պատուիրանքը.

Պ. Աստուծոյ տուած տասը պատուիրանքները։

Հ. Այս տասը պատուիրանքները կարելի՞ է կարճ կերպով մը ըսել.

Պ. Այս երկու պատուիրանքիս մէջ կը հասկըցուին ամէնքն ալ. այսինքն

Ա. Սիրէ զԱստուած ամէն բանէն վեր.

Բ. Սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս։

ԴԱՍ ԺԵ

Առջի իրեք պատուիրանքներուն վրայ։

Առջի պատուիրանը կը հրամայէ մեզի պատուելու զԱստուած, որ մեր ստեղծողն ու մեր տէրն է։ Աս է ան որ կըսէ «Երկիրպագանել Աստուծոյ»։ Հաւատքով կը պատուենք, երբոր հաստատապէս կը հաւատանք ան ամէն բանին, ինչ որ ինքը Աստուած յայտներ է իրեն սուրբ եկեղեցւոյն։ Յուսով կը պատուենք, երբոր կը յուսանք ապահովութեամբ ան ամէն բարիները ունենալու, ինչ որ ինքը խոստացեր է։ Ու Սիրով կը պատուենք, երբոր կը սիրենք զԱստուած բոլոր սրտանց, ու կը պահենք իրեն պատուիրանքները։ Ուրեմն պէտք է հնազանդիլ Աստուծոյ, միշտ աղօթել, պատիւ չի տալ ստեղծուած բանի մը, բայց եթէ նոյն պատիւը ան միտքովը ընել՝ որ Աստուծոյ համար ըլլայ։ Ու Աստուած պատուելն ալ ան կերպովը ընել, ինչպէս որ ինքը հրամայեր է՝ որ ըլլայ ճշմարիտ աստուածպաշտութեան հաւատքի մէջ։ Երկրորդ պատուիրանքը կարգիլէ երդուըննալը. բայց թէ որ երդում ընել պէտք ըլլայ, ան ալ արդարութեամբ կամ հանդիսաւոր կերպով, այսինքն՝ շատ մարդու առջև ու մեծ բանի համար։ Կարգիլէ ալ հայհոյելը. այսինքն՝ Աստուծոյ ու իրեն սրբոցը դէմ խօսիլը անարգելով ու նախատելով։

Երրորդ պատուիրանը կը հրամայէ սուրբ պահել շաբաթը, այսինքն կիրակին, 'ի յիշատակ աշխարհքիս ստեղծմանը ու Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանը։ Աս օրը պէտք է անցընել աղօթքով, սորվելով աստուածպաշտութեան բաները ու բարի գործքեր ընելով. մեղքէ փախչելով՝ ու ան ամեն աշխատելու բաներէ՝ որ խիստ հարկաւոր չեն։

Հ. Ի՞նչ է Աստուծոյ երկրպագութիւն տալը.

Պ. Աստուած պատուելն է՝ որ մեր գերագոյն տէրն է։

Հ. Ի՞նչպէս կրնանք պատուել զԱստուած.

Պ. Հաւատքով, յուսով ու սիրով։

Հ. Ի՞նչ բանով կրնանք զԱստուած սիրել.

Պ. Իրեն պատուիրանքները պահելով։

Հ. Կրնա՞նք պատիւ ընել ստեղծուած բանի մը.

Պ. Կրնանք, միայն թէ մտքերնիս Աստուծոյ պիտոր դարձընենք, կամ առ Աստուած վերաբերենք։

Հ. Հապա կրնա՞նք երդում ընել.

Պ. Չէ. բայց եթէ վասն արդարութեան, ու հանդիսաւոր ըլլայ նէ՝ կրնանք ընել։

Հ. Հայհոյութիւնը ի՞նչ է.

Պ. Խօսքով անարգանք մըն է Աստուծոյ ու սրբոց դէմ։

Հ. Ո՞րն է հանգչելու օրը.

Պ. Կիրակի օրը։

Հ. Ի՞նչպէս պիտոր անցընենք ան օրը.

Պ. ԶԱստուած պատուելով, աղօթք ընելով, ու քրիստոնէական հաւատքին բաները սորվելով։

Հ. Ի՞նչ բանէ պէտք է փախչիլ.

Պ. Մարմնաւոր աշխատանքներէ, ու մանաւանդ մեղքէ փախչիլ։

ԴԱՍ ԺԶ

Չորրորդ, հինգերորդ ու վեցերորդ պատուիրանքներուն վրայ։

ՉՈՐՐՈՐԴ պատուիրանը տղոցը կը հրամայէ, որ իրենց հայրը ու մայրը պատուեն, անոնց խրատներուն մտիկ ընեն, հրամաններուն հնազանդին. անոնց յանդիմանութիւններէն օգուտ քաղեն, ծառայեն ու օգնեն անոնց ամեն բանի մէջ։ Ծնողաց դէմ եղած պզտիկ յանցանքն ալ մեծ մեղք է։ Այսպէս ալ պէտք է պատուել մեր հոգևոր հայրերը, եպիսկոպոսները, քահանաները, վարժապետները՝ որ մեզի կը սորվեցընեն։ Պատուել պէտք է թագաւորները ու իրեն պաշտօնատէրները, այսինքն իշխանները, դատաւորները և այլն. մտածելով որ Աստուած զանոնք մեր վրայ դրեր է։

Հինգերորդ պատուիրանը կը հրամայէ չսպաննել, չի ծեծել, անիրաւութիւն չընել, վրէժխնդրութիւն չընել. ատելութիւն չունենալ, ուրիշին դէշ չիկամենալ, թողութիւն տալ, համբերել, բարկութիւնը կոխել։ Վեցերորդ պատուիրանը կարգիլէ ա-

մեն կերպ անպարկեշտ գործքերը, դպչիլները ու խօսքերը. պէտք է փախչիլ նաև գէշ մտածութիւններէն, գէշ ընկերներէն, պարապ ատեն անցընելէն, շատ ուտել խըմելէն, ու չափէ դուրս զարդարուելներէն։ Մեր մարմինը Հոգւոյն սրբոյ տունը ու տաճարն է, պէտք չէ որ աղտոտենք։

Հ. Մեր հայրն ու մայրը ինչպէս պիտի պատուենք.

Պ. Անոնց խրատները պահելով ու հնազանդելով։

Հ. Մեծ մեղք է ծնողաց դէմ սրդողիլը.

Պ. Հրամմերես, մեծ մեղք է։

Հ. Որո՞նք են մեր հոգևոր հայրերը.

Պ. Եպիսկոպոսները, քահանաները ու անոնք ամենքը որ մեզի հարկաւոր բաներ կը սորվեցընեն։

Հ. Ուրիշ բան ալ կը պարտաւորէ՞ չորրորդ պատուիրանքը.

Պ. Հրամմերես. հնազանդիլ թագաւորներուն ու անոնց դրած իշխաններուն։

Հ. Հինգերորդ պատուիրանը՝ որ մի՛ սպանաներ կըսէ, ծեծելը, անարգելը, ատելը, և այլն, կարգիլէ՞.

Պ. Հրամմերես. ասոնք ամենքը աս պատուիրանին դէմ են։

Հ. Վեցերորդ պատուիրանը մի՛ շնար որ կըսէ, ասով ի՞նչ բաներ կարգիլէ.

Պ. Ամեն անպարկեշտ գործքերը։

Հ. Անպարկեշտ նայուածքն ալ կարգիլէ՞.

Պ. Հրամմերես. նայիլը, խօսիլը ու գէշ միտքը. ու ասոնց նման բաները կարգիլէ.

Հ. Ի՞նչ պէտք է ընել աս մեղքէն փախչելու համար.

Պ. Պարապ չկենալ, գէշ ընկերներէն ու ամեն բանէն վեր՝ գէշ աչքով նայելէն զգուշանալ, ու մահացուցմունքներ ընել, այսինքն մարմնոյն կամքը կոտրել։

ԴԱՍ ԺԷ

Մնացած չորս պատուիրանքներուն վրայ։

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ պատուիրանը կարգիլէ ուրիշին ունեցածին ձեռք երկնցընել, ծածուկ է եղեր կամ վարպետութեամբ և կամ բռնի, ամենևին պիտի չառնուի ուրիշի բանը, ինչպէս որ մենք ալ չենք ուզեր որ մեր ունեցածը ուրիշները առնուն։ Թէ որ բան մը առեր ենք, պէտք է ետ դարձընենք. չէ նէ մեղքին թողութիւն չըլլար ամենևին։ Թէ որ բանի մը պակսութիւն ունենանք, պէտք է որ վաստըկինք աշխատելով, կամ ողորմութիւն խնդրելով։

Ութերորդ պատուիրանը կարգիլէ սուտ վկայութիւն տալը դատաստանին մէջ. սուտ ամբաստանութիւն ընելը, ուրիշին յանցանքը հրատարակելը կամ բամբասել. ծածուկը յայտնելն ալ չըլլար՝ թէ որ մէկ մեծ հարկաւոր բարի մը պիտոր չելլէ։ Կարգիլէ ալ ամեն կերպ սուտ զուրցել, և մանաւանդ այնպիսի սուտը որ վնաս կը բերէ ընկերին։

Իններորդ պատուիրանը կարգիլէ ան-

պարկեշտ հաճոյից ցանկալը՝ ամուսնութենէն զատ· ու կամաւորապէս գէշ մտքերուն մէջ ուշանալը։

Տասներորդ պատուիրանը կարգիլէ ուրիշին բաներուն ցանկալը· երբոր ան բաները օրինաւորապէս չենք կրնար ունենալ. ինչպէս որ մենք չենք ուզեր որ ուրիշը մերինին ցանկայ։ Գէշ ցանկութիւններն են ամեն մեղաց պատճառը· ու միշտ գէշ բան մը կընենք նէ, կը շարժինք մէկ անկարգ ցանկութենէ մը կամ պատուոյ համար, կամ ստըկի և կամ սիրոյ համար։

Հ· Ինչո՞ւ համար արգիլած է ուրիշին բանը առնելը·

Պ· Անոր համար որ, մենք ալ չենք ուզեր որ ուրիշը մեր ունեցածը առնէ։

Հ· Վարպետութեամբ մը ուրիշին ունեցածը առնելը աղէկ բա՞ն է.

Պ· Չէ· վասն զի գողնալ է։

Հ· Կրնա՞յ մէկը գողցած բանը պահել·

Պ· Չէ՛ ամենևին· պէտք է շուտով ետ դարձընէ։

Հ· Սուտ վկայութիւնը միայն արդարութեան բաներու ու դատաստաններու մէ՞ջ է արգիլած.

Պ· Միշտ՝ ամեն բանի մէջ արգիլած է, ամենևին սուտ վկայութիւն տալ չըլլար։

Հ· Ուրիշին ըրած պակսութիւնը կրնա՞նք խօսիլ·

Պ· Չէ՛ բայց եթէ երբոր կայ մէկ մեծ հարկաւոր պատճառ մը, ուսկից մէկ մեծ բարիք մը պիտի ելլէ։

Հ· Սուտ խօսիլ կրնա՞յ ըլլալ·

Պ· Ամենևին չէ· միշտ ճշմարիտ խօսելու է։

Հ· Իններորդ պատուիրանը ո՞ր բանը կարգիլէ·

Պ· Անպարկեշտ բաներու ցանկալը։

Հ· Ի՞նչ կը հրամայէ տասներորդ պատուիրանը·

Պ· Ուրիշին ունեցածին ցանկալը կարգիլէ։

Հ· Ինչո՞ւ համար արգելած են աս ցանկութիւնները·

Պ· Վասն զի գրեթէ ամեն մեղաց պատճառը ատոնք են։

ԴԱՍ ԺԲ

Սուրբ եկեղեցւոյ առջի երեք պատուիրանքներուն վրայ։

ԵԿԵՂԵՑԻՆ մեր մայրն է, ուստի պարտական ենք իրեն հնազանդիլ ու պահել իր պատուիրանքները, զորոնք դրեր է՝ Աստուծոյ պատուիրանքներուն պահպանութիւնը մեզի դիւրացընելու համար։ Սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրանքները սովորաբար վեց կը համրուին.

Ա· Ցաւուրս կիրակէից և տօնից տեսանել զպատարագ։

Բ· Ի տարւոջն գոնէ միանգամ խոստովանիլ։

Գ· Հաղորդիլ գոնեայ 'ի տարւոջն միանգամ· այսինքն, 'ի Զատկի յարութեան տեառն։

Դ. Սուրբ պահել զհրամայեալ աւուրս տօնից։

Ե. Պահել զպահս և զծոմապահս հրամայեալս։

Զ. Տալ զտասանորդս ընչից։

Առջի պատուիրանը պատարագ տեսնելն է. թէ որ մէկը չի կրնար տօն օրերու ներկայ ըլլալ աստուածային պաշտամանց ու հանդիսաւոր պատարագին, գոնէ մէկ ամբողջ թիւ պատարագ մը տեսնէ ամենայն ջերմեռանդութեամբ։

Երկրորդ պատուիրանքն է ամեն մեղքերը խոստովանանք ըլլալ իրեն ժողովրդապետին՝ կամ իշխանութիւն ունեցող քահանային՝ գոնէ տարին մէկ անգամ։ Դժուար կը պատահի՝ որ մէկը այնչափ երկայն ատեն անցընէ, ու չունենայ հարկաւորութիւն ապաշխարելու. մանաւանդ այնպիսիներուն որ աստուածպաշտութեան համը չեն առած, սուրբ վարք ունենալու և Աստուծոյ շնորհաց մէջ ապրելու փոյթ չունին։ Անոնք որ մեծ մեղքեր ընելով չեն ետեւէ լինար Աստուծոյ շնորհքին արժանի ըլլալու, այնպիսիները արժանի չեն քրիստոնէ ըսուելու։ Երրորդ պատուիրանն է՝ հաղորդուիլ սուրբ մարմնոյն Յիսուսի, գոնէ տարին մէկ անգամ մը, Զատկի օրերուն։ Բայց ասկից չի հետեւիր թէ պէտք չէ շատ անգամ հաղորդուիլ. ուր եկեղեցին միշտ կը փափաքի՝ որ իրեն որդիքը շատ անգամ հաղորդուին աս անմահական սեղանոյն։ Աս երկու պատուիրանքները կը պարտաւո-

րեն այնպիսի մարդը, որ խելքը բացուեր է, ու բարին ու չարը կը ճանչնայ։

Հ. Սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրանքները ինչու համար պէտք է պահել.

Պ. Վասն զի եկեղեցին մեր մայրն է։

Հ. Ըսէ եկեղեցւոյ պատուիրանքները.

Պ. Կիրակի օրերը, և այլն։

Հ. Կիրակի օրերը ի՞նչ բան գոնէ պէտք է ընել.

Պ. Պատարագ տեսնել, ու ջերմեռանդութեամբ աղօթք ընել։

Հ. Պէ՞տք է որ քրիստոնէները խոստովանանք ըլլան.

Պ. Պէտք է, գոնէ տարին մէկ անգամ մը։

Հ. Հարկաւո՞ր է շատ անգամ հաղորդուիլ.

Պ. Հարկաւոր է, վասն զի սուրբ եկեղեցին կը փափաքի որ հաղորդուին քրիստոնէները։

Հ. Բայց պատուիրանքը ի՞նչ կըսէ.

Պ. Գոնէ տարին մէկ անգամ մը հաղորդուիլ։

Հ. Ո՞ր ատեն հաղորդուելու է.

Պ. Զատկի օրերուն։

Հ. Ե՞րբ կը սկսի մարդս պարտական ըլլալու, որ աս երկու պատուիրանքները պահէ.

Պ. Երբոր կը սկսի բարին ու չարը ճանչնալ։

ԴԱՍ ԺԹ

Սուրբ եկեղեցւոյ մնացած երեք պատուիրանքներուն վրայ։

Կիրակի օրերէն զատ կան շատ օրեր, որ Աստուծոյ նուիրած են, որ տօն կըսենք. ան օրերուն մէջ կըլլայ աստուածպաշտութեան խորհուրդներուն՝ ու սուրբերուն ալ յիշատակութիւնը։ Գլխաւոր տօները աս երկուքն են. Զատիկը՝ ու Պենտեկոստէն այսինքն Հոգեգալուստը։ Զատիկը Յիսուսի յարութեան օրն է. Հոգեգալուստը Հոգւոյն սրբոյ գալուն օրն է։ Ծնունդը՝ Յիսուսի ծնած օրն է։ Յայտնութիւնը՝ երեք թագաւորներուն Յիսուսի երկրպագութիւն տուած օրն է։ Կան ուրիշ շատ տօներ ալ 'ի պատիւ Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ, սուրբ Աստուածածնին, սրբոյն Յովսեփայ Աստուածահօրը, սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին, սրբոց առաքելոց, և այլն. ուրիշ սրբոց ալ՝ ինչպէս որ սովորութիւն է սուրբ եկեղեցւոյ մէջ։ Պէտք է ջանալ ամեն տօներու մէջ, ան տօներու խորհուրդը, ու սրբոց վարքը սորվելու։

Հինգերորդ պատուիրան սուրբ եկեղեցւոյ է ծոմ պահել բոլոր մեծ պահքը, չորս եղանակներուն պահքը։ Մեծ պահքը քառասուն օր է Զատկէն առաջ, ինչպէս անոր պատրաստութիւն մը։ Չորս եղանակներուն՝ երեք օր շաբթուն մէջ, չորեքշաբ-

թին, ուրբաթը, ու շաբաթը. կամ բոլոր շաբաթը ըստ սովորութեան մեր ազգին։ Մասնաւոր տօներու հսկումն է առջի գիշերը արթուն մնալ ու աղօթքով անցընել։ Ծոմապահութիւնը մէկ օրուան մէջ մէկ անգամ մը կուշտ ուտելն է։

Իսկ շաբաթական պահքը արեւմտեան եկեղեցին ուրբաթ օրը կը պահէ 'ի պատիւ մահուան Քրիստոսի, ու շաբաթ օրը 'ի պատիւ թաղմանն Քրիստոսի։ Արեւելեան եկեղեցիները՝ չորեքշաբթին պահք կը պահեն 'ի պատիւ սուրբ Աստուածածնին, ուրբաթ օրը, 'ի պատիւ մահուան և թաղմանն Քրիստոսի։ Երբ հարկաւոր ըլլայ պահոց օր միս ուտելը, պէտք է տնօրինումն առնել։

Վեցերորդ պատուիրանն է վաստըկածին տասանորդը տալ, այսինքն ամեն մարդ պարտական է՝ իր կարողութեանը համեմատ, տարուան մէջ երբեմն ողորմութիւն ընել իր վաստըկածէն աղքատաց. նաև Եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որ անդադար ժողովրդեան հոգևոր պիտոյքը հոգան, և անոնց համար աղօթեն։

Հ. Ի՞նչ են տօները.

Պ. Աստուծոյ նուիրած օրեր են։

Հ. Ինչո՞ւ համար տօնի օրերը Աստուծոյ նուիրած են.

Պ. Որ փառաւորենք փրկութեան խորհուրդները, ու պատուենք սուրբ Աստուածածնին ու ուրիշ սրբոց յիշատակը։

Հ. Որո՞նք են գլխաւոր տօները.

Պ. Զատիկ ու Հոգեգալուստ։

Հ. Ի՞նչ է Զատիկը·

Պ. Յիսուսի յարութիւն առած օրն է։

Հ. Ի՞նչ է Հոգեգալուստը·

Պ. Հոգւոյն սրբոյ գալուն օրն է։

Հ. Ի՞նչ է Ծնունդը·

Պ. Յիսուսի ծնած օրն է։

Հ. Յայտնութիւնը ի՞նչ բան է·

Պ. Իրեք մոգերուն կամ թագաւորներուն Յիսուսի երկրպագութիւն տուած օրն է։

Հ. Ի՞նչ պէտք է սորվիլ տօն օրերուն մէջ·

Պ. Ան տօնին խորհուրդը, կամ ան սրբոյն վարքը·

Հ. Մեծ պահքը ինչո՞ւ համար է·

Պ. Որ Զատկին պատրաստութիւն մը ըլլայ։

Հ. Ի՞նչ է Չորս եղանակաց պահքը·

Պ. Իրեք օր ծոմ պահել չորս եղանակներուն առենը, ինչպէս է արեւմտեան Եկեղեցւոյն սովորութիւնը։

Հ. Ծոմ պահելը ի՞նչ է·

Պ. Օրուան մէջը մէկ անգամ ուտելն է։

Հ. Ինչո՞ւ ամեն շաբթու մէջ երկու օր պահք է·

Պ. Վասն զի ուրբաթ օրը Յիսուսի չարչարանաց օրն է։ Չորեքշաբթին արեւելեան եկեղեցիները պահք կը պահեն 'ի պատիւ սուրբ Աստուածածնին. արեւմտեան եկեղեցին պահք կը պահէ շաբաթ օրը 'ի պատիւ թաղմանն Քրիստոսի։

Հ. Տասանորդը տալ ի՞նչ բան է·

Պ. Ամեն մարդ պարտըկան է ողորմութիւն ընել իրեն վաստըկածին համեմատ չա-

փով, և եկեղեցւոյ պաշտօնէից մարմնաւոր պիտոյքին օգնել, որ անոնք ալ անըզբաղ ժողովրդեան հոգեւոր պիտոյքը հոգան։

ԴԱՍ Ի

Եօթն խորհուրդներուն վրայ։

ԱՍՏՈՒԾՈՅ պատուիրանքները՝ ամենը, միշտ, մեր յատուկ ուժովը, արդիւնաւորապէս չենք կրնար պահել։ Շնորհքը հարկաւոր է. աս շնորհքը կը հասնի մեզի գրեթէ միշտ դրսի երեւելի նշանով մը. ատ նշաններուն կամ գործքերուն Խորհուրդ կըսենք։ Օրինակի համար. Մկրտութեամբ երբոր ջրով դրսէն կը լուացուի մարմինը, ան առենը շնորհքը ներսէն կը մաքրէ հոգին. և աս ջրով լուացուիլը նշան մը կըլլայ մեզի թէ հոգին առաւ շնորհքը. ու ատ նշանն է խորհուրդը։ Ով որ ընդունի խորհուրդ մը հաւատքով, ու ուրիշ պատրաստութիւններով, այնպիսին անտարակոյս որչափ որ ապրի, ունի Աստուծոյ շնորհքը՝ որ մեր էն մեծ բարին է։ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս դրաւ աս սուրբ խորհուրդները, որ իրեն չարչարանքներուն ու սուրբ արիւնին արդիւնքը հասնի ամենուն։

Մկրտութիւնը շնորհաց մէջ կը մտցընէ զմեզ, ու նորէն կը ծնանինք ջրով ու Հոգւով սրբով։

Դրոշմը՝ մեզ կաճեցընէ շնորհաց մէջ ու կը զօրացընէ։

Հաղորդութիւնը՝ զմեզ կը սնուցանէ։

Ապաշխարութիւնը՝ հոգեւոր հիւանդութենէն կառողջացընէ։

Վերջին օծումը՝ մեր մահուանը ատենը կը զօրացընէ։

Կարգ քահանայութեանը՝ սուրբ եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ, այսինքն՝ եպիսկոպոսներ, ու քահանաներ կընէ, որ կառավարեն եկեղեցին։

Պսակը՝ կը շատցընէ հաւատացեալները, որ եկեղեցին մնայ ինչուան աշխարհքիս վերջը։ Ասոնք են եօթը խորհուրդները։

Հ. Ի՞նչ են սուրբ խորհուրդները.

Պ. Երեւելի նշան կամ գործքով եղած բան մըն են, որ կը ցուցընեն շնորհքներ՝ որ աչքով չեն տեսնուիր, ու կուտան ան շնորհքները։

Հ. Շնորհքը մեզ հարկաւո՞ր է.

Պ. Հրամերես. առանց շնորհաց չենք կրնար բարի գործք մը ընել, որ առնունք յաւիտենական կեանքը։

Հ. Անանկ է նէ շատ մեծ բարի բան է արժանաւորութեամբ սուրբ խորհուրդները ընդունիլը.

Պ. Իրաւ որ աս աշխարհքիս մէջ ամէնէն մեծ բարին ատ է։

Հ. Ո՞վ հաստատեց աս խորհուրդները.

Պ. Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, իրեն սուրբ

արեանը զօրութիւնը մեզի հասցընելու համար։

Հ. Քանի՞ են սուրբ խորհուրդները.

Պ. Եօթն են, ու ասոնք են. Մկրտութիւն, Դրոշմն, Հաղորդութիւն, Ապաշխարութիւն, Վերջին օծումն, Կարգ քահանայութեան, Պսակ։

ԴԱՍ ԻԱ

Մկրտութեան վրայ։

ԱՄԵՆԵՒԻՆ չի կրնար մէկը փրկութեան հասնիլ, ինչուան որ նորէն չի ծնանի ջուրէն ու Հոգին սուրբէն։ Վասն զի ամեն մարդուն հոգիները մեռած են սկզբնական մեղքով. ու ամէնքն ալ մկրտուելով կը կենդանանան Քրիստոսի արդեամբը։ Ուրեմն մկրտութիւնը մէկ խորհուրդ մըն է նոր օրինացը՝ ամենուն հարկաւոր, նաեւ նոր ծնած տղաքներուն։ Զափահաս անձ մը մկրտուի նէ՝ ամեն մեղքերը կը սրբուին. թէ ներգործական, ու թէ սկզբնական մեղքը։ Միայն թէ պէտք է որ ինքը աղէկ սորված ըլլայ քրիստոնէական հաւատքը, ու յայտնապէս հաւատայ ու դաւանի. հրաժարի սատանայէն ու անոր գործքերէն, աշխարհքի խաբեբայ վայելմունքներէն. խօսք տայ որ փոխէ իրեն վարքը. ու պահէ Աստուծոյ պատուիրանքները, ինչպէս որ կը սորվեցընէ իրեն սուրբ եկեղեցին։ Թէ

որ մեծ մարդ մը կամ տղայ մը մկրտուելու ըլլայ նէ, մէկ էրիկ մարդ մը ու կին մը որ կնքահայր, ու կնքամայր կըսուի, մկրտուողին կողմանէ խօսք պիտի տան ու դաւանին սուրբ հաւատքը։ Մկրտութիւնն ալ կըլլայ ջուր լեցունելով մկրտուելու անձին գլխուն վրայ, ու լեցուցած ատենը ըսելով. «Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ»։ Ու որչափ կարելի է, ժամու մէջ պիտի ըլլայ մկրտութիւնը, ամեն արարողութիւնները կատարելով. բայց խիստ հարկաւոր ատենը ով որ ալ ըլլայ, ուր տեղ ալ ըլլայ կրնայ մկրտել. ջուրը՝ ու մկրտութեան խօսքը բաւական է՝ որ ըլլայ կատարեալ մկրտութիւն։

Երկու անգամ մկրտել չըլլար. վասն զի մկրտութիւնը կնիք կը դնէ հոգւոյն վրայ՝ որ յաւիտեան չելլեր։

Հ. Հարկաւո՞ր է մկրտութիւնը.

Պ. Հրամերես, առանց մկրտութեան արքայութիւն երթալ չըլլար։

Հ. Մկրտութիւնը ի՞նչպէս ընելու է.

Պ. Ջուր լեցունելով մկրտուելու մարդուն գլխուն վրայ, ու աս խօսքերը ըսելով. «Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ»։

Հ. Ի՞նչ կընէ աս խորհուրդը.

Պ. Ամեն մեղքերը կը սրբէ։

Հ. Մէկ նոր ծնած տղայ մը ի՞նչ մեղք ունի.

Պ. Սկզբնական մեղքը, որ Ադամայ մեղքէն եղաւ, ու ամեն մարդու վրայ անցաւ, ու կանցնի ամեն նոր ծնած տղուն վրայ։

Հ. Մէկ չափահաս մարդ մը մկրտուելու որ ըլլայ, ի՞նչ պիտոր ընէ.

Պ. Հաւատալ ու պահել ան բաները՝ ինչ որ կը սորվեցընէ առաքելական սուրբ եկեղեցին։

Հ. Ո՞ր բանէն պիտոր հրաժարի.

Պ. Սատանայէն ու իրեն չար գործքերէն, ու աշխարհքիս խաբեբայ բաներէն։

Հ. Ի՞նչ պէտք է որ խոստանայ.

Պ. Աստուծոյ պատուիրանքները պահել։

Հ. Աս բաները պզտիկ տղան ի՞նչպէս կրնայ ընել.

Պ. Կնքահայրը ու կնքամայրը մկրտուածին տեղը կընեն աս ամեն բանը։

Հ. Երկու հեղ մկրտել կըլլա՞յ.

Պ. Չէ, չըլլար, մէկ անգամ մը պիտոր ըլլայ. վասն զի աս խորհուրդը կնիք կը դնէ, որ ամենևին չելլեր։

ԴԱՍ ԻԲ

Դրոշմին վրայ։

ՄԿՐՏՈՒԱԾՆԵՐԸ պէտք է որ դրոշմ առնեն. բայց անանկ խիստ հարկաւոր մը չէ՝ որ շուտ մը առնեն. անոր համար կրնան ուշացընել, ինչուան որ տղան կարենայ հարկաւոր բաները սորվիլ։ Հայրը ու մայրը պարտական են ամեն հոգը ունենալու, որ իրենց տղաքը սորվին քրիստոնէական

վարդապետութիւնը, ժամ կամ դպրատուն բերելով. վասն զի թէ որ իրենց տղաքը չի սորվելնուն համար դատապարտուին, իրենք ծնողքը պարտական կը մնան Աստուծոյ պատասխան տալու։ Տղաքն ալ պարտական են փափագիլ որ սորվին ու պահեն որչափ որ ապրին։

(Արեւելեան եկեղեցիները մկրտելէն ետքը շուտով դրոշմ կուտան նոր մկրտուած տղուն. և աս բանս աղէկ կընեն, վասն զի անհաւատից երկիրը կը բնակին. խիստ հարկաւոր է որ Հոգւոյն սրբոյ շնորհքով հաստատուին 'ի հաւատս)։

Աս խորհուրդին գործքն է կատարեալ քրիստոնէ ընել, որ Յիսուսի խաչը ամըչնալու բան մը չի սեպեն՝ համարձակ դաւանին, ու կտրճութեամբ փորձութիւններու դէմ կենան. պատրաստ ըլլան Աստուծոյ համար չարչարուելու ու արիւննին թափելու։ Աս խորհուրդն ալ մէկ հեղ մը միայն առնելու է, ինչպէս մկրտութիւնը։

Հ. Դրոշմը ե՞րբ տալու է տղոց.

Պ. Երբոր քրիստոնէական վարդապետութիւնը բաւական սորված են. բայց մկրտելէն ետքն ալ մէկէն 'ի մէկ կրնան դրոշմ տալու. ինչպէս է մեր ազգին սովորութիւնն ալ։

Հ. Որո՞նք պարտական են տղաքը սորվեցընելու.

Պ. Հայրը ու մայրը մեծապէս պարտական են։

Հ. Հապա տղաքը պարտակա՞ն են սորվելու.

Պ. Հրամմերես. աղէկ պէտք է սորվին ու մտքերնին պահեն։

Հ. Ո՞վ ունի իշխանութիւն դրոշմ տալու.

Պ. Միայն Եպիսկոպոսը. բայց արեւելեան ազգաց մէջ հրամանաւ սուրբ եկեղեցւոյ մկրտող քահանաներն ալ կրնան տալու։

Հ. Ի՞նչպէս դրոշմ կուտայ.

Պ. Ձեռք կը դնէ ու Հոգին սուրբը կը խընդրէ. ու մեռոնով ճակատը կօծէ։

Հ. Ի՞նչ կը նշանակեն աս ամեն բաները.

Պ. Աս կը նշանակեն որ աս սուրբ խորհըրդովը կընդունինք Հոգին սուրբը, ու կատարեալ քրիստոնէ կըլլանք։

Հ. Ի՞նչ է աս կատարեալ քրիստոնէութիւնը.

Պ. Ամեն փորձութիւններուն դէմ կենալը, ու Քրիստոսի սուրբ հաւատքին համար ամեն բանի համբերելը։

Հ. Շատ անգամ մէկը դրոշմ կրնա՞յ առնել.

Պ. Չէ. մէկ անգամ մը առնելու է։

ԴԱՍ ԻԳ

Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդին վրայ։

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ մէկ խորհուրդ մըն է, ու մէկ զոհ մը նոր օրէնքին մէջ. Յիսուսի Քրիստոսի մարմինը ու արիւնն է հացի ու գինիի տեսակաց (այսինքն դրսուանց երեւցածին) մէջ ծածկուած, որ կը սնուցանէ

մեր հոգին։ Աս խորհուրդը կը կատարուի ու կը տրուի սուրբ պատարագին մէջ. որ սուրբ խաչին վրայ եղած զոհը ինչպէս մէկ նորոգել մըն է, որ Քրիստոս տէրն մեր մէկ անգամ՝ մը ինքզինքը զոհ ըրաւ Հօրն երկնաւորի ամեն մարդկան մեղացը համար։ Հին օրէնքին ամեն զոհերը օրինակ էին սուրբ խաչին վրայ եղած պատարագին։ Ու պատարագը որ կընենք, Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ դրածն է, որ ամեն օր կը նորոգէ մեր մէջը ան մեծ խաչի պատարագին յիշատակը, որ կուտայ մեզի ուժ և կեանք։ Քահանան պատարագին մէջ աղօթքի կերպով կը յիշեցընէ, թէ ինչպէս Քրիստոս տէրն մեր չարչարանաց առջի գիշերը հաստատեց աս խորհուրդը. և ան Յիսուսի ըսած խօսքերն ըսելով, մէկէն'ի մէկ հացը ու գինին կը փոխուին ու կըլլան Յիսուսի մարմինը ու արիւնը, բայց դըրսէն հացին ու գինիին մէկ փոփոխութիւն մը չըլլար. ու մենք հաւատքով կը ճանչնանք. թէպէտ իրաւ հաց ու գինի կը տեսնենք, բայց հաստատապէս կը հաւատանք թէ Քրիստոս տէրն մեր մէկ հրաշալի կերպով մը հոն է. այսինքն՝ ինքը բոլոր Քրիստոս հացին ու գինիին տեսակաց մէջն է, ու ամեն կտորին մէջն ալ բոլոր ինքը Քրիստոս հոն է. չբաժնուիր ու չի շատնար երբոր բաժնուի հացը, ու նոյնպէս ինքը Քրիստոս երկինքն ալ է։

Հ. Ի՞նչ է հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը.

Պ. Է մարմին ու արիւնը Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ, հացին ու գինիին տեսակաց մէջը (այսինքն դրսի երևցած բաներուն, հոտին, համին, ծանրութեանը, ձևին և այլն). որոնց տեսակ կըսենք։

Հ. Ինչո՞ւ համար այսու կերպով տուած է մեզի.

Պ. Որ սնունդ ու ուժ ըլլայ մեր հոգւոյն։

Հ. Ո՞ւր կըլլայ աս հրաշալի գործքը.

Պ. Պատարագին մէջը։

Հ. Ի՞նչ է պատարագը.

Պ. Խաչին վրայ եղած պատարագը նորոգել կամ՝ ներկայացընել մըն է։

Հ. Ի՞նչ հրաշք է որ կըլլայ պատարագին մէջ.

Պ. Հացը ու գինին կը փոխուին ու կըլլան Յիսուսի Քրիստոսի մարմինը ու արիւնը։

Հ. Ի՞նչ բանով կըլլայ աս փոփոխութիւնը.

Պ. Յիսուսի խօսքովը՝ որ կըսէ քահանան։

Հ. Բայց մենք միշտ հաց ու գինի՞ կը տեսնենք.

Պ. Անանկ կը տեսնենք, որովհետև կը մնան տեսակները՝ որ երևելի են. այսինքն՝ հացին ու գինիին գոյնը, ձևը, մեծութիւնը, համը և այլն։

Հ. Հապա ինչպէս գիտենք թէ Յիսուս հոն է.

Պ. Հաւատքով. վասն զի ինքը Քրիստոս ըսաւ։

ԴԱՍ ԻԴ

Հաղորդութիւն առնելու վրայ:

Ինչպէս որ անկարելի է մարդու մը ապրիլ, թէ որ չուտէ ուժ չառնէ. և շատ անգամ պիտոր ուտէ մարդ՝ որ ապրի. այսպէս ալ անկարելի է որ հոգևորական կեանքը՝ որ Աստուծոյ շնորհքն է, կարենայ ունենալու մէկը, թէ որ շատ հեղ չառնու սուրբ հաղորդութիւնը: Ու որչափ շատ հաղորդուի, այնչափ ալ իրեն հոգևորական կեանքը զօրաւոր կըլլայ ու հաստատուն: Մեռելները կերակուր չեն կրնար ուտել. ան բանը՝ որ առողջին օգուտ է, հիւանդին վնաս կընէ. ասանկ ալ, որպէս զի մեծ օգուտ ըլլայ, պէտք է մահուչափ մեղքէ ազատ ըլլալ, վասն զի մահուչափ մեղքը հոգւոյ մահն է. երբ հոգին մեղքի մէջ է՝ մեռած է, ուստի չի կրնար հաղորդուիլ. ու թէ որ աղէկ պատրաստութիւն չունենայ՝ հիւանդ է, ու սուրբ հաղորդութիւնը օգուտ չընէր: Գլխաւոր պատրաստութիւնները ասոնք են. հաստատապէս հաւատալ բոլոր հաւատքին սուրբ խորհուրդներուն. ու մասնաւոր կերպով մը, հաղորդութեան խորհուրդին, ու ջերմեռանդ սրտով մը պիտոր ըլլայ. ուրիշ ամենևին չար չի կամենալ. բոլոր սրտանց հաշտուած ըլլալ իրեն թշնամեացը հետ, ու հաստատուն կամքով առաջադրութիւն ունենալ մեղք չընելու: Ով որ անարժանապէս ընդունի աս խորհուրդը, իրեն դատապարտութիւնը կուտէ ու կը խմէ. վասն զի այնպիսին մէկ կը համարի Յիսուսի մարմինը ու արիւնը՝ հասարակ հացի ու գինիի հետ: Անոր համար պզտիկ տղոց տալ չըլլար, ինչուան որ խելահաս ըլլան, ու աղէկ մը սորվին աս հարկաւոր բաները:

Աս սուրբ խորհուրդը՝ կըսուի Վերջին Թօշակ, (որ ըսել է ճամբու պաշար), երբոր կուտան մեռնելու հիւանդներու, որ ըլլայ իրենց պաշար կամ պատրաստութիւն մը ան մեծ ճամբորդութեանը համար, որով պիտոր մտնան յաւիտենականութիւնը:

Հ. Հարկաւո՞ր է ընդունել սուրբ հաղորդութիւնը.

Պ. Հրամերես. վասն զի մեր հոգևոր սնունդն է:

Հ. Ի՞նչ կըլլայ ան հոգւոյն որ քիչ հեղ կը հաղորդուի.

Պ. Այնպիսին թոյլ կըլլայ, ու ուժ չունենար առաքինական վարքի մէջ:

Հ. Սուրբ հաղորդութիւնը ամենուն ալ օգուտ կընէ՞.

Պ. Անոնց միայն կընէ, որ աղէկ պատրաստուած են:

Հ. Ո՞ր պատրաստութիւնները հարկաւոր են.

Պ. Առջինը աս է՝ որ շնորհաց մէջ ըլլալու է:

Հ. Ինչո՞ւ մահացու մեղքը կը վնասէ հաղորդութիւն առնողին.

Պ. Վասն զի մեռածին կերակուր չըտրուիր:

Հ. Ըսէ նայիմ մէկալ երկու պատրաստութիւնները.

Պ. Հաւատք, ու ամէն առաքինութիւններ. մանաւորապէս Աստուծոյ սէրը ու եղբայրսիրութիւնը, մէյմ՚ ալ կատարեալ հրաժարիլը մեղքէ։

Հ. Մեծ չա՞ր է անարժանապէս հաղորդուիլը.

Պ. Հրամերես. վասն զի իրեն յատուկ անձին դատապարտութիւնը ընել մըն է։

Հ. Ի՞նչ է վերջին Թոշակը.

Պ. Է սուրբ հաղորդութիւնը՝ որ կուտան մեռնելու հիւանդներուն։

ԴԱՍ ԻԵ

Ապաշխարութեան խորհուրդին վրայ։

ՄԿՐՏՈՒԹԵՆԷՆ ու դրօշմէն ետքը՝ ալ ուրիշ խորհուրդի կարօտութիւն պիտի չունենային քրիստոնեայք ինչուան իրենց մահը, բայց միայն սուրբ հաղորդութեան։ Բայց չի կայ մարդ մը որ մահուչափ մեղքի մէջ չիյնայ, որ մարդուն հոգին կը սպաննէ՝ Աստուծոյ սէրը մարելուն համար։ Ու այսպիսի գէշ բանին համար ճար մը չկայ, բայց եթէ սուրբ ապաշխարութեան խորհուրդը։ Ով որ կուզէ ընդունիլ աս խորհուրդը, պէտք է որ առաջ զղջայ իրեն մեղքերուն վրայ, ու աս ցաւը կամ զղջումը պէտք է որ առաջ եկած ըլլայ սուրբ հաւատքէն՝ ու Աստուծոյ սուրբ երկիւղէն.

ու մէկ հաստատուն կամօք առաջադրութիւն մը ունենայ մեղքէն դառնալու, որ է սկզբնաւորութիւն մը աստուածային սիրոյն. աս ցաւը որ կը խորտակէ կըտոր կտոր կընէ ապաշխարողին մեղքը, կըսուի խորտակման զղջումն։ Ետքը պէտք է որ խոստովանի մէկ քահանայի մը բաց ու յայտնի ամէն մեղքերը՝ որ խղճմըտանքը կը զարնէ. ու բոլոր սրտանց կատարէ ապաշխարանքը, որ կը դնէ քահանան մեղքերուն պարտքը վճարուելու համար։ Եւ ապաշխարութիւնը կատարեալ ըլլալու իրեք բան հարկաւոր է. Խորտակման կամ սաստիկ զղջումն, կամ գոնէ բեկման կամ Թեթեւ զղջումն, Խոստովանութիւն ու Ապաշխարանաց վճարումն։ Ապաշխարանքը՝ որ կը դնեն, սովորաբար աս իրեք բանս է. Աղօթք, Ծոմ ու Ողորմութիւն. որոնք քահանան պիտի յարմարցընէ ապաշխարողին ու մեղքին որպիսութեանը, որ բաւական վճարումն ըլլայ։

Հ. Ապաշխարութեան խորհուրդը որո՞ւ հարկաւոր է.

Պ. Անոնց՝ որ մկրտուելէն ետքը մահուչափ մեղք մը ըրեր են։

Հ. Ի՞նչ է մահուչափ մեղքը.

Պ. Աստուծոյ պատուիրանքներուն մըն ալ որ ըլլայ, ոտքի տակ առնելն է, որ կորսընցընել կուտայ սրբարար շնորհքը, ու յաւիտենական մահուանը արժանի կընէ։

Հ. Ի՞նչ պէտք է ընէ մեղաւորը՝ որ ընդունի աս սուրբ խորհուրդը.

Պ. Զղջայ, խոստովանի ու ապաշխարանքը կատարէ։

Հ. Ի՞նչ է խորտակման զղջումը.

Պ. Սրտին ցաւն է, ու կսկիծալ մըն է իրեն ըրած մեղքին վրայ, որ Աստուծոյ սիրոյն դէմ մեղանչեր է. հաստատուն առաջադրութիւն ունենալով մէյմըն ալ չի մեղանչելու։

Հ. Ի՞նչ է բեկման կամ թեթև զղջումը.

Պ. Սրտի ցաւ մըն է՝ ու մեղքէ փախչիլ մը, որ առաջ կուգայ մեղքին գանելի ըլալը ճանչնալէն ու դժոխքին վախէն։

Հ. Աս երկու կերպ զղջումը մէկմէկէ ի՞նչպէս կը զանազանին.

Պ. Մէյ մը իրենց վախճանէն կամ միտքէն. խորտակման զղջումը առաջ կուգայ յաստուածային սիրոյն՝ որ անհուն բարին է. ու բեկման զղջումը առաջ կուգայ մեղքին չարութենէն, կամ յաւիտենական պատիժին վախէն։ Երկրորդ, իրենց գործքէն. խորտակման զղջումը կը սրբէ մարդուն մեղքը՝ միայն առաջադրութիւն գնելովը՝ որ խոստովանի. բայց բեկման զղջումը ինչուան որ չի խոստովանի, մեղքէն չի սրբեր։

Հ. Կրնա՞յ մեղքը գանելի ու ատելի ըլալ առանց Աստուծոյ սիրոյն.

Պ. Չի կրնար ըլալ, բայց եթէ քիչ մըն ալ ըլլայ, Աստուծոյ սէրը պէտք է որ ըլլայ։

Հ. Ի՞նչպէս պիտոր ըլլայ խոստովանանքը.

Պ. Շիտակ սրտով ու առանց ծածկելու։

Հ. Ի՞նչ է ապաշխարանաց վճարումը.

Պ. Քահանային դրած ապաշխարանքները կատարելն է։

Հ. Քանի՞ կերպ կըլլայ աս ապաշխարանքները.

Պ. Սովորաբար իրեք կերպ. Աղօթք, Ծոմ, Ողորմութիւն։

ԴԱՍ ԻԶ

Ապաշխարութեան խորհուրդին մնացած գիտնալու բաներուն վրայ։

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔ ըլալէն ու ապաշխարանքը յանձն առնելէն ետքը, քահանան պէտք է որ արձակում տայ, եթէ տեսնէ որ բաւական զղջման նշան կայ խոստովանողին վրայ։ Թէ չէ, չի կրնար արձակել, թէ չէ ինքն ալ կը դատապարտուի։ Ու թէ որ տարակուսի թէ խոստովանողը աղէկ զղջումն չունի, պէտք է որ արձակումն տալը ուշացընէ։ Արժանաւորապէս առած արձակումը կը մաքրէ մեղքերը՝ ինչ ալ որ ըլլան։ Ան պզտիկ մեղքերը որ ներելի կըսուին, կրնան սրբուիլ աղօթքով, ողորմութիւնով, ու ուրիշ բարեգործութիւններով։ Բայց որչափ ալ պզտիկ երևնան աս մեղքերը, պէտք է մեծ հոգ ունենալու որ մաքրուինք, ու փախչինք ասոնցմէ։ Հաւատացեալքը որ ներելի մեղքերով մեռած են, կամ ապաշխարանքնին պակաս մնացեր է, որ պէտք

էր կատարէին՝ մեղքերնին սրբելու համար, կը չարչարուին անդին աշխարհքը մէկ տեղի մը մէջ, որ մենք «Քաւարան» կըսենք. բայց անկից կը խալըսին ու կը հանգչին բարեպաշտներուն աղօթքով։ Սուրբ եկեղեցին ներողութիւններ կուտայ՝ բարի գործքեր հետը կապելով, որ անով մեր ապաշխարանքներուն պակսութիւնները լեցուին։

Հ. Քահանան պարտակա՞ն է արձակում տալ խոստովանողին.

Պ. Չէ. երբոր կը ճանչնայ թէ խոստովանողը հաստատուն կամք չունի մեղք չընելու։

Պ. Ի՞նչ գէշ բան կընէ քահանան, երբոր արձակում տայ առանց աղէկ քննելու խոստովանողին միտքը.

Պ. Անոր մեղքերուն մէջ ինքն ալ կիյնայ։

Հ. Սուրբ խորհուրդը ապաշխարութեան հարկաւո՞ր է ներելի մեղքերուն թողութիւն առնելու համար.

Պ. Չէ. վասն զի աղօթքով, ողորմութիւնով ու բարի գործքերով ալ կը սրբուին։

Հ. Ի՞նչ է Քաւարանը.

Պ. Պատիժ քաշելու տեղ է, ուր մեռածներուն հոգիները՝ Աստուծոյ շնորհքովը կը վճարեն Աստուծոյ արդարութեանը, իրենց մեղքերուն արժանաւոր պատիժը քաշելով։

Հ. Անոնց պարտքը ինչ է.

Պ. Ներելի մեղքերն են, ու իրենց ապաշխարանքներուն պակասորդները։

Հ. Ի՞նչ բանով կրնանք օգնել ան հոգիներուն.

Պ. Անոնց համար աղօթք ընելով։

Հ. Ներողութիւնը ինչ է.

Պ. Թողութիւն մըն է՝ որ կուտայ սուրբ եկեղեցին, ապաշխարողներուն ժամանակաւոր պատժոյը համար, որ պարտական մնացեր են Աստուծոյ արդարութեանը իրենց մեղացը համար. ու ատ ներողութիւնովը հաղորդ կամ մասնակից կըլլան Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ՝ ու սուրբ Աստուածածնին՝ ու ամենայն սրբոց անհուն արդեանցը։

ԴԱՍ ԻԷ

Վերջին օծման վրայ։

ՎԵՐՋԻՆ օծումը նոր օրէնքին խորհուրդ մըն է՝ հիւանդներուն համար դրած, որ շնորհք առնուն բարի մահ ունենալու։ Կը սրբէ ներելի մեղքերը. կը զօրացընէ հոգին ան տկարութենէն՝ որ մնացեր է ուրիշ մեղքերէն, թէպէտ և այն մեղքերուն թողութիւնը առած է։ Կը զօրացընէ հիւանդը սատանայական փորձութեանցը դէմ, որ մեռնելու ատենը խիստ զօրաւոր են։ Կրնայ ալ հիւանդութենէն առողջացնել, թէ որ հիւանդին օգտակար է առողջութիւնը։ Աս խորհուրդը տուողները քահանաներն են, որ եպիսկոպոսէն օրհնած եղով կօծեն։ Ու տալու ատենը եօթը տեղ կօծեն. այս-

ինքն՝ աչքը, ականջները, քիթը, բերանը, ձեռուընները, երիկամունքը՝ կամ կուրծքը ու ոտուընները։ Ու ամեն մէկ տեղը օծելուն, քահանան մէյմէկ ալ աղօթք կըսէ. որ Աստուած թողութիւն տայ հիւանդին, ինչ որ ան անդամներովը մեղանչեր է։ Պէտք է որ հիւանդը շնորհաց մէջ ըլլայ, որ աս խորհուրդին շահը առնէ։ Ու աղէկը ան է՝ որ խելքը վրան առնէ ատ սուրբ խորհուրդը, թէպէտ ան հիւանդներուն կուտան՝ որ մահուան վտանգին մէջն են։

Հ. Վերջին օծման շնորհքը ո՞րն է.
Պ. Բարի մահ ունենալուն շնորհքն է։
Հ. Ո՞ր մեղքերը կը սրբէ.
Պ. Ներելիները ու մէկալ մեղքերուն մնացորդները։
Հ. Հապա ուրիշ բան ալ չը՞նէր.
Պ. Կընէ, կը զօրացընէ հիւանդը, որ մահուան փորձութիւններուն դէմ կենայ։
Հ. Աս խորհուրդին պաշտօնեայն կամ տուողը ո՞վ է.
Պ. Քահանաներն են։
Հ. Որո՞ւ պէտք է որ տան.
Պ. Հիւանդներուն՝ որ պիտի մեռնին։
Հ. Պէ՞տք է սպասեն որ հիւանդը հասնի ետքի թելը.
Պ. Չէ. հապա պէտք է տան երբոր հիւանդին խելքը վրան է, որ աղէկ պատրաստուի ընդունելու։
Հ. Ինչո՞ւ համար շատ տեղ կօծեն։
Պ. Վասն զի մեր զգայարանքները շատ ան-

դամ մեղքերու գործիք կըլլան՝ որ անոնցմով կը մեղանչենք. ուրեմն պէտք է որ սրբուին։
Հ. Ի՞նչ բանով կընեն աս օծմունքը.
Պ. Եպիսկոպոսէ օրհնած եղով։

ԴԱՍ ԻԸ

Քահանայական կարգին վրայ։

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ սուրբ կարգը մէկ խորհուրդ մըն է որ կնիք կը դնէ ընդունողին հոգւոյն վրայ՝ որ չաւրուիր, ու սուրբ եկեղեցւոյ նոր նոր պաշտօնեաներ կը հանէ, ու հոգևոր հայրեր, որ սուրբ առաքեալներուն ու իրենց աշակերտներուն տեղը կանցնին, ու ասանկով ինչուան աշխարհքիս վերջը Աստուծոյ պաշտօնը կատարողները կը մնան։ Աս խորհուրդին շնորհքը միայն զանոնք կը սրբէ՝ որ կընդունին. բայց իրենց կուտայ իշխանութիւն մըն ալ սրբելու ուրիշ մարդիկները, և տալու անոնց սուրբ խորհուրդները։ Աս խորհուրդը միայն եպիսկոպոսները կրնան տալ։ Քահանաները որ ատ կարգին խորհուրդը առեր են, իրենք ալ ուրիշին չեն կրնար տալ։ Սարկաւագները կօրհնուին որ եպիսկոպոսին ու քահանաներուն ծառային, ու աղքատները հոգան։ Կիսասարկաւագները կօրհնուին՝ որ սարկաւագներուն օգնեն։ Աս երեք կարգը մեծ կըսուին։ Կան չորս կարգ ալ որ պզտիկ կըսուին, որոնք սարկաւագներուն ու

կիսասարկաւագներուն օգնելու համար են. ու ասոնք են. Ջահընկալ, Ընթերցող, Երդմնեցուցիչ ու Դռնապան։ Եւ այսպէս քահանայութեան կարգին աստիճանները կամ կարգերը եօթն են, չորսը պզտիկ՝ իրեքը մեծ. այսինքն՝ դռնապանութիւն, երդմնեցուցչութիւն, ընթերցողութիւն, ջահընկալութիւն, կիսասարկաւագութիւն, սարկաւագութիւն, ու քահանայութիւն. քահանայութեան մէջը կիմացուի եպիսկոպոսութիւնն ալ։

Մէկը քահանայ ըլլալու համար, պէտք է որ կարգաւ անցնի աս բոլոր աստիճաններէն կամ կարգերէն։ Խուզումն հերաց՝ որ մազ կտրելն է, կարգ չէ՝ հապա մէկ սրբազան արարողութիւն մըն է. որ մէկ աշխարհական մը կը հագնի եկեղեցական հագուստ, ու եկեղեցականներուն կարգը կը մտնայ։ Կղերիկոս կըսուին անոնք, որ եկեղեցւոյն ծառայութեանը մէջն են. ինչպես Դպիրները, Կիսասարկաւագները, են։ Ու աշխարհական կըսուին մնացած բոլոր քրիստոնէ ժողովուրդը։

Հ. Քահանայական կարգը ի՞նչ շնորհք կուտայ.

Պ. Սրբարար շնորհքը աճեցընելէն ետքը, ու եկեղեցական գործողութիւնները ընելու կարողութիւն տալէն զատ, կուտայ շընորհք մը, իրեն պաշտօնը աղէկ ընելու. անանկ որ՝ մեծ օգուտ ըլլայ թէ իրեն՝ ու թէ հաւատացեալ քրիստոնէներուն։

Հ. Որո՞նք կառնուն աս ամեն շնորհքները.

Պ. Եպիսկոպոսներն ու քահանաները։

Հ. Ուրեմն եպիսկոպոսներն ու քահանաները կրնա՞ն տալ ամեն խորհուրդները.

Պ. Կրնան տալ. բայց քահանաները զուրիշը քահանայ չեն կրնար ընել։

Հ. Սարկաւագները ու Կիսասարկաւագները ի՞նչ պարտաւորութիւն ունին.

Պ. Ծառայել քահանաներուն ու եպիսկոպոսներուն, երբոր անոնք եկեղեցական պաշտօն կատարեն։

Հ. Մէկալ կարգերը որո՞նք են.

Պ. Ջահընկալութիւն, ընթերցողութիւն, երդմնեցուցչութիւն ու դռնապանութիւն։

Հ. Բոլոր կարգը քանի՞ են.

Պ. Եօթն են։

Հ. Ո՞րն են սուրբ կարգերը.

Պ. Կիսասարկաւագութիւնը, Սարկաւագութիւնը, ու Քահանայութիւնը։

Հ. Կրնա՞յ մէկը մէկէն 'ի մէկ քահանայ ըլլալ.

Պ. Չէ. կարգաւ պէտք է անցնիլ ամէն աստիճաններէն, ու քահանայ ըլլալ։

Հ. Ի՞նչ է խուզումն հերաց.

Պ. Արարողութիւն մըն է եկեղեցական հագուստը հագնելու համար։

Հ. Ի՞նչ կընէ ընդունողին.

Պ. Մէկ աշխարհական մը եկեղեցական կարգի մէջ կը մտցընէ։

ԴԱՍ ԻԹ

Պսակին վրայ:

ԱՍՏՈՒԱԾ ստեղծելով առջի մարդը, տուաւ իրեն ընկեր ու օգնական կին մը, ու ասոնցմէ ծնան ամեն մարդիկ. ու անով հաստատեց ամուսնութիւնը կամ պսակը: Մեղքը ապականեց ամուսնութեան գործածութիւնը ու վախճանը. բայց Փրկիչն մեր դարձուց իրեն առջի վիճակը՝ ու սուրբ խորհուրդ ըրաւ, ու յատուկ շնորհք ալ կապեց: Ուրեմն աս պսակը կամ ամուսնութիւնը է միաւորութիւն էրիկ մարդու մը կնկան մը հետ, որ չի կրնար բաժնուիլ՝ բայց միայն մահուամբ: Այրն և կին մէկզմէկ պիտոր սիրեն այնպէս, ինչպէս թէ մէկ մարմնի մէջ երկու հոգի ունենային, մէկ մէկու օգնեն պիտի աս աշխարհքիս նեղութեանցը մէջ. ու հոգ ունենան իրենց տղոցը վրայ, որպէս զի Աստուծոյ ծառայեն:

Աս էրիկ մարդուն ու կնկան միաւորութիւնը օրինակ մըն է Քրիստոսի տեառն մերոյ միաւորութեանը՝ իրեն սուրբ եկեղեցւոյն հետ: Այսպէս ըլլալով թէպէտ պսակը սուրբ է, բայց կուսական ժուժկալութիւնը աւելի կատարեալ է ու մեծ է: Կարգուած մարդիկը կէս մը Աստուծոյ, ու կէս մը աշխարհքի են, իրենց տունը հոգալուն համար: Բայց կոյսերը ու որբեւարիները ազատ ըլլալով, զիրենք կրնան բոլոր

Աստուծոյ տալ: Կատարեալ ողջախոհութիւնը մէկ մասնաւոր շնորհք մըն է, ու ամենուն տրուած չէ:

Հ. Ո՞վ դրաւ ամուսնութիւնը կամ պսակը.

Պ. Ինքը Աստուած, երբոր ստեղծեց աշխարհքս:

Հ. Ո՞վ դարձուց աս պսակը իրեն առջի մաքրութեանը մէջ.

Պ. Քրիստոս տէրն մեր, ու սուրբ խորհուրդ ըրաւ:

Հ. Ի՞նչ կը ցուցընէ աս պսակը.

Պ. Քրիստոսի միաւորութիւնը իրեն սուրբ եկեղեցւոյն հետ:

Հ. Աս խորհուրդին շնորհքը ի՞նչ է.

Պ. Աս է՝ որ էրիկ մարդ մը ու կին մարդ մը մէկ զմէկ սիրեն, ինչպէս թէ մէկ անձ մը ըլլային. ու ան շնորհքով դիւրաւ կարենան իրենց ամեն պարտաւորութիւնները կատարել:

Հ. Ատկից ի՞նչ կը հետեւի.

Պ. Ան՝ որ իրենց պիտանաւորութեանցը մէջ մէկմէկէ օգնութիւն կառնուն:

Հ. Ի՞նչ պէտք է ընեն իրենց տղոցը.

Պ. Մեծ հոգ պէտք է ունենան, ու սորվեցընեն անոնց Աստուծոյ վախը:

Հ. Ո՞ր բանը պսակէն աւելի կատարեալ է.

Պ. Մաքուր ժուժկալութիւնը կամ կուսութիւնը, այսինքն աշխարհք չի մտնալը:

Հ. Ինչո՞ւ համար աւելի կատարեալ է.

Պ. Վասն զի մարդը հանգիստ ու ազատ

կրնէ, որ զինքը Աստուծոյ ծառայութեան ը տայ։

Հ. Ամենքն ալ այնպէս կրյա կրնա՞ն ըլլալ.

Պ. Զէ. առ Աստուծոյ մէկ մասնաւոր շնորհք մըն է ու ամենուն տրուած չէ։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՉԱՓԱՀԱՍ ՏՂՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԴԱՍ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծումը։

1. ԱՍՏՈՒԱԾ ստեղծեց երկինքը ու երկիրը և ամեն երևելի և աներևոյթ արարածները. մէկ խօսքով ըսենք՝ բոլոր աշխարհքս։ Ստեղծեց ոչնչէն. վասն զի նիւթ մը չկար որ անկէ ստեղծէ. իրեն մէկ խօսքովը ու կամքովը ստեղծեց, և ստեղծելու ուրիշ գիտաւորութիւն չունէր, բայց եթէ միայն իր փառքը։ Ամեն բան ալ մէկէն չստեղծեց. ինչպէս թէ պէտք եղած ըլլար՝ ու ուզէ չուզէ ստեղծէ, հապա վեց օրուան մէջ, ու ան ալ իր ուզած կարգովը։ Առջի օրը ստեղծեց լոյսը. երկրորդ օրը երկինքը. երրորդ օրը ջուրն ու ցամաքը բաժնեց, ու գետնէն խոտեր, ծառեր ու տունկեր բուսցուց.

1 Ո՞վ ստեղծեց աշխարհքս, ի՞նչ բանի համար և ի՞նչ կարգով։

չորրորդ օրը ստեղծեց արևը, լուսինը ու աստղերը. հինգերորդ օրը ստեղծեց ձըկներն ու թռչունները. վեցերորդ օրը ստեղծեց անբան կենդանիները. ու ետքը առանձին՝ մարդս ստեղծեց, որ ամեն ստեղծած բաներու տէր ու հրամայող ըլլայ. եօթներորդ օրը՝ ստեղծելու բաները լմնցուցած ըլլալով, հանգչեցաւ Աստուած, այսինքն դադրեցաւ նոր նոր բաներ ստեղծելէն։

2. Աստուած ուզելով մարդն ալ ստեղծել, ինքիրեն խորհուրդ ըրաւ ու ըսաւ. Մարդը մեր պատկերին նման ստեղծենք։ Ան առենը հողէն ձևացուց մարմինը, ետքը կենդանութեան շունչ փչեց անոր ու աս փչելովը ստեղծեց անմահ հոգին. որ ան մարմնոյն հետ միացուց։ Աս բանական հոգին Աստուծոյ պատկերքն է, ու Աստուծոյ պէս ճանաչողութիւն և կամք ունի, որով կրնայ ճանչնալ զԱստուած ու սիրել։ Վասն զի Աստուած անհուն հոգի է և անհուն բարի։

Աստուած մարդը ստեղծելէն ետև ստեղծեց նաև կինը որ մարդուն ընկեր ըլլայ. ու աս կինը մարդուն մէկ կողէն ստեղծեց. որպէս զի մարդն ու կինը կատարելապէս իրար սիրեն ու ապրին, ինչպէս թէ մէկ մարմին ըլլային։ Ան առենը հաստատեց Աստուած ամուսնութիւնը, երբոր օրհնեց մարդն ու կինը և ըսաւ, «Աճեցէք ու շատ-

2 Աստուած զմարդը ի՞նչպէս ստեղծեց և իրեն ի՞նչ կարգ դրաւ։

ցէք որ լեցընէք աշխարհքս, տէր եղէք, ու հրամայեցէք դա գազաններուն, ձկներուն ու թռչուններուն»։ Ու իրենց կերակուր պտուղները ու կանանչեղէնները տուաւ։ Աս առջի մարդը Ադամ ըսուեցաւ, ու առջի կինը Եւա։

3. Աստուած ասոնք դրաւ դրախտին մէջ, որ մէկ զուարճալի պարտէզ մըն էր, ամեն կերպ գեղեցիկ կանանչեղէններով, ծառերով ու ծաղիկներով զարդարուած. և աս դրախտին մէջ չորս գետերն ալ միշտ կանաչ կը պահէին դրախտը։ Ադամ ու Եւան մերկ էին ու ամօթ չէր գար իրենց. վասն զի չէին տեսներ իրենց վրայ բան մը՝ որ Աստուած ստեղծած չըլլայ ու գէշ բան ըլլայ։ Ամենևին մէկ բանի մը պակասութիւն կամ նեղութիւն մը չունէին. Հիւանդութիւններու տակ չէին ինկած, ու պիտի չի մեռնէին, թէ որ չուտէին ան մէկ ծառին պտուղը՝ որ Աստուած արգիլեր էր, ու իրենց հնազանդութեան նշան ըլլալու համար հրամայեր էր՝ որ չուտեն։ Կը խօսէին Աստուծոյ հետ, ու երջանիկ կեանքի մէջ կապրէին։

4. Աստուած ստեղծեր էր ալ պարզ հոգիներ, որ անմարմին հրեշտակներ են։ Ասոնց բնութիւնը շատ գերազանց է քան մարդկային բնութիւնը։

3. Ադամ ու Եւա նոր ստեղծուած ատեննին ո՞ւր կը կենային և ի՞նչ կընէին։

4. Աստուած մարդէն զատ ուրիշ ի՞նչ տեսակ բանական արարած ստեղծեց։

ԴԱՍ Բ

Ադամայ մեղքին վրայ։

5. ԱՍՏՈՒԱԾ իր ճշմարտութեանը ու շնորհացը մէջ ստեղծեր էր զՀրեշտակները. բայց անոնցմէ շատը չի մնացին ան շնորհացը մէջ, Աստուծոյ դէմ գլուխ վերցնելով։ Աստուած ալ իրենց թողութիւն չի տուաւ՝ ու դժոխքը ձգեց. ու հոն Աստուծոյ երեսէն յաւիտեանս յաւիտենից զըրկուած են, ու յաւիտենական կրակովը կը տանջուին։ Դև որ կըսենք նէ՝ ուրիշ նոր ստեղծուածներ չեն, այն դատապարտուած հրեշտակներն են. ու որովհետև միշտ փորձութիւն կու տան մարդուն՝ որ մեղքի մէջ ձգեն. անոր համար սատանայ ալ կըսուին։

6. Սատանաները չար են, ու նախանձոտ. ու նախանձելով Ադամայ ու Եւայի դրախտին մէջ ունեցած երջանկութեանը վրայ, անոնցմէ մէկը օձի կերպարանքով մօտեցաւ Եւայի ու ըսաւ. Ինչո՞ւ համար Աստուած չի թողուց ձեզի, որ այս դրախտին մէջի եղած ամեն ծառերուն պտուղները ուտէք։ Եւան ալ ըսաւ որ, Չէ. Աստուած հրամայեց որ ամեն ծառերուն պը-

5. Դև ու Սատանայ ըսուած բանական էակները ինչպէս ստեղծուեցան։

6. Ադամ Եւա ինչ պատճառաւ մեղանչեցին, և Աստուծմէ ինչպէս պատժուեցան։

տուղները ուտենք. միայն ան մէկ ծառին՝ որ դրախտին մէջն է, ըսաւ Աստուած թէ անոր պտուղը միայն մի ուտէք, ու մի մօտիկնաք անոր. թէ չէ կը մեռնիք։ Չէք մեռնիր, ըսաւ օձը. հապա գիտէր Աստուած թէ երբոր ուտէք, մէկէն 'ի մէկ աչքերնիդ կը բացուի, ու Աստուծոյ նման կըլլաք ճանչնալով բարին ու չարը, անոր համար արգիլեց։ Եւային փորձութիւն եկաւ ուտելու, նայելով ծառին ու պտղոյն աղւորութիւնը. առաւ ու կերաւ ու Ադամայ ալ տուաւ, ու մէկ տեղ կերան։ Մէկէն 'ի մէկ աչքերնին բացուեցաւ. ու խիստ ամօթ մը եկաւ վրանին իրենց մերկութեանը համար, ու տակն ու վրայ ըլլալ մը իմացան իրենց մարմնուն մէջ, որ չէր հնազանդեր իրենց հոգւոյն, ինչպէս որ առաջ հնազանդէր, ու այն խռովութիւնը չի կար մարմընուն մէջ. շուտ մը թզի տերևներով ծածկեցին իրենց մերկութիւնը։ Ետքը լսելով Աստուծոյ ձայնը մէկ սոսկալի կերպով մը, վախցան ու պահուըտեցան։ Ու երբոր տեսան որ Աստուած գիտէ իրենց յանցանքը, ուզեցին արդարացընել զիրենք. Ադամ կընկանը վրայ ձգեց մեղքը, ու կինն ալ օձին վրայ։ Ան ատենը Աստուած անիծեց օձը՝ այսինքն սատանան. որ օձին բերնովը խօսեցաւ ու խաբեց կինը, ու ըսաւ ալ՝ որ պիտի դնէ օձին ու կնոջը մէջ մէկ յաւիտենական թշնամութիւն մը. ու ան կնոջմէն պիտի ծնանի անիկա որ պիտի ճզմէ օձին գլուխը, այսինքն Փրկիչն աշխարհի. որ

պիտի գայ մէկ որ մը սատանային իշխանութիւնը փճացընելու ։

Անոր համար ալ Աստուած ան վայրկենին մէջը խոստացաւ մարդուն աս փրկութիւնը, որ մխիթարուի իրեն թշուառութեանը մէջ։ Բայց կինն ալ պատժեց որ ցաւով տղաքը ծնանի, ու էրկանը իշխանութեան տակն ըլլայ։ Էրիկն ալ պատժեց որ երկիրը փորէ, ցանէ, ու իրեն հացը ուտէ իրեն երեսին քրտինքով, ու աշխատանքով անցընէ իրեն կեանքը, ինչուան որ հող դառնայ՝ ուսկից որ ստեղծուեցաւ։ Նաեւ դրախտէն ալ դուրս վռնտեց, ու մէկ քերոբէ հրեշտակ մը դրաւ, որ կրակէ թրովը պահէ դրախտը, ու չի թողու որ Ադամ՝ու Եւան ներս մտնան։

7. Ադամ՝ կորսնցուց սրբութիւնը ու սկզբնական արդարութիւնը, որուն մէջ ստեղծուած էր, Աստուծոյ բարեկութեան տակ ըլլալու, ու սատանային գերի եղաւ. հոգւոյն ու մարմնոյն օգտակար պարգեւները կորսնցուց, օդէն առաջ եկած նեղութեանց տակն ինկաւ, ու զազաններու, հիւանդութեան թունաւոր կենդանիներու, աղքատութեան, ու մահուան։ Տգիտութիւնը ու ցանկութիւնը, այսինքն՝ բնութեան ուզած հեշտութիւնները աւելցին վրան. Աստուծմէ հեռացուցին, ու բոլորովին գերի ըրին մարմնաւոր ցանկութեանց՝ ու ուրիշ

7. Ադամ՝ մեղանչելովը՝ Աստուծմէ ընդունած պարգեւներէն զատ ուրիշ ինչ վնասներ քաշեց ։

կիրքերուն. ինչպէս բարկութեան, նախանձու, արամութեան, վախի։ Մէկ խօսքով, անանկ ըրին որ՝ կրնար ամեն չարիք ընել, ու չէր կրնար յաւիտենական կենացը համար մէկ արժանաւոր գործք մը ընել. ու մեռնելէն ետքն ալ յաւիտենական մահ պիտի ունենար, այսինքն՝ դժոխքին տանջանքները։

ԴԱՍ Գ.

Մարդկանց անկարգութեանը ու Ջրհեղեղին վրայ։

8. ԱԴԱՄ ու Եւան մեղանչելէն ետքը իրենց զաւակներն ալ ծնան ան ապականութեանը, թշուառութեանցը ու մեղացը մէջ, որոնց մէջ էին իրենց ծնողքը. ու ասանկմէ ալ անցաւ ան մեղքը իրենց բոլոր յաջորդներուն վրայ. աս բանս Սկզբնական մեղք կըսուի որ Աստուծոյ թշնամի կընէ մարդը, ու չի թողուր որ յաւիտենական կենացը արժանաւոր գործք մը ընէ, ու դժոխք կը տանի։

9. Ադամայ ու Եւային առջի տղաքը Կայէն ու Աբէլն էին։ Կայէն սպաննեց իրեն եղբայրը նախանձելով վրան. Աստուած ալ յանդիմանեց անոր չարութիւնը. Եղբօրդ արիւնը բաւ՝ իմին ասկէս վրէժխնդրու-

8. Ի՞նչ է սկզբնական մեղքը։
9. Ադամայ առջի տղաքը որոնք եղան և ինչպիսի կեանք ունեցան։

թիւն կուգէ։ Կայէն ալ իր զինքը արժանի մահու սեպեց, բայց Աստուած արգիլեց որ չըսպաննեն զինքը, անոր համար որ մարդասպանները չի շատնան։ Երբ Ադամ ունեցաւ մէկ ուրիշ տղայ մը անունը Սէթ. ասոր տղաքը զԱստուած ճանչնալով բարեպաշտ եղան։ Բայց որովհետեւ ասոնց ցեղն ալ խառնուած էին Կայենի ցեղին հետ, անոր համար ասոնք ալ աւրուեցան, իրենց խելքին ու մտքին ցրցուցած ճամբէն դուրս ելլելով. ու այնչափ մեծ եղաւ ասոնց ամենուն չարութիւնը, որ ալ պէտք եղաւ՝ որ Աստուած ամէնքն ալ կորսնցընէ. ինչպէս թէ զզջացաւ որ ստեղծեց զանոնք։ Միայն Նոյ նահապետը Սէթին ցեղէն արդար գտնուեցաւ Աստուծոյ առջեւ։

10. Աստուած Նոյին յայտնելով իրեն կամքը, ընդհանուր ջրհեղեղով մը մաքրելու բոլոր աշխարհքս, հրամայեց որ տապան մը շինէ. այսինքն՝ նաւ մը քառակուսի վրան ծածկած սնտուկի նման. որուն մէջը պիտի ամեն ցեղ կենդանիներէն ու թռչուններէն մէկ մէկ ջուխտ. ու ան կենդանիներէն որոնց միսը կուտենք եօթը եօթը ջուխտ. ու մէկ տարիի մը չափ հոն տապանին մէջը ապրին։ Նոյ՝ երբոր կը շինէր տապանը, հարիւր տարուան միջոց, կը քարոզէր ալ մարդկանց որ ապաշխարեն, ու կըսէր թէ Աստուած պիտի պատժէ ջրհեղեղով։ Բայց անոնք չէին հաւատար։

10. Աստուած ի՞նչ կերպով բերաւ ջրհեղեղը։

Երբոր եկաւ ատենը, Աստուած հրամայեց որ տապանը մտնայ Նոյ ու իրեն կինը ու իրեք որդիքը իրենց կնիկներովը. ամեն կենդանիներէն ու թռչուններէն ալ ջուխտ ջուխտ արու եւ էգ. ու երբոր ամէնքը ներս մտան, բացաւ Աստուած երկնքին սահանքները, այսինքն երկնքին վերի ջրերէն իջաւ մէկ սաստիկ անձրեւ մը քառասուն օր ու քառասուն գիշեր. ու ծովէն ալ դուրս ցաթկեցաւ ջուրը. անանկ որ, բոլոր երկիրս ծածկեց, ու բարձրացաւ ամեն բարձր լեռներէն տասնըհինգ կանգուն վեր։ Ամեն մարդիկ ու ամեն կենդանիները խեղդուեցան, ու մնացին միայն Նոյ ու իրեն ընտանիքը՝ այսինքն ութը հոգի։

11. Տապանը օրինակ է սուրբ Եկեղեցւոյ, որ միայն իրեն մէջի քիչ ընտրեալները կը փրկուին, ու մէկալ ամեն մարդիկը կը կորսուին իրենց չարութեանը համար, որոնք եկեղեցիէն դուրս են։

ԴԱՍ Դ

Բնական օրէնքին վրայ։

12. Նոյ մէկ տարի մը տապանին մէջ մնալէն ետքը, Աստուծոյ հրամանովը տա-

11. Նոյին տապանը ի՞նչ բանի օրինակ է։

12. Նոյ ո՞րչափ ատեն տապանին մէջ կեցաւ. տապանէն ելլելուն պէս ի՞նչ բանի հետ եղաւ, եւ Աստուծմէ ի՞նչ նոր պատուէրքներ ընդունեցաւ։

պանէն դուրս ելաւ, ու շնորհակալութեան համար զոհ ըրաւ Աստուծոյ, որ այսպիսի բարերարութեամբ պահեց զինքը կենդանի։ Աստուած ալ ընդունեցաւ՝ ու խոստացաւ որ ալ ջրհեղեղ չընէ երկրիս վրայ. ու տարուանը եղանակներուն ալ հրամայեց որ իրենց կարգը պահեն. այսինքն՝ գարունը, ամառը, աշունը ու ձմեռը։ Օրհնեց զՆոյ ու անոր որդիքը որ շատնան, ու իրենց իշխանութեանը տակը ունենան ամեն կենդանիները։ Նմանապէս թոյլ տուաւ որ անկէ ետեւ կենդանիները մորթեն ու ուտեն. բայց արգիլեց ամենեւին որ մարդ չըսպաննեն. ով ալ որ մարդու արիւնը թափէ, իրեն արիւնն ալ թափուի. որովհետեւ Ես, ըսաւ, մարդը Աստուծոյ պատկերք ըրեր եմ։

13. Նոյի որդիքը աս իրեքն են. Սեմ, Քամ, Յաբեթ. ու ասոնցմէ լեցուեցաւ աշխարհքս մարդիկներով. անոր համար ամեն մարդիկ եղբարք են, ու մէկզմէկ պարտական են սիրելու։ Բայց մարդկային բնութիւնը ջրհեղեղէն ետքը շատ տկարացաւ. առաջ որ հազար տարիի չափ կրնային ապրիլ, քիչ քիչ կեանքերնին պակսեցաւ ինչուան հարիւր տարի։ Բայց իրենք առջի մարդիկներէն աւելի սկսան չարանալ. ու երբոր խիստ շատցան մարդիկը, որ մէկտեղ չէին կրնար բնակիլ, պէտք եղաւ որ բաժնուին ասդին անդին, ու աս պատճառ-

13. Նոյին որդիքները որո՞նք են, և իրենց յաջորդներուն վրայ ինչ գիտելիք կայ։

ռաւը երկիրներն ալ բաժնեն իրենց մէջը, որ ամենքը իրենց տեղն ունենան. ասկից սկսաւ ազգութիւնը, գողութիւնները, պատերազմները ու գերութիւնները։ Ամենքն ալ իրենց կամքը կատարել կուզէին. ուտել, խմել, ու իրենց զգայական հեշտութիւններովը զուարճանալ։ Եւ որպէս զի ազատութիւն ունենան իրենց չար կամքերնին կատարելու, կարհամարհէին իրենց ծնողքը ու ծերերը. այսպէս ալ եղբայրներուն ու հաւասարներուն ալ կուզէին տիրել՝ կամ ուժով, կամ վարպետութիւնով։ Աստուած պաշտելուն տեղը՝ ստեղծուածները կը պաշտէին. կամ զօրաւոր ուժով մարդիկը, կամ աստղերը, և կամ այլ ուրիշ երևելի բաները։ Ու ասանկով սկսաւ կռապաշտութիւնը։

14. Ան ամեն անկարգութիւններն որ կընէին, իրենց խղճմտանքին ու խելքին ցըցուցած բնական լուսոյն դէմ էր, որով ամենքն ալ սրտերնուն մէջէն կը խրատուէին թէ, միայն իրենց ստեղծողը պէտք է պաշտեն. չէ թէ իրենց հաւասարը՝ կամ իրենցմէ պզտիկը որուն որ իրենք կը հաւնին։ Թէ՝ իրենց ծնողքը այսինքն հայրը ու մայրը պէտք է որ պատուեն, ամուսնութեան օրէնքը պահեն, մէկ մէկու չի վնասեն, ոչ անձին, ոչ ապրանքին և ոչ պատուոյն. միշտ ճշմարիտ խօսին. ու չափ դնեն իրենց

14. Մարդիկ որ անկարգութեանց ետեւէ կերթային, ամենեւին խղճմտանքնին չէ՞ր զարներ։

ցանկութիւններուն։ Այս բնական լոյսը Աստուած դրեր է ստեղծած ատենը մարդուն սրտին մէջ, ու անանկ հաստատեր է՝ որ չելլեր, չաւրուիր։ Աս կը սորվեցընէ մարդուն աս ճշմարտութիւնները, և ասոնց նման պարտաւորութիւնները, և ահա աս է՝ որ կըսուի Բնական օրէնք։

15. Միշտ սուրբեր ալ եղան՝ որ իրենք իրենց կը պահէին աս օրէնքները. ինչպէս Յոբ, Մելքիսեդեկ, և ուրիշներն ալ որ Սուրբ գրքին մէջ կը յիշուին. ու շատոնք ալ որ Սուրբ գիրքը չի յիշեր, ու մենք ալ չենք գիտեր։ Ինչպէս Յոբ ալ մէկ հարուստ թագաւոր մըն էր ու կատարեալ առաքինի. Աստուած թողուց որ սատանան կորսնցընէ անոր ամեն ունեցածը, տղաքը, առողջութիւնը, ու ետքի թշուառութեան հասցընէ. որն որ եղաւ աշխարհքիս մէկ մեծ օրինակ մը համբերութեան։

ԴԱՍ Ե

Աբրահամ Նահապետին վրայ։

16. ԱՇԽԱՐՀՔՍ քանի գնաց գէշնալով, խիստ քիչ սուրբ անձինք մնացին ճշմարիտ

15. Ելե՞ր են արդեօք այնպիսի մարդիկ որ իրենց խելքին բնական լուսով զգուշանան անկարգութիւններէն ու Աստուծոյ հաճոյ ըլլան։

16. Ի՞նչ պատճառաւ և ի՞նչ կերպով Աստուած զԱբրահամը զատ ազգ ըրաւ։

կրօնքը պահող, այսինքն՝ Աստուած ճանչցող ու բնական օրինաց հետևող. ան ալ աւելի Սեմ Նահապետին ու Եբերին ցեղին մէջ. թէպէտ և անոնց մէջն ալ կռապաշտութիւն մտեր էր։ Ինչուան որ Աստուած ան ցեղէն ընտրեց զԱբրահամ, ու անոր հետ մէկ նոր ուխտ մը կամ դաշնադրութիւն մը ըրաւ, որպէս զի միշտ երկրիս վրայ ճշմարտութիւնը ճանչցող գտնուի ու առաքինութիւն գործուի։ Ուստի Աստուած հրամայեց Աբրահամու որ թողու իրեն ծնողքը ու իրեն ծնողական քաղաքը, Եփրատ գետն անցնի ու երթայ Քանանու երկիրը։ Եւ խոստացաւ անոր՝ թէ իրմէն անանկ մեծ ժողովուրդ մը պիտի հանէ, որ երկնքին աստղերուն ու ծովուն աւազին պէս չի կրնայ համրուելու։ Ու ըսաւ ալ թէ Քու ցեղովդ օրհնուին աշխարհքիս ամեն ազգերը. որ կը նշանակէր թէ իրեն ցեղէն պիտի ծնանի Փրկիչն մարդկային ազգին, այսինքն՝ Եւային ան որդին՝ որ պիտի կոխէ օձին գլուխը։ Աբրահամ հաւատաց Աստուծոյ խօսքին՝ ու հնազանդեցաւ հրամանին։ Աստուած խիստ հաւնեցաւ Աբրահամու հաւատքին. ամեն փորձութիւններէն պահպանեց զինքը ու հարստացուց. ու հետը շատ անգամ նորէ նոր հաստատեց իրեն ուխտը, թէ իրմէն մեծ ազգ մը պիտի ելլէ, ու ժառանգէ Քանանու երկիրը։ Եւ իրեն առ Աստուած դառնալուն նշան, հրամայեց որ ինքը և իրենց ցեղը թլփատուին։

17. Աբրահամ երկար ատեն իրեն հաստատուն հաւատքը ցուցընելէն ետքը, երբոր հարիւր տարուան եղաւ, իր Սառա կնկանէն, որ պառաւած ու ամուլ էր, Աստուած իրեն մէկ որդի մը տուաւ Իսահակ անունով, իմացընելով իրեն թէ ըրած խոստմունքը աս տղուն վրայ պիտի կատարուի, չէ թէ Իսմայելին վրայ՝ որ Աբրահամու աղախինէն ծնած էր։

Երբոր Իսահակ չափահաս եղաւ, Աստուած Աբրահամու հաւատքը փորձելու համար հրամայեց որ աս սիրական որդին իրեն զոհ ընէ։ Մէկէն հնազանդեցաւ Աբրահամ, ու մորթելու ատենը՝ Աստուած հրեշտակի ձեռքով արգիլեց, իմացընելով թէ ասով միայն իրեն հնազանդութիւնը ուզեց փորձել. և ասանկով Աստուած իրեն խոստմունքները նորէն հաստատեց։

18. Աբրահամու ատենն էր Մելքիսեդեկ Սաղեմայ թագաւորը. ասոր հայրը, մայրը ու ընտանիքը յայտնի չեն. աս միայն գիտենք որ Մեծին Աստուծոյ քահանայ էր։ Մէկ օր մը Աբրահամ չորս թագաւորներու յաղթելով երբոր պատերազմէն փառաւորապէս դարձեր էր, Մելքիսեդեկ առջևն ելաւ ու իրեն վրայ օրհնենք կարդաց, ու Աբրահամու համար հաց ու գինի մատուցանելով ընծայ ըրաւ Աստուծոյ։

17. Աստուծոյ խոստմունքն Աբրահամու վրայ ինչպէս կատարուեցաւ։
18. Ո՞վ էր Մելքիսեդեկ։

Աս Մելքիսեդեկ աշխարհիս Փրկչին օրինակն էր, անոր համար օրհնեց Աբրահամը, որ ըսել է թէ Փրկիչը օրհնեց զԱբրահամը. թէպէտ և ինքը Փրկիչն աշխարհի, Աբրահամին ցեղէն ծնանիլ ուզեր էր։

ԴԱՍ Զ

Աբրահամէն ետքի նահապետներուն վրայ։

19. ԻՍԱՀԱԿ իրեն հօրը հաւատքը և առաքինութիւններուն հետևեցաւ. Աստուած ալ առջի ըրած իրեն խոստմունքը նորէն հաստատեց անոր։ Խաղաղ, ազնուական և պարզ կեանք ունեցաւ Իսահակ. իր տղաքն եղան երկուորեակ երկու եղբարք Եսաւ ու Յակոբ։ Աստուած սիրեց զՅակոբն՝ ու ընտրեց իրեն առաւ. իսկ զԵսաւ թողուց ան ադամորդոցը հասարակաց անէծքին մէջ, անոր համար Եսաւը չար ու անօրէն եղաւ։ Յակոբն անոր ներհակ Աստուծոյ հաւատարիմ ու առաքինի եղաւ, աշխատաւոր, հեզ և համբերող։ Իսահակ հայրերնին Յակոբայ տուաւ իրեն օրհնէնքը։ Աս օրհնութեանը վրայ հաստատուած էր Աստուծոյ խոստմունքը։ Եւ Իսահակ կուզէր Եսաւ որդւոյն տալու աս օրհնէնքը. բայց Յակոբ վարպետութեամբ մը ինքն առաւ։ Թէպէտ Իսահակ խաբուե-

19. Իսահակայ և անոր որդւոցն Յակոբայ և Եսաւայ վրայ ինչ գիտելիք կան։

ցաւ առջի բերանը, բայց ետքը իրեն կամօքը հաստատեց Յակոբայ տուած օրհնութիւնը. վասն զի գիտցաւ որ Աստուծոյ կամքն ան է եղեր։ Յակոբ ան սքանչելի օրհնենքն առնելով, կարգուեցաւ ու տասուերկու որդւոց տէր եղաւ. որոնք տասուերկու նահապետներն են. Ռուբէն, Շմաւոն, Ղևի, Յուդա, Իսաքար, Զաբուղոն, Դան, Նեփթաղիմ, Գադ, Ասեր, Յովսէփ ու Բենիամին։ Իսկ նահապետ կըսուին ամեն հին բնական օրինաց ատենի երևելի Հայրերն ու Սուրբերը, ինչպէս են Ադամ, Աբէլ, Սեթ, Ենովք, Նոյ, Սեմ, Աբրահամ և այլն։ Աստուած Յակոբայ ալ խոստացաւ հօրը ու պապուն բրած խոստմունքները, ու անունը Իսրայէլ դրաւ։

20. Յովսէփ իրեն եղբայրներուն միջէն հօրը մէկհատիկ սիրականն էր. անոր համար անոնք ալ վրան նախանձեցան ու զինքը ծախեցին վաճառականներու, որոնք տարին զՅովսէփը Եգիպտոս։ Հոն Աստուած զինքը պահպանեց, ու անանկ կարգաւորեց որ մէկ երևելի գիտուածով մը, Յովսէփ, Եգիպտոսի թագաւորին երկրորդն եղաւ, բոլոր թագաւորութեանը կառավարը։ Իրեն եղբայրներն ալ սովու մը պատճառաւ պէտք եղաւ որ Եգիպտոս երթան ցորեն գնեն։ Յովսէփ քիչ մը զանոնք նեղելէն ետքը, ճանչցուց զինքը անոնց, ու թո-

20. Յակոբայ տասուերկու որդւոցը վրայք ի՞նչ գիտելիք կայ։

ղութիւն տուաւ անոնց յանցանացը. ու ետքը զանոնք՝ հօրերնուն հետ բոլոր տնով տեղով եօթանասուն հոգի, Եգիպտոս բերել տուաւ։ Յակոբ նահապետը մեռած ատենը ամեն որդւոցը իր օրհնենքը տուաւ. ու մարգարէանալով ըսաւ՝ ինչ երևելի բան որ պիտի ըլլար ետքի ատենը իրենցմէ ծնած զաւակներուն մէջ. այսինքն՝ Յուդայի ըսաւ՝ թէ իր ցեղը պիտի տիրէ եղբայրներուն երկար ատեն, ինչուան որ գայ Ան խոստացածն որ պիտի գայ, հեթանոսներուն յոյսը, որ է փրկիչն աշխարհի. ու աս ըսելով հասկցուց որ անեկողին աշխարհք գալը Աբրահամին, Իսահակին ցեղէն ու Յակոբին որդւոցը միջէն Յուդային տունէն պիտի ըլլայ։

ԴԱՍ Է

Եգիպտոսի գերութեանը վրայ։

21. ԱՍՏՈՒԱԾ Քանանու երկիրը Աբրահամու որդւոցը տալու համար բրած խոստմունքը չորս հարիւր տարիէն ետքը կատարեց։ Անոր համար Աբրահամ և ուրիշ նահապետները մէկ հաստատուն տեղ մը չունեցան Քանանու երկրին մէջ, ու ճամբորդի մը պէս վրանով կը բնակէին։ Եւ

21. Աստուած Քանանու երկիրն Աբրահամու տալու խոստմունքն ի՞նչ կերպով կատարեց, և նահապետներն ի՞նչ յուսով կը սպասէին։

թէպէտ իրենց որդիքն ալ չուշանային պիտի Եգիպտոսի մէջ, բայց երկու հարիւր տարի հոն մնացին։ Ասանկով կը փորձէր Աստուած անոնց հաւատքը. անոնք ալ իրենց վարմունքովը կիմացընէին՝ թէ ան Աստուծոյ խոստմունքը նայելով կը հասկընան՝ որ ուրիշ գերագոյն ժառանգութեան մը պէտք է որ սպասեն ան երկրաւոր ժառանգութենէն շատ գերագանց։

22. Իսրայելի որդիքը Եգիպտոս զարմանալի կերպով մը սկսան շատնալ՝ ինչպէս որ Աստուած Աբրահամու խոստացեր էր։ Եգիպտոսի թագաւորը վախցաւ որ անոնք խիստ կը զօրանան. ուստի զիրենք տկարացընելու և արգիլելու համար որ մեծ բանի մը ձեռք չի զարնեն, և կամ գլուխ չի վերցընեն, սկսաւ գերիի պէս աշխատցընել՝ անոնց կղմինտր և աղիւս (թուղլա, քէրփիճ) շինել, տալով ու գետնի, մեծամեծ շինուածքներու ծանր աշխատանքներ անոնց ընել տալով։ Վրանին անգութ վերակացուներ դրաւ որ ամենևին չէին թողուր հանգչիլ, ու կը չարչարէին։ Հրամայեց ալ որ մանչ զաւակները Նեղոս գետը նետեն, ասանկով շատ տղաք կորսուեցան։ Աս նեղութեանց մէջ Իսրայէլացիք Աստուծոյ զիմեցին. Աստուած ալ լսելով անոնց աղաղակն ու լացը, ուզեց օգնել յիշելով իր ըրած խոստմունքը Աբրահամու, Իսահա-

22. Իսրայէլացիք Եգիպտոսի մէջ ինչ տեսակ կեանք ունեցան։

կայ և Յակոբայ հետ։ Ուստի ձեռք առաւ Ղևեայ ցեղէն ազնիւ անձը Մովսէս մարգարէն, զորն որ Եգիպտոսի թագաւորին աղջիկը մեծցուցեր էր Եգիպտացւոց ամեն գիտութիւնները սորվեցընելով. ու երբոր ինքը քաշուեր ծածկուեր էր Արաբիոյ անապատը։ Աստուած հոն իրեն երևցաւ Քորեբ լեռանը վրայ՝ մորենիի ծառի մը մէջ, որ կը վառէր ու չէր երեր. ու ըսաւ. Ես եմ Որ էն. այսինքն՝ թէ ես եմ միայն որ ինքիրենս ճշմարտապէս միշտ կամ և եմ. ուրիշ ստեղծուածները ինծմէն ստեղծուած են։ Մովսէս կրցածին չափ ջանաց, չուզեց վրան առնել աս ժողովուրդն ազատելու հրամանը, ինչուան որ Աստուած հրամայեց իրեն, ու ղրկեց Եգիպտոս, տալով իրեն իշխանութիւն մեծամեծ հրաշքներ ալ ընելու։

23. Աս գերութիւնը օրինակ մըն էր մեղաց գերութեանը. երբոր բոլոր մարդկային բնութիւնը սատանային գերի եղած կաղաղակէր, Աստուած իրենց գթալով պիտի խրկէր աշխարհքիս Փրկիչը։

23. Իսրայէլացւոց Եգիպտոսի մէջ քաշած գերութիւններն ինչ կը նշանակէր։

ԴԱՍ Ը.

Զատկին վրայ, որ է Պասքա։

24. Մովսէս իրեն եղբօրը Ահարոնին հետ մէկտեղ գնաց փարաւոն թագաւորին առջևը, ու Աստուծոյ կողմանէ հրամայեց անոր որ թողու ազատ իրեն ժողովուրդը։ Փարաւոն անարգեց զինքը ու չուզեց թողուլ։ Մովսէս ալ զփարաւոն համոզելու համար սոսկալի հրաշքներ ըրաւ։ Էն առաջ իրեն գաւազանովը զարկաւ՝ գետին ջուրը արիւն դարձուց։ Ետքը բոլոր երկրին մէջը անթուելի շատ գորտեր բղխեցուց ինչուան թագաւորին պալատին մէջն ալ. անանկ որ փարաւոն նեղը ինկած խոստացաւ որ թողու Իսրայէլացիքը. բայց երբոր Մովսէս սատկեցուց գորտերը, ինքն ալ խօսքէն ետ դարձաւ։ Մովսէս ալ հետզհետէ հրաշքով խայթող ճանճեր հանեց, մժեղներ, մարախներ և ուրիշ ասոնց նման կենդանիներ, որ անտանելի նեղութիւն տուին Եգիպտացւոց։ Այս ամեն պատիժները քաշած ատենը, փարաւոն կը խոստանար հնազանդիլ Աստուծոյ, բայց երբոր պատիժէն կազատէր, խոստմունքէն ետ կը դառնար։

Մովսէս հրաշքով անբան կենդանիներուն մէջ ջարդ ձգեց. մարդիկներուն վրայ վէրքեր հանել տուաւ. ու մէկ սարսափելի կարկուտ մ'ալ իջեցուց. ետքը երեք օր ալ թանձր, ջահերով ալ չի լուսաւորուելու մութով պատեց Եգիպտոս։ Այս ամեն պատիժներով ալ փարաւոն իրեն կամակոր խստասրտութենէն ետ չիկեցաւ։ Աստուած՝ այնչափ մեծամեծ հրաշքներով իրեն աստուածային իշխանութիւնը յայտնելու համար, թողուց փարաւոնի որ հպարտացած իրեն կամքէն չուզէ ետ կենալ։

24. Մովսէս ի՞նչ կերպով կրցաւ հանել Եգիպտոսէն զԻսրայէլացիները։

25. Այնչափ հրաշքներէն վերջը, որ օրն որ Աստուած ուզեց հանել Եգիպտոսէն Իսրայէլացիները, հրամայեց Մովսեսի, որ առջի օրէն ամեն տընւոր հրեաները տան գլուխ առնեն մէյմէկ գառն, ու իրիկուան դէմ զոհ ընելով խորովեն ու ան գիշերուան մէջը ուտեն։ Բայց առաջ մորթելու ատեն՝ անոնց արիւնէն ամեն տուներուն դռներու ճակտին վրայ քսեն։ Այս զոհը ուտելը Պասքա, Զատիկ կոչուեցաւ. այսինքն ելք կամ ճամբորդութիւն. և Աստուած հրաման տուաւ որ Իսրայէլացիք ամեն տարի ընեն աս արարողութիւնը իրենց ազատութիւնը յիշելու համար։ Ան գիշերն որ Իսրայէլացիք ըրին աս Զատիկը, եկաւ մէկ հրեշտակ մը, ու սպաննեց Եգիպտացւոց ամեն առջինեկ զաւակները. փարաւոնի զաւակէն

25. Տասներորդ Եգիպտոսի պատիժն ի՞նչպէս եղաւ, և ի՞նչ կերպով ճամբայ ելան Իսրայէլացիք Եգիպտոսէն։

սկսած ինչուան գերիին զաւակը ։ Բայց հրեշտակը չի մտաւ ան տուները որոնց դռներուն վրայ ան գառին արիւնովը նշան դրուած էին ։

Այս ամեն առջինեկ զաւակաց յանկարծական մահը անանկ վախցուց Եգիպտացիները, որ առտու ըլլալու չըսպասելով, մէկէն գնացին բռնադատեցին զԻսրայէլացիները որ ելլեն երթան Եգիպտոսէն ամեն իրենց հարստութիւններով ։

26. Այս բաները խորհրդաւոր էին. գառը մեր Փրկչին օրինակն էր, որ մէկ օր մը պիտի պատարագուէր, զոհ պիտի ըլլար մարդկանց փրկութեան համար. իր արիւնը՝ մարդկանց համար թափելով պիտի փրկէր զանոնք, ու իրեն մարմինն ալ հաւատացեալոցը կերակուր պիտի ըլլար ։

ԴԱՍ Թ

Անապատին ճամբորդութեանը վրայ ։

27. ՓԱՐԱՒՈՆ Աստուծոյ կամաց դէմ կենալով այնպէս չարացեր ու կուրացեր էր, որ չիկրցաւ խելք հասցընել Աստուծոյ ամենակարողութեանը վրայ . ու մէկէն

26. Իսրայէլացւոց պասքա ընելով Եգիպտոսէն ճամբայ ելլելնին ինչ կը նշանակէր ։
27. Փարաւոն՝ իրեն դէմ Աստուծոյ Իսրայէլացւոց վրայ ըրած պաշտպանութիւնը տեսնելով, կրցա՞ւ զղջումի գալ ։

գնաց Իսրայէլացիները թողլուն համար որ երթան. ուստի շուտ մը շատ զօրք ժողված վազեց անոնց ետեւէն, ու հասաւ Կարմիր ծովուն եզերքը ։ Ան ատենը Աստուած Մովսէս մարգարէին բերնովը՝ ծովը երկուք բաժնեց. անանկ որ երկու դին պատի պէս ջրերը կայնելով մէջ տեղը լայն ճամբայ բացուեցաւ ու Իսրայէլացիները առանց թրջուելու անցան մէկալ դին ։ Եգիպտացիներն ալ ամբարտաւանութեան կրքով կուրցած, առանց մտածելու եղած հրաշքը և առանց վախնալու, մտան ան ճամբուն մէջ որ ետեւնուն հասնին ։ Ան ատենը Աստուած յանկարծ դարձուց ծովը իրեն տեղը, և այսպէս բոլոր զօրքը թագաւորին հետ խեղդուեցան ։

28. Աստուած իրեն ժողովուրդը ասանկ մեծ փառքով Եգիպտոսէն հանելով ուզեց իմացընել՝ թէ ինքն է ամենակարող տէր ամեն ստեղծուածներուն, և թէ խիստ մեծ պատիժ կուտայ իր կամացը դէմ կեցողներուն ։

29. Այս ճամբորդութեանը մէջ ցըցուց Աստուած մասնաւոր իրեն նախախնամութիւնը ու բարութիւնը. տարաւ ժողովուրդը մեծ անապատին մէջէն որ փորձէ անոնց հաւատարմութիւնը, և որպէս զի համբերութիւն սորվին, ու ճանչնան թէ

28. Ինչո՞ւ համար Աստուած այնչափ մեծ փառքով հանեց զԻսրայէլացիները Եգիպտոսէն ։
29. Անապատին ճամբորդութեանը մէջ Աստուած ինչ աչքով կը նայէր Իսրայէլացիներուն ։

առանց Աստուծոյ օգնականութեանը չեն կրնար ապրիլ։ Իրենց առաջնորդ տուաւ մէկ սիւնաձեւ ամպ մը որ ցորեկը շուք կը-նէր արեւուն տաքութեանը դէմ, ու գիշերը կրակի պէս կերեւնար ու լոյս կընէր։ Իրենց կերակուր տուաւ Աստուած մանանան՝ որ տեսակ մը ցօղ էր. ամեն օր շատ մը կիյ-նար երկնքէն, ու կը պնդանար, որ անկէ հաց կը շինէին ամեն օր, ու գարեջուրի համ մըն ալ ունէր։ Երկու անգամ՝ իրենց խմել շատ լորամարգի տուաւ։ Երբոր ջրերնին պակսեցաւ, Մովսէս գաւազանո-վը զարկաւ ապառաժ քարին ու ջուր հա-նեց։ Իրենց լաթերը ան քառսուն տա-րուան ճամբորդութեանը մէջ ամենեւին չի մաշեցան։ Անանկ որ կրնանք ըսել թէ Աս-տուած Իսրայէլացիները մեծ սիրով տա-րաւ ան ճամբորդութեանը մէջ, ինչպէս մէկ հայր մը որ իրեն զիրկը առած կը տա-նի իր որդին։ Բայց անոնք ապերախտ գտնուեցան ու շատ անգամ՝ կը տրտնջա-յին Աստուծոյ դէմ. Եգիպտոսէն ելլելուն վրայ կը ցաւէին որ սոխ ու սխտոր չեն կըր-նար ուտել՝ անոնց սովրած ըլլալով. ատոր համար նորէն Եգիպտոս դառնալ կուզէին, ու շատ անգամ՝ Մովսէսի վրայ փաղեցին որ սպաննեն։

30. Այս Իսրայէլացւոց ճամբորդութիւնը օրինակ մըն է մեր աս աշխարհքիս վրայ անցուցած կենացը, ուր որ Աստուած զմեզ կը կրթէ փորձութիւններով, կը համբերէ մինչեւ երկայնմտութեամբ մեր ապե-րախտութեանցը ու անհնազանդութեան-ցը. չի թողուր ալ որ միշտ մեր կամքը կա-տարուի։

30. Իսրայէլացւոց անապատին մէջ ըրած ճամ-բորդութիւնին ինչ բանի օրինակ էր։

ԴԱՍ Ժ.

Տասը պատուիրանքներուն վրայ։

31. ԵԳԻՊՏՈՍԷՆ ճամբայ ելլալնուն երրորդ ամիսը հասան Սինա լեռը. Աստուած հրա-մայեց տուաւ որ հոն բանակին, որպէս զի իրենց պատուիրանքներ տայ։ Մովսէս հրամայեց որ լուացուին ու մաքրուին, որ-պէս զի որ լեռանը քով չի մօտենան։ Եգիպ-տոսէն ելած գիշերուան ըրած զատիկներ-նուն յիսներորդ օրը տեսան Սինա լեռան ծայրը որ կը փայլէր, ու ահ ամպով մը ծածկուած, փայլակներ ու սաստիկ որոտ-մունքներ կըլլային, զօրաւոր և փողի ձայ-ներ կը լսուէր. բայց բան մը չէր երեւնար։ Ան ամենը միջէն մէկ սաստիկ ձայն մը ե-լաւ, ու սկսաւ ըսել պատուիրանքները։

32. Ա. Ես եմ՝ քու տէր Աստուածդ, որ Եգիպտոսէն հանեցի զքեզ ուր որ գերի

31. Աստուած ո՞ւր ու ե՞րբ տուաւ Իսրայէլաց-ւոց տասը պատուիրանքները և ի՞նչ կերպով։

32. Աստուծոյ տուած պատուիրանքները ո՞-րո՞նք են։

էր. չըլլայ որ օտար աստուածներ ունենաս ինծմէ զատ. կուռքեր չըշինես. երկինքին, երկրիս ու ջրոյն մէջի եղած բաներուն պատկերները չըշինես, ու անոնց երկրպագութիւն չի տաս ու չի ծառայես. Վասն զի ես եմ՝ Աստուած ամենակարող ու նախանձոտ, որ ծնողացը մեղքը կը պատժեմ՝ իրենց իրեք ու չորս պորտ իրենց տղոցը վրայ. ու հազար պորտ բարիք կընեմ՝ զիս սիրողներուն ու իմ՝ պատուիրանքներս պահողներուն։ Բ. Քու տէրոջդ Աստուծոյդ անունը չըլլայ որ պարապ տեղը բերանդ առնես. վասն զի քու Աստուածդ կը պատժէ զանոնք՝ որ պարապ տեղը իր անունը բերաննին կառնեն։ Գ. Մի մոռնար շաբաթ օրերը սուրբ պահել. Վեց օր բանէ, ու եօթներորդ օրը՝ շաբաթ ըլլայ, այսինքն հանգիստ տէրոջդ Աստուծոյ. ան օրուան մէջը աշխատելու բան մի շիներ, ոչ դուն, ոչ քու ծառայ կամ՝ քու կենդանիներդ, ոչ քու տանդ մէջի օտար, անոնք մարդիկը, վասն զի Աստուած վեց օրուան մէջ ստեղծեց երկինքն ու երկիրը, եօթներորդ օրը հանգչեցաւ. անոր համար ալ օրհնեց ան օրը ու սրբեց։ Դ. Պատուէ հայրդ ու մայրդ, որ դուն ալ երկար ապրիս քու տէր Աստուծոյդ քեզի տուած երկրին մէջ։ Ե. Մարդ չըսպաննես։ Զ. Շնութիւն՝ այսինքն մարմնական մեղք չընես։ Է. Չի գողնաս։ Ը. Սուտ վկայութիւն չի տաս ընկերոջդ դէմ՝. Թ. Չի ցանկաս ընկերոջդ կնկանը։ Ժ. Չի ցանկաս անոր տանը, անոր

ծառային, անոր եզին, անոր իշուն, անոր ինչեւիցէ ունեցած բանին։

33. Աստուած աս պատուիրանքները բոլոր ժողովրդեան առջին բաց ու յայտնի բանալէն ետքը, երկու տախտակի ձեւ ստացած քարի վրայ գրեց ու տուաւ Մովսէսի, որ իր հրամանովը ամպին մէջ լերանը ծայրը ելեր կեցեր էր։ Աս պատուիրանքները նոր չէին. հապա բնական օրէնքին մէջ կային որ ամեն մարդ ինքիրեն սրտին մէջէն կիմանար։ Միայն շաբաթ օրուան պատուիրանքը նոր տուաւ։ Բայց Աստուած զանոնք նորոգել ու հաստատել ուզեց. անոր համար գրեց ու անանկ տուաւ. վասն զի ազգութիւնը ու մարդկային չարութիւնը, գրեթէ բոլորովին մոռցնել տուեր էին աս բնական օրէնքները, ու ոչինչ գործածուցեր էին։

ԴԱՍ ԺԱ.

Իսրայէլացւոց հետ Աստուծոյ ըրած խոստմունքին վրայ։

34. ԱՍՏՈՒԱԾ Մովսէսի տուաւ շատ արանչելի օրէնքներ ալ, Իսրայէլացւոց ժամանակաւոր գործքերը, ու մեղքերնին համ-

33. Աստուած միայն խօսքո՞վ ըսաւ իր տուած պատուիրանքները, և մի՞թէ նոր գտաւ զանոնք միայն Իսրայէլացւոց համար։

34. Աստուած աս պատուիրանքներէն զատ ուրիշ ինչ նոր հրամաններ տուաւ Իսրայէլացւոց։

ծագած հակառակութիւնները դատելը, ու յանցանքները պատժելը կարգի կանոնի բերելու համար։ Նմանապէս վարքերնին շտկելու կանոններ ալ դրաւ։ Աստուածպաշտութեան համար ալ զանազան արարողութիւններ հաստատեց։ Շաբաթ օրէն զատ իրեք մեծ տօներ սահմանեց, Իսրայէլացիներուն պարտք դնելով՝ որ ան իրեք օրերուն մէջ ներկայ ըլլան Աստուծոյ առջևը։

35. Ա. Զատիկ. աս օրուան մէջ հրամայեց որ մէկ գառն մը զոհ ընեն ու բաղարջով ուտեն Եգիպտոսէն ելլելնին յիշելու համար։ Բաղարջ ըսածնիս առանց խմորի եփուած հաց է։

Բ. Պենտեկոստէն՝ այսինքն զատիկէն ետքը յիսներորդ օրը, որ օրն որ պատուիրանքները առին. Պենտեկոստէին օրը կը նուիրէին Աստուծոյ երկրին բերքերէն։

Գ. Տաղաւարաց տօնը՝ անապատին մէջ ըրած ճամբորդութիւննին յիշելու համար։

36. Մովսէս Աստուծոյ հրամանովը տասն պատուիրանքները գրած ըլլալով, կը կարդար ժողովրդեան առջև. յիշեցնելով Աստուծոյ խոստմունքն ալ Քանանու երկիրը իրենց տալու, ու զիրենք հաստատու-

35. Շաբաթ օրէն զատ Աստուծոյ հրամայած իրեք մեծ տօները որո՞նք են։

36. Աստուած ինչպէս հաստատեց Իսրայէլացւոց հետ ըրած դաշինքը, և աս դաշինքը ի՞նչ կը նշանակէր։

նելու համար, թէ որ իրեն պատուիրանքները պահեն։ Ժողովուրդը խոստացաւ պահել։ Մովսէս ալ զոհ ըրած կենդանիներուն արիւնը առաւ, ու ցրցնելով ժողովրդեան վրայ ըսելով. Աս է Աստուծոյ ձեր հետ զոհ ըրած դաշանց կամ՝ ուխտին արիւնը։ Աս այսպէս յայտնապէս հաստատուեցաւ ու նորոգուեցաւ Աստուծոյ Աբրահամու ըրած խոստմունքը։ Աս մէկ նշան մըն էր այն ամենակատար ուխտին՝ որ ետքի ատենները պիտի ըլլար. ինչպէս որ ան ցրցրուած արիւնն ալ՝ կը ցուցնէր Փրկչին արիւնը։

37. Մովսէս ետքը նորէն ելաւ գնաց լեռանը ծայրը. ու հոն քառսուն օր ուշու Աստուծոյ հետ խօսելով, և հրաման առաւ շինելու տապանակ ուխտին, ու խորան վկայութեանը։ Աս տապանակը ոսկիփայտէ շինած սնտուկ մըն էր, ներսէն դրսէն ոսկեզօծ. վրան երկու քերովբէներ կային՝ որ իրենց թևերովը տապանակը կը ծածկէին. ու ան Աստուծոյ տուած օրէնքներուն երկու քարերը անոր մէջը կը պահէին։ Խորան վկայութեանն ալ մէկ վրանատուն վրան (չատըր) մըն էր, որուն մէջ կը դրուէր տապանակ ուխտին, և մէկ ոսկէ աշտանակ (շամտան) մը եօթը ճրագակալներով շինուած. մէկ սեղան մը Առաջաւորաց հացի, այսինքն՝ ան սեղանը որուն վրայ

37. Ի՞նչ բան է տապանակ ուխտին և խորան վկայութեան։

հաց պիտի դրուէր միշտ Աստուծոյ առջևը. ու խունկ մատուցանելու համար մէկ պզտիկ սեղան մըն ալ, ասոնք ամէնքն ալ ոսկեջրած էին։

38. Խորանին վկայութեան դրանը առջին զոհ ընելու սեղանը կը դրուէր. Ահարոն և իրեն որդիքն ալ ընտրուեցան որ ընեն անոնք զոհերը։ Աստուած հրամայեց Մովսէսի որ՝ իրենց մասնաւոր հագուստ շինէ պատուական զարդարանքներով, և թէ միայն Ահարոնի ցեղէն ըլլան քահանաները և անոնք միայն ընեն աս արարողութիւնները։ Մէկալ մնացած Ղևեայ ցեղն ալ՝ բոլոր Աստուծոյ նուիրուած ըլլան, ու քահանաներուն օգնեն անոնց զոհ ըրած ատեննին։

39. Աս խորան վկայութեանը ինչպէս շարժական տաճար, ժամ՝ մըն էր, ու աստուածային խոստմունքին նշան մը. և Իսրայէլացւոց բոլոր ճամբորդութեան մէջ ան էր նշան թէ Աստուած ժողովրդեանը մէջն է։ Տապանակը մէկ հատ էր, նմանապէս Քահանայապետն ալ մէկ. որ յայտնի ըլլայ թէ մէկ Աստուած մը կայ, մէկ եկեղեցի, ու մէկ աստուածպաշտութեան կրօն։

38. Ի՞նչ քահանայութեան կարգ հաստատեց Աստուած Իսրայէլացւոց։

39. Խորան վկայութեանը, տապանակին ու Քահանայապետը ի՞նչ կը նշանակէին։

ԴԱՍ ԺԲ

Անապատին մէջ ժողովրդեան ըրած անհաւատութեան վրայ։

40. Մովսէս երբոր լեռանը վրայ Աստուծոյ հետ կը խօսէր, Իսրայէլացիները յուսահատելով թէ ա՛լ չի պիտի տեսնեն զինքը, ոսկիէ հորթ մը (տանա) շինեցին ու սկսան առջևը զոհ ընել ու պաշտել. քիչ մը առաջ ըրած խոստմունքնին շուտ մը մոռցան։ Աստուած ուզեց որ զանոնք կորսնցնէ. Մովսէս Աստուծոյ բարկութիւնը իջեցուց։ Բայց երբոր իջաւ լեռնէն ու կուռքը տեսաւ, ինքն ալ կրակ դարձաւ, երկու քարէ տախտակները՝ որ Աստուած պատուիրանքները վրան գրած իրեն տուեր էր, գետին զարկաւ ու կտոր կտոր ըրաւ, ետքը ան կուռքն ալ առաւ կտորտեց. կուռքը պաշտողներէն ալ քսանուիրեք հազար հոգի սպաննել տուաւ։ Ետքը նորէն ելաւ լեռը, ու քառսուն օր ծոմ ծարաւ հոն մնաց։ Ու երբոր իջաւ լեռնէն օրէնքին նորէն շինած երկու քարէ տախտակները ձեռքն առած, երեսն անանկ պայծառացեր էր, որ անկէ ետև պէտք եղաւ երեսը քողով ծածկէ ժողովրդեան հետ խօսելու ատեն։

40. Ի՞նչ պատճառաւ ոսկիէ հորթ շինեցին ու պաշտեցին Իսրայէլացիք, և անկէց ի՞նչ հետևեցաւ։

41. Կամեցաւ Աստուած ատ պինդգլուխ ու ապստամբ ժողովրդեան սիրտը կակղցընէ, անոր համար ալ ծանր ու դժար պատուիրաններ դրաւ վրանին։ Պատուիրեց որ միայն մէկ քանի մը տեսակ կենդանիներէն մասնաւոր արարողութիւնով մը զոհ ընեն. շատ տեսակ կերակուրներ իրենց արգիլեց ուտելու. հրամայեց որ՝ երբ Աստուծոյ պիղծ ըսած բանը ընեն՝ լուացուին ու մաքրուին։ Ամեն բանէն աւելի հրամայեց որ զգուշանան խնամութիւն ընելէն հեթանոսներուն հետ, մանաւանդ Աստուծմէ անիծած Քանանու ցեղին հետ, կամ ուրիշ կերպով միաբանութիւն մը անոնց հետ ամենևին չընեն։ Աս ամեն պատուիրանքները միանգամայն շատ շահաւոր էին անոնց վարքը շտկելու, կեանքերնին առողջ պահելու և ուրիշ բարեկարգութիւններու։ Մովսէս շատ բարիքներ ընդունեցաւ Աստուծմէ ժողովրդեանը համար ատ ճամբորդութիւնը ընելու ատեն։ Բայց երբեմն երբեմն ժողովուրդը խօսք մտիկ չէր ըներ։

42. Ան ատենն որ մօտիկցեր էին Աւետեաց երկիրը մտնելու, գէշ խապար մը

41. Ինչո՞ւ համար խիստ օրէնքներ տուաւ Աստուած Իսրայէլացւոց, և գլխաւորները որո՞նք են։

42. Ի՞նչ պատճառաւ Իսրայէլացիք անապատին մէջ երբեմն կուզէին ապստամբիլ Աստուծմէ, և ի՞նչ փոխարէն կընդունէին իրենց ապստամբութեանը։

լսելով Մովսէսի լրտեսելու համար խըրկած մարդիկներէն, որոնք գնացեր էին նայելու թէ ինչպէս է Աւետեաց երկիրը ու բնակիչները, ժողովուրդն անանկ վախցան երթալու մտնելու ան երկիրը, որ Մովսէս մարգարէն քարկոծել ուզեցին. ու ուրիշ առաջնորդ մը գտնելով Եգիպտոս դառնալ կը մտածէին։ Աստուած ալ ան ատենը կուզէր զամենքն ալ կորսընցնել. բայց Մովսէս աղաչեց ու Աստուծմէ թողութիւն առաւ անոնց մեղացը։ Աստուած ալ թէպէտ թողութիւն տուաւ, սակայն զանոնք պատժեց որ անապատին մէջ քառասուն տարի թափառական պըտըտելով հոն մեռնին ամեն Եգիպտոսէն ելողները, և իրենց տղաքը միայն մտնան Աւետեաց երկիրը ժառանգեն. բայց Յեսու ու Քաղեբ ապրին ու մտնան բուն Աւետեաց երկիրը, վասն զի միայն անոնք հաւատարիմ եղան Աստուծոյ։

Անապատին մէջը մեծ ապստամբութիւն մըն ալ ըրին իրեք իշխաններ Կորխ, Դաթան, ու Աբիրոն. ասոնցմէ երկուքը սարսափելի կերպով մը պատժուեցան գետինը կոխած տեղերնին բացուելով, ողջ ողջ գետինը անցան բոլոր տնովտեղով։ Կորխ ալ երեցաւ հրաշքով իջած կրակով, երբոր քահանայութիւն ընել ուզելով մտաւ խորանը խունկ մատուցանելու Աստուծոյ։ Աս ապստամբութեան պատճառաւը տասնըհինգ հազար հոգիի չափ կորսուեցան։

Մէկ ուրիշ անգամ մըն ալ իրենց տժգո-

հալնուն համար, Աստուած թունաւոր օձեր խրկեց, որոնցմէ խիստ շատ մարդիկ մեռան։ Բայց Աստուած առողջացոյց միայն զանոնք, որ կրցան նայելու պղնձէ շինած օձին վրայ, որ Մովսէս կանգնեց Աստուծոյ հրամանովը։ Դարձեալ Մադիանացւոց կանանցը ցանկացան, պղծեցան, ու անոնց կուռքերը պաշտեցին. Աստուած ալ զիրենք պատժելով քսանը չորս հազար հոգի սպաննել տուաւ։ Ահա այսպէս տեսակ տեսակ ապերախտութիւններ ըրաւ Աստուծոյ դէմ այդ ժողովուրդը, որուն Աստուած միշտ մեղքընալով կը խնամէր ու կը պահէր իրեն տուած խոստմունքը՝ որ երդումով հաստատեր էր։

ԴԱՍ ԺԳ

Մովսէսի ետքի խօսքերուն վրայ։

43. ՄՈՎՍԷՍ առաջնորդելով ժողովրդեան տարաւ մինչվան խոստացած երկիրը, ու ինքը հոն չի մտաւ՝ հեռուանց միայն տեսաւ։ Մեռնելէն առաջ մէկ երկան յորդորակ մը խօսեցաւ ժողովրդեան, Եգիպտոսէն ելլելէն առաջ ըրած խոստմունքնին նորէն իրենց ընել տուաւ։ Յիշեցուց անոնց թէ Աստուած ամեն ազգաց միջէն զիրենք ընտրեր ու իրեն սիրելի յատուկ ժողովուրդ ըրեր է. եւ թէ իրենք պէտք է որ ճանչնան զԱստուած իրենց յատուկ ստեղծողը. եւ գիտնան որ Աստուծոյ զիրենք ընտրելը, չէ թէ իրենց արժանի ըլլալնուն համար է, հապա իրեն բարութեանը եւ իրենց նախահարցը ըրած խոստմունքին համար՝ որ տուեր է զանոնք Քանանու երկիրը մտցընելու, ուր որ մեղր, կաթ կը բղխէ. այսինքն շատ բերք տուող աղէկ երկիր է. եւ թէ հոն պիտի զիրենք աճեցընէ, պահպանէ ու օգնէ իրենց ամեն թշնամիներուն դէմ։ Աս ամեն բարերարութեանցը փոխարէն իրեն ուզածն է միայն աս որ զինքը սիրեն բոլոր սրտանց։ Դուն սիրէ քու տէր Աստուածդ բոլոր սրտանց, ըսաւ, բոլոր անձամբ, ամեն ուժովդ, ու պահէ իրեն պատուիրանքները, ու իրեն տուած օրէնքին ամեն արարողութիւնները։ Աս յորդորմունքներէն ետքը՝ սարսափելի սպառնալիքներ ալ ըրաւ ժողովրդեանը դէմ. թէ որ անհաւատարիմ ըլլան Աստուծոյ, գայ վրանին անզաւակութիւն, սով, սոսկալի հիւանդութիւններ, պատերազմ, կողոպտուիլ, գերութիւն. ու էն վերջը հալածուիլ ան խոստացած Աւետեաց երկրէն, ու ցիր ու ցան ըլլալ աշխարհքիս մէջ։

44. Մովսէս մէկ մեծ խոստմունք մը ընելով ժողովրդեանը, մարգարէացաւ թէ

43. Մովսէս կրցա՞ւ Իսրայէլացիները տանիլ Քանանու երկիրը, եւ մեռնելէն առաջ անոնց ի՞նչ խօսեցաւ։

44. Մովսէս Քրիստոսի վրայ ի՞նչ մարգարէութիւններ ըրաւ։

ետքի ատենները Աստուած անոնց մէկ մարգարէ մը պիտի տայ, իրենց եղբայրներէն, իրեն պէս. որ է Փրկիչն աշխարհի. որ Մովսեսի պէս օրէնք ու պատուիրանք դնող պիտի ըլլայ, ալ մեծ հրաշքներ պիտի ընէ, ու հին օրէնքէն կատարեալ նոր ուխտ ու նոր օրէնք մը պիտի տայ մարդիկներուն. ու ան մարգարէն պիտի ծնանի Իսրայէլացիներուն մէջ, ինչպէս որ Աստուած յայտներ է Աբրահամ ու Յակոբ նահապետներուն. և Աստուծոյ պատուիրանքները պիտի տայ, չէ թէ լեռան մը ծայրէն սոսկալի կերպով կրակի ու որոտմունքներու միջէն խօսելով, հապա ընտանեբար հետերնին վարուելով, հեզութեամբ ու խոնարհութեամբ։ Որով կերևնայ աս երկու օրէնքներուն տարբերութիւնը։

45. Մովսէս վախճանեցաւ առանց մըտնելու Աւետեաց երկիրը. աս եղաւ իրեն մէկ ապաշխարանք մը, թէև կերպով մը անյուսութիւն ցուցընելուն համար ըսելով թէ ինչպէս ապառաժ քարէ մը ջուր պիտի ելլէ։ Աս ալ մէկ նշան մը եղաւ՝ որ հին օրէնքը մարդիկները կատարեալ ընելու կարողութիւն չունի։ Եւ այսպէս պէտք եղաւ որ Յեսու տանի ժողովուրդը Աւետեաց երկիրը։ Աս Յեսու անունը Յիսուս անունն է, որ կը նշանակէ Փրկիչ։

45. Ո՞վ մտուց Իսրայէլացիները Քանանու երկիրը, և ինչո՞ւ Մովսէս չի կրցաւ մտնել։

ԴԱՍ ԺԴ

Իսրայէլացւոց խոստացած երկիրը մտնելուն վրայ։

46. ԱՍՏՈՒԱԾ մեծամեծ հրաշքներ ըրաւ՝ Իսրայէլացիները Քանանու երկիրը մտնելու ատեն։ Յորդանան գետը կայնեցուց, որ ժողովուրդը միջէն անցնին. ինչպէս որ առաջ ըրաւ Կարմիր ծովին։ Երիքով քաղաքին պատերը փլան փողերուն (զուռնաներուն) ձայնէն. թշնամիներուն վրայ քարերով ու կրակով խառնած կարկուտ բերել տուաւ. Յեսուին աղաչանաց համար արեգակը ու լուսինը կայնեցուց, որ Իսրայէլացիները շատ ատեն ունենան թշնամիներուն յաղթելու, ան երկրին բնակիչները շատ թագաւորներ ու զօրաւոր ազգեր Աստուած մատնեց Իսրայէլացւոց ձեռքը՝ որ Աստուծոյ վրէժը հանեն. վասն զի Քանանացիները կռապաշտ էին. և խիստ գարշելի ու անամօթ մեղաւոր էին։ Իսրայէլացիները զանոնք ամենքը սպաննելով առին ժառանգեցին անոնց քաղաքները, երկիրները, ու հարըստացան անոնց բարիքներովը. եղան տէր ու խաղաղութեամբ ժառանգող ան ամեն քաղաքներուն, զորոնք բաժնեցին տասնուերկու մաս, իրենց տաս-

46. Իսրայէլացիները ինչ կերպով կրցան իրենց խոստացած երկիրը մտնել ու ժառանգել։

նուերկու ցեղին համար, որ խլած էին տասնուերկու նահապետներէն՝ Յակոբ նահապետին որդւոցմէ։

47. Թէպէտ Յակոբ նահապետը մեռնելու ատենը հրամայեց, որ իրեն Յովսէփ որդւոյն տեղը՝ անոր երկու որդիքը Եփրեմ ու Մանասէն, իրեն որդի համարուին. անոր համար բոլոր Իսրայէլացիքը տասնուերեք ցեղ եղան. բայց Ղեւեայ ցեղը ան երկիրներէն ամենեւին բաժին չունեցաւ. վասն զի իրենք Աստուծոյ նուիրուած էին, ու տաճարին կը ծառայէին. անոր համար մէկալ ցեղերը իրենց երկրին եկած բարիքներէն անոնց մասն տալով զանոնք կը պահէին։ Ան բաժնած երկիրներուն մեծ մասը ու էն աղէկը Յուդայի ցեղին ինկաւ. ու անանկ ծաղկեցաւ աս ցեղը, որ կերենար թէ հրամայող պիտի ըլլար մէկալներուն։

48. Աստուած իրեն կողմանէ հաւատարիմ եղաւ ամեն գործքերուն ու խոստմունքներուն մէջ. բայց իրենք միշտ հակառակ եղան, ու ամենեւին մէկ խոստմունքնին ալ չի պահեցին։ Անապատի ճամբորդութեանը մէջ տասը անգամէն աւելի Աստուծոյ դէմ ելլալէն վերջը, երբոր մտան

47. Եփրեմ ու Մանասէ Յակոբ նահապետին որդւոցը կարգը սեպուելով տասուերեք ցեղ եղան, հապա ի՞նչպէս երկիրները տասուերկուք բաժնեցին։

48. Իսրայէլացիք Աստուծոյ տուած խոստմունքներուն վրայ կեցա՞ն հաստատուն։

Աւետեաց երկիրը, չի կորսընցուցին առջի ամեն հին բնակիչները, ու անոնց հետ խընամութիւն ըրին. թէպէտ Աստուած հրամայեր էր իրենց՝ որ ամենքն ալ թրէ անցընեն, ու անոնց կուռքերը ջնջեն. իրենք պաշտեցին անոնց սուտ աստուածները, ու Քանանացւոց գարշելի մեղքերը ըրին։ Ան ատենը սկսաւ Աստուծոյ բարկութիւնն ալ վրանին հասնիլ. ամեն անգամուն որ կը թողուին զԱստուած, Աստուած ալ զանոնք իրենց թշնամեացը ձեռքը կը թողուր, որ գերի եղած չարչարուին։ Ամեն անգամուն ալ՝ երբոր Աստուծոյ կը դառնային, Աստուած ալ կը հանէր իրենցմէ զիրենք ազատողներ որ Դատաւորք կըսուին։ Եւ այսպէս ինչ որ Մովսէս իրենց ըսեր էր, որ օրէ կատարեցաւ։

ԴԱՍ ԺԵ

Կռապաշտութեան վրայ։

49. Երբոր Աստուած Իսրայէլացւոց այսչափ հոգ կը տանէր, մէկա՞լ ամեն ազգերը տգիտութեամբ ու չարութեամբ բոլորովին իրենց անկարգ կիրքերուն ետեւէ էին։ Իրենց ամեն մտածմունքնին էր՝ մարմիննին հեշտացընել ու անոր կամքը կատարել. ուստի իրենց փափագնին ալ մարմնաւոր բա-

49. Աստուած զԻսրայէլացիներն հոգալու ատեն մէկալ ազգերն ի՞նչ կընէին։

րիքներու նման էր։ Իրենց խղճմտանքը կը վկայէր թէ երկնային արեւուն ու աստղերուն, և այլն, գեղեցկութիւնը ինքն իրմէն չէ. ու բոլոր աշխարհքիս կարգաւորութիւնը բաւականապէս կը ցուցնէր թէ կայ ամենիմաստ արարիչ մը՝ տէր և կառավար աս ամեն արարածներուն։ Իրենց առջի պապերէն կտոր մը ծանօթութիւն ունէին աշխարհքիս ստեղծմանը վրայ, ջրհեղեղին ու այլ ուրիշ մեծ մեծ պատիժներուն որ չարերը քաշեր էին։ Լսեր էին թէ աշխարհքիս կեանքէն վերջը դատաստան կայ, տանջանք և հատուցումն բարեաց պիտի ընդունին հանդերձեալ կենաց մէջ։

50. Որովհետեւ իրենց հոգիներնուն ու հոգեւոր բաներու հոգ ու մտածմունք մը չունէին, անոր համար կը կարծէին թէ Աստուած ալ մարմնաւոր է. որ բանին մէջ մէկ երեւելի գեղեցկութիւն մը, կամ կարգէ դուրս ուժ մը՝ կարողութիւն մը տեսնէին, անոր Աստուած կըսէին. և այսպէս կը կարծէին թէ աշխարհքս աստուածներով լեցուն է. երկինքը, աստղերը, արեւը, երկիրս, ջուրը և այլն զատ զատ աստուածներ կը սեպէին։ Ամեն մարդ իրեն խելքին մեծ ու աղէկ երեւցած բանը՝ Աստուած է կըսէր։ Աս աստուածներուն կարգն էին մեծամեծ թագաւորներ, արհեստներ գը-

50. Աստուծոյ վրայ ի՞նչ կարծիք ունէին հեթանոսները։

տնողներ, և ուրիշ երեւելի մարդիկ՝ որ ասդիս անդին անուանի եղան. անոնց վրայ առասպելներ ալ կը շինէին։ Այնպէս դրեր էին միտքերնին, թէ իրենց աստուածները անմահ մարդիկներ են, ու կին ունին, ու ան կանանց աստուածուհի, այսինքն՝ կին աստուած կըսէին. ու անոնք տղաքներ ալ ունին կըսէին՝ պզտիկ աստուածներ։ Մարդուս ամեն կիրքերը, այսինքն բարկութիւնը, ցանկութիւնը ու ամեն մոլութիւնները, ատոնք ալ աստուածներ ունին կըսէին. ու ատ աստուածները քովերնին ունենալու համար, անոնց արձանները կը շինէին քարէ, փայտէ, պղնձէ, արծաթէ, ոսկիէ և այլն, ու իրենց ուզած աստուածներուն անունը տալով ան շինած բաներուն, կուզէին որ ան աստուածները հոն բնակին. ու անոնց համար տաճարներ կը շինէին ու առջևնին աղօթք կընէին, երկրպագութիւն կուտային, զոհ կը մատուցանէին, ու մեծ տօներ ալ կը կատարէին։ Սատանան այսպէս խաբեր էր զանոնք, որ կուռքերուն պատճառովը իրեն երկրպագութիւն ընեն ու պաշտեն, և ամեն կերպ չարագործութիւններ ընեն. ու միտքերնին դնեն թէ հաւատքի կամ կրօնի գործքեր են ըրածնին։

51. Իրենց տօները ուրիշ բան չէր, բայց եթէ խաղեր ու անկարգ համարձակու-

51. Հեթանոսները իրենց սուտ աստուածներուն ի՞նչ տեսակ պաշտօն կը մատուցանէին։

թիւններ ։ Բաքոս չաստուածին տօնը կը տօնէին, չափէն աւելի գինի խմելով ու չարաչար գինովնալով։ Աֆրոդիտէ չաստուածուհւոյն տօնին՝ կիները յայտնի գարշելի գործքեր կընէին։ Ուրիշ կռապաշտներ ալ կային, որ իրենց տղաքը զոհ ընելով կերէին, դժոխային չաստուածներուն հաճոյ ըլլալու համար։ Կային միջերնին հազարաւոր խաբեբաներ ալ, որ կըսէին թէ իրենք ան կուռքերուն մարգարէներն են, ու ետքի ատենի ըլլալու բաները կը պատմեն, ոմանք աստղերը նայելով, ոմանք թռչուններուն թռչիլը՝ կամ ձայնը դիտելով, ու ոմանք ալ զոհ եղած կենդանիներուն աղիքները (պաղըրսախները) քննելով։ Կը հաւատային ալ՝ թէ կան աղէկ ու գէշ օրեր, ու երազներու վրայ մեկնութիւններ կուտային, ու կը հաւատային ալ։ Ասանկով երկրիս վրայ ամեն տեղ տիրած էր վարքի գէշութիւնը ու գէշ մոլութիւնները։ Թէպէտ և մտքի լոյսը ու բնական օրէնքը սրտերնուն մէջը կար, բայց անոր չի հետեւելով մեծապէս յանցաւոր էին. վասն զի խղճմտանքներնուն դէմ կընէին։ Ասոր ճարը Փրկիչն աշխարհի կըրնար ընել, այսպիսի թշուառութենէ հանելով մարդկային ազգը։

ԴԱՍ ԺԶ

Դաւիթ Թագաւորին ու Մեսիային վրայ։

52. ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ժողովուրդը ատեն մը դատաւորներու ձեռքով կը կառավարուէին. ետքը ուզեցին թագաւոր ունենալ։ Առջի թագաւորը եղաւ Սաւուղ Բենիամինի ցեղէն. որ քիչ մը ատենէն ետքը Աստուծոյ երեսէն ինկաւ իրեն մեղացը համար։ Երկրորդը եղաւ Դաւիթը Յուդայի ցեղէն. որ Աստուծոյ ուզածին պէս սուրբ մարդ մը եղաւ, ու Սամուէլ մարգարէին ձեռօքը սուրբ եղով օծուեցաւ։

53. Դաւիթ շատ ատեն Սաւուղէն հալածուեցաւ. թագաւոր ըլլալէն ետքը շատ մեծամեծ պատերազմներ ըրաւ անհաւատներուն դէմ. բայց Աստուած ազատեց զինքը ամեն նեղութիւններէն, ու իր ամեն թշնամիներուն յաղթող ըրաւ, մեծցուց զինքը փառքով ու հարստութեամբ. ինքն ալ հաւատարիմ եղաւ Աստուծոյ ծառայութեանը մէջ. իրեն բոլոր սրտին փափաքը Աստուծոյ օրէնքները մտածելն էր. զանոնք պահել ու իրեն ժողովրդեանն ալ պահել տալ կը ջանար։ Իրեն իշխանութիւնը աս

52. Իսրայէլացիք իրենց խոստացած երկիրը ժառանգելէն ետքը ինչ տեսակ կառավարութիւն ունեցան։

53. Դաւիթ ինչպիսի՞ թագաւորութիւն քշեց։

բաներուս մէջ կը բանեցնէր։ Եւ որովհետեւ ինքը ունէր աղէկ իմաստուն հասկցողութիւն, անով աղէկ ալ կը հասկընար բանաստեղծութեան ու երաժշտութեան արհեստը. ուստի շատ երգեր շարադրեց զԱստուած փառաւորելու՝ ու առաքինութիւն սորվեցընելու համար։ Աս երգերը Սաղմոսներն են, որ ինչուան այսօր ալ ժամերու մէջ կերգենք ու կըսենք։

54. Երուսաղէմ՝ որ Մելքիսեդեկի քաղաքն էր, Դաւթին ալ քաղաքը եղաւ. ու հոն Սիոն լեռանը վրայ շինեց մէկ պալատ մը, ու Տապանակ ուխտին հոն դրաւ։ Մէկ փառաւոր տաճար մըն ալ կուզէր շինել Աստուծոյ Տապանակին համար, որ զոհերը հոն ընել տայ. վասն զի Աստուծոյ ծառայութեանը համար դեռ մէկ հաստատուն տեղ մը չունէր ժողովուրդը, Աւետեաց երկիրը մտնելէն՝ ինչուան ան ատենը։ Բայց Աստուած յայտնեց Դաւթին, թէ ինքը կուզէ որ ատ տաճարը իրեն որդին Սողոմոնը շինէ, ու խոստացաւ ալ Աստուած որ իրեն զաւակները որդւէ որդի յաւիտեան պիտի թագաւորեն հաւատացեալ ժողովրդեանը վրայ։ Աս խոստմունքովը Աստուած իր առջի ուխտը կամ խոստմունքը նորոգեց, ինչ որ ըրեր էր Նահապետներուն՝ ու Իսրայէլեան ժողովրդեանը հետ։

54. Դաւիթ մարգարէն իր թագաւորական աթոռը ո՞ր քաղաքը դրաւ։

55. Աստուած խոստացաւ մէկ յաւիտենական խաղաղութիւն մը տալու ժողովրդեանը, ու Երուսաղէմ քաղաքն ալ իրեն բնակարան ընելու. այսինքն որ՝ հոն իրեն անունը փառաւորուելու տեղը ըլլայ, ու իրեն ներկայութիւնը ժողովրդեանը մէջ մասնաւորապէս հոն երեւնայ։ Եւ ասանկով ատ սուրբ քաղաքը եղաւ պատկեր մը, կամ օրինակ մը երկրիս վրայ սուրբ եկեղեցւոյ, որ է միաբանութիւն բոլոր հաւատացելոց մէկ մարմին եղած, որուն աներեւոյթ գլուխը ինքն Քրիստոս է, ու երեւելի գլուխը սրբոյն Պետրոսի յաջորդը Հռոմայ Քահանայապետը. ու երկնքին ալ՝ որ սրբոց բնակարանն է։

56. Աստուած յայտնեց Դաւթի շատ գերագոյն խորհուրդներ ալ. մէյմը՝ թէ Փրկիչն աշխարհի իրեն ցեղէն պիտի աշխարհք գայ ու թագաւոր ըլլայ, չէ թէ միայն Իսրայէլացւոց՝ հապա ամեն ազգերու վրայ ալ։ Քահանայապետ ալ պիտի ըլլայ. չէ թէ Ահարոնին կարգէն, հապա Մելքիսեդեկին կարգէն, որ գրաւորական օրէնքէն շատ առաջ էր։ Դարձեալ՝ թէ Փրկիչը որդի Աստուծոյ է, ու Աստուած է։ Աս բաները յայտնեցաւ Դաւթի. ասոնցմէ զատ յայտնեցաւ որ Փրկիչը իրեն փառացը հասնելէն ա-

55. Աստուած Երուսաղեմի վրայ և նոր շինելու տաճարին վրայ ինչ նոր խոստմունքներ ըրաւ։

56. Աստուած իր գաղտնի խորհուրդներէն ալ յայտնեց Դաւթի։

ռաջ, խիստ չարչարանքներ պիտի քաշէ, որուն քով Դաւթին քաշած նեղութիւնները թեթև բան մըն են։ Այն օրուանէն Իսրայէլացիները սկսան Մեսիան Փրկիչ անուանել. Քրիստոս ալ անուանեցին՝ որ կը նշանակէ օծեալ, այսինքն սուրբ եղովը սրբուած. ինչպէս որ սովորութիւն էր՝ որ Թագաւորները ու Քահանայապետները կօծէին ան սուրբ եղովը. Իսրայելացիք որդի Դաւթի ալ կըսէին Փրկչին։

ԴԱՍ ԺԷ

Սողոմոնի ու իրեն իմաստութեանը վրայ։

57. ԴԱՒԹԻՆ տղոցը միջէն ընտրեց Աստուած Սողոմոնը՝ որ Թագաւորէ իրեն հօրը մեռնելէն ետքը, ու իրեն փառացը մէջ ըլլայ ինչպէս մէկ պատկերք մը Մեսիային. անոր համար միշտ խաղաղութեան մէջ անցուց իրեն Թագաւորութիւնը։ Սողոմոն շինեց տաճարը. որուն ձևը՝ ու հարկաւոր նիւթերը իրեն հայրը տուեր էր։

58. Աս տաճարը խիստ փառաւոր շինուած մը եղաւ, ներսի դիէն բոլոր ոսկիէ ու ոսկէջրած, ու երկու բաժնած. մէկը ծածկած էր՝ որ Սրբութիւն սրբոց կըսուէր, հոն էր Տապանակ ուխտին քերոբէներուն

57. Դաւթին յաջորդ ով եղաւ։
58. Սողոմոնին տաճարը ինչ տեսակ շինուածք էր և ինչ կը նշանակէր։

թևերովը ծածկած. և քահանայապետը միայն ունէր հրաման հոն մտնելու, ան ալ տարին մէկ անգամ մը՝ որ զոհերուն արիւնը հոն կը տանէր։ Աս սրբութիւն սրբոց ըսուած տեղը երկինքը կը նշանակէր, որ գոց ըլլալով մարդիկ չէին կրնար մտնել, ինչուան քանի որ Քրիստոսի արիւնովը չէին սրբուած։ Տաճարին առջևը զոհ ընելու սեղանն էր դրած՝ մեծ սրահի մը մէջ, չորս դին սիւնապատ սրահներ ու բաժնած բնակարաններ քահանաներուն ու ղևտացիներուն ունեցած պաշտօններուն համար։ Բոլոր Իսրայէլացւոց երկրին մէջ միայն աս մէկ հատիկ տաճարն էր, և հրաման չի կար ուրիշ տեղ զոհ ընելու. բայց միայն աս մէկ հատիկ սեղանին վրայ։ Աս բանս խիստ յայտնի նշան մըն էր, որ Աստուած մէկ է, ու իրեն Եկեղեցին ալ մէկ է։

59. Սողոմոն մէկ անանկ երջանիկ կեանք մը անցուց, որ քան զան աւելի մարդ չի կրնար մտածել. իրեն ժողովրդէն զատ օտար ազգերուն ալ սկսաւ հրամայել. հարստութեանը չափ չիկար, ժողված ոսկի ու արծաթը թիւ չունէր. աշխարհքիս ամեն զըւարճութիւնները ևելօք ունեցաւ։ Ասոնցմէ զատ Աստուած տուաւ իրեն իմաստութիւն՝ որ աշխարհքիս ամեն բարիքներէն մեծ է. անանկ որ ամենեւին իրեն խելացութեանը հասնող մարդ չիկար. ինչպէս որ կը տեսնենք իրեն գրած գիրքերէն ալ որ

59. Սողոմոն ինչպէ՞ս Թագաւոր եղաւ։

կը սորվեցընէն մեզի ճշմարիտ իմաստութեան ճամբան, որ է բարքը շտկել ու ինքզինքը աղէկ կարգի կանոնի մէջ բերել։

60. Սողոմոնի գրուածքներուն մէջ կերենայ աստուածային իմաստութեան զօրութիւնը, ուսկից որ մարդկային իմաստութիւնն ալ առաջ եկած է։ Կըսէ թէ Աստ իմաստութիւնը՝ որ ՚ի սկզբանէ յԱստուած էր, երկիրս, ծովը, երկինքը, անդունդներն ալ ստեղծելէն առաջ Աստուծոյ քովն էր, ու ներկայ էր ամեն բաները ստեղծելու ատենը, ու անոր հետը կը ստեղծէր ու կը զուարճանար։ Աս ալ կըսէ՝ թէ իրեն ուրախութիւնը մարդիկներուն հետը ըլլալն է. ու կը կանչէ ամենքն ալ՝ որ իրեն հետը միանան, ժառանգեն իրեն գանձը, ու կըշտանան իրեն կոչունքովը (զիաֆէթ). այսինքն լեցուին իրեն վարդապետութիւնովը։ Այսպիսի կերպով կը խօսի իմաստութիւնը Առակաց գրքին մէջ, որ Սողոմոն իմաստունին բարոյական ու վճռական խօսքերն (քէլամ) են՝ մարդուն վարքը շտկելու համար։ Աս Սողոմոն իմաստունը Երգ երգոց գիրքն ալ շարադրեց, որուն մէջը կը խօսի Աստուծոյ սիրոյն վրայ՝ որ ունի առ սուրբ եկեղեցին. օրինակ բերելով մարդուն խիստ մեծ սէրը՝ որ կըլլայ հարսի ու փեսային մէջ։

60. Սողոմոնին գրուածները ի՞նչ հոգուով են։

61. Բայց երբ Սողոմոն չարաչար գործածեց աս Աստուծոյ տուած բարիքը. ծերութեան ատենը բոլորովին մարմնական հաճոյից ետեւէն եղաւ, մանաւանդ կանանց, չափէն աւելի շատ կիներ սիրեց ու առաւ, նա և օտար ազգերէն ալ. որոնցմէ այնչափ միտքը պղտորեցաւ որ ինչուան կռապաշտութեան մէջ ալ ինկաւ։

62. Աստուած թողուց՝ որ աս մեծ իմաստունը իր կիրքերովը կործանի, որ յայտնի երեւնայ աշխարհքիս երջանկութեան և հեշտութեանց վտանգաւոր ըլլալը. ու ճանչնան ամենքը որ, ինչպէս երբ Սողոմոն իմաստունն ալ ըսեր էր, Արեւուն տակը գտնուած բաները ամենքն ալ թշուառութիւն են և ունայնութիւն։

ԴԱՍ ԺԸ

Իսրայէլացւոց տանը ցեղին բաժանմանը, կամ Սամարիայի վրայ։

63. ՍՈՂՈՄՈՆԻՆ մեռնելէն ետքը թագաւորութիւնը երկու բաժնուեցաւ իրեն մեղացը պատիժ. միայն Յուդային ու Բենիա-

61. Սողոմոն ի՞նչպէս գործածեց Աստուծոյ իրեն տուած բարիքը։
62. Սողոմոն այնչափ իմաստութեամբը ի՞նչպէս սխալեցաւ։
63. Սողոմոնին մեռնելէն վերջը Իսրայէլացիք ի՞նչ վիճակ ունեցան։

մինի ցեղը միացան Սողոմոնին որդւոյն Ռոբովամայ հետը. ու մէկալ տասը ցեղը ընտրեցին իրենց թագաւոր Յերոբովամը՝ որ Եփրեմի ցեղէն էր։ Աս Յերոբովամը թագաւորելէն ետքը վախցաւ որ չըլլայ թէ, Իսրայէլացիները Երուսաղէմ երթալով իրենց աղօթքը ու զոհերը ընելու համար, իրենց յատուկ թագաւորին հետ միանան. ուստի աս վտանգը վերցընելու համար փոխեց կրօնքը կամ հաւատքը. և որովհետև Իսրայէլացիները կը սիրէին կուռք պաշտելը, երկու ոսկիէ հորթ (տանա) տնկեց երկու տեղ իրեն թագաւորութեանը մէջ, ու շատ սեղաններ ալ կանգնեց ու նոր քահանաներ ալ անուանեց՝ որ Ղեւին ցեղէն չէին. ու ինքն իր գլխուն տօն ալ հնարեց։ Միայն թէ Աստուծոյ օրէնքներն ալ պահել կուզէր։ Յերոբովամայ յաջորդներն ալ ատ սուտ կրօնը պահեցին, ու աս բաժանմունքը մնաց միշտ։

64. Հերձուած կըսուի բաժանմունքը, երբոր Աստուծոյ ժողովրդեան մէկ մասը կը զատուի ընդհանուր եկեղեցիէն, որ մինակ ճշմարիտն է։ Այսպէս ճշմարիտ եկեղեցւոյն աթոռը Երուսաղէմն էր. հոն տաճարին մէջ Աստուածպաշտութիւնը պիտի կատարուէր, որն որ Դաւիթ ու Սողոմոն Աստուծոյ հրամանովը շինեցին. ու օրէնքներն ալ որ Մովսէս մարգարէն տուեր էր,

64. Հերձուած ու Եկեղեցի ի՞նչպէս կը զանազանին իրարմէ։

հոն կը պահուէին ու աստուածային պաշտօնն ալ հոն կը կատարուէր ղեւտացիներուն ձեռքով Ահարոնի ցեղէն եկած քահանաներէն, զորոնք ինքն Աստուած ընտրեր էր։

65. Աս եկեղեցին աշխարհքիս սկսուածքէն միշտ կար. վասն զի Մովսէս մարգարէն գրեց Աբրահամու հաւատքին աւանդութիւնը՝ որ ինչուան իրեն ատենը կար. Աբրահամ ալ Նոյ նահապետին հաւատքը ունէր. Նոյ նահապետն ալ Ենովքայ, և ուրիշ ջրհեղեղէն առաջ եղած սրբոց հաւատքին աւանդութիւնն ունէր. ու ան սուրբերն ալ Ադամ նահապետէն ունէին ատ հաւատքը։

66. Եկեղեցին՝ երբոր Մովսիսական օրէնքներովը կը ծառայէր Աստուծոյ, կը կոչուէր Սինագովգա՝ այսինքն ժողովարան, կամ ժողով. տասը ցեղին թագաւորութիւնը կըսուէր Իսրայէլեան՝ կամ Եփրեմայ, և կամ Սամարիայի թագաւորութիւն, թագաւորական քաղաքը Սամարիա ըլլալուն համար։ Իսկ ան թագաւորութիւնը՝ որ Դաւթին ցեղին ձեռքը մնաց, կըսուէր Յուդայի թագաւորութիւն. Բենիամինին, Ղեւին ցեղերն ալ իրեն տակն

65. Աստուծոյ եկեղեցին ե՞րբ սկսաւ երկրիս վրայ։

66. Իսրայէլացիք երկուք բաժնուելէն ետքը ի՞նչպէս կը կոչուէին, և մէջերնին մնա՞ց աստուածպաշտութիւն։

էին. վասն զի քահանաները ու ղեւտացիները գրկուեցան իրենց ունեցածներէն, Յերոբովամին կողոպտելովը. անոր համար թողուցին անոր թագաւորութիւնը, ու եկան միացան Յուդայի թագաւորութեանը հետ։ Մէկալ տասը ցեղին մէջէն շատոնք հաւատարիմ մնացին Աստուծոյ, ու կուգային Երուսաղէմ Աստուծոյ երկիր պագանելու համար։ Յուդայի թագաւորութիւնն ալ չի մնաց բոլորովին անարատ. վասն զի Իսրայէլացւոց չարութեանն ու կռապաշտութեանը մասնակից եղան։ Դաւթի ցեղէն իջած թագաւորներէն շատը չի հետեւեցան ան սուրբ թագաւորին տուած օրինակին. ու եղան կռապաշտ, չարասէր, անիրաւ, անգութ։ Հրէից մէջէն ալ շատոնք դրսուանց Աստուծոյ տուած օրէնքները կը պահէին՝ վախնալով որ մարմնաւոր բարիքը չի կորսնցընեն։ Եւ այսպէս սրտանց Աստուծոյ ծառայողները քիչ մնացին։

ԴԱՍ ԺԹ

Մարգարէներուն վրայ։

67. ՏԱՍԸ ցեղը բաժնուելէն ետքը, Աստուած շատ մարգարէներ խրկեց՝ ճշմարիտ հաւատացեալները մխիթարելու ու մեղաւորները իրենց չարագործութիւններէն դարձընելու համար։

67. Աստուած իր կամքը ի՞նչպէս կը յայտնէր Իսրայէլացւոց։

68. Մարգարէ կըսուին ընդհանրապէս անոնք, զորոնք Աստուած ներսուանց կը շարժէր Հոգւով սրբով, ու կը գիտցընէր անոնց ծածուկ խորհուրդներ, ու շատ տարիէն ետքը ըլլալու բաները։ Անոնց բերնովը կը ծանուցանէր նաեւ ժողովրդեան իրեն կամքը։ Ինչպէս են Մովսէս, Սամուէլ, Դաւիթ, Սողոմոն և ուրիշ շատերը։ Բայց մասնաւորապէս մարգարէ կըսուին ճգնաւորի պէս ապրողները. որոնք մեծ պատիւ ունէին ժողովրդեան առջեւ իրենց աղքատութեանը ու ամեն օրուան ծոմապահութեանը համար, մաղեղէն կամ կաշիէ հագուստ և ապաշխարողի առանձնական կեանք ունենալնուն համար։ Անոնք իրենց կեանքը կանցընէին աղօթքով, Աստուծոյ պատուիրանքները մտածելով, ու ժողովրդեան քարոզելով։ Անոնց մէջը երեւելիներն էին Եղիա մարգարէն ու Եղիսէն. երկուքն ալ Իսրայէլեան թագաւորութեան մէջն էին, և անոնց հոն ըլլալնին խիստ հարկաւոր էր։

69. Եղիա իրեք տարի ու կէս անձրեւ գալը արգիլեց Աքաաբ թագաւոր պատժելու համար, որ կռապաշտութիւն կընէր։ Եւ ժողովրդեան առջեւ կուռքերուն սեւերես քահանաները խայտառակելու համար երկնքէն կրակ իջեցուց՝ Աստուծոյ մատու-

68. Ի՞նչ տեսակ մարդիկ էն մարգարէները։
69. Եղիա մարգարէին վրայ ի՞նչ երեւելի գործք կը պատմուի։

ցանելու իր պատրաստած զոհին վրայ։ Ողջընցուց մէկ մեռած տղայ մը, ուրիշ շատ հրաշքներ ալ ըրաւ։ Ետքը կրակէ կառքով երկինք վերցաւ, ու դեռ ողջ է Ենովքին պէս։

70. Եղիային տեղն անցաւ Եղիսէ մարգարէն իրեն աշկերտը։ Աս ալ շատ ու մեծ մեծ հրաշքներ ըրաւ, անանկ որ անհաւատ թագաւորներն ալ իրեն պատիւ կընէին։ Մեռնելէն ետքն ալ մէկ մեռել մը ողջընցուց, մեռելը թաղելու ատենը գերեզմանին մէջ իրեն ոսկորներուն դպչելով։ Բայց աս սուրբ մարգարէները խիստ շատ անգամ անարգուեցան ու արհամարհուեցան իշխաններէն ու թագաւորներէն, անոնց չարագործութիւնները յանդիմանելնուն համար։ Աս մարգարէներէն մէկ քանին ալ անգթութեամբ սպաննեցին։

71. Սուտ մարգարէներ ալ ելան Իսրայէլացւոց մէջը, կամ խաբեբաներ, որ կը խաբէին զմարդիկ ըսելով թէ զիրենք Աստուած խրկեր է. ու ասանկով իշխաններուն և ժողովրդեան հաճոյքը՝ անոնց ուզած բաները կը քարոզէին երեսպաշտութիւն ընելով, ու կը ջանային սուտ հանելու ճշմարիտ մարգարէներուն ըսածները։ Բայց որպէս զի յայտնի ըլլայ թէ Աստուած

70. Եղիսէին ըրած գլխաւոր գործքերը որո՞նք են։

71. Մարգարէներուն ամէնքն ալ աղէկ Աստուծոյ հաճոյ մարդի՞կ էին։

որու հետ խօսեր է ու իրեն կամքը յայտներ է, ճշմարիտ մարգարէութիւնները գրեցին ու ամենայն զգուշութեամբ պահեցին։

ԴԱՍ Ի

Մարգարէութիւններուն վրայ։

72. ՏԱՍ մարգարէներուն գրքերը կան, ու իրենց անուամբը կը կոչուին Եսայի, Երեմիա, Եզեկիէլ, Դանիէլ, և ուրիշներ ալ՝ որ փոքր (պզտիկ) մարգարէ կըսուին գրուածքնին կարճ ըլլալուն համար։ Աս գրքերուն մէջ գրած են անոնց խօսածները ժողովրդեան առջին՝ յանդիմանելու համար անոնց չարագործութիւնները, յորդորելով որ ապաշխարեն. կուռքերը թողուն ու դառնան առ Աստուած։ Անոնց սրտին մէջ կուռք չի պաշտելու աւելի վախ մը ձգելու համար շատ անգամ կուռք պաշտելը շնութեան կը նմանցընէին, ու Հրէից ժողովարանն ալ կը նմանցընէին՝ իրեն էրկանը անհաւատարիմ կնկան մը՝ որ օտարին հետ կապրի։ Աս յորդորմունքներուն ու յանդիմանութիւններուն հետ ետքի ատենները ըլլալիքներն ալ կըսէին. որոնք են բուն մարգարէութիւն ըսածնիս։

73. Մարգարէացան թէ Սամարիայի

72. Մարգարէներուն գրուածքները կա՞ն ինչուան հիմայ. և գրածնին ի՞նչ բանի վրայ է։

73. Մարգարէները երկրիս վրայ կատարուելու ի՞նչ բաները մարգարէացան։

Թագաւորութիւնը պիտի կործանի, ու Իսրայէլացիները գերի պիտի ըլլան, ու ալ պիտի չազատին. միայն ոմանք Յուդայի ազգին հետը պիտի ազատին, ու մէկ գլուխ մը պիտի ունենան: Յուդայի Թագաւորութիւնն ալ պիտի կործանի Բաբելացւոց Թագաւորին ձեռքով. տաճարն ալ՝ Երուսաղէմ քաղաքն ալ պիտի այրի ու կործանի. ժողովուրդն ալ գերի իյնայ: Եւ թէ Բաբելոն քաղաքն ալ պիտի գերի ընեն Մարք ու Պարսիկները Կիւրոս Թագաւորին իշխանութեամբը: Եւ եօթանասուն տարի գերի ըլլալէն ետքը՝ Հրեայք պիտի ազատին. տաճարը՝ Երուսաղէմ քաղաքն ալ պիտի նորէն շինուի, ու ատեն մը ժողովուրդը իրեն ժառանգութիւնը վայելէ պիտի. և սոսկալի հալածանք մըն ալ քաշելէն ետքը՝ պիտի ազատի իրեն թշնամիներէն, և ունենայ պիտի շատ մեծ փառք մը:

74. Աս մարգարէութիւններուն միջի խօսքերը մարմնաւոր բարիք կերևնան. բայց կան շատ հոգևորական բարիք ալ, ու հանդերձեալ կենաց աւետիք: Գերութենէն ազատուելուն վրայ խօսելով, կըյայտնէին նաև Մեսիային գալստեանը կերպը, իրեն չարչարանքը, Թագաւորութիւնը, և հեթանոսաց դարձը: Ըսին ալ թէ Աս-

74. Աս երկրաւոր ըլլալիքներն որ կը մարգարէանային, խօսքերնուն տակը կիմացուէր ուրիշ հոգևորական խորհուրդ մը:

տուած մէկ նոր ուխտ կամ խոստմունք մըն ալ պիտի ընէ իրեն ժողովրդեանը հետ, առջի ըրած խոստմունքէն գերազանց, ինքը պիտի տպաւորէ անոնց սրտին մէջ. պիտի սորվեցընէ՝ ու տայ Հոգին սուրբը ամեն մարդու, ու մարգարէութեան պարգեն ալ պիտի տայ: Ու իրեն ծառան, այսինքն՝ Մեսիան աշխարհքիս մեղքերը պիտի սրբէ. ու ամենևին յանցանք մը չունենալով՝ պիտի անարգուի ինչպէս մէկ անպիտան մարդ մը, ու ինչպէս անմեղ գառն պիտի սպաննուի ուրիշներուն փրկութեանը համար: Մեսիան Դաւթի որդին՝ հեթանոսներուն լոյսն է, որոնք Երուսաղէմ պիտի գան Աստուծոյ երկիրպագանելու համար: Եւ թէ երկրորդ տաճարին փառքը՝ առջի տաճարին փառքէն շատ մեծ պիտի ըլլայ: Անանկ որ՝ Աստուծոյ ժողովրդեան երանութիւնը տեսնուած ու լսուած ու մարդու մտքէն անցած բաներէն շատ վեր պիտի ըլլայ: Մարգարէացան ալ Փրկչին ծննդեանը, կենացը, մահուանը վրայ մասնաւոր գիտնալու բաներով:

75. Աս ամեն մարգարէութիւնները բաց գրած չեն. վասն զի հոգևորական մարգարէութիւնները խառնուած են ժամանակաւոր բարիներու համար եղած մարգարէութեանցը հետ, որովհետև անոնք մէկ օրի-

75. Հանդերձեալ կենաց և Մեսիային վրայ եղած մարգարէութիւնները խիստ յայտնի գրուած են:

նակ մըն էին մէկալներուն, ու օրինակի պէս ալ մութ կերպով զուրցուած են. այսպէս ալ Մեսիային թէ խոնարհութիւններն ու չարչարանքները, ու թէ իրեն իշխանութիւնը, փառքը իրարու խառնած գրած են։

ԴԱՍ ԻԱ.

Բաբելոնի գերութեանը վրայ։

76. ԱՍՏՈՒԱԾ շատ ատեն Իսրայէլեան թագաւորներուն ու իրենց ժողովրդեան չարագործութիւններուն համբերելէն ետքը ու իրեն ծառայից բերնով ապաշխարութիւն քարոզելէն, ու շատ անգամ ալ պատժելէն ետքը, երբոր տեսաւ որ չեն դառնար, ցըցուց իրեն արդար բարկութիւնը, մատնելով թշնամիներուն ձեռքը։ Սամարիան առին, թագաւորութիւնը կործանեցին, գերի ըրին ժողովուրդը, ու հեռու քաղաքներ ցիր ու ցան բաժնեցին։ Անոնց տեղը Ասորուց թագաւորը շատ օտար մարդիկ խրկեց, որ հոն բնակեցան ու Սամարացիք ըսուեցան։

77. Յուդայի թագաւորութիւնը Իսրայէ-

76. Սամարիայի վրայ եղած մարգարէութիւնը ի՞նչպէս կատարուեցաւ։

77. Յուդայի թագաւորութեան Բաբելոն գերուելու մարգարէութիւնը ի՞նչպէս կատարուեցաւ։

լի թագաւորութեան գերուելէն ետքը դեռ մնաց մէկ դար մը, այսինքն հարիւր տարիի չափ ալ։ Բայց աս սոսկալի օրինակը ամենևին իրենց մէկ խրատ մը չեղաւ։ Աստուած ասոնք ալ Նաբուգոդոնոսոր Բաբելացւոց թագաւորին ձեռքը մատնեց. եկաւ Նաբուգոդոնոսոր կործանեց Երուսաղէմ քաղաքը, այրեց տաճարը, առաւ սրբազան ամանները, գերի տարաւ ժողովուրդը. անանկ որ բոլոր երկիրը անապատ դարձաւ։ Բայց կրօնը կամ Աստուածպաշտութիւնը չի պակսեցաւ, թէ և տաճարը փլուցին ու զոհերը դադրեցան։ Վասն զի Յուդայի ցեղը կամ Հրեաները, Մովսէսի օրէնքները ու իրենց հայրենական աւանդութիւնները պահեցին Բաբելոնի մէջը, ուր տեղ որ կռապաշտութիւնը ու ամեն կերպ չարագործութիւնները տիրած էին։ Աս Բաբելոն մեծ քաղաքը՝ որ աւելորդապաշտութեամբ, կախարդութեամբ, ու գարշելի համարձակութեամբ լեցուն էր, օրինակ էր ապականեալ աշխարհքի ու չար ընկերաց, որ աս աշխարհքիս մէջ զօրաւոր ըլլալով, Աստուծոյ շատ ծառաները կը հալածեն ու կը նեղեն։

78. Նաբուգոդոնոսոր խիստ մեծ թագաւոր էր ան ատենին մէջ, հպարտ ու անգութ. շինեց մէկ սարսափելի մեծ արձան մը, ու հրամայեց որ ամենքն ալ պաշ-

78. Նաբուգոդոնոսոր ի՞նչպիսի թագաւոր էր, և Հրէից վրայ ի՞նչ համարմունք ունեցաւ։

տեն ։ Հրեաներուն մէջէն իրեք երեւելի տղաք քաջութեամբ չհնազանդեցան Թագաւորին հրամանացը. ինքն ալ վառած փռան մէջ ձգել տուաւ զանոնք. բայց չերեցան ամենեւին, ու կրակին մէջը Աստուծոյ փառք ու գոհութիւն տուին։ Աս հրաշքէն Թագաւորը սարսափելով հրամայեց իրեն ամեն ժողովրդեան, որ զԱստուած պաշտեն։ Ուրիշ պատճառներ ալ եղան, որ աս Թագաւորը ու իրեն յաջորդները զարմանալով Դանիէլ մարգարէին իմաստութեանը վրայ, եւ Դանիէլ մարգարէն պահելու համար Աստուծոյ ըրած հրաշքները տեսնելով, վկայեցին թէ կայ ճշմարիտ Աստուած մը։ Ասանկով անհաւատները սկըսան զԱստուած ճանչնալ։

79. Դանիէլ մարգարէն Յուդայի Թագաւորներուն ցեղէն էր, ու գերի եղած էր մէկալ Հրեաներուն հետ. ու Բաբելոն Թագաւորական գործքերու ու կառավարութեան մէջ էր, որ Թագաւորը դրեր էր իրեն արժանաւորութեանը համար։ Անիկա սուրբ ու անարատ կեանք ունեցաւ. Աստուած ալ յայտնեց իրեն շատ ծածուկ խորհրդաւոր բաներ, որոնք ետքի ատենները պիտի ըլլային։ Մարգարէացաւ Կայսերաց յաջորդութիւնը մինչեւ Մեսիային գալու ատենը. որուն գալու ատենն ալ յայտնեց. եւ թէ պիտի սպաննուի իրեն ժողովրդե-

79. Ո՞վ էր Դանիէլ մարգարէն եւ ի՞նչ բաներ մարգարէացաւ։

նէն, ան ատենը Երուսաղէմն ալ պիտի կործանի, ու Հրեաները պիտի ցիր ու ցան ըլլան, ու կորսունցընեն իրենց Թագաւորութիւնը։

ԴԱՍ ԻԲ

Հրեաներուն գերութենէ ազատելուն վրայ։

80. ՀՐԵԱՆԵՐԸ եօթանասուն տարի գերի ըլլալէն ետքը, Կիւրոս Պարսից Թագաւորը առաւ Բաբելոն քաղաքը. զՀրեաները գերութենէն ազատեց, ու թողուց որ երթան, իրենց Երուսաղէմ քաղաքը ու տաճարը շինեն։ Անոնք ալ դարձան գնացին իրենց երկիրը. Զօրաբաբէլ առաջնորդ կեցաւ իրենց, վասն զի Յուդայի ազգին մէջ ինքը մեծ իշխան էր։ Եզր քահանան ալ որ Աստուծոյ օրէնքները աղէկ գիտէր, սորվեցուց ժողովրդեանը մեկնելով սուրբ գիրքը։ Սամարացիները ու ուրիշ թշնամիները Աստուծոյ ժողովրդեանը դէմ կայնելով, սուրբ քաղաքին շինելը ուշացընել տուին։ Աս Սամարացիները ան մարդիկներն են, որ Ասորիներուն Թագաւորը խրկեց Սամարիա քաղաքը Իսրայէլացւոց տեղը։ Անոնք կուզէին ճշմարիտ Աստուածը պաշտել, բայց իրենց հայրենական կուռքերն ալ չէին թողուր։ Հրեաները շատ դժուարու-

80. Հրեաները երբ դարձան Բաբելոնէն Երուսաղէմը շինելու եւ ինչպէս կրցան առաջ տանիլ։

թեամբ շինեցին Երուսաղէմ քաղաքը, ու Նեեմին ալ քաղաքին պատերը շինեց. ասով երկիրը խաղաղութիւն գտաւ, ու սկըսան վարուցան ընել: Հրեաները Պարսից Թագաւորութեան տակ խաղաղութեան մէջ մնացին, ու աստուածպաշտութեան կրօնը պահեցին:

81. Աս ատենէն ետքը նոր մարգարէներ չեղան. վասն զի առջի մարգարէութիւնները՝ որ օր օրուան վրայ կը կատարուէին՝ անոնք իրենց բաւական եղան աստուածպաշտութեամբ ապրելու: Անկէ ետև ալ անհաւատարիմ չեղան Աստուծոյ, կուռքեր չի պաշտեցին, զորոնք առաջ խենթի պէս պաշտել կուզէին: Մանաւանդ անոր դէմ ուրիշ անհաւատներուն ալ ճշմարիտ Աստուածը ճանչնալու պատճառ ըլլալ սկըսան. մասնաւորապէս ան քաղաքներուն մէջ, ուր որ հեթանոսներուն հետ խառն կը բնակէին: Իրենց աստուածպաշտութեան կրօնը շատ տեղ ճանչցուեցաւ. ու շատ հեթանոսաց իմաստունները իմացան, ու եւելօք կը զարմանային ու կը փափաքէին անոնց օրէնքները սորվելու:

82. Յունաց ազգէն Մեծն Աղէքսանդր Մակեդոնացւոց Թագաւորը, ինչպէս որ

81. Հրեաները Բաբելոնի գերութենէն դառնալէն ետքը ունեցա՞ն ուրիշ նոր մարգարէներ և իրենք ի՞նչ տեսակ վարմունք ունեցան:

82. Երբ Մեծն Աղէքսանդր եկաւ տիրեց բոլոր Ասիոյ, Հրէից վիճակն ինչպէս եղաւ:

Դանիէլ մարգարէացեր էր, թէպէտ կործանեց Պարսից Թագաւորութիւնը, բայց Հրեաներուն ամենեւին չի դպաւ: Բայց իրեն Թագաւորութիւնը ինկաւ իրեն իրեք զօրապետացը ձեռքը. ասոնցմէ եղան Պտղոմեանքը՝ Թագաւոր Եգիպտացւոց, որոնց Թագաւորական քաղաքը Աղեքսանդրիա էր. Սելեւկիացիք, Թագաւոր Ասորիներուն, ասոնց ալ Թագաւորական քաղաքն էր Անտիոք: Երբոր ասոնք պատերազմ կընէին, ու երկիրներ ու քաղաքներ իրարու ձեռքէ կառնէին, Հրեաներուն շատ նեղութիւն կուտային: Աս պատճառիս համար Հրեաներն ալ քիչ քիչ ցրուեցան, ու բոլոր Մակեդոնիայի ու Յունաստանի Թագաւորութեանց մէջ ասդիս անդին սկսան բնակիլ, ու ճշմարիտ Աստուծոյն ճանաչումն ալ անոնցմէ սկսաւ հեթանոսաց մէջ տարածուիլ: Աստուած կամեցաւ Հրեաներուն ցրուիլը, որ աստուածային ճանաչումը մտնայ աշխարհքիս մէջ:

ԴԱՍ ԻԳ.

Անտիոքոսի հալածմանը ու Մակաբայեցւոց վրայ:

83. ԱՆՏԻՈՔՈՍ Ասորւոց երեւելի Թագաւորը ուզեց բռնութեամբ դարձընել Հրեաները, ու Հոռոմներուն կռապաշտութիւնը

83. Անտիոքոս Ասորւոց Թագաւորը ի՞նչ տեսակ հալածմունք հանեց Հրէից դէմ:

ու գարշելի սովորութիւնները անոնց ալ ընդունել տալ, որպէս զի բոլորովին թողուն իրենց օրէնքները ու աստուածպաշտութիւնը։ Առաւ Երուսաղէմ քաղաքը, պղծեց տաճարը, ու զոհերը դադրեցուց, Հրեաներուն շատն ալ սպաննեց, որոնք սիրով յանձն առին իրենց կեանքը կորսնցնել, քան թէ աստուածային օրէնքներուն դէմ ընել։ Ասոնց մէջէն անուանի են իրենց միաբանութեանը և սոսկալի քաշած տանջանքներուն համար եօթն եղբարք որ մարտիրոս եղան իրենց Շամունէ մօրը հետ։ Այս աստուածասէր կինը աքանչելի կերպով սիրտ կուտար՝ կը յորդորէր իր տղաքը երանելի յարութեան յուսով, որ համբերեն տանջանքներուն ու մեռնին Աստուծոյ օրէնքները պահելու համար։ Ինչուան որ ամէնքն ալ իր աչքին առջև մէկիկ մէկիկ մարտիրոսացան, ետքը ինքն ալ անոնց ետևէն։

84. Յուդա Մակաբէ ու իրեն եղբայրները պատերազմի ելան, պաշտպանելու համար իրենց ազատութիւնը ու հաւատքը. որովհետև ան ատենը ժողովրդեան մէջն ալ աստուածպաշտութեան սէրը տարածուած էր։ Իրենց մէջէն աւելի նախանձաւորները եկան միաբանեցան Մակաբայեցւոց հետ. որոնք թէպէտ քիչուոր էին, բայց Աստուծոյ օգնականութեամբ յաղթող ե-

84. Ո՞վ ազատեց զՀրեաները Անտիոքոսին անողորմ հալածանքէն։

ղան։ Առին Երուսաղէմ քաղաքը, տաճարը մաքրեցին, զոհեր սկսան ընել և բոլորովին ազատեցին ժողովուրդը անհաւատներուն ծառայութենէն։

85. Շմաւոն՝ որ Յուդա Մակաբէին եղբայրն էր, գլուխ կեցաւ ժողովրդեանը ու մեծ Քահանայապետ անուանեցաւ, որովհետև ինքը քահանայական ցեղէ էր՝ Ահարոնին յաջորդներէն առաջ եկած. Թագաւորական անկախ իշխանութիւն ալ սկսաւ գործածել ան յուսով որ՝ պիտի գայ հաւատարիմ Մարգարէն, այսինքն Յիսուս Քրիստոս որդին Դաւթի ու պիտի իշխէ ամենուն վրայ։

Շմաւոնի որդիքը՝ իրեն յաջորդեցին ու թագաւոր ըսուեցան, բայց շատ ատեն չի քշեց անոնց թագաւորութիւնը. վասն զի Հռոմայեցիները որ աշխարհքիս մեծ մասին տիրեր էին, արևելքի ալ տիրեցին Պոմպէոս զօրապետին ձեռքով. ու Ասորիներուն, Հրեաներուն թագաւորութիւնը բոլորովին ջնջեցին։ Բայց Հերովդէս վարպետութեամբ մը ձեռք ձգեց Հրէաստանի թագաւորութիւնը Յուլիոս կայսեր, ետքն ալ Օգոստոս կայսեր ձեռքով։

86. Այս Հերովդէս օտար ազգէ էր, բայց

85. Մակաբայեցիք երբոր ազատութիւնին ձեռք ձգեցին, ո՞վ եղաւ իրենց քահանայապետ և թագաւոր։

86. Ի՞նչ տեսակ մարդ էր Հերովդէս Հրէից թագաւորը։

հրէական կրօնը ունէր, թէպէտ սրտանց չէր հաւատար. վասն զի չար անօրէն մարդ մըն էր, ամենևին օրէնք մը պահել չէր ուզեր, միայն իրեն հպարտութեան ու քաղաքավարական կեղծաւորութեանը նուէր էր, անգութ էր և թշնամի մարդկութեան, այնպէս որ ինչուան իրեն կինն, ու իրեն տղոցը մէջէն շատն ալ սպաննեց։

ԴԱՍ ԻԴ

Աշխարհքիս որպիսութեանը վրայ, Մեսիային գալը մօտեցած ատեն։

87. ԿՌԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ միշտ տիրեր էր բոլոր աշխարհքիս մէջ, բայց Յունաստան փիլիսոփաներով լեցուած ըլլալով սկսեր էին իրենց առջի հաւատքը կամ կռապաշտութիւնը ոչնչացընելու և սուտ հանելու. իմացեր էին ան առասպել պատմութիւններուն անյարմարութիւնները, որոնք հեթանոսներուն հաւատքին հիմն էր, որովհետև իրենց բանաստեղծները այնպիսի խենթ ու մենթ պատմութիւններով կը զբաղեցընէին ժողովուրդը։ Փիլիսոփաները կը ճանչնային թէ աշխարհքս կը կառավարէ մէկ Աստուած մը, չէ ան աստուածները՝ ինչ որ ժողովուրդը կը պաշտէ. բայց չէին համարձակեր յայտնի խօսիլ ու շտկէ շիտակ ալ չէին հասկըցնէր՝ իրենց սովորական հաւատքին դէմ՝ չընելու համար. որովհետև իրենք կը սեպէին ան աստուածները մէկ մարդկային գիւտ մը կամ շինծու բան մը՝ որոնցմով կը զբաղէին մարդիկ։ Եւ այսպէս դրսուանց ժողովրդեանը հետ կընդունէին ու կը պահէին կռապաշտութեան արարողութիւնները. իսկ սրտանց յուսահատելով թէ ճշմարիտը չեն կրնար գտնալ՝ ինչպէս որ պէտք է գտնալ, անոր համար իրենց կիրքերուն ու խայտառակ մեղքերու գերի եղեր էին։ Ճշմարիտ Աստուածը միայն Հրեաները կը պաշտէին։

87. Քրիստոսի աշխարհք գալու ժամանակները՝ աշխարհքիս իմաստուններն ինչ մտքի վրայ էին։

88. Սամարացիները թողուցեր էին կուռքերը, ու կը պարծենային թէ Աստուծոյ կը ծառայեն. բայց մահուչափ ատելութեամբ Հրեաներէն զատուած էին. միայն Մովսէսի գրքերը կընդունէին, ու մէկալ մարգարէները կանարգէին. ու կը պնդէին թէ աստուածպաշտութիւնը Գարիզին լեռանը վրայ պիտի ըլլայ, ուր որ իրենք մէկ տաճար մը շիներ էին։ Հրեաներուն մէջ ալ աստուածպաշտութեան կրօնը թուլցեր էր, ու երկու աղանդ բաժնուեր էին՝ Փարիսեցիներ ու Սադուկեցիներ։ Սադուկեցիները ոչ յարութեան կը հաւատային, ոչ հոգւոյ անմահութեան, ոչ հոգի կընդունէին, ոչ ալ հրեշտակ. Աստուած ալ մարմնաւոր է

88. Սամարացի, Փարիսեցի և Սադուկեցի անուններով ինչ տեսակ Հրեաներ կիմացուէին։

կըսէին։ Քահանայից, իշխաններուն ու ժողովրդեան մեծ մասը սա անխելք վարդապետութեանը կը հետեւէին։ Փարիսեցիները կընդունէին ճշմարիտ վարդապետութիւնը, կը հաւատային հոգեւորական բաներուն, մեռելոց յարութեան, հանդերձեալ կենաց. ճիշդ օրէնքները կը պահէին ինչուան նաքի կէտը։ Բայց շատ աւելորդապաշտութեան բաներ խառներ էին՝ որ չէր վայլեր Աստուածպաշտութեան կրօնին. շատ անգամ՝ ալ Աստուծոյ պատուիրանքները զանց կառնէին, իրենց մարդկային աւանդութիւնները պահելու համար։ Եւ որովհետեւ մէկ մեծ իշխանական պատիւ մը ունէին ժողովրդեան առջեւը, դրսուանց ալ մեծ բարեպաշտութիւն կը ցուցընէին կեղծաւորութեամբ. որովհետեւ սրտերնին ագահութեամբ, ունայնասիրութեամբ, ու ամեն մոլութիւններով լեցուած էր։

ԴԱՍ ԻԵ

Հրեաները ի՞նչ յոյս ունէին Մեսիային վրայ։

89. ՀՐԵԱՆԵՐԸ հպարտութեամբ կը պարծենային որ Աբրահամ նահապետին որդիքն են. մտքերնին դրեր էին թէ իրենք ընութեամբ սուրբ են, ու ամեն ազգերու հրամայիլը իրենց կիյնայ։ Անոր համար ամեն

89. Հրեաները իրենց ազգին վրայ և Մեսիային գալստեանը վրայ ի՞նչ կարծիք ունէին։

ազգերը կանարգէին, անխծած ու պիղծ կը սեպէին։ Եւ իրենց խիստ դժուար էր Հռոմայեցւոց հնազանդիլը, ու անոնց գերի եղած Հերովդեսին. միշտ առիթ կը փնտռէին ապստամբելու. օրէ օր կը սպասէին Մեսիային գալստեանը, որ զիրենք ազատէ Հռոմայեցւոց ձեռքէն. վասն զի մտքերնին դրած էին որ Մեսիան աշխարհքիս թագաւորներուն պէս է, բայց խիստ կտրիճ պատերազմող և Դաւիթ մարգարէէն ալ աւելի յաղթող, ու Սողոմոնէն աւելի երջանիկ. մարգարէութիւններուն մէջ ինչ որ գրած է Մեսիային փառացը վրայ մարմնաւոր օրինակներով, անոնք ամենքը մարմնաւոր կերպով կը հասկընային։ Բայց սանկ հասկցողներն էին մարմնասէր Հրեաները։

90. Միջերնին կային քիչ թուով հոգեւսէր ու բարեպաշտ Հրեաներ ալ, որ հաւատքով կընդունէին մարգարէներուն ըսածը. կը ճանչնային թէ Աստուծոյ խոստմունքները մէկ գերագոյն մտքով մը ըսուած են։ Եւ թէ պէտք է որ Քրիստոս իրենց շնորհէ աշխարհքիս փոփոխական բարիքէն վեր աւելի գերագոյն բարիներ. թէ Քրիստոս պիտի գայ մասնաւորապէս մեղքերը ջնջելու, սուրբ ընելու համար. և թէ մէկ Նոր ուխտ կամ խոստմունք մը պիտի ընէ առջինէն շատ աւելի կատարեալ, ու սրտերուն մէջը պիտի տպաւորէ և պիտի օգնէ

90. Կը գտնուէի՞ն արդեօք Քրիստոսի հոգեւոր իշխանութիւնը մտածող Հրեաներ ալ։

իրենց՝ որ պահեն օրէնքները․ ու օրինաց նմանութեամբ ու օրինակաւ ցուցըցածները պիտի ճշմարտութեամբ կատարէ իր հանդերձեալ կենաց թագաւորութեամբը իշխելով ամենուն վրայ։ Եւ թէ ամեն ազգերուն պիտի ճանչցընէ ճշմարիտ Աստուածը։

91. Բարեպաշտ Հրեաներուն ալ, մարմնասէր Հրեաներուն ալ, Սամարացիներուն ալ յայտնի յոյսերնին ան էր, թէ Քրիստոսին գալու ատենը հասած է։ Ամեն մարգարէութիւնները կատարուեցան․ թագաւորական իշխանութիւնը, որ մինչուան Մեսիային գալու ատենը պիտի մնար Յուդային ցեղին մէջ, ինչպէս որ Յակոբ նահապետը մարգարէացեր էր, անցաւ օտարազգի Հերովդեսին ձեռքը․ ու օրէ օր օրէնքն ալ կը թուլնար ու կոչընչանար։ Դանիէլ մարգարէին ըսած տարիներն ալ Մեսիային գալու օրերուն համար, լմննալու վրայ էին։

91. Հերովդէսի թագաւորութեան ատենը Մեսիային գալու ժամանակին վրայ ինչ կարծիք ունէին Հրեաները։

ԴԱՍ ԻԶ

Յիսուսի ծննդեանը վրայ։

92. Այն ատենը որ Հերովդէս Հրէաստան, ու Օգոստոս կայսրը Հռոմ կը թագաւորէին, Հրեաներուն մէջը Մարիամ անունով մէկ աղջիկ մը կար, որ պսակուած էր Յովսէփ անունով մէկ սուրբ մարդու մը հետ։ Աս սուրբ օրիորդը իրեն կուսութիւնը Աստուծոյ նուիրեր ու պահեր էր։ Երկուքն ալ Մարիամ ու Յովսէփ Յուդայի ազգէն ու Դաւթի ցեղէն էին․ Յովսէփ հիւսն (տիւրկէր) էր․ երկուքն ալ աղքատիկ էին, ու իրենց բնակութեան քաղաքն էր Գալիլեայի գաւառին մէջ Նազարէթ պզտիկ քաղաքը։ Աստուած խրկեց Գաբրիէլ հրեշտակապետը որ աւետիս տայ Մարիամու կուսին, թէ Աստուծոյ մայր պիտի ըլլայ․ Որդի մը, ըսաւ, պիտի ունենաս, անունը Յիսուս դիր, մեծ պիտի ըլլայ ինքը, ու որդի Աստուծոյ․ տէրն Աստուած պիտի տայ անոր իրեն հօրը Դաւթին աթոռը, ու պիտի թագաւորէ յաւիտեան Յակոբայ տանը մէջ։ Մարիամ, զարմացած մտիկ կընէր․ բայց երբոր լսեց հրեշտակէն՝ թէ ինքը կոյս պիտի մնայ, ու Հոգւով սրբով ու ամենակարող Աստուծոյ հրաշքովը

92. Աստուածածնին մայրութիւնը ինչ կերպով սկսաւ։

մայր Աստուծոյ պիտի ըլլայ, յանձն առաւ։ Ան ատենը մէկէն 'ի մէկ կատարուեցաւ իրեն արգանդին մէջ ան խորհուրդը, որուն համար Աստուծմէ ընտրուած էր կոյսն Մարիամ՝ շնորհքով լեցուած իրեն յղութենէն ինչուան ան օրը։ Մարիամ յղացաւ ան սուրբ Որդին՝ որ Աստուած էր, ու մեզի պէս մարդ եղաւ. ասով միայն մեզմէ կը զանազանէր, որ ինքը մարդկային բնութեամբ ալ սուրբ էր, ու չէր կրնար մեղանչել։

93. Ծնաւ Հրէաստանին Բեթղեհէմ պզտիկ քաղաքին մէջ ուր որ Դաւիթ մարգարէն ալ ծներ էր. մարգարէներն ալ ըսեր էին թէ հոն պիտի ծնանի։ Սուրբն Յովսէփ ու Մարիամ կոյսը եկան Բեթղեհէմ՝ Օգոստոս կայսեր հանած հրամանին համար, որ կապսպրէր ամեն մարդու իրեն անունը գրել տալ իրեն ծնած քաղաքին մէջ, բայց չի գտան հոն բնակելու իջեւան (խօնախ) մը. ուստի պէտք եղաւ որ երթան նստին այրի (մաղարայ) մը պէս տեղ՝ որ ախոռ էր. հոն ծնաւ իրեն Որդին, ու ծնանելէն ետքն ալ կոյս մնաց, ինչպէս որ առաջ ալ կոյս էր. ետքը լաթով մը փաթթեց պլլեց Որդին, ու դրաւ մսուրին (եէմլիկ) մէջ։ Ան գիշերը հովիւները եկան այցելութիւն ըրին. որոնց հրեշտակները աւետիս տուեր էին, թէ Փրկիչը ծնաւ Բեթղեհէմ քաղաքը։

93. Ո՞ւր ծնաւ Յիսուս և ինչ կերպով։

ԴԱՍ ԻԷ

Յիսուսի տղայութեանը վրայ։

94. ՈՐԴԻՆ Աստուծոյ ծնանելէն ետքը ութերորդ օրը թլփատեցաւ ըստ օրինաց. ու կոչեցաւ Յիսուս, ինչպէս որ հրեշտակն ըսեր էր։ Որդին Աստուծոյ աշխարհք եկաւ իրեն ժողովուրդը մեղքերնէն փրկելու համար. ան պատճառաւ անունն ալ Յիսուս դնել տուաւ, որ Փրկիչ կը նշանակէ։ Երբոր քառսուն օրուան եղաւ, որ է ըսել քառսունքը լմնցածին պէս, գնաց կոյսն Մարիամ Երուսաղէմ տաճարը, որ կանանց քառսունքէ ելլելուն օրէնքը կատարէ, թէպէտ ինքը պարտական չէր. բայց նաև ներկայացընելու համար Աստուծոյ իրեն միածին ու անդրանիկ Որդին, ինչպէս որ կը պատուիրէր Մովսիսական օրէնքը, անոր համար աս Աստուծոյ պատուիրանքն ալ կատարեց։ Ան ատենը Սիմէոն ծերունին սուրբ մարդը, ու Աննա անունով որբեվարի կին մըն ալ որ մարգարէ էր, վկայեցին թէ Աս տղան Փրկիչն է՝ որ պիտի գար։

95. Հեթանոսներուն միջէն Յիսուսի առ-

94. Ինչ որ օրէնքը կապսպրէր նոր ծնած տղոց համար՝ կատարեցի՞ն Յիսուսի վրայ. և ինչո՞ւ անունը Յիսուս դրին։

95. Քրիստոսի երկրպագութիւն տուող առջի հեթանոսները որո՞նք եղան։

ջի երկրպագութիւն ընողները եղան իրեք Մոգերը։ Պարսիկները մոգ (միւնէճճիմ) կըսէին անոնց, որ կրօնքի գիտութիւններուն աղէկ հմուտ էին։ Մոգերուն արեւելքէն եկած ատեննին՝ մէկ հրաշալի աստղ մը իրենց առաջնորդեց։ Երբոր Բեթղեհէմ հասան, հարցուցին թէ Ո՞ւր է նոր ծնած Հրեաներուն թագաւորը. գտան, ու իրեն երկրպագութիւն ըրին, և ընծաներ տուին ոսկի, խունկ, ու զմուռս (ասըլպէնտ)։

96. Մոգերուն գալուն պատճառաւ Հերովդեսի սիրտը մեծ վախ մը ինկաւ, որ Չըլլայ թէ ատ Նորածին թագաւորը՝ մէկ օր մը առնէ իրեն ձեռքէն թագաւորութիւնը. անոր համար բոլոր Բեթղեհեմի սահմանին մէջ երկու տարուանէ վար գտնուած պզտի տղաքը սպաննել տուաւ. մտածելով որ Յիսուս ալ ան տղոցը հետ մէկ տեղ կը մեռնի։ Սուրբ եկեղեցին կը տօնէ աս անմեղ մանկունքը Յիսուսի համար արիւնին թափած ըլլալնուն։ Հրեշտակը առաջուց իմացուց սրբոյն Յովսեփայ Հերովդեսին չար միտքը։ Ան ալ առաւ Յիսուս ու Աստուածածինը ու զիրենք տարաւ Եգիպտոս։ Հերովդեսին մեռնելէն ետքը նորէն դարձան Եգիպտոսէն ու բնակեցան Նազարէթ. ուր տեղը աճեցաւ ու մեծցաւ Յիսուս զօրութեամբ, իմաստութեամբ, ու

96. Մոգերուն երկրպագութեան ժամանակէն ինչուան Քրիստոսի երեսնամեայ քարոզութիւն սկսիլը ի՞նչ երեւելի դիպուած հանդիպեցաւ։

շնորհքով։ Երբոր տասուերկու տարուան եղաւ Յիսուս, ինչպէս որ ամեն տարի սովորութիւն էր՝ գնաց Երուսաղէմ զատկական տօնին համար իրեն ծնողացը հետ. ան տարին հոն կորսնցուցին Յիսուսը. ու իրեք օրէն ետքը գտան տաճարին մէջը, որ նստեր ռաբբիներուն, վարդապետներուն մէջ, ու անոնց հետ կը վիճաբանէր. ամեն լսողները կը զարմացընէր։ Դարձաւ ետքը Յիսուս ծնողացը հետ Նազարէթ քաղաքը, միշտ հնազանդութեան մէջ ապրեցաւ, ու ամենուն սիրելի էր։ Այսպէս ծածկած մնաց Յիսուս ինչուան երեսուն տարի։ Եւ աս տարիներն անցուց խոնարհութեամբ, աղքատութեամբ ու աշխատութեամբ, մեզի օրինակ ըլլալու համար։

ԴԱՍ ԻԲ

Սուրբ Յովհաննէս Մկրտչին վրայ։

97. ՏԻԲԵՐԻՈՍ կայսեր թագաւորութեանը տասնըհինգերորդ տարին, Պիղատոս պոնտացին Հռոմայեցւոց կողմանէ Հրէաստանի կառավար եղած ատեն, երեւցաւ մէկ մեծ մարգարէ մը՝ Յովհաննէս անունով, որ էր Զաքարիա քահանային ու Եղիսաբեթին որդին. որոնք ազգական էին Աստուածածնին։ Եղիսաբէթ ամուլ ըլլալով հրեշտա-

97. Յովհաննէս Մկրտիչը ե՞րբ և ուսկի՞ց եկաւ և ի՞նչ բան կը քարոզէր։

կին աւետաւօքը հրաշքով ծնաւ զՅովհաննէս Մկրտիչը. որն որ յարգանդի մօրը սրբեցաւ սկզբնական մեղքէն, երբոր Աստուածածին զՅիսուս յղացած ըլլալով, այցելութեան գընաց սրբուհի Եղիսաբեթին: Յովհաննէս Մկրտիչը իրեն կեանքը անցուց անապատը խիստ ճգնութեան մէջ, հին ատենի մարգարէներէն շատ աւելի. իրեն կերակուրը մարախ (չէքիրկէ) ու վայրի մեղր էին, ու իրեն հագուստն ալ ուղտու (տէվէ) կաշիէ էր: Ասիկա անապատէն եկաւ Յորդանան գետին քովերը. ու սկսաւ ամենուն ապաշխարութիւն քարոզել ըսելով թէ Արքայութիւնն երկնից մօտեցեր է: Հրեաները իրենց գերութենէն ետքը ինչուան ան ատենը հինգհարիւր տարուան միջոցի մէջ մարգարէ չէին տեսած. անոր համար մեծ կարօտով կը վազէին որ տեսնեն ու քարոզը լսեն: Ժողովրդեան սկսաւ հասկըցընել, թէ ինքը մարգարէներուն խոստացած Մեսիային կարապետն (խըլավուզ) է: Աս բանս կըսէր՝ Մեսիային գալը մարդիկներուն ծանուցանելու համար, որպէս զի պատրաստուին ընդունելու զինքը: Ապաշխարել ուզողները կը մկրտէր սուրբ Յովհաննէս Յորդանան գետին մէջ. այսինքն ջրոյն մէջ կը խոթէր մարդը բոլոր, ու անանկ կը լուացուէին. ինչպէս որ սովորութիւն ունէին Հրեաները իրենց օրինացմէ սորված՝ պղծութիւններէն սրբուելու համար: Հրեաները զարմանալով իրեն սրբութեանը վրայ, կարծեցին թէ ինքն է Մե-

սիան. բայց ինքը բաց ու յայտնի ըսաւ՝ թէ Ես Մեսիան չեմ. հապա՝ ան պիտի գայ աւելի մեծ զօրութեամբ քան զիս, որուն կօշիկին կապերն քակելու արժանի չեմ. ու Հոգւով սրբով զձեզ պիտի մկրտէ:

98. Իրեն մկրտութիւնը պատրաստութիւն մըն էր Քրիստոսի տեառն մերոյ ետքէն դրած ամենակատարեալ մկրտութեան խորհրդոյն: Յիսուս ալ մկրտուիլ ուզեց սուրբ Յովհաննիսէն Յորդանան գետին մէջ. որ ամեն կերպ բարի օրինակներ տայ մեզի, ու իրեն մկրտուելովը սրբէ ջուրը: Ան ատենը երկինք բացուեցաւ, ու սուրբն Յովհաննէս տեսաւ որ Հոգին սուրբ աղաւնիի կերպարանքով իջաւ Յիսուսի վրայ ու երկընքէն ձայն մը լսեց որ կըսէր. Դու ես իմ սիրելի որդիս՝ որուն հաճեր եմ: Սուրբ Յովհաննէս մեծ մեծ վկայութիւններ տուաւ Յիսուսի վրայ. ըսաւ թէ անչափ շնորհք ունի Յիսուս, ու մենք ամենքս ալ անոր լիութենէն ունինք շնորհքը. վասն զի Մովսէս օրէնքը տուաւ. բայց շնորհքն ու ճշմարտութիւնը միշտ Յիսուսէն կուգայ մեզի: Մէկ մարդ մըն ալ զԱստուած չէ տեսեր, այլ մինակ որդին Աստուծոյ տեսեր է՝ որ 'ի ծոց Հօրն Աստուծոյ է, ու ան է որ զԱստուած մեզի ճանչցընել կուտայ: Անգամ մըն ալ Յիսուսը ցուցընելով ըսաւ. Ահա գառն Աստուծոյ որ աշխարհքիս մեղքերը

98. Յովհաննէս Մկրտչին մկրտութիւնը ինչ կը նշանակէր:

կը վերցունէ. յայտնի ընելու համար թէ հին օրինաց հրամայած Հրէից զոհերը միայն օրինակ էին, չէ թէ ճշմարտապէս մեղաց թողութիւն կըլլար անոնցմով։

ԴԱՍ ԻԹ

Առաքեալներուն կոչմանը վրայ։

99. ՅԻՍՈՒՍ երեսուն տարուան էր երբոր մկրտուեցաւ Յովհաննէս Մկրտչէն։ Ետքը Հոգին սուրբ տարաւ զՅիսուս անապատը. հոն քառասուն օր ծոմ կեցաւ՝ ամենեւին բան մը չի կերաւ չի խմեց. ուզեց ալ որ սատանան կերպ կերպ փորձէ զինքը։ Քիչ մը ատեն անցնելէն ետքը, հարսնիք մը եղաւ Գալիլեայի Կանա անուն քաղաքին մէջ. հրաւիրեցին Յիսուսն ալ իրեն մօրը հետ ու աշակերտներն ալ մէկ տեղ։ Աս աշակերտները սուրբ Յովհաննեսին հետեւողներն էին. որոնցմէ շատոնք եկան Յիսուսի աշակերտ եղան։ Հարսնիքին մէջ գինին պակսեցաւ. Յիսուս վեց թակոյկի մէջ (քիւփ) ջուր լեցնել տալով, ջուրը սքանչելի գինիի դարձուց։ Աս եղաւ Յիսուսի առջի հրաշքը։

100. Յիսուս շատ հրաշքներ ընելով կը քարոզէր աւետարանը, այսինքն՝ բարի աւետիսը երկնից արքայութեան՝ յորդորելով մարդիկներուն որ ապաշխարեն։ Շուտ մը սկսան մարդիկ հետեւիլ Յիսուսի, ըրած հրաշքները տեսնելու և իրեն քարոզութիւնները լսելու համար. չէ թէ միայն Հրեաները, հապա Սամարացիները ու հեթանոսներն ալ. վասն զի իրեն անունը հռչակուեցաւ, ձայնձրնեցաւ ասդիս անդին եղած մօտիկ քաղաքները։ Ան տեղերէն զոմանք Քրիստոս մասնաւոր շնորհքով մը կոչեց՝ ու իրեն աշկերտ առաւ, որ ծառայեն և ուրիշներուն սորվեցընեն. ինչպէս Գեննեսարէթ պզտիկ ծովին եզերքը քալելով, կանչեց չորս ձկնորսներ. Սիմոնը՝ Յովնանու որդին, որուն անունը Պետրոս դրաւ, ու Անդրէաս՝ անոր եղբայրը։ Ետքը Զեբեթէոսին երկու որդիքը, Յակոբոսը ու Յովհաննէսը, ըսելով իրենց. Եկէք ետեւէս, որ զձեզ մարդիկներուն որսորդ ընեմ։ Մէկ հեղ մըն ալ կանչեց մաքսաւոր մը Ղեւի կամ Մատթէոս անունով որ մաքս առնելու նստեր էր։

101. Աշակերտները կը թողուին իրենց ամեն բանը, ու միշտ Յիսուսի հետ կը քալէին. որ ամեն բանը ինչ որ կը խօսէր ժողովրդեան, անոնց կը մեկնէր որ աղէկ հասկընան։ Աշակերտները կը մկրտէին Յիսուսի վարդապետութիւնը ընդունողները ու դարձի եկողները։ Շատ աշկերտներուն միջէն ընտրեց տասուերկուքը, ու ա-

99. Յիսուս ի՞նչպէս սկսաւ քարոզութիւնը, և առջի հրաշքը ո՞րն է։

100. Յիսուս ի՞նչ բան կը քարոզէր, և ունեցա՞ւ իրեն հետեւողներ։

101. Ի՞նչ ընելով մարդիկ կը կոչուէին Քրիստոսի աշակերտ և առաքեալ։

նուննին Առաքեալ դրաւ, այսինքն խըրկուած. վասն զի Աւետարանը քարոզելու պիտի խրկէր զանոնք. որոնց անուններն է Սիմոն Պետրոս, ու Անդրէաս իրեն եղբայրը. Յակոբոս ու Յովհաննէս Զեբեթէոսի որդիքը. Փիլիպպոս, Բարթուղիմէոս, Մատթէոս, Թովմաս, Յակոբոս Ալփէոսին որդին, ու իրեն եղբայրը Յուդա՝ կամ Թադէոս, Սիմոն կանանացի, Յուդա իսկարիովտացի։

102. Պետրոս՝ Առաքեալներուն գլուխն եղաւ Յիսուսին ընտրելովը. վասն զի մէկ օր մը հարցուց Յիսուս իրեն աշակերտներուն, թէ Դուք զիս ի՞նչ կը հաւատաք. Պետրոս ամենուն կողմանէ պատասխանեց. Դու ես Քրիստոս որդի Աստուծոյ կենդանւոյ։ Յիսուս ալ ըսաւ իրեն. Ես ալ կըսեմ քեզի, դու ես վէմ (քար) ու իմ Եկեղեցիս պիտի շինեմ ատ քարին վրայ, որուն դժոխքին բռնութիւնը չի կարենայ պիտի յաղթել. ու ես կուտամ քեզի երկնից արքայութեան բանալին, զոր որ կապես երկրիս վրայ, կապուած ըլլայ երկինքը. ու զոր որ արձըկես երկրի վրայ, արձակուած ըլլայ երկինքը։ Աս խօսքովը Յիսուս գլուխ Եկեղեցւոյ դրաւ Պետրոս առաքեալը և կառավար՝ առջինը ըլլալով թէ պատուով, ու թէ իշխանութեամբ։

102. Ո՞վ եղաւ առաքեալներուն գլուխը և ի՞նչպէս եղաւ։

103. Քրիստոս տէրն մեր տասուերկու Առաքեալները խրկեց, որ երթան քարոզեն միայն Հրեաներուն, ու արգիլեց երթալու Սամարացիներուն ու Հեթանոսներուն. իրենց իշխանութիւն ալ տուաւ որ հիւանդները բժշկեն, մեռելները ողջնցունեն, բորոտները սրբեն, ու սատանաները հալածեն։ Հրամայեց ալ որ ձրի (ճապա) առած բարիքնին ուրիշներուն տալու ատեն ամենևին մարմնաւոր շահ մը չառնեն, հապա ձրի տան. ու ճամբու համար ալ հոգ չընեն պատրաստութիւններ տեսնելու։ Զան ալ իմացուց իրենց, թէ պիտի ատելի ըլլան ու հալածանք քաշեն. բայց սիրտ ալ տուաւ իրենց ըսելով որ Աստուծմէ զատ ուրիշ մէկէ մը չի վախնան։ Ուրիշ եօթանասուներկու աշակերտներ ալ ընտրեց, առաւ. զանոնք ալ առաջուց երկերկու խրկեց իր երթալու տեղերը։ Աշակերտներուն ալ ան խրատները ու ան իշխանութիւնները տըւաւ, ինչ որ իրենց պաշտօնին հարկաւոր էին։

103. Քրիստոս տէրն մեր իր քարոզութեան ժամանակը առաքեալներն ու աշակերտները ո՞ր խրկեց քարոզելու։

ԴԱՍ Լ

Քրիստոսի տեսան մերդ ըրած հրաշքներուն վրայ։

104. ՅԻՍՈՒՍ անհամար հրաշքներ ըրաւ, ցուցնելու համար թէ Աստուած խրկեր է զինքը, ու Աստուծոյ հրամանը կը քարոզէ. բայց աս հրաշքները պարծանքի համար չէր ըներ, կախարդներուն ու խաբեբաներուն պէս վախ ձգելու համար ալ չէր ըներ, ինչպէս են Մովսէս ու Եղիա մարգարէներուն ըրած հրաշքներուն շատը։ Յիսուս հրաշք կընէր մարդիկներուն սիրտը իրեն քաշելու համար, այնպիսի բարիքներ տալով ամենուն, որ քան առողջութիւնը ու կեանքը շատ աւելի կարժեն։ Շատ հիւանդներ բժշկեց պէս պէս հիւանդութիւններէ, տաք հիւանդութենէ (հիւմմա), արիւն պռռթկալէ, ջրգողութենէ (սըսխա), անդամալուծութենէ (քէօթրիւմ), լուսնոտութենէ (թութարըք)։ Մէկ վայրկենի մէջ կը բժշկէր միայն մէկ խօսք մը ըսելով. շատ անգամ ալ չի տեսած հիւանդները՝ միայն հագուստին դպչողը կը բժշկէր։ Ուսկից որ կանցնէր, հիւանդները կը բերէին, ու կը շարէին ճամբաներուն վրայ, քաղաքներուն հրապարակները (մէյտան)։ Շատ անգամ

104. Յիսուս ի՞նչ մտքով և ի՞նչ տեսակ հրաշքներ կընէր մարդկանց վրայ։

ալ ուր որ ինքը նստած էր, ան տներուն չորս դին կը շարուէին, չէին թողուր որ քիչ մը հանգչի, կերակուր ուտէ. ու երբեմն բազմութենէն քիչ մը ազատելու հանգչելու համար անապատը կը քաշուէր, ժողովուրդը իմացածնուն պէս ետևէն կերթային։ Շատ կոյրերու աչքեր բացաւ. մէկ կոյր ծնածի մըն ալ աչքին վրայ կաւ դնելով ողջընցուց։ Խուլերուն լսել տուաւ, մունջերուն խօսիլ. կաղերը ու կարկամները խօսքով շտկեցուց. դիւահարներէն սատանաները հալածեց, շատ մեռելներ ալ ողջընցուց։ Իսկ աւետարանը իրեք միայն կը յիշէ. նոր մեռած աղջիկ տղայ մը, մէկ մանչ տղայ մը որ թաղելու կը տանէին, և Ղազարոսը որ չորս օրուան թաղած էր։

105. Մէկ հեղ մը տեսան որ Յիսուս ծովուն վրայ կը քալէր, ու Պետրոս առաքելոյն ալ քալելու հրաման տուաւ, ան ալ քալեց։ Մէկ անգամ մըն ալ չեխելով ծովին ու հովուն, ալեկոծութիւնը (փուրթունան) դադրեցուց։ Մէկ քանի անգամ ալ իրեն աշակերտներուն ձուկ բռնելու ատեննին, չափէն աւելի շատցուց բռնելու ձկերնին։ Մէկ օր մը հինգ հացով ու երկու ձուկով անապատին մէջ հինգ հազար մարդ կշտացուց. ուրիշ անգամ մըն ալ չորս հազար հոգի կշտացուց եօթը հացով։ Երբոր ուզէր ինք զինքը աներևոյթ կընէր. մար-

105 Յիսուս մարդիկներէն զատ ուրիշ արարածներու վրայ ալ իր հրաշքները կը ցուցնէր։

դուն սրտին ծածուկ խորհուրդները կը ճանչնար. ըլլալիքները դեռ չեղած՝ կըսէր։ Թափոր լեռը աղօթք ընելու ատեն իրեք աշակերտներուն Պետրոսին, Յակոբոսին ու Յովհաննեսին աչքին մէկէն 'ի մէկ այլափոխեցաւ. այսինքն՝ վրայի լաթերը ձիւնէն աւելի ճերմըկցան, ու երեսը արեւէն աւելի պայծառացաւ. ան աշակերտներն ալ յայտնի տեսան Մովսէս ու Եղիա մարգարէները, որ կը խօսէին Յիսուսի հետ. ու լսեցին մէկ ձայն մը՝ որ ըսաւ. « Աս է իմ սիրելի որդիս՝ որուն հաճեցայ, իրեն խօսքին մտիկ ըրէք »։

Աս ամէն հրաշքները կը ցուցընեն՝ թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդին Աստուծոյ։ Եւ միայն ինքը չէր ընէր աս հրաշքներ, այլ նաեւ աշակերտներուն իշխանութիւն կուտար, որ ասոնց նման ու աւելի մեծ հրաշքներ ալ ընեն։

ԴԱՍ ԼԱ

Յիսուսի առաքինութիւններուն վրայ։

106. ՅԻՍՈՒՍ աս հրաշքները ըրած ատենը, ամէն առաքինութեանց օրինակն ալ կը ցուցընէր. խոնարհ էր սրտով, որդի մարդոյ կանուանէր ինք զինքը, որ ըսել է մարդ մը հասարակ ժողովրդեան պէս՝ աղ-

106. Յիսուս ի՞նչ տեսակ վարք կը ցուցընէր իր քարոզութեան ատենը։

քատի զաւակ։ Եկեր եմ որ, կըսէր, ծառայեմ, չէ թէ ուրիշները ինծի ծառայեցընեմ։ Շատ անգամ կը ծածկէր իրեն ըրած հրաշքները՝ որ չիմացուի. հիւանդները առողջացընելէն ետքը կարգիլէր որ չի հրատարակեն. դեւերը երբոր կը պոռային՝ թէ Աստուծոյ որդի է, ինքը կը պապանձեցընէր զանոնք։ Երբոր ան մարդիկները որ քիչ հացը շատնալով կերան ու կշտացան, ուզեցին որ իրենց թագաւոր դնեն զինքը, փախաւ ու ծածկուեցաւ մինակուկ մէկ տեղ մը։ Իրեն փառքը չէր ուզեր, հապա երկնաւոր Հօրը փառքը՝ որ զինքը խրկեր էր։ Վարմունքը բոլորովին անոյշ ու բարի էր. հակառակիլ չէր գիտէր, ուրիշը չէր անարգեր։ Մէկ օր մը շատ տղաքներ բերին որ օրհնէ. Առաքեալները դէմ ելան չէին թողուր. Յիսուս՝ թողուցէք, ըսաւ, ու տղաքը առաւ քովը, գրկեց, ու իրեն ձեռքը անոնց գլխուն վրայ դնելով օրհնեց ու ըսաւ՝ թէ Երկնից արքայութիւնը մտնելու համար պէտք է տղոց պէս պզտիկնալ սրտով, ու անոնց նման խոնարհամիտ ըլլալ։ Աքանչելի համբերութեամբ կը տանէր աշկերտներուն պակասութեանը՝ որոնք կոպիտ ու տգէտ էին. այնպէս ալ հիւանդներուն ու ուրիշներուն տուած նեղութեանցը ամենայն յօժարութեամբ կը համբերէր, որոնք միշտ բոլոր օրը հետը էին։

107. Իրեն կեանքը խիստ աղքատու-

107. Յիսուս ի՞նչ տեսակ կեանք կանցընէր և ինչո՞վ կապրէր։

թիւնով անցուց. չունէր ոչ տեղ, ոչ տուն, ոչ ալ գլուխը հանգչեցընելու բարձ մը։ Ո-րոնց որ կը քարոզէր ու կը սորվեցընէր, ա-նոնք իրենք իրենց կամօք Յիսուսի կը ծա-ռայէին. ինչպէս քանի մը սուրբ կանայք ալ՝ որ ծառայելու համար իրեն հետեւեր էին։ Աղքատութեան ամեն նեղութիւնները կը քաշէր, տաքը, ցուրտը, անօթութիւնը, ծարաւը, յոգնիլը։ Հեռու ճամբաները ոտ-քով կերթար, կէս օրուան ատեն տաք օ-դուն մէջ. ալ աւելի որ ան քալած քաղաք-ները տաք երկիրներ էին։ Ամենեւին չէր ծիծաղէր, այնպէս ծանրակաց էր ու պատ-կառելի. բայց շատ ալ գթած էր։ Իրեն բա-րեկամին Ղազարոսի մահուանը վրայ լացաւ ու ողջընցուց. մէկ ուրիշ անգամ ալ լացաւ Երուսաղեմին վրայ՝ մտածելով վրան գա-լու թշուառութիւնները։

108. Կը սիրէր իրեն հայրենիքը. թէ-պէտև ժողովուրդն ապերախտ էր իրեն դէմ, բայց ինքը զամենքը կը սիրէր ու ա-մենուն բարերարութիւն կընէր. դարձի ե-կող մեղաւորները մեծապէս ուրախանա-լով կընդունէր. անոնց հետ հաց ուտելէն ամենեւին չէր քաշուէր։ Բայց խստացած անապաշխար մեղաւորները սաստիկ կը յանդիմանէր, մանաւանդ կեղծաւորները՝ ինչպէս էին Դպիրներն ու Փարիսեցիները. որոնց անկարգ կիրքերնին սոսկալի կեր-

108. Յիսուս մարդկանց մէջէն զո՞վ կը սիրէր ու ի՞նչ բան կատէր։

պով երեսնին կը զարնէր. թէպէտ և գի-տէր որ անով աւելի ատելութիւննին կը շարժէ իրեն դէմ զինքը սպաննելու, բայց իրեն կիրք ելլելովը անոնց դէմ, կուզէր իմացընել թէ չարութեան մեղքին Ա-տուած չի ներէր։

109. Թէպէտ անոնց գործքերը կանար-գէր, բայց պաշտօննին կը յարգէր՝ յորդո-րելով ժողովուրդը որ պահեն անոնց վար-դապետութիւնը. որովհետև անոնք օրի-նաւոր իշխանութիւն ունէին ժողովուրդը սորվեցընելու։ Ասանկ ալ Թագաւորական հրամաններուն կը հնազանդէր. տուրք (վերկի) կուտար. ամեն օրինաց արարո-ղութիւնները կը պահէր. անդադար ալ տաճարը կերթար, ուսկից երկու անգամ վռնտեց ան տեղը առուտուր ընողները։ Շատ անգամ գիշերները աղօթքով կանցը-նէր։ Զիս խրկողին կամքը կատարելս իմ կերակուրս է, կըսէր. ան իմ հետս է, զիս մինակ չի թողուր կըսէր, վասն զի ես միշտ անոր կամքը կը կատարեմ։

109. Յիսուս անկարգ վարք ունեցող պաշտօ-նատէրի և անհաւատ Թագաւորին պատիւը ի՞նչ-պէս կը պահէր։

ԴԱՍ ԼԲ

Յիսուսի վարդապետութեանը վրայ. Երրորդութեան ու Մարդեղութեան վրայ։

110. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր այնչափ հրաշքներ ընելով, ու այնչափ առաքինութիւններ քարոզելով, զամենքը զարմացուց, ու խիստ շատ ժողովուրդ սկսան իրեն հետեւիլ. շատ անգամ կը քարոզէր ժողովրդանոցներուն մէջ ուր տեղ որ կը ժողվուէին Հրեաները աղօթք ընելու, սուրբ գիրքը կարդալու և սուրբ գրոց մեկնութիւնները լսելու համար Դպիրներէն, այսինքն վարդապետներէն։ Շատ հեղ ալ կը քարոզէր ծովին եզերքը դաշտերու մէջ. ամենեւին տեղւոյ զանազանութիւն չէր ըներ. միշտ քարոզելու ու յորդորելու հետ էր։ Ամեն խօսքը մէկմէկ երեւելի կրթութիւններ էին. իշխանաբար կը խօսէր, չէ թէ Դպիրներուն և Փարիսեցիներուն պէս. բայց ընտանեբար ու հասարակ կերպով ալ կը խօսէր՝ որ տգէտները հասկընան։ Երբեմն ալ առակներով ու օրինակներով կը խօսէր, որ անարժանները չի կրնան հասկընալ. որովհետեւ անանկներուն սիրտը գէշ յօժարութեանց մէջ ըլլալով չէին ուզեր շիտակ մտքով առնել ըսածները.

110. Յիսուս ո՞ր և ինչպէս կը քարոզէր։

111. Իրեն վարդապետութիւններուն համառօտութիւնը ասոնք են. կըսէր թէ Նահապետներուն սպասած ու փափաքած Մեսիան ինքն է՝ որուն գալը Մովսէս և ուրիշ մարգարէները առաջուց իմացուցեր էին։ Եւ թէ՝ Ինքը օրէնքները ոչնչացընելու համար չէ եկած, այլ կատարելու համար։ Եւ թէ՝ Մարդուս յաւիտենական կեանքն է ճանչնալը մի միայն ճշմարիտ Աստուածը, ու Յիսուս Քրիստոսը՝ որն որ Աստուած խրկեց։ Սորվեցուց ալ թէ Աստուած հոգի է, ու պէտք է հոգւով ու ճշմարտութեամբ իրեն երկրպագութիւն ընել։ Աս ալ սորվեցուց՝ թէ Աստուած է Հայր, Որդի, Հոգի սուրբ. ու ինքը որդի է Աստուծոյ ու ինքնիրմէն բան մը չըներ, բայց միայն Հօրմէն առածը ու անոր ըսածը կընէ։ Եւ ինքն ու իրեն Հայրը մէկ են. ասկից կը հետեւի որ ինքն ալ Աստուած է, ինչպէս իրեն Հայրը, ու մէկ Աստուած են իրեն Հօրը հետ։ Առաքեալներուն ալ ըսաւ՝ թէ պիտի խրկեմ մխիթարիչ Հոգին սուրբը, որ 'ի Հօրէ ելանէ. ու վրայ բերաւ՝ թէ Հոգին սուրբ ինծմէ կառնէ ու կը սորվեցընէ ձեզի. վասն զի ան ամեն բանը որ Հօր Աստուծոյ է, իմն է. ասով կը ցուցընէ թէ Հոգին սուրբ ելանէ 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ, ու թէ՝ իրեքն ալ մէկ են։ Աս բանս խիստ յայտնի ըրաւ երբոր հրամայեց իրեն Առաքեալ-

111. Յիսուսի ըրած վարդապետութիւններուն իմաստն ինչ էր։

ներուն, մկրտել զամենքը «Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն». որով յայտնեց ալ՝ թէ իրեք անձն ալ հաւասար են. որովհետև ուզեց որ ամեն մարդիկ նուիրուին Աստուծոյ աս իրեք անձերուն անուամբը։ Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր Աստուած ըլլալով, կը հետևի թէ ինքն Աստուած է ու մարդ. անոր համար ալ ըսաւ, թէ Հայրս մեծ է քան զիս. ու թէ՝ ինքը անոր համար չեկաւ որ իրեն կամքը ընէ, այլ զինքը խրկողին։ Աս ըսածը Աստուածութեանը կողմանէ իրեն չի յարմարիր, հապա ինչպէս մարդ կը յարմարի իրեն։ Ու յայտնի կը ցուցընէ թէ՝ ինքը Աստուած է և մարդ, երբոր ըսաւ՝ թէ Երկինքը ելլող մը չիկայ, հապա ան մինակ, որ երկընքէն իջաւ. որդին մարդոյ՝ որ է երկինքը։

ԴԱՍ ԼԳ

Աստուածային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ։

112. Տէրն մեր Յիսուս ըսաւ որ իրեն աշխարհք գալը՝ իր մեր վրայ ունեցած աստուածային սիրոյն մեծ նշանն է. վասն զի ըսաւ՝ թէ Աստուած անանկ սիրեց աշխարհս, որ ինչուան իրեն միածին որդին տուաւ, որպէս զի ով որ անոր հաւատայ՝ յաւիտենական կեանքը ունենայ ու չիկոր-

112. Յիսուս իր աշխարհ գալուն ի՞նչ պատճառ տուաւ, և մեզմէ ի՞նչ կը պահանջէ։

սուի։ Ուրեմն արժան ու պէտք է որ զԱստուած սիրենք։ Անոր համար յայտնի իմացուց մեզի, թէ մեր ամեն գործքը ու ամենէն մեծ հարկաւոր բանը աս պիտի ըլլայ, որով Աստուծոյ հետ պիտի միանանք։ Եւ թէ բոլոր Աստուծոյ օրէնքները, ու ան ամեն բանը՝ որ սուրբ գրոց մէջ մեզի սորվեցուցեր է, աս երկու պատուիրանքին վրայ հաստատուած են. Սիրէ քու տէր Աստուածդ բոլոր մտքովդ, բոլոր հոգւովդ. աս է մեծ ու առջի պատուիրանքը. երկրորդը ասոր նման է. Սիրէ քու ընկերդ քու անձիդ պէս։

113. Ամեն մարդ մեր եղբայրքն են, թէպէտ և օտար ու անհաւատ ըլլան։ Եղբայրնիս սիրելու համար անանկ պիտի ապրինք հետերնին, ինչպէս կուզենք որ անոնք ապրին մեզի հետ. ինչ որ կուզենք որ մեզի ընեն, մենք ալ անանկ պէտք է որ ընենք անոնց։ Անոնց յանցանացը թողութիւն ընենք, որովհետև կուզենք որ անոնք ալ մեզի ընեն թողութիւն։ Անոնց պակասութիւնները չի յանդիմանենք նախատինքով ու բարկութենով. մտածենք՝ թէ մենք ալ տկար մարդիկ ենք, կրնանք սխալիլ. որովհետև կուզենք որ անոնք ալ մեր վրայ ասանկ մտածեն. մէկ խօսքով, ուրիշին չընենք ան բանը, ինչ որ չենք ուզեր որ մեզի ընեն։

113. Ի՞նչ պատճառաւ զմեզ կը յորդորէ Յիսուս իրար սիրել։

114. Հերիք չէ բառ գրաւանց պատուիրանքները պահելը, կամ բառերուն նշանակութիւնները միայն նայելը, մարմնաւոր Հրեաներուն պէս. միայն չըսպաննելը բաւական չէ, այլ նաև անիրաւ ատելը բարկանալէն ալ պէտք է զգուշանալ, որ է պատճառ ատելութեան, կռուոյ, սպանութեան։ Հերիք չէ բարեկամները սիրել, և ուրիշը չատելը. հապա պէտք է սիրել մեզ հալածողներն ալ։ Միայն գործով շնութիւն չընելը բաւական չէ, հապա ցանկութեամբ պէտք չէ նայիլ կնոջ մը վրայ. ու կարգուելն ալ առջի կարգաւորութեանը պէս պիտի ըլլայ. այսինքն մէկ էրիկ մարդ մը մէկ կնկան մը հետ պիտի ապրի ու մէկմէկէ չի բաժնուին ինչուան իրենց մահը։ Հերիք չէ ուրիշին անիրաւութեամբ առնելէն միայն զգուշանալը, ու միշտ ամէն ուղղութեամբ (խըսխըս) արդարութիւնը պահել, հապա պէտք է որ մարմնաւոր չահէն, բարիքէն ալ երբեմն հրաժարինք, եա կենանք, ուրիշներուն օգնենք. և աւելի յանձն առնունք կորսնցընել, նեղութիւն քաշել, քան թէ եղբայրական սէրը ոտքի տակ առնել։ Հագուստի կամ կերակրոյ, և կամ ուրիշ մարմնաւոր կարօտութիւնները լեցընելու համար, պէտք չէ անկարգ ախորժակ կամ հոգ ունենալ. այլ յոյսերնիս Աստուծոյ նախախնամութեան վրայ դնել, ու ամէն բանէն վեր փափաքիլ առաքինութիւններուն և երկնից արքայութեան։

114. Յիսուս Աստուծոյ պատուիրանքները նոր օրինաց կանոնով ինչպէս կը մեկնէ։

ԴԱՍ ԼԴ

Խորաններուն, Շնորհաց ու Աղօթքի վրայ։

115. Որպէս զի դիւրին ըլլայ Աստուծոյ օրէնքները պահելն ու կատարելութեան հասնիլը, որ Աստուծոյ շնորհքովը կրնայ ըլլալ, Քրիստոս տէրն մեր պատուիրանքներէն զատ խորաններ ալ տուաւ մեզի ըսելով, թէ Որոնք որ կուզեն բոլորովին ազատ ըլլալ ագահութենէ, իրենց ամէն բանը ծախեն ու աղքատներու տան։ Աս բանս ինքն ալ օրինակի համար գործքով ցըցուց, որ ուրիշներն ալ իրեն հետևին աղքատութեան ճամբով. ու խոստացաւ տալու անոնց երկնից գանձը։ Իր աստուածային սիրովն մեր մարդկային տկարութեանը չափով սէր փոխարինել ուզողներուն խրատ տուաւ հրաժարիլ յամուսնութենէ, այսինքըն կարգուելէն, ու կատարեալ ժուժկալութեամբ բոլոր սրտին սէրը Յիսուսին տալով ապրիլ։ Բայց ետևէն ըսաւ, թէ ամէնքը չեն կրնար ընել աս բանս, միայն անոնք կրնան՝ որոնց որ աս շնորհքս տրուած է։

115. Յիսուս՝ իրեն խիստ սիրելի ըլլալ ուզողներուն ինչ խրատներ տուաւ։

116. Յիսուս մեզի սորվեցուց՝ թէ մենք մեզմէ չենք կրնար պատուիրանքներն ու խրատները պահել. Առանց ինծի, ըսաւ, բան մըն ալ չէք կրնար ընել, ինչպէս ճիւղը պտուղ չի կրնար տալ, թէ որ ծառին հետ կպած չըլլայ։ Ուրիշ անգամ ալ ըսաւ. Ես եմ ճանապարհ, ճշմարտութիւն և կեանք. և գարձեալ՝ թէ Ես եմ դուռը, թէ որ մէկը աս դռնէն մտնայ, կը փրկուի. ու աս ալ. Ես կու տամ ջուր մը՝ որ կը վազէ կերթայ դէպ՚ի յաւիտենական կենաց, ու ով որ ինծի հաւատայ, ինքն ալ պիտի ըլլայ աղբիւր մը կենդանի ջրոյ։ Աս խօսքովը կը հասկցնէր զՀոգին սուրբը որ իրեն հաւատացողները պիտի ընդունէին։ Յիսուսի աս կերպ ըսած խօսքերէն կը հասկցուի, որ Աստուծոյ օրէնքները պահելու ու փրկութեան հասնելու համար, պէտք է ունենանք Աստուծոյ շնորհաց օգնականութիւնը, որ է Հոգւոյն սրբոյ պարգևը։ Բայց աս շնորհքը մեզմէ չի կախուիր, հապա որու սրտին մէջն որ ուզէ, այսինքն՝ որուն որ ինքը տայ նէ. ինչպէս ըսաւ ալ, թէ Ոչ մէկը կրնայ ինծի գալ, թէ որ իմ Հայրս՝ որ զիս խրկեց, չի շարժէ ու իրեն չի կանչէ։

117. Յիսուսի ըսած խօսքերէն յայտնի է որ Աստուծոյ շնորհքը խնդրելը մեզի խիստ հարկաւոր է, որովհետև առանց անոր բան չենք կրնար ընել։ Անոր համար Յիսուս խիստ կապսպրէ որ աղօթք ընենք. Միշտ աղօթք ըրէք, կըսէ, առանց ձանձրանալու. Խնդրեցէ՛ք, կըսէ, և առնուցուք. հայցեցէ՛ք և գտջիք, բաղխեցէ՛ք և բացցի ձեզ։ Մէկ օր մը աշակերտները խնդրեցին որ իրենց սորվեցընէ աղօթք ընելը. ինքն ալ աս աղօթքը սորվեցուց. «Հայր մեր որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի» և այլն։ Աս աղօթքը մեք կը կոչենք Տէրունական աղօթք, այսինքն՝ Քրիստոսի տեառն մերոյ սորվեցուցած աղօթքը։

116. Յիսուսի տուած պատուիրանքներն ու խրատները աղէկ պահելու համար ի՞նչ բանի կարօտ ենք։

117. Թէ որ առանց շնորհքի բան չենք կրնար ընել, ի՞նչպէս կրնանք շնորհք ընդունիլ։

ԴԱՍ ԼԵ

Հաւատացեալները աս կենացս մէջ ի՞նչպէս պիտի ապրին։

118. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր սորվեցընելով մեզի մարդու վայել կատարելութիւնները՝ հասկցուց անոնց փոխարէն վարձքն ալ որ պիտի ընդունինք։ Իմացուց մեզի՝ թէ մեր յոյսը աշխարհքիս բաներուն վրայ պիտի չդնենք մարմնասէր Հրեաներուն պէս։ Մեր գանձը աշխարհքիս մեծութիւնովը պիտի չլեցընենք, մեր գանձը երկինքն է։

118. Մեր փրկութեանը հասնելու համար աս աշխարհքիս մէջ ի՞նչպէս պիտի վարուինք։

Վա՜յ է, ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր, մեծատուններուն որ աս աշխարհքիս վրայ ամեն մխիթարութիւննին կը փնտռեն ու կը գըտնեն. վա՜յ է ծիծաղողներուն. վա՜յ անոնց, որ մարդիկներէն կը պատուին. Ջանացէք մտնելու նեղ դռնէն, վասն զի երկու դուռ կայ ու երկու ճամբայ, մէկը լայն՝ որ դէպի կորուստ կը տանի, ու շատոնք կերթան ան ճամբէն. մէկալը նեղ՝ որ դէպի կեանք կը տանի, անկէ գնացողները քիչուոր են: Որպէս զի Քրիստոսի հետեւինք աս նեղ ճամբուն մէջէն, ամեն բանէն վեր պէտք է ինքնիրմէն հրաժարիլ. այսինքն աշխարհքիս զուարճութիւններէն ետ կենալ, խաչը գրկել ու տանիլ, այսինքն պէտք է որ փախչինք ան ամեն բանէն, որ զմեզ Աստուծմէ կը զատեն. ու չի հետեւինք անոնց, թէ և անոնք բարեկամնիս ըլլան, ծնողք, հայր, մայր, այր, կին, և այլն: Մէկ խօսքով պէտք է որ կտրենք մեր աջ ձեռքը, ու հանենք մեր աջ աչքը թէ որ զմեզ կը գայթակղեցընեն. այսինքն թէ մեր էն սիրական բաներէն ալ պիտի ետ կենանք: Նաև մեր անձը պիտի ատենք, որ ըսել է թէ մեր անձը անկարգ կերպով սիրելէն ալ հրաժարելու է. այսինքն անցաւոր անկարգ բաղձանքները կատարելէն: Աս ալ յայտնեց Քրիստոս տէրն մեր, որ իրեն արքայութիւնը աս աշխարհքիս համար չէ, ու աշխարհային չէ:

119. Առաջուց ըսաւ Յիսուս իրեն աշակերտներուն՝ թէ ինքը Հրեաներէն պիտի չարչարուի, հեթանոսներուն ձեռքը պիտի իյնայ, պիտի զինքը ծեծեն, երեսը թքնեն, խաչ հանեն, ու երրորդ օրը յարութիւն պիտի առնու: Գիտցէք ալ ըսաւ՝ որ դուք ալ իմ պատճառաւս աշխարհքէս աղէկութիւն մը պիտի չի տեսնէք. հապա պիտի հալածուիք, դատաւորներուն առջեւը զձեզ պիտի տանին ու դատապարտեն յանցաւորի մը պէս, ու աս բաներս ըրած ատեննին պիտի կարծեն թէ Աստուծոյ կը ծառայեն. մանաւանդ երբոր զձեզ սպաննեն: Բայց դուք մի՛ վախնաք, ըսաւ, որովհետև անոնք ձեր մարմինը միայն կրնան սպաննել. միայն անկէց վախցէք որ մեռցընելէն ետքը, կրնայ ձեր մարմինը ու հոգին դժոխքը խրկել, անկից պէտք է վախնալ: Ով որ խապառ համբերէ, այսինքն՝ ինչուան մահը չի փոխուի իրեն լաւ մտքէն, պիտի փըրկուի: Ով որ զիս մարդու առջեւը ուրանայ, ես ալ զինքը կուրանամ Հօրս առջեւը. ու ով որ դաւանէ զիս, ես ալ զինքը կը դաւանիմ ու կը ճանչնամ:

119. Յիսուս իմացո՞ւց աշակերտներուն թէ ինքը և իր աշակերտները ինչ տեսակ մահ պիտի ունենան:

ԴԱՍ ԼԶ

Հանդերձեալ կենաց վրայ։

120. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր առաջուց ըսաւ իրեն աշակերտներուն, թէ Շատ չանցնիր Երուսաղէմ պիտի կործանի անանկ սաստիկ պատերազմով որ դեռ չէ եղած. տաճարը անանկ պիտի քակուի, որ քար քարի վրայ պիտի չի մնայ։ Եւ թէ Աւետարանը պիտի քարոզուի ամեն աշխարհք։ Ու ետքը բոլոր աս աշխարհքս պիտի վերջանայ, ան ատենը ինքն ալ պիտի գայ Թագաւորի մը պէս, որ ամեն մարդուն դատաստանը տեսնէ։ Բայց չըսաւ անոնց թէ ո՛ր օրը պիտի կործանի աշխարհքս, ու ինքն ալ երբ պիտի գայ։ Երուսաղեմայ կործանումը ու աշխարհքիս կործանման բաները մէկ տեղ խառնելով զուրցեց։

121. Հրամայեց մեզի Քրիստոս տէրն մեր՝ որ մեր յոյսը հանդերձեալ կենաց վրայ դնենք. ու Սադուկեցւոց բերանը պապանձեցընելով, հոգւոյ անմահութիւնը ու յարութիւն առնելուն հաւատքը հաստատեց։ Ըսաւ ալ թէ ով որ աս աշխարհքիս

120. Երուսաղեմին կործանմանը և աշխարհքիս վերջանալուն համար ի՞նչ ըսաւ Քրիստոս։

121. Իրեն հաւատացողներուն և վերջին դատաստանին վրայ ի՞նչ մասնաւոր վարդապետութիւն ըրաւ Քրիստոս։

մէջ իրեն անձը ատէ, այսինքն մարմնոյն չուզածն ընէ, յաւիտենական կենաց մէջ ինքզինքը կը գտնայ։ Աս է իմ Հօրս կամքը՝ որ զիս խրկեց, ով որ տեսնէ Որդին Աստուծոյ ու անոր հաւատայ, յաւիտենական կեանքը կը վաստըկի, ու ես իրեն յարութիւն առնել կու տամ ետքի օրը։ Օր պիտի գայ որ գերեզմաններուն մէջ եղողները ամենքն պիտի լսեն Որդւոյն Աստուծոյ ձայնը. բարի գործք ունեցողները կեանք վայելելու համար յարութիւն պիտի առնուն. իսկ չարագործները, դատուելու ու պատժուելու համար պիտի յառնեն. ահա մարդուս վերջը ասանկ պիտի ըլլայ։

122. Քրիստոս տէրն մեր ուզելով քիչ մը հասկըցընել յաւիտենական կենաց երջանկութիւնը, ասանկ բացատրեց. Հանգիստ կամ հանգստութիւն, փառք, սեղան, հարսնիք, Թագաւորութիւն, երկինք, դրախտ։ Յաւիտենական թշուառութիւնն ալ աս խօսքերով հասկըցուց. Դժոխք, յաւիտենական կրակ, տանջանք, արտաքին խաւար, յաւիտենական մահ. և թէ հոն պիտի ըլլայ լաց, ակռաներ կճռտացընել, որդը՝ որ կը խածնէ սիրտը ու չի մեռնիր, այսինքն՝ խղճմտանքին զարնելը։ Ուրեմն յաւիտենական կեանքը աս է. ինչպէս որ ինքը Քրիստոս տէրն մեր կը սորվեցընէ

122. Քրիստոս տէրն մեր յաւիտենական կենաց երջանկութիւնը և դժոխոց թշուառութիւնը ինչպէս բացատրեց։

մեզի, Աստուած տեսնել ու Քրիստոսի հետ ըլլալ, տեսնել իրեն աշխարհքիս ստեղծմանէն առաջ ունեցած անչափ փառքը, ամեն սուրբերը միանալ Քրիստոսի հետ, ու իրեն հետ մէկտեղ մէկ ամենակատարեալ սիրով մը Աստուծոյ հետ միանալ։ Ահա աս է Քրիստոսի տեառն մերոյ վարդապետութեան համառօտութիւնը։

ԴԱՍ ԼԷ

Յիսուսի թշնամիներուն վրայ։

123. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր քարոզելով իր վարդապետութիւնը, ու իրեն առաքինական գործերով ու հրաշքներով, ատելի եղաւ աշխարհքիս, այսինքն՝ չար մարդիկներու. վասն զի կը յայտնէր առջեւնին ճըշմարտութիւնը, ու կը դատապարտէր ճըշմարտութեան ատեցողները։ Անոնք լուսէն աւելի մութը կը սիրէին, որովհետեւ իրենց գործերնին չար էին։ Քրիստոսի տեառն մերոյ դրսի տեսքին միայն նայելով կարհամարհէին՝ գալիլեացի մըն է, նազարէթցի ու հիւսան տղայ է ըսելով։ Աս մարմնաւոր Հրեաները տեսնելով թէ Յիսուս ասանկ մէկ աղքատ մըն է, ասանկ պարզ, խոնարհ, քաղցր, չէին կրնար հաւատալ թէ ինքը Դաւթի որդին ըլլայ ան

123. Յիսուս ինչ պատճառաւ այնչափ ատելի եղաւ չարերէն։

մեծ թագաւորը, որ պիտի գար ու ազատէր զիրենք թշնամիներուն ձեռքէն. ու ամեն ազգերուն պիտի իշխէր։ ԶՔրիստոս ատողները աւելի Դպիրները, Փարիսեցիները, քահանաները ու իշխաններն էին, որոնք որ ժողովուրդը կը կառավարէին. կը նախանձէին Յիսուսի փառացը վրայ, ու ոխ ունէին վրան զիրենք յանդիմանելուն համար։ Դպիրները կամ վարդապետները չէին կրնար համբերել, որովհետեւ իրենց տգիտութիւնը ժողովրդեան կը հասկըցնէր, ըսելով թէ անոնք Աստուծոյ օրէնքները կարհամարհեն, ու իրենց մարդկային աւանդութիւնները կը հաստատեն։ Կը հասկըցնէր նմանապէս Փարիսեցիներուն կեղծաւորութիւնը, հպարտութիւնը ու ագահութիւնը։ Դարձեալ ամենքն ալ կատէին զՅիսուս քարոզելուն համար՝ թէ տաճարն ու քաղաքը պիտի կործանին, որոնց համար իրենք մտքերնին դրեր էին թէ անոնք աստուածպաշտութեան տեղեր ըլլալով յաւիտեան պիտի մնան, և իրենք անոնցմով պիտի փառաւորուին։

124. Յիսուսի վարուց անարատութեանը համար Հրեաները վրան պակասութիւն մը մը չիգտնալով, ինչպէս ինքն ալ կըսէր թէ Ո՞վ կրնայ յանդիմանել զիս մեղքի մը համար. ուստի կը չարախօսէին թէ Շաբաթ օր հիւանդները կը բժշկէ, ու կըսէ թէ ին-

124. Յիսուսի վրայ ինչ յանցանք կը ձգէին դպիրներն ու փարիսեցիները։

քը որդի Աստուծոյ է երկնքէն եկած։ Թէ-
պէտ ինքը Աստուծոյ անունովը կը խօսէր,
ու Աստուծոյ փառքը կը ջանար տարածել
և իրեն ըսածներուն ճշմարտութիւնը յայտ-
նի էր իր ըրած հրաշքներէն, որոնց նմանը
չէր տեսնուած. և անով մարգարէութիւն-
ներն ալ կը կատարուէին որ կըսէին իրենց
թէ Քրիստոս գայ պիտի։ Բայց իրեն թշ-
նամիները նախանձէն կուրցած, մտքերնին
դրեր էին որ զինքը սպաննեն, բայց իրենց
չար կամքը չկրցան կատարել, ինչուան
որ ատենը չեկաւ. այսինքն՝ ան օրը, որ մեր
փրկութեանը համար պիտի մեռնէր։ Ին-
չուան ան օրը շատ անգամ Քրիստոս ինք
զինքը ծածկեց. ինչպէս մէկ օր մըն ալ որ
զինքը պիտի բռնէին, աներևոյթ եղաւ՝ ու
անցաւ գնաց իրենց միջէն։

125. Որովհետև ըրած հրաշքներովը բո-
լոր ժողովուրդը իրեն կը հետևէին, անոր
համար իրենց իշխաններն ալ կը փութային
շուտով զինքն սպաննել։ Քարոզութեան
երրորդ տարին զատիկ ընելու համար Ե-
րուսաղէմ եկած օրը, ժողովուրդը մեծ
պատրաստութեամբ Յիսուսի առջևը ելաւ
արմաւենւոյ (խուրմայի) ճիւղեր ձեռուը-
նին առած ուրախութիւննին յայտնելու
համար ու ովսաննա կանչելով, Օրհնու-
թիւն որդւոյ Դաւթի, օրհնեալ ըլլայ Աս-
տուծոյ անունովը եկողը։ Թշնամիներն ալ

125. Ինչո՞ւ համար կը փութային Հրեաները
շուտով մեռցնել զՅիսուս։

չի կարենալով համբերել, իրենց մէջը խոր-
հուրդ ըրին, որ վարպետութեամբ մը զին-
քը բռնեն. երսուն դահեկանով կուրացու-
ցին Յուդայի իսկարիովտացւոյն աչքը, խօսք
առին իրմէն որ իրեն վարդապետը մատնէ
ձեռուընին։ Յուդան էր տասուերկու առա-
քեալներուն մէկը։

ԴԱՍ ԼԸ

Յիսուսի վերջին ընթրեաց (իրիկուան կերակու-րին) վրայ։

126. Ուր որ յանձներ էր Յիսուս պատ-
րաստելու օրինաց հրամայած զատկական
գառնը, ան տունը գնաց զատկին օրը իր
աշակերտներովը իրիկուան կերակուրն ու-
տելու։ Աս կերակուրը ուտելու ատենը՝ ելաւ
սեղանէն ու լուաց ամեն Աշակերտներուն
ոտքը. իրենց օրինակ տալու համար թէ
պէտք է մէկ մէկու ծառայեն, և թէ հին
օրինաց լուացուելով սրբուիլը վերջացաւ։
Ետքը նստաւ սեղանը, և ուտելու ատեն-
նին առաւ հացը, գոհացաւ, օրհնեց, կոտր-
տեց, ու բաժնեց իրեն Աշակերտներուն
ըսելով. Առէք, կերէք, աս է իմ մարմինս,
որ ձեզի համար կը բաշխուի, աս ըրէք զիս
յիշատակելու համար։ Նմանապէս կերա-
կրէն ետքը առաւ գաւաթը գինւով ուսկից

126. Ո՞ւր և ի՞նչ կերպով հաստատեց Քրիստոս
իր մարմնոյ և արեան խորհուրդը։

որ կը խմէր, ու գոհութիւն տալով որհ-
նեց, ու տուաւ իրենց՝ ըսելով. Ամենքդ ալ խմեցէք ասկից, աս է իմ Նոր ուխտի արիւնս՝ որ ձեզի համար պիտի թափի, և ուրիշ շատերու համար՝ որ թողութիւն ըլլայ մեղաց. աս ըրէք իմ յիշատակիս համար։ Ասով հաստատեց Քրիստոս տէրն մեր իրեն սուրբ Մարմնոյ և Արեան խորհուրդը, որուն մենք Հաղորդութիւն կըսենք։

127. Ինքը Քրիստոս Հրեաներուն ըսեր էր, թէ Ինքը հաց կենաց է երկնքէն իջած. և ով որ ուտէ աս հացը յաւիտեան պիտի ապրի. ու չի կրնար մէկը ճշմարիտ կեանքը վայելել, թէ որ չուտէ իմ մարմինս ու չի խմէ արիւնս. որովհետև իմ մարմինս ճըշմարիտ կերակուր է, ու արիւնս ճշմարիտ խմելիք է. ու ով որ ուտէ իմ մարմինս՝ ու խմէ իմ արիւնս՝ յիս կը բնակի, ես ալ 'ի նմա։ Հրեաները աս լսելով տակն ու վրայ եղան կոշտ (խապա) մտքով հասկընալնուն համար, իբրև թէ Քրիստոս իրեն մարմինը կտոր կտոր պիտի ընէ մարմնաւորապէս, ու իրենց կերցընել պիտի տայ որ անով աճին ու ապրին։ Բայց Քրիստոս տէրն մեր իրեն Աշակերտներուն հասկըցուց թէ ան իմ ըսածս գերագոյն հոգևորական մտքով է։ Աս ան խորհուրդն է որ ընթրեաց օրը կատարեց, տալով աշակերտներուն իրեն ճշմարիտ մարմինն ու արիւնը. բայց հացի

127. Յիսուս իր մարմնոյ և արեան խորհուրդը ի՞նչպէս կը բացատրէր Հրէից։

ու գինւոյ տեսակով, այսինքն՝ երևութով, որ անոնց հոգւոյն սնունդ և ուժ ըլլայ։

128. Ընթրիքը ուտելէն ետքը՝ մէկ երկայն խօսակցութիւն մը ըրաւ իր սիրոյն վրայ որ մեր փրկութեանը համար իր կեանքը պիտի տայ, ու ըսաւ թէ Դուք ամենքդ ալ զիս մինակ պիտի թողուք ու փախչիք։ Պետրոս առաքելոյն ալ մասնաւորապէս ըսաւ թէ Դու զիս պիտի ուրանաս իրեք անգամ։ Ու զիրենք մխիթարելու համար որ տրտմեր էին թէ պիտի կորսընցընեն զինքը, խոստացաւ խրկելու իրենց Հոգին սուրբը, որ մտքերնին ձգէ ամեն իրեն սորվեցուցածները։ Ամեն բանէն վեր ապսպրեց իրենց որ մէկզմէկ սիրեն։ Ետքը անոնց հետ քաղքէն դուրս ելաւ, գնաց Ձիթենեաց լեռը ան պարտէզը, ուր որ շատ անգամ կերթար աղօթք ընելու համար։

ԴԱՍ ԼԹ

Քրիստոսի չարչարանացը վրայ։

129. ՁԻԹԵՆԵԱՑ պարտէզին մէջը Յիսուս միտքը բերելով իր քաշելու չարչարանքները՝ թողուց որ իրեն մարդկային բնութիւնը ինչպէս մէկ մարդ մը վշտանայ. ուստի ա-

128. Վերջի ընթրեաց լմննալէն ետքը ի՞նչ խօսեցաւ Յիսուս աշակերտացը, և ու՞ր գնաց։
129. Ձիթենեաց պարտէզն ի՞նչ ըրաւ Յիսուս։

նանկ սաստիկ վախ մը ու տրտմութիւն մը ունեցաւ, որ սկսաւ արիւն քրտնիլ։ Իրեք անգամ ալ աղաչեց իրեն Հօրը, որ եթէ հնար է աս դառնութեան բաժակը չի խմէ. բայց ամեն հեղ ալ եաւէն կըսէր թէ Քու կամքդ ըլլայ, չէ իմս։ Աս ատենը Յուդա եկաւ մէկ գունդ մը զինուորներու հետ զէնքերով, զորոնք իշխաններն ու քահանայապետները խրկեր էին։ Բռնեցին Յիսուսը, կապեցին, ու տարին Կայիափա քահանայապետին առջեւը. իսկ իրեն Աշկերտները բոլոր թողուցին փախան։

130. Քրիստոս տէրն մեր առաջ շատ հրաշքներով ցըցուց թէ չեն կրնար զինքը բռնել՝ թէ որ ինքը չի կամենայ, բայց աս անգամ կամաւ թողուց ինք զինքը անոնց ձեռքը։ Անոնց սուտ վկայութիւններուն ամենեւին պատասխան չէր տար, եւ ոչ ալ քահանայապետին. բայց երբոր իբրեւ դատաւոր հարցուց քահանայապետը՝ թէ Դուն ես Քրիստոսն որդին Աստուծոյ կենդանւոյ. ան ատենը միայն յայտնի ըսաւ թէ Ես եմ. իրենք աս խօսքին կը սպասէին. ուստի հայհոյեց ըսելով վճռեցին թէ Յիսուս մահուան արժանի է, ու մատնեցին կատղած պահապաններուն ձեռքը. որ բոլոր գիշերը նախատեցին, ծաղր ըրին. ապտակներ կը զարնէին ու կը հարցնէին ըսելով թէ Գիտցիր ո՞վ զարկաւ քեզի։

130. Ի՞նչպէս կրցան բռնել Յիսուսը, եւ բռնելէն ետքը իրեն ի՞նչ ըրին։

131. Առաւօտը՝ տարին Յիսուսը պոնտացի Պիղատոսին առջեւը, որ Տիբերիոս կայսրը զինքը Հրէաստանի վրայ կառավար դրեր էր. ըսին Պիղատոսին թէ Աս մէկ ապըստամբ մարդ մըն է, բոլոր քաղաքը ոտք կը հանէ ինք զինքը Թագաւոր անուանելով, ու կարգիլէ որ Թագաւորական տուրքերը չի տանք. բայց Յիսուս անոր դէմ ապըսպրեր էր որ Թագաւորին տուրքը տան։ Յիսուս Պիղատոսի առջեւը ամենեւին լուռ կեցաւ. Պիղատոս ալ Յիսուսը դատապարտելու արդար պատճառ մը չի գտնալով, Յիսուսի դատաստանը ինքը տեսնել չուզեց։ Իմացաւ որ Յիսուս գալիլեացի է. խրկեց զինքը Անթիպաս Հերովդէսին՝ որ առջի Հերովդէսին որդին էր, ու Գալիլեայի երկրին Թագաւորն էր, շատ ալ կուզէր տեսնել զՅիսուս, յուսալով թէ իրեն առջեւը քանի մը հրաշքներ ընէ։ Բայց Յիսուս ամենեւին բան մըն ալ չի խօսեցաւ. ուստի Հերովդէս ալ զինքը ծաղր ընելով նորէն Պիղատոսին խրկեց։ Ետքը Պիղատոս դարձեալ կը ջանար ազատելու զինքը։ Որովհետեւ Հրեաները չարագործ մը ազատել կուտային զատկի տօնին համար, Պիղատոս ուզեց՝ որ մէկ ուրիշ չարագործի մը տեղ, Յիսուսը ազատէ։ Բայց Հրեաները անոր դէմ յանձն առին որ աւազակ մարդասպան Բարաբբան ազատուի՝ ու Յիսուս

131. Յիսուսը Կայիափա քահանայապետին տնէն ո՞ւր տարին։

սպաննուի։ Բայց Պիղատոս չուզելով Հրեաներուն կամացը դէմ բան ընել, և գութերնին ալ շարժել կարծելով զՔրիստոս ծեծել տուաւ, ու զինուորաց ձեռքը յանձնեց, որ փշեղէն պսակ դրին գլուխը. հագուցին մէկ կարմիր գունով հին քղամիդ (քէրաքէ) մը, ու ձեռքն ալ թագաւորական գաւազանի տեղ եղեգ մը տուին ծիծաղ ընելու համար, ծեծեցին գլուխը ու թքին երեսը։

ԴԱՍ Խ

Քրիստոսի Խաչին, ու մահուանը վրայ։

132. ՊԻՂԱՏՈՍ Հրեաներուն առջևը հանեց Յիսուսը փշեղէն պսակը գլուխը, ու կարմիր քղամիդը վրան։ Բայց Հրեաները կսկծալու տեղը պոռալ սկսան արտորցընելով Պիղատոսը՝ որ խաչը հանել տայ, վախ ալ ձգելով անոր սիրտը, թէ ան մարդը ապստելը կայսեր դէմ ընել է, որովհետև ինք զինքը թագաւոր կանուանէ։ Պիղատոս ալ նեղը մտած հրաման տուաւ որ մեռցընեն. բայց առաջ լուաց իրեն ձեռքն ու ըսաւ թէ Անմեղ է Յիսուս, մեռնելու արժանի չէ, ազատ եմ ես անոր արիւնէն։ Ամէն ժողովուրդը մէկ բերան պատասխան տուին թէ Անոր արիւնը, այսինքն՝ արիւնին վրէժխնդրութիւնը մեր

132. Պիղատոս վերջապէս հաւանեցա՞ւ զՅիսուս մեռցընել տալու։

վրայ՝ ու մեր տղոցը վրայ հասնի։ Ետքը խաչը Յիսուսի շալակը տուին ու տարին Երուսաղեմէն դուրս Գողգոթա լեռը, ուր որ յանցաւորները կը սպաննէին։

133. Խաչի վրայ մարդ սպաննելը ան ատենը մէկ վատահամբաւ պատիժ մըն էր, որ մեծ յանցաւորներուն կուտային, աւազակներու, մարդասպաններու, և այլն։ Յիսուս խաչուեցաւ երկու աւազակներու մէջ. ձեռուըները ու ոտուըները գամած։ Իրեն լաթերը իրենց մէջ զինուորները բաժնեցին. բայց պատմուճանին վրայ վիճակ ձգեցին, որ վիճակն որու ելլէ՝ ան առնէ։ Յիսուս զինքը մեռցընողներուն համար աղօթք կընէր. Քահանայապետները ու իշխանները սկսան ծաղր ընել զինքն ու ըսել. Թէ որ Քրիստոսն ես Աստուծոյ որդին՝ և Իսրայէլացւոց թագաւորը, ինչպէս որ կըսէիր, իջիր խաչէն, ազատէ զքեզ։ Երբոր Ծարաւի եմ, ըսաւ, իրեն քացախ ու լեղի խմցուցին։ Աս ամէն բաները մարգարէացեր էին Դաւիթ մարգարէն ու Եսայի մարգարէն։ Երբոր ամէն մարգարէութիւնները կատարուեցան, Ամէն բան կատարուած է, ըսաւ Յիսուս, ու հոգին աւանդեց։

134. Յիսուս վեց ժամ խաչին վրայ մնաց, և հոգին աւանդած ատենն ալ ուժը վրան

133. Ինչո՞ւ համար խաչելով մեռուցին զՅիսուս։

134. Յիսուս հոգին աւանդելու ատեն ինչ դիպուածներ եղան։

էր։ Ան ատենը արեւը մթնցաւ. երկիրս շարժեցաւ, գերեզմանները բացուեցան, շատ մեռելներ յարութիւն առին. տաճարին վարագոյրը (որ կը բաժնէր սրբութիւն սրբոցը ժողովրդեան տեղէն) վերէն 'ի վար պատռեցաւ. ասով հին օրինաց խորհուրդներուն ոչնչանալը յայտնուեցաւ։ Ան ատենը երկնից դուռը բացուեցաւ՝ որ ինչուան ան օրը գոց էր. և սրբութիւն սրբոյին գոց ըլլալը վարագուրով ան կը նշանակէր։

135. Քրիստոս տէրն մեր մեռաւ մէկ ուրբաթ օր մը, որ էր զատկին նախընթաց օրը. ու մեռաւ ան ժամը երբոր Հրեաները զատկական գառնը զոհ կ'ընէին որն որ իրեն մահուանը օրինակն էր, ինչպէս որ էին ուրիշ ամեն աշխարհքիս ստեղծմանէն ինչուան ան ատենը Աստուծոյ եղած զոհերն ու նուիրմունքներն ալ։ Հրեաները ուզեցին իմանալ թէ Յիսուս մեռե՞ր է. զինուորին մէկը տիգով խոցեց Յիսուսին կողը, ուսկից արիւն և ջուր ելաւ։ Ետքը Յովսէփ Արիմաթացին ու Նիկոդեմոս, որ Յիսուսի հաւատացեր ու աշակերտ եղեր էին, Յիսուսի մարմինը խաչէն վար առին, օծեցին բալսամով, պատանքեցին, ու թաղեցին նոր գերեզմանի մը մէջ, որ Յովսէփ Արիմաթացին իրեն համար շինել տուեր էր, ու Գողգոթա լեռանը մօտիկ էր։ Բայց

135. Յիսուս ի՞նչ օր մեռաւ և ո՞ւր թաղուեցաւ։

Քրիստոսի սուրբ մարմինը ամենեւին փտածութիւն չունեցաւ, ու միշտ մնաց օծեալ և մարմին Որդւոյն Աստուծոյ։

Քահանայապետներն ու իշխանները յիշելով Քրիստոսի խօսքը որ ըսեր էր՝ թէ Իրեք օրէն ետքը յարութիւն պիտի առնեմ, գերեզմանին քով պահապաններ դրին, ու գերեզմանն ալ կնքեցին։

ԴԱՍ ԽԱ.

Քրիստոսի Յարութեան ու Համբարձման վրայ։

136. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր ուրբաթ իրիկուն թաղուեցաւ, մնաց գերեզմանին մէջ շաբաթ օրն ամբողջ. կիրակի օրը իրեն մեռած օրուան երրորդ օրը, արեւը չի ծագած մէկ մեծ գետնի շարժ մը ըլլալով Յիսուս մեծ փառքով յարութիւն առաւ։ Ան ատենը մէկ հրեշտակ մը իջաւ երկնքէն, ու գերեզմանին քարը վերցուց մէկ դի ձգեց ու վրան նստաւ. տեսքը փայլակի նման, հագուստը ձիւնի պէս ճերմակ. պահապանները վախերնուն մեռելի պէս գետինը փռուեցան, ու ետքը ելան փախան։ Ան սուրբ կանայք որ եկեր էին նորէն օծելու Յիսուսի սուրբ մարմինը անուշահոտ եղով, տակն ու վրայ եղան տեսնալով գերեզմանը բաց և հրեշտակը քովը կայնած, որ ըսաւ իրենց. Դուք

136. Քրիստոս տէրն մեր ե՞րբ յարութիւն առաւ, և յարութենէն ետքն ի՞նչ ըրաւ։

կը փնտռէք խաչուած Յիսուսը. ան հոս չէ, յարութիւն առաւ, գնացէ՛ք ըսէ՛ք Աշակերտներուն ու Պետրոսին, որ երթան Գալիլիա, զինքը հոն պիտի տեսնեն ինչպէս որ ըսեր էր ձեզի։ Առաքեալները չի հաւատացին կանանց բերած աւետիսին, ու կը տարակուսէին ինչուան որ աչքով տեսան Յիսուսը, ձեռքով շօշափեցին, հետը խօսեցան ու մէկ տեղ կերակուր կերան։ Շատ անգամ երեւցաւ իրենց Յիսուս զանազան տեղ ան քառասուն օրուան մէջ. մէկ հեղուն ալ երեւցաւ հինգ հարիւրէն աւելի անձանց՝ որ մէկ տեղ ժողվուած էին։

137. Սուրբն Պետրոս առջի տեսնողներէն մէկը եղաւ. որուն մէկ օր մը ուրիշ մէկ քանի Առաքեալներու առջեւ երեւցաւ՝ ու իրեք հեղ հարցուց իրեն. Պետրոս, դու զիս կը սիրե՞ս. ու յանձնեց անոր՝ իր գառները ու ոչխարները. այսինքն բոլոր քրիստոնեայ հաւատացեալները ու Սուրբ Եկեղեցւոյն առաջնորդները։ Ասով հաստատեց Քրիստոս տէրն մեր իր ըսածը նաեւ գործքով. Եղիցին մի հօտ (սիւրիւ) և մի հովիւ։

138. Բոլոր ան քառասուն օրերուն մէջ սորվեցուց իրեն Աշակերտներուն. անոնց

137. Յիսուս յարութենէն ետքն ալ սրբոյն Պետրոսի վրայ ի՞նչ մասնաւորութիւն ցըցուց:

138. Յարութենէն ետքը քառասուն օրուան մէջ Քրիստոս աշակերտներուն ի՞նչ սորվեցուց, և ի՞նչ բան իրենց խոստացաւ:

միտքը բացաւ որ սուրբ գիրքը աղէկ հասկընան։ Եւ իրենց երեսնին փչելով ըսաւ. Առէ՛ք Հոգին սուրբ, որոնց մեղքն որ թողուք, թողուի. ու որոնց որ կապէք, կապած մնայ։ Ես առի բոլոր իշխանութիւնը երկնքի ու երկրիս վրայ. գնացէ՛ք ամեն աշխարհք, քարոզեցէ՛ք աւետարանը. չէ թէ միայն Հրեաներուն, հապա Սամարացիներուն ու հեթանոսներուն ալ, ամեն ազգերուն, սորվեցուցէ՛ք ու մկրտեցէ՛ք զանոնք Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. ու խրատեցէ՛ք զանոնք որ իմ ձեզի տուած հրամաններս զամենքն ալ պահեն։ Ով որ հաւատայ ու մկրտուի, փրկուի. ու ով որ չի հաւատայ, դատապարտուի։ Եւ թէ հաւատացողները ամեն հրաշքները ընեն։ Ինչուան աշխարհքիս ետքը ես ձեր հետ եմ։ Իրենց հրամայեց որ Երուսաղեմի մէջ կենան ինչուան որ առնուն Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնը. որուն համար խոստացաւ ալ թէ քիչ օրէն կուգայ։

139. Ետքի հեղուն Ձիթենեաց լեռը իրենց երեւցաւ. հոն անոնց հետ խօսելէն ետքը, ձեռքը վերուց զիրենք օրհնեց, ու առջեւնին վերացաւ երկինք ելաւ, ու մէկ ամպ մը եկաւ ծածկեց զինքը որ ալ չի տեսան. ետքը երկու հրեշտակներ ճերմակներ հագած մարդու կերպարանքով երեւցան ու ըսին. Մէկ օր մը Յիսուս պիտի գայ

139. Յիսուս ի՞նչպէս համբարձաւ, և ո՞ւր գնաց:

անանկ, ինչպէս որ տեսաք երկինք երթալը: Ետքը Առաքեալները մեծ ուրախութեամբ Երուսաղէմ դարձան, ու աղօթքի հետ եղան Հոգւոյն սրբոյ սպասելով ինչուան տասը օր: Քրիստոս տէրն մեր ան ատենը իրեն Թագաւորութեան իշխանութիւնը ձեռք առաւ նստելով ընդ աջմէ Աստուծոյ Հօր ամենակարողի. և ան իշխանութեամբ պիտի գայ կենդանեաց ու մեռելոց դատաստան ընելու համար. անով Աստուծոյ ամեն կարգաւորութիւնները կը կատարուին:

ԴԱՍ ԽԲ

Հոգւոյն սրբոյ գալստեանը վրայ:

140. ՔՐԻՍՏՈՍԻ համբարձմանէն ետքը՝ Աշակերտները ամենը հարիւր քսան հոգւոյ չափ մէկ տեղ ժողվուած կեցեր էին: Սուրբն Պետրոս մտքերնին ձգեց որ ընտրեն իրենցմէ մէկը Յուդային տեղը, որովհետև Յուդան զՅիսուս մատնելէն ետքը յուսահատած գնացեր ինք զինքը կախեր էր. վիճակը Մատաթիայի վրայ ելաւ, անով Մատաթիան ալ առաքելոց կարգը անցաւ, ինքն ալ անոնց հետ Յիսուսի յարութեանը վկայ ըլլալու համար: Պենտեկոստէին օրը, երբոր ամենքը մէկ տեղ միա-

140. Ի՞նչպէս եկաւ Հոգին սուրբ առաքելոց վրայ:

բան ժողվուած էին, մէյմ՚ալ յանկարծ իջաւ երկինքէն մեծ սաստիկ հով մը, ու լեցուցաւ բոլոր տանը մէջ. հոն կրակէ լեզուներ երևցան ու նստան ամենուն վրայ: Ան ատենը ամենքն ալ լեցուեցան Հոգւով սրբով, ու պէս պէս լեզուներ խօսելով Աստուծոյ մեծութիւնը քարոզել սկսան:

141. Պենտեկոստէն զատկէն ետքը յիսներորդ օրն է, ան յիսներորդ օրը անապատին մէջ Աստուած օրէնքները տուաւ: Ան օրը իրեք երևելի տօներուն մէկն էր, անոր համար ամեն քաղաքներէն շատ Հրեաներ Երուսաղէմ եկեր էին տօնը կատարելու. ու ան սաստիկ հովէն որ Հոգւոյն սրբոյ գալը կը ցուցընէր, շատոնք վազեցին եկան տեսնելու թէ ինչ կայ: Շատ զարմացան երբոր տեսան որ Գալիլեացի աշակերտները համարձակ կը խօսին ամեն ազգաց լեզուները. որոնց մէջ դրսեցի Հրեաները ծներ էին:

Ան ատենը Սուրբն Պետրոս մէկալ Առաքեալներուն հետ մէկ տեղ ըսաւ ժողովրդեանը ատ հրաշալի գործքին պատճառը թէ Մարգարէներուն ըսածը կատարելով Յիսուս՝ որ իրենք խաչեցին՝ յարութիւն առաւ, ու ինչպէս որ խոստացեր էր, Հոգին սուրբը իրկեց. և ինքն է տէրն ու Քրիստոսը: Շատոնք իրեն խօսքերը ընդու-

141. Ե՞րբ է Պենտեկոստէն. և ան օրը Հոգւոյն սրբոյ գալը իմանալով ինչ ըրին ժողովուրդները:

նեցան ու հարցուցին թէ Հիմա մենք ինչ ընենք. ան ալ ըսաւ. Ապաշխարեցէք ու մկրտուեցէք յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, որ մեղաց թողութիւն ընդունիք, ու Հոգւոյն սրբոյ շնորհացը արժանի ըլլաք։

Ան օրը իրեք հազար հոգի մկրտուեցան. ու ետքը մէկ հեղ մըն ալ հինգ հազար հոգի մկրտուեցան մէկ կաղի մը պատճառաւ, որ սուրբն Պետրոս բժշկեց տաճարին մէջը։ Այսպէս Նոր օրէնքը հրատարակուեցաւ ան օրուանը մէջ, որ օրուան մէջ հրատարակուեր էր Հին օրէնքը։

142. Առաքեալները և ուրիշ Հոգին սուրբ առնողները բոլորովին փոխուեցան Աստուծոյ սիրովը լցուած ըլլալով. անանկ որ Աստուծոյ պատուիրանքները կրնային աղէկ պահել, չէ թէ միայն առանց դժուարութեան, հապա յօժար սիրով. աղէկ հասկըցան սուրբ գրքին խօսքերը, ու Քրիստոսի տեառն մերոյ վարդապետութիւնները. և իմացան որ Քրիստոսի թագաւորութիւնը երկնային ու հոգևորական է։ Անոր համար մէկ երկնային զօրութիւն մը ստացան արհամարհելու աշխարհքիս ամեն բարիքները. նեղութիւններուն ու մահուան վախը սրտերնէն ջնջուեցաւ. կուզէին վկայ ըլլալ ճշմարտութեան ամեն աշխարհքիս իշխանաց առջևը։

142. Առաքելոց հետևողները ինչ նեղութիւն կիմանային Քրիստոսին վարդապետութեան հնազանդելունին:

ԴԱՍ ԽԳ

Սուրբ Եկեղեցւոյ վրայ՝ որ Երուսաղէմ էր։

143. Քիչ մը ատենի մէջ Երուսաղէմէն շատ Հրեաներ Քրիստոսի հաւատացին, որոնք կապրէին կատարեալ միաբան, մէկ սիրտ մէկ հոգի. ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր ըսեր էր թէ Ձեր իմ աշակերտս ըլլալնուդ նշան ըլլայ աշխարհքիս առջև ձեր մէջ ունեցած սէրերնիդ։ Առաքեալներուն վարդապետութեանը կը հետևէին բոլոր սըրտանց, ամեն օր մէկտեղ տաճարը կերթային, ու աղօթք կընէին. մէկ տան մէջ կը ժողվուէին հացը բեկանելու՝ այսինքն հաղորդուելու համար Քրիստոսի պատուական մարմնոյն. ու ետքը կերակուր կուտէին ուրախութեամբ ու բարի սրտով։ Իմանալով թէ Երուսաղէմ քաղաքը քիչ մը ատենէն ետքը պիտի կործանի, ամենեին հոգ չէին ըներ աշխարհքիս մէջ ունեցածնին կորսնցընելնուն վրայ. վասն զի իրենք Քրիստոսի սիրովը և երկնից արքայութեանը փափաքով լցուած էին, անոր համար կարհամարհէին անցաւոր բարիքը։ Ամեն ունեցած բաներնին հաւասար ամենուն կը բաժնէին. ու որոնք որ ստացուածներ, երկիրներ ունէին, կը ծախէին ու գինը կը

143. Հոգւոյն սրբոյ գալուստէն ետքը հաւատացեալները ինչ տեսակ կեանք սկսան անցընել:

բերէին Առաքեալներուն առջեւը կը դնէին. Առաքեալներն ալ պէտք ունեցողներուն կը բաժնէին ան ստակները. և այսպէս միջերնին ամենեւին կարօտութիւն ունեցող մարդ չէր ըլլար: Օտար ազգէ եղողները ամենքն ալ կը սիրէին ու կը պատուէին զանոնք: Բայց կային անանկներ ալ որ Հրեայ են ըսելով իրենցմէ կը վախնային ու չէին ուզեր հետերնին միաբանիլ: Աս Երուսաղեմայ եկեղեցին կատարեալ ու նախանձելի օրինակ մը եղաւ Աւետարանական կատարելութեան հետեւիլ ուզողներուն:

144. Երբոր խիստ շատցաւ հաւատացելոց թիւը, տեսնելով Առաքեալները որ իրենք չեն կրնար հասնիլ ամենուն պիտոյիցը, պաշտօնատէրներ որոշեցին եօթը հոգի որ հոգ տանին հաւատացելոցը. անոնց անունը դրին Սարկաւագ, այսինքն՝ պաշտօնեայ կամ պաշտօնատէր, ու անոնց յանձնեցին հաւատացելոց պէտքը հոգալ, նախ հոգւորը՝ սուրբ խորհուրդը հաղորդելով անոնց, ետքը նաեւ մարմնաւոր կողմանէ՝ որ հոգան հաւատացելոց ապրուստին համար պէտք եղած ամեն բանը: Եւ այսպէս սուրբ Առաքեալները թեթեւնալով աս աշխատութիւններէն աղօթքի ու քարոզելու կը զբաղէին: Թէպէտեւ երբեմն ալ կը թողուին որ Սարկաւագներն ալ քարոզ տան ու մկրտեն:

144. Հաւատացեալները երբոր սկսան բազմանալ, առաքեալները ինչ ճար մտածեցին ամենուն պիտոյիցը հասնելու համար:

ԴԱՍ ԽԴ

Հրեաներուն հալածանքին ու Սամարացիներուն դառնալուն վրայ:

145. ՄԱՐՄՆԱՍԷՐ Հրեաները ու իրենց երեսպաշտ հետեւողները Աւետարանական վարդապետութեան համը չի կրցան առնել, մանաւանդ Սադուկեցիները՝ որ չէին հաւատարյարութեան և անմահութեան հոգւոյ. և ասոնք զօրաւոր էին, որովհետեւ քահանայապետն ալ ասոնցմէ էր: Առաքեալները երբոր սկսան քարոզել, Հրեաներուն իշխանները իրենց ապսպրեցին որ Քրիստոսի վրայ չի խօսին. ետքը բռնեցին զիրենք բանտ դրին, ուսկից որ հրեշտակը հանեց դուրս: Ետքը նորէն բռնեցին Առաքեալները ու ծեծեցին, անոնք շատ ուրախացան որ Յիսուսի անուանը համար անարգուելու արժանի եղան, ու մեծ համարձակութեամբ ըսին անոնց. Դուք չիտակն ըսէք Աստուծոյ առջեւը, ձեզի՞ աւելի պէտք է որ մտիկ ընենք, թէ Աստուծոյ. մենք չենք կրնար լուռ կենալ ու չի պատմել տեսածնիս ու գիտցածնիս՝ թէ ան Յիսուսը որն որ դուք խաչեցիք, յարութիւն առաւ՝ ու մենք աս հրաշքները իրեն անուանովը կընենք:

145. Փարիսեցիներն ու Սադուկեցիները Քրիստոսի հաւատքին ծաղկիլը տեսնելով ինչ կընէին:

146. Սուրբ Ստեփանոս՝ որ Սարկաւագներուն առջինն էր, մեծամեծ հրաշքներ կընէր. ու համարձակ կը յանդիմանէր Հրեաներուն խստասրտութիւնը, ու կը հասկցընէր իրենց թէ Աստուածպաշտութեան կրօնքը տաճարին ու քաղաքին վրայ կապած չէ: Զինքը դատապարտելով քարկոծեցին ըսելով թէ Հայհոյիչ է սուրբ տեղւոյն դէմ: Սուրբ Ստեփանոս եղաւ առջի մեռնողը Աւետարանին ճշմարտութեանը վկայելուն համար. վասն զի մարտիրոս ըսելը՝ վկայ ըսել է:

147. Սուրբ Ստեփանոսին քարկոծելը երբոր յաջողեցաւ, սիրտ առին անհաւատ Հրեաներն ու մեծ հալածանք հանեցին Երուսաղեմայ եկեղեցւոյն դէմ, ամեն հաւատացեալներն ալ ցրուեցան բոլոր Հրեաստանի ու Սամարիայի մէջ. միայն Առաքեալները մնացին: Աս հալածողներուն մէջ էր փարիսեցի մը Սաւուղ անունով որ սաստիկ վրէժխնդրութեամբ կուզէր դէմ գնել առաքեալներուն: Աղէկ գիտուն ալ էր. տները կը մտնար, ու որուն որ հանդիպէր բռնութեամբ կը քաշքշէր ու բանտ կը խրկէր. կը սպառնար ու մեռցընել կուտար. հրաման ալ առաւ քահանայապետ-

146. Ո՞վ եղաւ առաջին վկայ աւետարանին և ի՞նչ պատճառաւ:

147. Ի՞նչ պատճառաւ եղաւ առջի հալածանքը Երուսաղէմի քրիստոնէից դէմ, և ի՞նչպէս եղաւ Պօղոս առաքելոյն դարձը:

ներէն ինչուան Դամասկոս (Շամ) երթալու, ու հոն հաւատացեալները բանտ դնելու: Երբոր մօտիկցեր էր Դամասկոս քաղաքին, յանկարծ տեսաւ մէկ սաստիկ լոյս մը. ինքը գետինը զարնուեցաւ ու աչքերը կուրցան, լսեց մէկ ձայն մըն ալ որ ըսաւ. Սաւո՛ւղ, Սաւուղ, զիս ինչո՞ւ կը հալածես. ես եմ Յիսուսը. քու տեղը ինծի դէմ կը հակառակիս: Պատասխան տուաւ Սաւուղ. Տէ՛ր ինչ կուզես որ ընեմ: Յիսուս զինքը խրկեց Անանիա աշակերտին. որ զինքը մկրտեց ու բացաւ լուսաւորեց աչքը: Սաւուղ մէկէն 'ի մէկ սկսաւ տաք սրտով Աւետարանը քարոզել: Իրեն անունը Պօղոս դրին ու Առաքեալներուն կարգը մտաւ. որովհետև Յիսուս զինքը կոչեց, ու ինքը Քրիստոս անձամբ անոր սորվեցուց:

Իսկ սուրբ Փիլիպպոս Սարկաւագը գնաց Սամարիա, ուր շատերը հաւատացին ու մկրտուեցան: Երուսաղէմ մնացած Առաքեալները լսելով Սամարացիներուն դարձը, հոն խրկեցին զսուրբ Պետրոս ու զսուրբն Յովհաննէս Առաքեալները, որ անոնց դրոշմ տան, ու հաւատքին մէջը զիրենք հաստատեն: Անոնց աղօթք ընելովը ու ձեռք դնելովը ան նոր հաւատացեալներուն վրայ, Հոգին սուրբ իջաւ վրանին. այսինքն՝ մեծ շնորհք՝ ու հրաշք գործելու ալ պարգև:

148. Սամարացի նոր մկրտուածներուն մէջ մէկ Սիմոն անունով մոգ մը կար. աս տեսնելով որ Առաքեալները ձեռք դնելով Հոգին սուրբ կուտան, ուզեց որ ստակով իրեն ալ ծախեն աս իշխանութիւնը։ Ան ատենը Սուրբն Պետրոս ըսաւ իրեն. Ստակդ քեզի հետ կորսուի, որ Աստուծոյ պարգեւը արծաթով գնել կուզես. ու խրատեց զինքը որ ապաշխարէ։ Աս դիպուածիս վրայ՝ ան մեղքն որ կըլլուի հոգեւորական բանով մարմնաւոր վաստակ ընելու համար, ստակով հոգեւոր պաշտօն մը գնելով կամ՝ ծախելով ստակ վաստըկելու կամ՝ փառաց հասնելու համար, կըսուի Սիմոնականութիւն։

ԴԱՍ ԽԵ

Հեթանոսներուն դարձին վրայ։

149. Քիչ մը ատենէն ետքը հեթանոսները սկսան Եկեղեցւոյ որդիք ըլլալ այս կերպով։ Կոռնելիոս անունով մէկ Հռոմայեցի հարիւրապետ մը կար որ հեթանոս էր. բայց մէկ Աստուած կը ճանչնար ու Աստուծոյ կը ծառայէր. անդադար աղօթք ու շատ ողորմութիւններ կընէր։ Մէկ

148. Առաքելոց ձեռք դնելով Հոգւոյն սրբոյ իջնալը տեսնալով Սիմոն մոգ ինչ տեսակ խորհուրդներու գնաց։

149. Ի՞նչպէս սկսան հեթանոսներն ալ սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ մտնալ։

հրեշտակ մը եկաւ իրեն Աստուծոյ կողմանէ ու ըսաւ. Քու ըրած աղօթքներդ ու ողորմութիւններդ Աստուած ընդունեցաւ. մէկը խրկէ որ գտնայ ու քեզի բերէ Պետրոսը որ քեզի սորվեցընէ թէ ինչ պէտք է որ ընես։ Սուրբն Պետրոս ալ ան միջոցին տեսիլ մը տեսաւ, որով Աստուած հասկըցուց իրեն, թէ Աստուծոյ ողորմութեան առջեւը պիղծ ստեղծուած բան չի կայ. Աստուած ասկից ետեւ չի խտրեր. երկնքէն ալ ձայն մը եկաւ ըսելով. Գնա՛ Կոռնելիոսին խրկած մարդիկներուն հետ։ Աս տեսիլքը հարկաւոր էր, որպէս զի սըրբոյն Պետրոսի սրտէն ելլէ հեթանոսներուն հետ կենակցութիւն ընելու վախը, որն որ ամեն Հրեաները ունէին։ Երբոր գնաց Կոռնելիոսին տունը, ուր տեղ որ ժողվուեր էին իրեն ազգականներն ու բարեկամները, ու երբոր սկսաւ հաւատքը սորվեցնելու, անոնց վրայ Հոգին սուրբ իջաւ՝ ու զանազան լեզուով սկսան զԱստուած փառաւորել. սուրբն Պետրոս ալ մէկէն զանոնք ամենքն ալ մկրտել տուաւ, տեսնելով որ Աստուծոյ շնորհքը առաջուց առին։

150. Առջի բերանը Առաքեալները ու ուրիշ հաւատացեալները գայթակղեցան, երբոր լսեցին թէ Պետրոս չի թլփատուած մարդու տուն մտեր է, ու անոնց հետ կե-

150. Պետրոս առաքեալ շատ դժուարութիւն քաշեց հասկըցընելու ամենուն՝ թէ Աստուած զհեթանոսները եկեղեցւոյ մէջ կընդունի։

բակուր կերեր է։ Բայց երբոր իմացան թէ ինչ կերպով եղեր է իրեն երթալը, ան ատենը մէկէն մտքերնին չինուեցաւ, ու սկըսան զարմանալ ըսելով թէ Անանկ է նէ Աստուած կուզէ որ հեթանոսներն ալ ապաշխարեն ու յաւիտենական կեանքը ընդունին։ Աս գործքովս իմացան հեթանոսներուն կոչման խորհուրդը, որ գրած էր սուրբ գրոց մէջ։

151. Պօղոս առաքեալը, մասնաւոր հեթանոսներուն քարոզելու խրկուած ըլլալով, աս բանս մեզի աղէկ հասկըցուց ըսելով թէ ճշմարիտ Իսրայէլացիներն ու Աստուծոյ որդիքը միայն Աբրահամու մարմնաւոր որդիքը չեն, այլ Աբրահամու հաւատքին նմանող աւետեաց որդիքն են՝ զորոնք Աստուած միայն իրեն ողորմութեամբը ընտրեր է, ու կը կոչէ առանց խտրութիւն ընելու Հրեաներէն ալ հեթանոսներէն ալ։ Անոր համար թլփատութիւնը ալ բանի չի գար. վասն զի կը տեսնենք որ Աստուծոյ ուխտը կամ խոստմունքը ասկից ետքը մասնաւոր ցեղի վրայ կապուած չէ, ամէն ազգեր Աբրահամու հոգեւորական ծնունդներն են։ Աս հեթանոսներուն կոչուելովը, Աստուծոյ ժողովուրդ չեղողները Աստուծոյ ժողովուրդ եղան. ու անոնք որ Աստուծոյ ժողովուրդն էին, մեծ մասը

151. Հեթանոսներուն Աստուծոյ որդիք ըլլալը առաքելոյն ո՞ր աւելի աղէկ 'ի տեղը կը բացատրէ։

իրենց անհաւատութեանը համար Աստուծոյ երեսէն ինկան։ Հրէից մեղքը հեթանոսաց փրկութեան պատճառ եղաւ. որոնք անոնց տեղն անցան ու ճշմարիտ Իսրայէլացի եղան։ Եւ այսպէս ան քիչ Հրեաները՝ որ սուրբ Աւետարանին հաւատացին ու իրենց սուրբ հաւատքովը փրկուեցան, անոնք սուրբ Եկեղեցւոյն իբրեւ թէ արմատն են. ու հեթանոսները որ անոնց հաւատքին վրայ պատուաստեցան, վայրի ձիթենի մըն են, ընտանի ձիթենւոյ վրայ պատուաստուած։

152. Հիմա խստասիրտ Հրեաները Աստուծոյ երեսէ ինկած են, ինչուան որ Աստուծմէ որդիք ընտրուած հեթանոսները ամէնքն ալ սուրբ Եկեղեցւոյ որդիք ըլլան. ան ատենը միացած Հրեաներն ալ Աստուած պիտի փրկէ 'ի վախճան դարուց, այսինքն՝ աշխարհքիս ետքի օրերը։

153. Հեթանոսները որովհետեւ սուրբ Եկեղեցւոյ որդիք ըլլալ սկսան, Առաքեալներն ալ բաժնուեցան գացին ամէն աշխարհքՔրիստոսի ապսպրած կարգով. բայց միշտ՝ որչափ որ կրնային, Հրեաներ գըտնուած տեղուանքը կերթային. ու երբոր անոնք չէին ընդունէր զիրենք ու կը հալածէին, ասոնք ալ հեթանոսներուն կը սկսէին քարոզել։

152. Հրեաները ազգովին եկեղեցւոյ մէջ չի՞ կրնա՞ն պիտի մտնալ։

153. Առաքեալները հեթանոսներուն սկսելով քարոզել զՀրեաները երեսէ թողուցի՞ն։

ԴԱՍ ԽԶ

Սուրբ Եկեղեցւոյն կարգաւորութեանը ու հաստատութեանը վրայ։

154. ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ քարոզութիւն երթալէն առաջ շարադրեցին Հանգանակը. այսինքն՝ ան նշանը՝ որով հաւատացեալները Հրեաներէն ու հեթանոսներէն զատուին։ Աս Հանգանակը քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտութիւնն է, և աս է. «Ես կը հաւատամ ամենակարող Հօր Աստուծոյ, ստեղծող երկնի և երկրի։ Ու իրեն միածին որդւոյն Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ, որ յղացաւ Հոգւով սրբով, ու ծնաւ Մարիամ կուսէն. չարչարեցաւ Պոնտոս Պիղատոսին ատենը. խաչեցաւ, մեռաւ, թաղեցաւ ու լիմպոսն իջաւ. երրորդ օրը յարեաւ 'ի մեռելոց. ելաւ երկինքը. նստաւ Հօր Աստուծոյ ամենակարողին աջ դին։ Ուսկից որ պիտի գայ ողջերը ու մեռածները դատելու։ Կը հաւատամ Հոգւոյն սրբոյ. սուրբ կաթուղիկէ Եկեղեցւոյն. սրբոց հաղորդութեանը. մեղքերու թողութեանը. մարմիններու յարութեանը. յաւիտենական կենաց. ամէն»։

154. Առաքեալները երբոր աշխարհին քարոզելու կերթային, իրենց վարդապետութիւնը ծուռ վարդապետութիւններէ զատելու համար ի՞նչ ձար մտածեցին։

155. Առաքեալները քարոզեցին Հաւատքը շատ հեռու երկիրներ ալ, Արեւելք, Հարաւային կողմերը, Արեւմուտք։ Յակոբոս Ալփեայ որդին մնաց Երուսաղէմ. ու ան քաղաքին Եպիսկոպոսը կամ յատուկ հովիւը եղաւ։ Յովհաննէս առաքեալը քարոզեց փոքր Ասիոյ մէջ. աւելի Եփեսոս քաղաքը, ու հոն մնաց մինչեւ 'ի խոր ծերութիւն։ Պօղոս քարոզեց Ասորեստան, Ասիա, Մակեդոնիա, ու Յունաստան։ Ղուկաս՝ որ Պօղոս առաքելոյն հետը կը քալէր, գրեց իրենց ճամբորդութիւնը մինչեւ Հռոմ. աս իրեն գրածը Նոր կտակարանին մէկ մասն է որ կը կոչուի Գործք Առաքելոց։

156. Պետրոս հաստատեց գլխաւոր Եկեղեցւոյ աթոռները։ Առաջ կեցաւ Երուսաղէմ, ուր տեղ որ Եկեղեցին սկսաւ հաւաքուիլ...

Actually: ուր տեղ որ Եկեղեցին սկսաւ իսրայէլեան ժողովարաններուն կերպովը։ Ետքը իրեն աթոռը դրաւ Անտիոք, որ էր Ասորւոց ու բոլոր արեւելքին մայրաքաղաքը. հոն նախ սկսան Քրիստոնեայ կոչել Քրիստոսի հաւատացողներուն։ Անկից անցաւ Հռոմ, հոն հաստատեց իրեն աթոռը. Հռոմայէն սուրբն Պետրոս իրեն աշակերտն Մարկոս աւետարանիչը խրկեց Եգիպտոսի մայրաքաղաքը Աղեքսանդրիա, հոն եկեղեցի հաստատելու համար։ Եւ այսպէս

155. Առաքեալները մինչեւ ո՞ր տեղուանք քարոզեցին։

156. Պետրոս առաքեալէն հաստատուած գլխաւոր պատրիարգական աթոռները որո՞նք են։

Պետրոս առաքեալը իրեք Աթոռը հաստատեց իրեք գլխաւոր քաղաքներու մէջ. Հռոմ՝ Հռոմէական աթոռը. Աղեքսանդրիա՝ Աղեքսանդրիոյ աթոռը. և Անտիոք քաղաքը՝ Անտիոքայ աթոռը։ Ետքը Հռոմայէն խրկեց իրեն աշակերտները բոլոր Իտալիայի ու Սիկիլիայի մէջ։

157. Պետրոս առաքելոյն յաջորդ Քահանայապետներն ալ իրեն պէս ըրին. առաքելական հոգւով լցուած մարդիկներ խըրկեցին Ափրիկէ, Սպանիա, ու Գաղղիա, ինչուան որ սուրբ Աւետարանի քարոզութիւնը տարածեցաւ ամեն տեղ։

158. Առաքեալները քաղաքներու մէջ եկեղեցւոյ աթոռներ հաստատելով, ան տեղուանքը Եպիսկոպոսներ, Քահանաներ ու Սարկաւագներ դրին։ Եպիսկոպոս այսինքն հոգ տանող, կամ այց առնող, անոնք կը կոչուէին, որ Քրիստոսի տեառն մերոյ կարգաւորութեամբը Առաքեալները գիրենք մասնաւոր եկեղեցւոյ մը գլուխ կը դնէին ամեն հոգևորական իշխանութիւն իրենց տալով։ Քահանաներն եղած են եպիսկոպոսներուն օգնելու համար մեծ ու սուրբ գործքերու մէջ։ Ընդհանրապէս Եկեղեցա-

157. Առաքեալներէն վերջը ի՞նչպէս հետ զհետէ տարածուեցաւ քրիստոնէութիւնը։

158. Ի՞նչ կը նշանակեն եկեղեցւոյ աթոռները, եպիսկոպոսը, քահանան, սարկաւագը, և եկեղեցական անձինք. և ի՞նչ կարգով է իշխանութիւննին։

կան կըսուին ամեն եկեղեցւոյն ծառայողները. որ երևնայ թէ անոնք Աստուծմէ ընտրած են, ու Աստուած է անոնց մասն ու ժառանգութիւնը. ինչպէս Ղևտացիներն էին Հին օրինաց ատենը։ Բոլոր աշխարհականները՝ այսինքն ժողովուրդը կը հնազանդին Քահանաներուն ու Սարկաւագներուն։ Քահանաները ու Սարկաւագները Եպիսկոպոսներուն կը հնազանդին, Եպիսկոպոսներն ալ Առաքեալներուն։ Ու ինչպէս որ Պետրոս գլուխ էր ամեն Առաքեալներուն Յիսուսէ դրած, ու Նոր հաւատքի պատշաճ տարակուսի բան մը ըլլար նէ իրեն խորհրդովը կորոշէին, իրեն յաջորդներն ալ Հռոմայու Եպիսկոպոսները՝ որ Պապ կըսենք, ամեն Եպիսկոպոսներուն առջինն են. ու յաստուածային իրաւանց ամենէն առջի իշխանութեան ու պատուոյն մէջն են, ու սուրբ Եկեղեցւոյ երևելի գլուխն են, ինչպէս էր Պետրոս առաքեալ առաքելոց ատենը։ Իսկ Քրիստոս Եկեղեցւոյն առջի գլուխն է, բայց աներևոյթ։

ԴԱՍ ԽԷ

Աւանդութեան, Սուրբ գրոց ու ժողովքներուն վրայ։

159. ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ շատ անգամ միայն բերնով կը սորվեցընէին. ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր ալ կընէր, որ ամենևին գրով բան չի թողուց։ Ասանկ ալ սուրբ Առաքեալները շատ անգամ առանց գրելու մեծ ջանքով կը սորվեցընէին իրենց աշակերտները, որ աղէկ մտքերնին տպաւորուած միշտ անփոփոխ մնայ քրիստոնէական հաւատքը։ Կըսէ Առաքեալն Պօղոս իրեն Տիմոթէոս աշակերտին. ինչ որ ինծմէ սորվեցար աւանդէ՝ այսինքն սորվեցուցուր ալ հաւատարիմ մարդիկներու, որ անոնք ալ ուրիշներուն սորվեցընեն։ Աս բանս կըսուի Աւանդութիւն. այսինքն՝ սրբազան աւանդ մը քրիստոնէական վարդապետութեան, որ Քրիստոսէն անցաւ Առաքեալներուն, Առաքեալներէն առջի եպիսկոպոսներուն, անոնցմէ ալ իրենց յաջորդներուն, ասանկ հետ զհետէ ինչուան անոնց՝ որ աս օրս մեզի կը սորվեցընեն։

160. Առջի Աւետարան գրողն եղաւ Մատթէոս Առաքեալը, որ գրեց իրեն Աւետա-

159. Ի՞նչ բան է եկեղեցւոյ աւանդութիւնը։
160. Որո՞նք գրեցին աւետարանները և ի՞նչ կարգով։

րանը Հրէիցմէ դարձած հաւատացեալներուն համար։ Քիչ մը ատենէն ետքը գրեց համառօտ կերպով մը սուրբ Մարկոս՝ Պետրոս առաքելոյն աշակերտը. Պօղոս առաքելոյն աշակերտն ալ սուրբն Ղուկաս գրեց՝ ճշմարտութիւնը ցուցընելու համար սուտ առաքելոց քարոզած առասպելներուն դէմ։ Յիսուսի յարութենէն շատ ետքը, սուրբ Յովհաննէս առաքեալը գրեց իրեն Աւետարանը ամաչեցնելու համար ան հերետիկոսները որ Յիսուսի աստուածութիւնը կուրանային. բայց Յայտնութիւնը առաջ գրած էր։

161. Պօղոս առաքելոյն և մէկալ Առաքեալներուն Թղթերը, Եկեղեցիներուն, կամ մէկ մասնաւոր անձի մը զանազան պատճառներու համար գրած նամակներ են։ Նոր կտակարանին գրողները առաքելոց մէջէն աս վեցն են. Պետրոս, Պօղոս, Յովհաննէս, Յակոբ, Մատթէոս, Յուդա։ Մէկալ եօթը Առաքեալները գրուած բան մը չունին։ Աս Առաքեալներուն ու Աւետարանիչներուն գրուածքները իրենց խելքէն հանած չեն. հապա Հոգւոյն սրբոյ լոյս տալովը գրած են. ինչպէս են Մովսեսի և ուրիշ Մարգարէներուն գրուածներն ալ։ Անոր համար պարտական ենք հաստատութեամբ հաւատալ անոնց մէջի գրուածներուն։

161. Առաքելոց Թղթեր որ կըսեն, ի՞նչ տեսակ գրուածք են։

162. Բայց որովհետեւ գրածներնէն աւելի շատ բան բերնով ըսին, անոր համար ան ըսածները Աւանդութիւններու մէջ են։ Ու քրիստոնեայք կընդունին զանոնք իբրեւ հաւատոյ մասեր կամ պատուիրանքներ Առաքեալներէն եկած. աս բանս ընդհանրապէս ամեն Եկեղեցիները կընդունին, մանաւանդ ան աւանդութիւնները՝ որոնց վրայ Եկեղեցին վճիռ հաներ է, թէպէտ և չեն գիտեր անոնց սկիզբը։ Գլխաւոր աւանդութիւններն են ժողովներուն (Սինհոդոսներուն) ըրած վճիռները, որուն օրինակ եղան սուրբ Առաքեալները։

163. Վասն զի երբոր հեթանոսներէն շատոնք դարձան քրիստոնեայ եղան, ան ատեն Հրեայ հաւատացեալները կուզէին որ անոնք ալ թլփատուին ու պահեն Մովսիսական օրինաց ամեն արարողութիւնները։ Ատ բանը որոշելու համար Առաքեալները ժողով ըրին քահանաներուն հետ։ Սուրբն Պետրոս ամենէն առաջ հոն խօսեցաւ. սուրբն Պօղոս ու սուրբն Բառնաբաս ալ իրենց միտքը զուրցեցին։ Սուրբն Յակոբ յիշեցուց սուրբ գրոց վարդապետութիւնները, որոնց մէջ կը յիշատակուի թէ Մէկ

162. Եկեղեցւոյ աւանդութիւններն ալ պարտակա՞ն ենք ընդունելու սուրբ գրոց կարգին մէջ, և գլխաւոր աւանդութիւնները որո՞նք կը սեպուին։

163. Եկեղեցւոյ առաջին ժողովքը ի՞նչ պատճառաւ ըրին առաքեալները։

օր մը ամեն ազգ մարդկան իրենց տէրը պիտի փնտռեն։ Եւ այսպէս աղէկ մը քննելէն ետքը որոշեցին ըսելով թէ «Ասանկ հաճոյ եղաւ Հոգւոյն սրբոյ ու մեզի, որ հեթանոսներէն դարձողներուն վրայ պէտք չէ ուրիշ բեռ դնենք աս հարկաւոր բաներէն զատ. որ պէտք է հրաժարին կուռքերու զոհած միս ուտելէն, խեղդած կենդանիներուն արիւնէն, ու պոռնկութենէն»։

164. Առաքելոց ըրած ժողովքէն օրինակ առնելով, ատեն ատեն սուրբ Եկեղեցին, երբոր հաւատոյ կամ բարի վարուց բաներու վրայ որոշմունքներ ընելու հարկաւորութիւն իմացաւ, այլ և այլ ժամանակ ժողովքներ ըրաւ։ Աս ժողովքները ժողով կամ Սինհոդոս կըսուին, որոնց մէջ դատաւոր միայն Եպիսկոպոսներն են. Հոգին սուրբ ամեն անգամ հոն ներկայ է երբոր օրինաւորապէս ժողվուած ըլլան. ու ժողվողը թէ որ իշխանութիւն ունենայ հրամայելու ժողովք ըլլալու համար։ Ընդհանուր ժողովքի համար իշխանութիւն ունեցողն է Քահանայապետն Հռոմայ՝ որ Եկեղեցւոյ երեւելի գլուխն է։ Եւ ընդհանուր կըսուի ժողովքը՝ թէ որ ամեն ազգաց Եպիսկոպոսները ժողվուած են որչափ կարելի է, վասն զի պարտական են ամենքն ալ հոն գտնուելու. ու ինքը Քահանայապետն ալ պէտք է որ ներ-

164. Ժողով ընելու սովորութիւնը ուսկի՞ց սկսաւ, ե՞րբ վաւերական կըլլայ, և քանի՞ տեսակ է։

կայ ըլլայ՝ կամ անձամբ և կամ իրեն փոխանորդը խրկելով։ Երբոր մէկ ազգի մը կամ գաւառի մը Եպիսկոպոսները ժողով ընեն իրենց Պատրիարգով կամ Եպիսկոպոսապետովը, ան ժողովը կըսուի Ազգային ժողով։

165. Ամեն հաւատացեալները պարտըկան են հնազանդելու Եկեղեցւոյ ընդհանուր ժողովքներուն ամեն հաւատքի ու բարի վարուց վրայ ըրած վճիռներուն՝ վասն զի անոնք անսխալ են։ Ազգային ու գաւառական ժողովներն ալ նոյն ուժը կունենան երբոր ընդհանուր Եկեղեցին զանոնք հաստատէ։ Բայց անոնք ազգային ժողով ըլլալով, իրենք իրենց ալ արժանի են պատուոյ, և պէտք է որ ամենքը յարգեն այնպիսի մասնաւոր ժողովքներու կանոնները. և յանդգնութիւն ըրած կըլլան թէ որ դէմ ելլեն։ Աս ալ պէտք է գիտնալ, որ Եկեղեցւոյն իշխանութիւնը մէկ է, թէ ընդհանուր ժողով ընէ՝ թէ չընէ. ուստի անանկ խիստ հարկաւոր մը չէ՝ որ հաւատքի դէմ հակառակութիւն ըլլայ նէ, ընդհանուր ժողովք ընէ. շատ անգամ առանց ընդհանուր ժողովք ընելու Սուրբ Եկեղեցին կը նզովէ հերետիկոսութիւնները։

165. Ժողովներուն ըրած վճիռները պարտըկա՞ն են ամեն մարդ պահելու,

ԴԱՍ ԽԸ

Երուսաղեմայ կործանմանը վրայ։

166. Քրիստոսի Համբարձմանէն քառասուն տարի ետքը Երուսաղէմ քաղաքը կործանեցաւ. ինչպէս որ ինքն Քրիստոս տէրն մեր առաջուց ըսեր էր։ Հրեաները ապստամբեցան Հռոմայեցիներէն. մըտքերնին դնելով՝ թէ իրենք Աստուծոյ ժողովուրդն են, և պէտք չէ որ հեթանոսներուն ծառայեն։ Ան ատենները շատ սպանութիններ եղան աղիս անգին. ու վերջապէս Երուսաղէմ երկար ատեն պաշարուեցաւ, ու Վեսպասիանոս կայսեր որդին Տիտոսը առաւ քաղաքը։ Այնպիսի անողորմ պատերազմ դեռ չէր եղած։ Սովը անանկ սարսափելի եղաւ ան պաշարման մէջ, որ ինչուան մարդու միս կերան. մայրերը կը մորթէին իրենց տղաքը ու կուտէին։ Միայն ան պաշարման ատենը մէկ միլիոն ու երկու հարիւր հազար մարդ կորսուեցան։ Տաճարը երեցաւ, ու Երուսաղէմ բոլորովին կործանեցաւ։

167. Աստուած ուզեց յայտնել իրեն ար-

166. Ե՞րբ և ի՞նչ կերպով եղաւ Երուսաղէմի կործանումը։

167. Աստուած ինչո՞ւ կործանեց Երուսաղէմ քաղաքը, և անկէ ետև Հրեայք ի՞նչ վիճակ ունեցան։

դար բարկութիւնը աս ապերախտ քաղաքին վրայ, որ այնչափ Մարգարէներու արիւնը մտեր էր ու ետքը զՔրիստոս ալ սպաննեց, որ իրեն Թագաւորն ու Աստուածն էր։ Հրեաները որ չէին ուզեր իրենց փրկիչը ճանչնալու, իրենց երկրէն հալածուեցան, Հռովմայեցւոց գերի եղան, և բոլոր աշխարհքիս մէջ ցրուեցան ու անարգուած մնացին ինչուան աս օրս։ Եւ ամենևին չի կրցան նորէն իրենց երկիրը դառնալ, կամ աշխարհքիս մէջ գոնէ մէկ տեղ մը, կամ իշխանութիւն մը ունենալ։ Ասով կատարեցաւ Յակոբ Նահապետին մարգարէութիւնը, որ շատ տարի առաջ ըսեր էր՝ թէ Յուդայի ցեղին թագաւորութիւնը չի պիտի վերնայ, ինչուան որ գայ հեթանոսներուն յոյսը, որ է Մեսիան. ինչպէս որ ահա կը տեսնենք՝ Քրիստոսի թագաւորութիւնը սկսելու ատեն, Հրէից ժամանակաւոր թագաւորութիւնը ջնջուեցաւ. անանկ որ՝ չի կրցան ամենևին ինչ և իցէ պզտիկ քաղաքական իշխանութիւն մը ունենալու, ինչպէս որ առաջուց ունէին ինչուան կործանման ատենը։

168. Ասով յայտնի ցըցուց Աստուած, թէ աստուածպաշտութեան կրօնը մէկ մասնաւոր տեղի մը կամ մէկ ազգի մը վրայ կապած չէ. անոր համար կործանեց իր ընտրած քաղաքն ալ ազգն ալ որ շատ տարի պահեր էր, որպէս զի մէկ երևելի օրինակ մը ըլլայ, թէ ինքն է ամեն մարդիկներուն առաջնորդողը ու նախախնամողը, և ամենքը անկէ խրատ առնեն։ Ասանկով հին օրինաց արարողութիւնները, ու Հրեաներուն քաղաքական օրէնքները բոլորովին չիք դարձան. վասն զի տաճարը կործանեցաւ՝ որ ալ չի կրնար զոհ ըլլուիլ. և հին ուխտին համար եղած արարողութիւններուն ատենը անցաւ։ Նմանապէս Իսրայէլացւոց աւետեաց երկիրն ալ կորսնցընելով, ան երկրին համար եղած դատաւորական օրէնքներն ալ դադրեցան։ Ասկից կը հետևի որ քրիստոնեայք պարտական չեն հին օրէնքները պահելու, միայն մարդուն վարքը շտկող օրէնքները պարտական են պահելու զորոնք ամեն տեղ ու ամեն մարդիկ պէտք է որ պահեն. վասն զի ասոնք բնական օրէնքներն են։

168. Ինչո՞ւ համար Աստուած Հրէից տաճարն ու Երուսաղէմը կործանել տուաւ, և անոնց արարողութիւններն ու օրէնքները դադրեցուց։

ԴԱՍ ԽԹ

Առաքելոց կենաց վրայ։

169. ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ սուրբ Աւետարանը քարոզած ատեննին շատ նեղութիւններ քաշեցին, անօթութիւն, ծարաւ, քուն չըլլալ, ցուրտ, տաք, ալէկոծութիւն (փուռ-

169. Առաքեալները իրենց քարոզութեան ատենը ի՞նչ տեսակ կեանք կանցընէին։

թունա). աւազակներու հանդիպիլ, ու ալ շատ ճամբու նեղութիւններ. անանկ որ՝ մարդուն հաւատալը չիգար: Միշտ քաղքէ քաղաք ճամբայ կընէին ու խիստ աղքատութեան մէջ էին. կամ իրենց ձեռքին աշխատանքովը, և կամ հաւատացեալներուն ողորմութիւնովը կապրէին: Անհամար ծոմապահութիւններ ու կամաւոր մահացուցմունքներ կընէին իրենց մարմինը ծառայեցընելու, և հաւատացեալներուն օրինակ ըլլալու համար: Հրեաներէն ու հեթանոսներէն նախատինք ու արհամարհանք կը քաշէին, անոնց մտքին դէմ նոր վարդապետութիւն սորվեցնելնուն համար: Դարձի եկող ու Քրիստոսին սուրբ հաւատքն ընդունողներուն վրայ ալ կաշխատէին՝ զանոնք սորվեցնելու համար. վասն զի պէտք էր որ զանոնք երախայացընեն, հրապարակաւ կամ առանձին քարոզեն անոնց, մկըրտեն, սուրբ խորհուրդները տան. ու անոնցմէ քահանաներ ու սարկաւագներ ձեռնադրեն, նոր եկեղեցիներուն կանոններ տան: Քրիստոնեայ եղողներուն քով ետքէն նորէն այց կելլէին կամ թէ իրենց աշակերտները անոնց կը ղրկէին: Անոնց թղթեր կը գրէին որ հաւատքնուն մէջ հաստատուին. ու թէ որ անկարգութեան մը մէջ ինկած էին նէ, շտկուին:

170. Առաքելոց քարոզութիւնը չընդու-

170. Առաքելոց քարոզութեանը չաւատացողները իրենց ինչ տեսակ նեղութիւն կը պատճառէին:

նողները խիստ շատ էին, ու վրանին չարախօսութիւններ կընէին. ըրած հրաշքնին կախարդութիւն է կըսէին. խաբեբայ ու ապստամբ կը կանչէին իրենց, խռովիչ աշխարհքիս, իրենց կրօնքը ապականող, նորելուք բաներ ու օտար սովորութիւններ հանող կըսէին անոնց: Դատաւորաց առջեւը կը տանէին, բանտ կը դնէին շղթաներով կապած. հրապարակաւ ծեծել կուտային. երբեմն ալ ժողովուրդը զանոնք կը քարկոծէր: Ինչ որ Քրիստոս տէրն մեր առաջուց իրենց ըսեր էր, թէ Բոլոր աշխարհքիս ատելի պիտի ըլլաք իմ անունիս համար, ան ըսածը կատարուեցաւ: Բայց իրենք չէ թէ միայն չէին թուլնար, հապա ալ աւելի ուժ կառնէին ու անփոփոխելի հաստատութիւն մը կիմանային իրենց սըրտին մէջ. որուն համար ալ իրենց ըսեր էր Քրիստոս տէրն մեր, թէ Երբոր Հոգին սուրբը առնէք, հալածուիլը պիտի սիրէք: Անոր համար իրենց վրայ որչափ կը շատնային հալածանքները, այնչափ ալ աւելի իրենք կը մխիթարուէին ու կուրախանային. վասն զի հաստատ գիտէին թէ ատ նեղութիւններուն փոխարէն պիտի առնեն երկինքը իրենց համար պատրաստուած արդարութեան պսակը: Այսպէս հանդերձեալ կենացը մեծութիւնը ճանչնալով, աս աշխարհքիս նեղութիւնները ամենևին բանի մը տեղ չէին սեպեր:

171. Ամենքն ալ մարտիրոս եղան կերպ կերպ չարչարանքներով. իրենց կեանքը տուին՝ իրենց քարոզութիւնը ճշմարիտ ըլլալուն վկայելու համար. մանաւանդ Յիսուսի յարութիւնը։ Նոյն մէկ օրուան մէջ Հռոմ սուրբ Պետրոս առաքեալը խաչեցին, ու սուրբ Պօղոս առաքեալը գլխատեցին. ասոնք մարտիրոս ընողն էր ամենէն աւելի չար ու անօրէն Ներոն կայսրը. որ քրիստոնեաները հալածող թագաւորներուն մէջ առջինը եղաւ։

ԴԱՍ Ծ

Հալածանաց վրայ։

172. Սուրբ Եկեղեցին իրեք հարիւր տարի հալածանքներ քաշեց, ան միջոցին անհամար մարտիրոսներ եղան։ Քրիստոնեայք թէպէտ ուրիշներուն չարութիւն մը չէին ըներ, և իրենց ձեռաց աշխատանքովը, ամենայն խոնարհութեամբ ու պարկեշտութեամբ կապրէին, բարերարութիւն ալ կընէին ողորմութիւններ տալով, հիւանդները առողջացընելով, ուրիշ շատ հրաշքներ ընելով, բայց իրենք քրիստոնեայ կոչուելնուն համար ատելի էին ամենուն

171. Առաքեալները ինչ մահուամբ մեռան։
172. Առջի քրիստոնեայք ինչպէս կը վարուէին, և հեթանոսները իրենց վրայ ինչ համարմունք ունէին։

առջին. աշխարհասէրները քրիստոնեայ եմ ըսելը յանցանք կը սեպէին։ Կուռք չի պաշտելը անաստուածութիւն կը համարէին, քրիստոնէից աւելորդապաշտութեան դէմ ըսած խօսքերը հեթանոսները անօրէնութիւն կը կարծէին։ Քրիստոնէից վարքը անոնց մաղձոտութիւն կերևնար, հրապարակական խաղերէն հրաժարիլը, անպարկեշտութեան գործքերէն զգուշանալը, ծոմապահութիւնները, փառաւոր հագուստներ ու զարդարանքներ չըսիրելը հեթանոսներուն խելքին դէմ կուգար։ Ու երբոր հանդերձեալ կենաց վրայ կը խօսէին քրիստոնեայք՝ թէ հոն պիտի երանելի ըլլան, անոնք կըսէին թէ Բոլորովին խենթ են։ Ասկէց 'ի զատ, Հերետիկոսներուն ըրած զանելու անօրէնութիւնները՝ քրիստոնէից վրայ կը ձգէին. կուզէին որ մէկ քրիստոնեայ մըն ալ չի մնայ աշխարհքիս վրայ։

173. Կաքսորէին (սիւրկիւն), բանտը կը դնէին. կը յափշտակէին անոնց ունեցած ապրանքնին. շղթայով կապած մետաղաց մէջ (մատէն) կը ծառայեցընէին, ու կը սպաննէին։

Թագաւորներն ու Դատաւորները տեսնելով որ քրիստոնեայք մահէն վախնալու տեղը մեծապէս կուրախանան, թէ յաւիտենական կենաց դուռը իրենց բացուեր է, սարսափելի տանջանքներ սկսան տալ ի-

173. Հեթանոսները ինչեր կընէին քրիստոնէից՝ զիրենք նուաճելու համար։

րենց. Թեւերէն կը կախէին ոտիցը ծանր
քար կապելով, ու գաւազանով ալ կը ծե-
ծէին. երբեմն ալ անանկ կախած երկաթէ
սանտրով կողերնին կը քերէին ու կրակով
կէրէին ան վիրաւորած տեղերը: Երբեմն
ալ կասկարայի վրայ կամաց կամաց կե-
րէին. կամ կրակ դարձած տապակի (թա-
վայ), կամ կրակած երկաթի անկողնի և
կամ աթոռի մէջ դրած կէրէին: Երբեմն
ալ երեսներնուն՝ կամ բոլոր մարմնոյն կա-
շին կը հանէին. ոտքերնին ու թեւերնին
կտոր կտոր կը կտրատէին. ոմանց ալ դեռ
չի մեռած, աչքերնին, ականջներնին, ը-
ղունգնին (թռնախ) ու ակռաները կը քաշէին
դուրս կը հանէին: Շատն ալ կապուած գա-
զաններու, շներու, գայլերու, արջերու,
առիւծներու կերցընել կուտային: Ոմանց
վրայ մեղր քսելով արեւու մէջ կը կապէին,
որ ճանճերը, մեղուները խայթեն: Երբեմն
ալ եփած եղ, կամ հալած կապար (գուր-
շին) կը լեցունէին անոնց մարմնոյը վրայ:
Աս ամեն բաները չէ թէ մէկ անգամ մը,
հապա շատ անգամ կը կրկնէին: Ու ետքը
մութ, գարշելի, հոտած ու գամեր զար-
կած, կամ սուր ծայրերով ապակիի (ճամ)
կտորտուքներով լեցուած բանդի մէջ կը
դնէին. շատերուն ալ գլուխը կը կտրէին:

ԴԱՍ ԾԱ.

Խոստովանողաց ու Մարտիրոսաց վրայ:

174. ԱՅՆՈՆՔ որ հալածանքները քաշելէն
ետքը դեռ ողջ կը մնային՝ զանոնք Խոստո-
վանող կը կոչէին. հասկըցընելու համար
թէ Քրիստոսի անունը Դատաւորներու
առջեւ դաւաներ են. ու անոնց մեծ պատիւ
կընէին որչափ որ ապրելու ըլլային: Իսկ
չարչարանքի մէջ մեռնողները Մարտիրոս
կը կոչուէին: Անանկներուն աւելի մեծ պա-
տիւ կընէին. անոնց մարմիններուն մա-
սունքները կը պահէին ամենայն զգուշու-
թեամբ, կը զմռսէին, ու աղէկ կտաւով կը
փաթթէին. ինչուան անոնց արիւններուն
կաթիլներն ալ կը ժողվէին:

175. Մարտիրոս եղողներուն մեռած
օրերնուն տարեդարձին քրիստոնեայք կը
ժողվուէին գերեզմանատունները, ու ա-
նոնց մահուան յիշատակը ընելով և աս-
տուածային յաւիտենական երանութեանը
հասնելնին փառաւորելով կը տօնէին՝ կի-
րակի օրուան պէս աղօթից հետ անցընե-
լով ան օրերը. ու փառք կուտային Աստու-
ծոյ որ ուժ տուաւ իրեն սրբոց, ու կը խըն-

174. Քրիստոնէից միջէն որո՞նք կըսուէին խոս-
տովանող և որո՞նք մարտիրոս:

175. Քրիստոնեայք մարտիրոսաց ի՞նչ պատիւ
կուտային՝ անոնց մարտիրոսանալէն ետեւ:

գրէին ալ որ իրենց համար բարեխօս ըլլան։ Եւ որպէս զի անոնց առաքինութիւններուն նմանելու փափագ ունենան, անոնց վարքը ու չարչարանքները եկեղեցիներու մէջ կը կարդային։ Անոնց պատկերքներն ալ կը նկարէին՝ որ կարդալ չի գիտցողներն ալ իմանան անոնց վարքը։

176. Այսպէս մարտիրոսներուն գերեզմաններէն շատ հրաշքներ կըլլէր։ Շատ անգամ ալ մարտիրոս եղած ատեննին մեծամեծ հրաշքներ կըլլէին, անանկ որ տեսնողները կը դառնային քրիստոնեայ կըլլային։ Երբեմն դահիճներ ու տանջանք տուող Դատաւորներն ալ կը դառնային ու Քրիստոսի սուրբ հաւատքը կընդունէին։

177. Որչափ որ կը սպաննէին զքրիստոնեայները, այնչափ աւելի անոնք կը շատնային։ Թէպէտ երբեմն եղած է որ խիստ շատ քրիստոնեայներ մէկ տեղ մարտիրոս ըլլալով, կրնային միաբանութեամբ զէնք վերցընել ու դէմ ելլել իրենք զիրենք պաշտպանելու համար ան սոսկալի բռնութիւններէն, բայց իրենք հեզութեամբ մեռնիլը յանձն առին Յիսուսին անուանը համար. ինչպէս եղան նաև քրիստոնեայ զինուորներ ու գունդեր ալ, զոր օրինակ է սրբոյն

276. Մարտիրոսները հրաշք կընէի՞ն մեռնելու ատեննին կամ մեռնելէն ետքը։

177. Քրիստոնեայք մարտիրոսանալով կը քիչնայի՞ն, և քրիստոնեայք ամենևին սպանողներուն դէմ չէի՞ն կենար մահուանէ ազատելու համար։

Մաւրիկիոսի գունդը, սրբոյ Ատովմանցը և այլն. որ թողուցին իրենց զէնքերը մարտիրոս ըլլալու համար։

178. Անհամար մարտիրոսներէն շատ քիչերը յիշատակած են պատմութեանց մէջ. և աս մարտիրոսներուն մէջ կան անուններ որ բոլոր սուրբ Եկեղեցին կամ ամեն ազգ քրիստոնէից կը պատուեն. ինչպէս են սուրբ Առաքեալները, սուրբ Ստեփանոսը և այլն։ Բայց կան անուններ ալ, որ մասնաւոր տեղ մը կամ ազգի մը մէջ ճանչցուած են ու կը պատուին. (ինչպէս մեր մէջ սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչը, իրեն սուրբ Որդիքը և Թոռունքը, և ուրիշ շատեր։ Թէպէտ հիմա 1838 էն սկսած Հռոմայ երկրին մէջ սրբազան պապն ալ մեր Լուսաւորչին տօնը իրենց տօնացուցին մէջ անցընել տուաւ, և իրեն հրամանովը սկսան Իտալացիք ալ ամեն տարի տօնելու զսուրբ Լուսաւորիչը)։

178. Հիմայ ալ սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ ամե՞ն տեղ կը տօնէ՞ն զմարտիրոսները և զաստուածահաճոյ անձինքը։

ԴԱՍ ԾԲ

Եկեղեցւոյն խաղաղութեանը, ու ճգնաւորական կամ կրօնաւորական կենաց վրայ։

179. Իրեք հարիւր տարուան հալածանքէն ետքը, Կոստանդիանոս կայսեր ատենը Աստուած խաղաղութիւն տուաւ իրեն սուրբ Եկեղեցւոյն։ Աս խաղաղութեան պատճառաւը քրիստոնեայք սկսան հանդիսապէս կատարել հրապարակական աղօթքները։ Քրիստոնեայք ասկէ առաջ հալածանքներուն ատենը ծածուկ տեղուանք կրնային մէկ տեղ ժողվուիլ. ան ատենը փառաւոր եկեղեցիներ շինել սկսան, ու գարդարանքները շատցուցին, ինչպէս են սրբազան ամանները, սկիհ, բուրվառ և այլն։ Շատ հարստացուցին եկեղեցիները եկամուտներով, որպէս զի միշտ մոմեր վառեն, քահանաներուն շինեն բնակարաններ, ու աղքատներուն ապրուստը հոգան և այլն։ Եւ ամէն կերպ հիւանդանոցներ ալ սկսան շինել։

180. Երբոր սկսաւ քրիստոնէից ազատութիւնը, անոնց առաքինութիւններն ալ

179. Ե՞րբ դադրեցաւ ընդհանուր քրիստոնէից քաշած հալածանքը և ի՞նչպէս սկսաւ ծաղկիլ քրիստոնէութիւնը։

180. Ի՞նչ պատճառաւ և ի՞նչ կերպով սկսաւ կրօնաւորական կեանքը։

սկսան թուլնալ, և անկարգութիւնները դիւրաւ սկսան շատնալ. վասն զի շատերը՝ հալածանքի վախը վերնալուն համար, քրիստոնեայ եղան պաղ հոգւով, և չէին ուզեր հրաժարիլ ՚ի մարմնաւոր հաճոյից ու մեծութենէ, ու երկնից արքայութեան յուսովը միայն գոհ ըլլալ։ Աս պատճառաւ՝ շատերը որ կուզէին քրիստոնէական կեանք սրբութեամբ պահել, աշխարհքիս զբաղմունքներէն ազատ ապահով ըլլալու համար կը հեռանային աշխարհքէս, ու առանձնական կեանք կանցընէին. որոնք Միանձունք կամ ճգնաւոր կոչուեցան։ Ասոնց միջէն երեւելի եղաւ սուրբ Անտոն Աբբայն Եգիպտոսի մէջ. որ միաբանական կեանքը մտցունել տուաւ միջերնին ու հետ զհետէ աճեցուց ու շատցուց։ Թէպէտ կը գտնուէին սուրբ Եկեղեցւոյ սկսուածքէն մասնաւոր անձինք որ առանձնութեան կեանքը կը սիրէին. իրենց սրտին փափագը կը շարժէր զիրենք, որ խիստ ճգնութեամբ ապրին սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին ու Մարգարէներուն օրինակին հետեւելով։

181. Միանձունքը կամ ճգնաւորները անապատներուն մէջ կը բնակէին, իրենց խուց կամ խրճիթներ (խուլիպէ) շինելով. ու օրերնին կանցընէին խսիր, կողով (սէփէթ), ու ասոնց նման դիւրին բաներու

181. Քրիստոնէութեան առջի ժամանակին Միանձունք ի՞նչ տեսակ կեանք կանցընէին։

վրայ աշխատելով։ Սուրբ գիրքը կարդալով մտածականներ կընէին. բոլոր օրը ծոմ կը կենային ու իրիկուան կուտէին՝ ան ալ սովորաբար միայն հաց ու ջուր։ Իրիկուններն ու գիշերները աղօթք ընելու համար մէկ տեղ կը ժողվուէին. խիստ քիչ քուն կըլլային. երկար լռութիւն կը պահէին, ու ամեն առաքինութիւնները գործելու կը ջանային։ Իրենց շինածները կը ծախէին, և ան քիչ ստակով իրենք ապրելէն ետքը, իրենցմէ աւելցածովը մեծ ողորմութիւններ ալ կընէին։ Կատարեալ հնազանդութիւն ունէին իրենց մեծաւորներուն, և երբեմն ինչուան հազարաւոր հոգի կըլլային մէկ Աբբայի մը տակ։ Քիչ ատենի մէջ այդչափ շատցան։

182. Առանձին կուսական կեանք վարող կանանց մէջէն ալ շատեր գտնուեցան։ Սուրբ Եկեղեցւոյ սկսուածքէն միշտ կային կուսանք ու որբեւայրիներ, որ իրենք զիրենք Աստուծոյ նուիրեր էին։ Եւ երբոր սուրբ Եկեղեցին խաղաղութիւն գտաւ, շատ կուսանաց վանքեր շինուեցան թէ քաղաքներու մէջ, ու թէ առանձին տեղուանք։ Ան ատեններուն մէջ սուրբեր ալ ելան, որ կրօնաւորական վարքի համար կանոններ շինեցին՝ թէ արանց համար թէ

182. Ճգնաւորական կեանք վարողները միայն ա՞րք էին։ Եւ միայնակեացք ունէի՞ն իրենց համար առանձին կանոնադրութիւն մը։

կանանց. ինչպէս Արեւելք սուրբն Բարսեղ Կեսարացի Հայրապետը. այսպէս ալ Արեւմուտք սուրբ Բենեդիկտոս, որ էր 'ի սկիզբն վեցերորդ դարուն. որուն տուած կանոնները շատ կրօնաւորներ ընդունեցան ու պահեցին։

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՉԱՓԱՀԱՍ ՏՂՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՒԱՏՔԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

ԴԱՍ Ա.

Հաւատքի վրայ։

1. Բոլոր Քրիստոնէական վարդապետութեան նիւթը աս չորս գլխաւոր բաներն են. Ա. Առաքեալներուն Հանգանակը. Բ. Տէրունական Աղօթքը. Գ. Աստուծոյ և սուրբ Եկեղեցւոյ Պատուիրանքները. Դ. Սուրբ Խորհուրդները։

2. Հանգանակը կամ Հաւատամքը՝ հաւատոյ նիւթն է. Տէրունական աղօթքը՝

1. Քրիստոնէական վարդապետութեան գլխաւոր նիւթերը որո՞նք են։

2. Հանգանակը, Տէրունական աղօթքը և պատուիրանքները ի՞նչ տեսակ առաքինութիւններ կը ցուցնեն, և անոնք ի՞նչ կը կոչուին, և քրիստոնեայք ի՞նչպէս կրնան ունենալ զանոնք։

յուսոյ. Պատուիրանքները սիրոյ. սուրբ Խորհուրդները՝ ասոնց ամենուն բովանդակութիւնն է: Եւ բոլոր քրիստոնէական կեանքը աս երեք առաքինութիւններուն վրայ հաստատուած է, անոր համար Աստուածաբանական առաքինութիւն կը կոչուին ասոնք. վասն զի ուղղակի (շիտակ) Աստուծոյ կը վերաբերին, ու սկիզբնին անմիջապէս Աստուծմէ կուգան. զորոնք մեր աշխատանքովը չենք կրնար ունենալ. Աստուծոյ պարգեւն է հաստատուած մեր սրտին մէջ առանց մեր արդեանցը:

3. Հաւատքով հաստատապէս կը հաւատանք ան ամեն բաներուն ինչ որ Աստուած յայտներ է իրեն սուրբ Եկեղեցւոյն. թէ և մութ բաներ են, ու չենք կրնար յայտնի իմանալ, բայց գիտենք որ Աստուած չի կրնար խաբել, որովհետև անհուն իմաստուն է ու անհուն ողորմած: Ու կը տեսնենք ալ որ ինքը շատ բնական դրսի երեւելի բաներ ալ ստեղծեր է, որոնց մեր խելքը չի հասնիր: Աս ալ գիտենք, որ մեր հաւտալու բաները սուրբ գրոց ու Աւանդութեանց մէջն են՝ ժողվուած իշխանութեամբ Կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ. այսինքն՝ ան Եկեղեցւոյն, որ աշխարհքիս սկիզբէն ամեն ազգերու մէջ կար, որոնք կը պաշտէին երկնի ու երկրի Ստեղծողը. ան ատենը՝ յուսով սպասելով որ մեզի Փրկիչ մը

3. Հաւատքը ի՞նչ բանի կը գործածենք, և ի՞նչէն գիտենք անոր ճշմարիտ ըլլալը:

պիտի գայ, հիմայ ալ կը պաշտենք հաւատքով թէ ան Փրկիչը եկեր է: Եւ կը տեսնենք որ աս հաւատքը ունեցեր են հետզհետէ Նահապետները ու Մարգարէները հին օրինաց ատենը, հիմայ ալ Նոր օրինաց մէջ զնոյնը մենք ունինք. ասանկով ահա առջի մարդէն սկսած ինչուան հիմա մեր օրերը նոյն հաւատքն է ու նոյն երկնի և երկրի Ստեղծողը ճանչցող՝ Եկեղեցին:

4. Աւանդութիւն կըսուի Աստուծոյ ան խօսքերը, որ առանց գրելու մարդիկ պահեր են մտքերնին. ինչպէս են ան ամեն բաները որ ինքն Աստուած սորվեցուցեր ու ըսեր էր Նահապետներուն, ինչուան Մովսէս մարգարէին ատենը, գրեթէ երկու հազար հինգ հարիւր տարւոյ միջոց: Եւ ան ամեն բաներն ալ որ Իսրայէլացիները կը հաւատային, թէպէտ օրէնքներուն մէջը գրած չէին, ու ան ամեն բանն ալ՝ որ Առաքեալները գրածներնէն դուրս բերնով սորվեցուցին:

5. Մարգարէից ու Առաքելոց Հոգւով սրբով գրած գրքերը Սուրբ գիրք կանուանենք. որոնք երկուք կը բաժնուին՝ Հին կտակարան և Նոր կտակարան:

6. Հին կտակարան կըսուին Հին օրինաց ատենը գրուածները, որ են Մովսէս մար-

4. Աւանդութիւն ըսածնիս ի՞նչ բան է:

5. Սուրբ գիրք ըսածնիս ո՞ր գրուածներն են, և քանի՞ տեսակ են:

6. Հին կտակարանին սուրբ գրքերը որո՞նք են:

գարէն գրած հինգ գիրքերը՝ Ծննդոց, Ելից, Ղևտական, Թուոց, ու Երկրորդ Օրինաց: Յեսուայ գիրքը, Դատաւորաց և Հռութայ գիրքը. չորս գիրք Թագաւորաց. երկու գիրք Մնացորդաց. երկրորդ Եզրաս, Նեեմին, Տուբիթ, Յուդիթ, Եսթեր, Յոբ, Դաւիթ մարգարէին հարիւր յիսուն Սաղմոսները. Սողոմոնի Առակաց գիրքը. Եկղեսիաստէս, այսինքն Ժողովող. Երգ Երգոց, Իմաստութեան գիրքը. չորս գիրք մեծ Մարգարէներուն, այսինքն՝ Եսայի, Երեմիա իր ողբն ու Բարուքն ալ մէկ տեղ, Եզեկիէլ ու Դանիէլ: Պզտիկ Մարգարէներուն տասուերկու գիրք, այսինքն՝ Ովսէէ, Ամովս, Միքիա, Յովէլ, Աբդիու, Յովնան, Նաւում, Ամբակում, Սոփոնիա, Անգէոս, Զաքարիա, Մաղաքիա: Եւ առջի ու երկրորդ գիրքը Մակաբայեցւոց ու Սիրաք:

7. Նոր կտակարան կըսուին Նոր օրինաց գրքերը որ են չորս Աւետարանները, Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս ու Յովհաննէս. Գործք Առաքելոց. Պօղոս Առաքելոյն տասնըչորս թղթերը, այսինքն՝ Հռոմայեցւոց, առջին ու երկրորդ Կորնթացւոց թղթերը, Գաղատացւոց, Եփեսացւոց, Փիլիպպեցւոց, Կողոսացւոց, առջին ու երկրորդ Թեսաղոնիկեցւոց, երկու թուղթեր Տիմոթի, Փիլիմոնի ու Եբրայեցւոց: Կաթողիկեայց եօթն թղթերը, թուղթ մը սուրբ Յակոբայ. երկու սուրբ Պետրոսի.

7. Նոր կտակարանին սուրբ գրքերը որո՞նք են:

երեք թուղթ սուրբ Յովհաննու, թուղթ մը սուրբ Յուդայի, ու Յայտնութիւնը սուրբ Յովհաննու: Աս ամէնը Սուրբ Գիրք, ու կանոնական կըսուին:

8. Մասնաւոր մարդիկ իրենք իրենց գլուխնուն չեն կրնար որոշել գրուածի մը սուրբ գիրք ըլլալը. միայն սուրբ Եկեղեցին ունի աս իշխանութիւնը: Վասն զի եղան այնպիսի հերետիկաններ ու խաբեբաներ, որ Առաքելոց կամ անոնց Աշակերտներուն անունովը, նաև Մարգարէից ու Նահապետաց անունով ալ գրքեր շարադրեցին: Բայց աս գրքերը դուրս ձգուեցան, ու եկեղեցւոյ մէջ անոնք չեն կարդացուիր. և Անյայտ գիրք կանուանէ զանոնք սուրբ Եկեղեցին. որովհետև սուտ կամ տարակուսական են:

ԴԱՍ Բ

Յուսոյ ու Սիրոյ վրայ:

9. ՅՈՅՍՆ է առաքինութիւն (կիւվէնմէք) Աստուծոյ՝ ընդունելու իրմէն և վայելելու յաւիտենական իր երջանկութիւնը և ուրիշ հոգևոր կամ մարմնաւոր բարիքները: Անոր համար մեր ամեն հոգևոր ու մարմնաւոր նեղութիւններուս մէջ յուսալ կը

8. Գրուածքի մը սուրբ գիրք ըլլալը ո՞վ կորոշէ:
9. Ի՞նչ է յոյսը և ի՞նչ բանի կօգնէ մեզի:

զօրանանք, կը մխիթարուինք մտքերնիս բերելով Աստուծոյ կարգաւորութիւնը և մեզի համար որոշած յաւիտենական վայելքները որ խոստացեր է. այսինքն՝ թէ աս կեանքին մէջ, իրեն շնորհքը զմեզ պիտի ձեռքէ չիթողու, և 'ի հանդերձեալն՝ յաւիտենական կեանքը մեզի պիտի տայ մեր բարի գործոց համար՝ որ իրեն շնորհքովը կընենք:

10. Յոյսը հաւատքի վրայ հաստատուած է. վասն զի կը հաւատանք թէ Աստուած ամենակարող ու անհուն բարի է, ճշմարիտ ու հաւատարիմ իրեն խոստմանցը վրայ. և յայտնի գիտենք թէ աշխարհքիս ստեղծմանէն սկսած բոլոր իրեն հօգը մարդիկներու վրայ է: Ուրիշ կողմանէ ալ կը հաւատանք որ Քրիստոսի տեառն մերոյ անհուն արդիւնքը կը հասնի մեզի Մկրտութեամբ ու մէկալ սուրբ Խորհուրդներովը, թէ որ արժանաւորապէս ընդունինք. ասոնց հաւտալով մեծ ու հաստատուն յոյս կունենանք Քրիստոսի շնորհքովը բարի գործեր ընելու, և մեր մեղացը թողութիւն առնելու:

11. Աս շնորհքս կը վառէ սրտերնուս

10. Հաւատքը յուսոյ հետ ինչ կապակցութիւն ունի, և հաւատքով ինչ առաքինութեան ներգործութիւն կընենք:

11. Աստուծոյ շնորհքը մեր վրայ ինչ ազդեցութիւն կընէ. և ինչո՞վ կը գրգռուինք բարեգործութիւններ ընելու:

մէջ Աստուծոյ սէրը, և ան սէրը մեզի բարի գործքեր ընել կուտայ: Ան սիրով լցուած ախորժ կունենանք պահելու Աստուծոյ պատուիրանքները, ու կը ջանանք հնազանդեցընել մեր կամքը իրեն կամացը: Ու երբոր աս Աստուածային սէրը իշխէ մեր սըրտին վրայ, անանկ որ՝ սկսինք Աստուծոյ կամքը սիրել, մեր կրիցը չի հետևիլ, ան ատենը երանելի կըլլանք՝ թէ աս աշխարհքիս մէջ ուրախ սիրտ ու մաքուր խիղճ ունենալով, և մեռնելէն ետքն ալ յաւիտենական փառաց հասնելով: Սէրն ալ կապուած է հաւատքին ու յուսոյ վրայ. վասն զի ով որ կը հաւատայ Աստուծոյ ճշմարտապէս, ով որ կը յուսայ Աստուծոյ խոստմունքներուն, այնպիսին բնականաբար սըրտանց կը սիրէ զԱստուած:

12. Պարտական ենք որ շատ անգամ զԱստուած մտքերնիս բերելով ստեղծողնիս, բարերարնիս և փրկիչնիս, որ ըստ օրէ հաւատքնիս զօրացնենք, և իրեն խոստմունքները միշտ յիշելով յոյսերնիս հաստատենք. և զինքը իր ամեն կատարելութեամբը և մեր վրայ ունեցած սիրովը շատ անգամ մտքերնուս առջևը բերելով մեր սրտին սէրը իր վրայ բորբոքենք, որ ինչուան 'ի մահ ամեն բանէն վեր զինքը սիրելէն ետ չի կենանք: Եւ ասանկ ընելը կըսուի՝ Ներգործութիւն Աստուածաբանա-

12. Հաւատքն ու Յոյսը և Սէրը ունենալու համար ինչ պէտք է որ ընենք.

կան առաքինութեանց, այսինքն Հաւատոյ, Յուսոյ և Սիրոյ։

13. Աս երեքին միջէն Սէրն է գերագոյն. վասն զի Հաւատքը, Յոյսը՝ աս մեր ժամանակաւոր կեանքին մէջ միայն կը գտնուի. երբոր մեռնինք, կը դադրին՝ չեն մնար. որովհետև երկինքը յայտնի կը տեսնենք ամեն հաւատացածնիս, ու կը վայելենք ամեն յուսացածնիս. և այսպէս կը մնայ սրտերնուս մէջ միայն սէրը, որով պիտի սիրենք միշտ զբարին, զճշմարտութիւնը, որ է ինքն Աստուած։ Եւ աս սէրը չէ թէ միայն սրտերնուս մէջ պիտի մնայ, այլ և պիտի շատնայ. վասն զի աւելի սրտանց և ճանչնալով և մօտանց վայելելով պիտի սիրենք զԱստուած. և այսպէս յաւիտեան պիտի մնայ սէրը։

ԴԱՍ Գ.

Երրորդութեան վրայ։

14. ԱՌԱՔԵԼՈՑ շարադրած Հանգանակը կամ Հաւատամքը՝ աս է. Հաւատամ յԱստուած, 'ի Հայրն ամենակալ, յարարիչն երկնի և երկրի։ Բ. Եւ 'ի Յիսուս Քրիստոս յորդին նորա միածին, 'ի տէրն մեր։ Գ. Որ

13. Աստուածաբանական առաքինութիւնները երեքն ալ հաւասար աստիճանի՞ են։
14. Առաքելոց մեզի աւանդած Հանգանակն ի՞նչպէս է։

յղացաւ 'ի Հոգւոյն սրբոյ, ծնաւ 'ի Մարիամայ կուսէն։ Դ. Չարչարեցաւ ընդ պոնտացւով Պիղատոսիւ, խաչեցաւ, մեռաւ և թաղեցաւ։ Ե. Էջ 'ի դժոխս, յերրորդ աւուր յարեաւ 'ի մեռելոց։ Զ. Համբարձաւ յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հօր ամենակալի։ Է. Ուստի գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Ը. Հաւատամ 'ի Հոգին սուրբ։ Թ. Ի սուրբ Կաթուղիկէ Եկեղեցին, 'ի հաղորդութիւն սրբոց։ Ժ. Ի թողութիւն մեղաց։ ԺԱ. Ի յարութիւն մարմնոց։ ԺԲ. Ի կեանս յաւիտենականս. Ամէն։

15. Աս Հաւատամքը տասներկու մասն է։ Առջի մասը կը սորվեցընէ մեզի թէ Աստուած մէկ է, ինքը գերագոյն տէր է ամեն բանի, և ինքնիշխան ըլլալովը յայտնի է որ մէկ է։ Աս մեծ Աստուածը ամենակալ է, այսինքն՝ ամեն բան իրմէն կախմունք ունի, և ինչ որ ուզէ կրնայ ընել. ամեն բանը ինքն ստեղծեր է, ու կը կառավարէ, կը պահէ և ինքն անտեսանելի է։ Հայր կըսուի՝ ստեղծուածներուն համար՝ որ ստեղծեց ու կը պահպանէ։ Բայց թէ որ խորունկ մտածենք աստուածային անձինքը միտք բերելով, Հայր ըսելը մեզի կը հասկըցնէ՝ թէ Աստուած ունի մէկ Որդի մը։

16. Կը հաւատանք թէ Աստուած հոգի է

15. Հաւատամքը քանի՞ մասն ունի. և առաջի մասին միջէն ինչպէս կիմացուի մէկ ըլլալը, ամենակալ ըլլալը և հայր ըլլալը։
16. Աստուածութեան երկրորդ անձը մեր տկար խելքով ինչպէս կրնանք բացատրել։

ու ինքը զինքը կը ճանչնայ, ու ինքը ամենակատարեալ ըլլալով՝ իր ճանաչմունքն ալ ամենեւին կատարեալ է։ Այս ճանչնալէն առաջ կու գայ կամ կը ծնանի Բանը, կամ թէ ներքին խօսքը. ատ ներքին խօսքովը կամ բանովը կըսէ Աստուած ինքն իրեն վրայ ան ամեն բանը՝ ինչ որ ինքն է. բանն ալ ամենակատարեալ ըլլալով՝ ամեն կերպով ալ ինքզինքը կը ներկայացնէ. ասոր համար՝ բանը կանուանենք Պատկեր ու Կերպարանք Աստուծոյ էութեան՝ կամ Աստուծոյ գոյացութենէն կամ Աստուածութենէն առաջ եկած ու ծնած. և այսպէս՝ բոլոր աս անունները, Որդի, Բան, Պատկեր, Կերպարանք Հօր, Իմաստութիւն, կը նշանակեն երկրորդ անձը Աստուածութեան։

17. Առջի անձը՝ կըսուի Հայր, Տէր, ու պարզապէս Աստուած։ Բայց աս ըսել չէ թէ Որդին չէ Աստուած և Տէր ինչպէս է Հայր Աստուած. վասն զի Որդին համագոյակից, այսինքն՝ մէկ բնութիւն կամ գոյութիւն է Հօրը հետ, ու երկուքն ալ նոյն մէկ Աստուածն են։ Եւ երբոր կըսենք թէ մէկը առջինն է, ու մէկալը երկրորդ, ան ըսել չէ թէ մէկը մէկալէն ծեր է, կամ մեծ է. վասն զի ամենեւին չէ եղած որ Աստուած չի ճանչնայ ինքը զինքը, ու միշտ ճանչցեր է անանկ՝ ինչպէս որ է. ու բանն ալ յԱստուած էր 'ի սկզբանէ կամ 'ի յաւիտենից,

17. Առջի անձը ի՞նչպէս կը կոչուի, և կը զանազանուի՞ երկրորդ անձէն։

ու Աստուած էր Բանն, ուստի Աստուածութեան անձերը յիշելու ատեն առջին երկրորդ ըսելնիս ուրիշ բան չի ցուցըներ, բայց միայն թէ մէկ անձը մէկալէն առաջ եկեր է։

18. Աստուած որպէս զի կարենայ ինք զինքը ճանչնալ կատարելապէս ինչպէս որ ինքն է, պէտք է որ գերագոյն սիրով մը ինքզինքը սիրէ. ահա աս սէրն է Հոգին Սուրբ. ու ասոր համար ալ կըսենք՝ թէ Հոգին Սուրբ սէր է։ Եւ որովհետև Որդին անանկ կը սիրէ զՀայրը ինչպէս որ Հայրը կը սիրէ զՈրդին, և աս Սէրը՝ որով կը սիրեն զիրար Հայր և Որդի, աս սէրն է Հոգին Սուրբ, որ երկուքէն առաջ եկած է։ Ինքը Հոգին Սուրբ երկու անձին Հօր և Որդւոյ հաւասար է. վասն զի ինչ որ ունին իրենք Հայրն և Որդին մէկտեղ կը սիրեն հաւասար. ուստի Հայր և Որդի ինչպէս որ կատարեալ են և հաւասար, իրենց սէրն ալ նոյնպէս կատարեալ է և իրենց հաւասար է, վասն զի իրենց իրարու ունեցած կատարեալ սէրն է։ Ասկից կը հետևի՝ որ ինքն Հոգին Սուրբ ալ Աստուած է ու Տէր, ինչպէս են Հայրն ու Որդին։ Բայց ասով չըսուիր թէ իրեք Աստուած են այլ իրեք անձ 'ի մի Աստուած, այսինքն՝ իրեք անձ մէկ Աս-

18. Ի՞նչպէս կրնաս մեր տկար խելքը համոզելու կերպով ըստ կարի բացատրել Հոգւոյն սրբոյ երրորդ անձն ըլլալը հաւասար Հօր և Որդւոյ և բղխած ըլլալը 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ։

տուածութեան մէջ։ Որովհետեւ Որդին ինչ որ ունի զամէն բան 'ի Հօր Աստուծոյ առած է. Հոգին սուրբ ալ ինչ որ ունի՝ զամէն բան 'ի Հօրէն ու յՈրդւոյ առած է, ու Որդին, Հոգին սուրբ երկուքն ալ 'ի Հօրէ առաջ եկած են։

Աս խորհուրդը (սրա) մարդ պէտք բան մը չէ. փասն զի թէպէտ անձինք երեք են, բայց ան երեք անձինք մէկ Աստուած են։

19. Երբ որ խելքերնիս չի հասնիր՝ թէ ինչպէս երեք զատ զատ անձեր՝ երեքը մէկ Աստուած ըլլան. բայց բաւական պէտք ապենք ասչափս որ մեզի Աստուած յայտներ է. որովհետեւ անկէ աւելի մեզի հասկընալ չէ կամեցեր։ Թէ որ հաւատարմութեամբ իրեն պատուիրանքները պահենք, ան ատենը պէտք ատ մեզի երկնքը պայծառ տեսութիւն և ճանաչումն, որով պիտի ըլլայ մեր յաւիտենական երանութիւնը։ Ահա աս է մեր յաւոյն հիմը։ Թէ որ մէյ մը մեր վրայ ալ նայինք՝ Ամենասուրբ Երրորդութեան պատկերը 'ի մեզ կը տեսնենք թէ կայ. փասն զի մենք գիտենք զմեզ՝ որ կանք, ու ունինք ճանաչումն և կամք, որով կը ճանչնանք ինք զմեզնիս ու կը սիրենք. և ալէկ գիտենք թէ ճանչնալը կամ սիրելը տարբեր բաներ են. ու կրնանք ալ

19. Անզննելի հասկնալու բան է երեք անձանց մէկ Աստուածութիւն ըլլալը. և մենք Աստուծոյ պատկեր ըլլալով կրնանք տրդեալ մեր անձին վրայ տեսնել զանէ հեռաւոր նմանութիւն մը Երրորդութեան խորհրդոյն։

ըլլալ առանց մէկ բան մը ճանչնալու ու սիրելու կամ կամենալու։ Աս էութիւնիս, ճանաչմունքնիս և սէրերնիս, այսինքն ըլլալնիս, ճանչնալնիս ու սիրելնիս կամ կամենալնիս մեզմէ զատ բաներ չեն, անոնք մէկ տեղ միայն մենք ենք։ Բայց միայն աս տարբերութիւնը կայ որ յԱստուած աս ճանչնալը ու աս սիրելը զատ զատ անձեր են. իսկ 'ի մեզ ատոնք մեր հոգւոյն զօրութիւնքն կամ զօրծողութիւններն են. որ մեր էութեանը հետ միայն մէկ անձ մըն են։

ԴԱՍ Դ

Բանին կամ Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութեան վրայ։

20. Երկրորդ մեծ հաւատալիքին մարդեղութեան խորհուրդն է. փասն զի կըսէ թէ Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր է Որդին Աստուծոյ։ Աս խօսքով կը հաւատանք՝ թէ Բանն՝ որ յԱստուած էր 'ի սկզբանէ, առանց ամէն բաները ստեղծուեցան ու ինքն է կեանք և լոյս. աս Բանն մարմին եղաւ ու մեր մէջ բնակեցաւ. այսինքն՝ թէ ճշմարիտ մարդ եղաւ՝ նա որ յաւիտենից յաւիտեանս Աստուած էր։ Ինքը երկինքէն վրայ երեւցաւ Աստուած և մարդ։ Աստուած ըլլալով՝ հրաշքներ ըրաւ, և մարդ ըլլալով՝ մարդկային

20. Հաւատալիքին երկրորդ մասը մեզի ինչ կը սորվեցնէ։

կենաց նեղութիւնները բաշխէ։ Մարդ էր՝ անօթեցաւ, Աստուած էր՝ հացերը շատցուց։ Մարդ էր՝ Ղազարոսին մահուանը վրայ լացաւ, Աստուած էր՝ յարութիւն անոր տուաւ։ Մարդ ըլլալովը՝ չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ, մեռաւ, թաղուեցաւ. ու Աստուած ըլլալովը՝ ինքզինքը յարոյց, ու երկինքը համբարձաւ։

21. Հիմայ ինքը Աստուած է ու մարդ՝ մարդկային ու աստուածային բնութիւնները իրարու չխառնելով, երկու բնութիւն ալ չփոխուեցան, ինչ որ էին առաջ, դարձեալ նոյն են։ Քրիստոս է Աստուած հաւասար Հօրն Աստուծոյ, ու մարդ է մեզի հաւասար բայց առանց մեղաց։ Ունի մեզի պէս մարմին, ունի հոգի. մարմինը ճշմարտապէս Ադամայ որդւոյն է. ու հոգին ստեղծած Աստուծոյ պատկեր է։ Յատուկ կամք ունի, ու կատարեալ ազատութիւն մեզի պէս։ Թէպէտ 'ի Քրիստոս է կատարեալ մարդկային բնութիւն և կատարեալ աստուածային բնութիւն իրարմէ զանազան, բայց անձը մի և նոյն է՝ զանազան չէ. կատարեալ մարդ է կատարեալ Աստուած է, բայց Աստուած և մարդ մէկ որդի է, երկու որդի չէ, ու երկու Քրիստոս չէ. Յիսուս Քրիստոս Աստուած և մարդ միայն մէկ անձ է որ է Բանն մարմնացեալ. Որդին Աստուծոյ է նոյն Մարիամու կուսին որդին։ Ուստի ճշմարիտ է, թէ կոյսն Մարիամ է մայր Աստուծոյ, ու մարդ էր Յիսուս որ հրաշքներ ըրաւ։

21. Հիմա զՔրիստոս ինչպէս կը դաւանինք։

22. Այս մարդեղութեան խորհրդոյն օրինակը մեր վրայ կը տեսնենք. մեր բանական հոգին ու մեր մարմինը երկու զանազան բաներ են, մէկը քան զմէկալը գերագոյն ստեղծուածներ են. կրնայ մէկը առանց մէկալին ըլլալ. բայց երկուքը մէկ տեղ գալով մէկ մարդ մը կը ձևանայ՝ որ մէկ անձ մըն է։

23. Երրորդ մեր Հաւատամքին կը սորվեցնէ մարդեղութեան խորհրդոյն ինչպէս կատարուիլը. Յիսուս Քրիստոս յղացաւ 'ի Հոգւոյն սրբոյ, այսինքն՝ գերբնական կերպով՝ բնական ճամբէն դուրս կերպով մը, որ Հոգւոյն սրբոյ կը պատշաճի. որն որ մէկ ամենակատար սիրով Աստուածային ողորմութիւնը միայն կրնայ ընել. Այս մարդկային բնութիւնը որ Աստուած միացուց իրեն Որդւոյն հետ, առջի վայրկենէն Հոգւով սրբով լեցուն էր. անանկ որ իր էութիւնը կատարելութիւն էր, ու մեղքի պէս բան մը վրան գտնուիլը անկարելի էր։ Ծնաւ 'ի Մարիամայ կուսէն. չէ՛ բնական ճամբով մարդու կամքը, հապա ճշմարիտ մարմին առաւ միայն իրեն սուրբ մօրէն. Դաւիթ մարգարէին ու Աբրահամ՝ նահա-

22. Մարդեղութեան խորհուրդը կարելի՞ է արդեօք օրինակով մը բացատրել։

23. Երրորդ մասն հաւատամքին մեզի ինչ կը սորվեցնէ։

պետին արիւնէն եղաւ մարդ։ Յիսուս իր մարդկութեանը հայր չունի, և իրեն Մայրը միշտ կոյս է ծնանելէն առաջ, ծնած ատենը, ու ծնանելէն ետքը։

ԴԱՍ Ե

Մարդկան փրկութեան վրայ։

24. ՀԱՒԱՏԱՄՔԻՆ չորրորդ մասը կը հասկըցընէ, թէ Աստուած ինչ կերպով փրկեց մարդկային ազգը։ Այնպէս կատէ Աստուած մեղքը, որ իրեն Որդւոյն ալ չի ներելով դատաստանը կտրեց որ խիստ չարչարուի, ու վատահամբաւ մահուամբ մեռնի. որովհետև մեր մեղքերը իր վրան առեր էր։ Որդին Աստուած ալ այնպէս սիրեց զմեզ, որ յօժար կամօք յանձն առաւ չարչարուիլն ու մեռնիլը աստուածային արդարութեանը ունեցած պարտքերնիս վճարելու համար, ու իր արեան գնովը ազատելու համար զմեզ սատանային իշխանութենէն ու յաւիտենական մահուանէն։

25. Առջի մարդը Աստուծոյ դէմ մեղանչելով աշխարհքիս մէջ մահ մտցուց. չէ թէ միայն մարմնոյ մահը, հապա հոգւոյ մահն

24. Չորրորդ մասին մէջ չարչարեցաւ, խաչեցաւ ըսելով մեզի ի՞նչ կը սորվեցընէ։

25. Մարդիկ ի՞նչպէս սատանային ու մահուան իշխանութեան տակն ինկան. և ինչո՞ւ Աստուծոյ կենդանիներ կը զոհէին։

ալ, այսինքն՝ Աստուծոյ շնորհքը կորսընցընելը, ու յաւիտենական դատապարտութիւնը։ Անկից ետքը մարդիկ Աստուծոյ պատարագ կը մատուցանէին անբան կենդանիները, որ մորթելով կայրէին ու մոխիր կը դարձընէին Աստուծոյ առջևը, ցուցընելու համար՝ թէ իրենք արժանի են մահուան։ Բայց ան ամեն զոհերը չէին կրնար Աստուծոյ արդար բարկութեանը փոխարէն արժանի հատուցում ընել։

26. Միայն Յիսուս Քրիստոս ինչպէս մարդ չարչարուելով, որովհետև Աստուած է, կրնար բոլորովին կատարելապէս փոխարինել Հօր Աստուծոյ դէմ եղած անիրաւութեանը, անոր արդարութեանը հաւասար հատուցում ընելով՝ նուիրելով իր անգին չարչարանքները ան պատիժներուն տեղը՝ որ մեր մեղացը արժանաւոր էին։ Եւ այսպէս ինքը՝ ամենեին անմեղ ըլլալով, մեղաւոր մարդիկներուն տեղը անցաւ՝ անոնց մեղքերը իր վրան առնելով, ու իր մահուամբը զմեզ մահուանէ ազատեց, այսինքն՝ ջնջեց ու վերցուց մահուան պարտաւորութիւնը մեր վրայէն. և բացուեցաւ առջևնիս յաւիտենական կենաց ճամբան։

27. Ինքն է գառն Աստուծոյ որ կը ջնջէ աշխարհքի մեղքերը. ինքն է քահանայ ու

26. Ի՞նչ պէտք էր որ Քրիստոս չարչարուի, խաչուի ու անանկ մեռնի։

27. Քրիստոսի տեառն մերոյ պատարագուիլը հին օրինաց պատարագին հետ ինչպէս կը բաղդատուի։

պատարագ կամ ողջակէզ։ Ինքը մատու երկինքը իրեն արիւնը թափելով՝ որուն օրինակն էր հին օրինաց սրբութիւն սրբոցը ուր որ կը մտնէր քահանան անբան կենդանեաց արիւնովը։ Ինքը մէկ անգամ մը պատարագ ըրաւ Աստուծոյ ինքզինքը, պատարագ ամենակատարեալ, որով շատ աւելօքը վճարեց պարտքերնիս։ Հին օրինաց պատարագը ամեն տարի նորէն պիտի ըլլար. իսկ աս Քրիստոսի պատարագը մէկ մ'ալ պիտի չըլլայ։

Հաւատամքին աս մասին մէջ կը յիշէ Պոնտացի Պիղատոսին անունը, որպէս զի գիտնանք Որդւոյն Աստուծոյ չարչարանքներուն ու իր վկայութեան ժամանակը, երբ Քրիստոս տէրն մեր ճշմարտութեան վրայ տուաւ իր կեանքը՝ ըլլալով Մարտիրոսներուն գլուխը։

ԴԱՍ Զ

Քրիստոսի տէառն մերոյ դժոխք իջնալուն, ու փառացը վրայ։

28. ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ մասը Հաւատամքին մեզի յայտնի կըսէ թէ Քրիստոս մեռաւ, թաղեցաւ, ու իջաւ դժոխքը, և երրորդ

28. Ինչո՞ւ համար հաւատամքին հինգերորդ մասին մէջ կը յիշէ առանձին Քրիստոսի մեռնիլը, թաղուիլը, դժոխք իջնալը, ու յարութիւն առնելը։

օրը յարութիւն առաւ յայտնելու համար թէ ճշմարտապէս մեռաւ. ու իրեն հոգին իրաւցնէ բաժնուեցաւ մարմինէն, չէ թէ աչքի դրսուանց երեցաւ թէ մեռաւ։ Իրեն մարմինը գերեզմանին մէջ կեցած ատենը, հոգւոյն իջած տեղին դժոխք ըսելով, չենք իմանար յաւիտենական տանջանաց տեղը. այլ աշխարհքիս ստեղծուածքէն ինչուան ան ժամը Աստուծոյ շնորհքին մէջ մեռած ամեն հոգիներուն կեցած տեղը՝ ուր որ կային նաև անոնք որ ունեցեր էին սրբուելու կարօտ մեղքի մնացորդներ։ Աս արդարներուն տեղը սուրբ գիրքը կանուանէ գոգն Աբրահամու։ Ասոնք ամենքը կը սպասէին Փրկչին, արքայութեան փառացը հասնելու համար։

29. Քրիստոսի մարմինը ու հոգին թէպէտ մէկ մէկէ բաժնուեցան, բայց երկուքն ալ Որդւոյն Աստուծոյ անձին հետ միացեալ մնացին. ուստի Քրիստոսի Աստուածութիւնը մարմնոյն հետ գերեզմանն էր, ու հոգւոյն հետ դժոխքը կամ լիմպոսն էր։

30. Վեցերորդ մասին մէջ ըսելով, համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հօր ամենակալի, չէ թէ Յիսուս

29. Երբոր Քրիստոսի հոգին մարմինէն բաժնուեցաւ, Աստուածութիւնն ալ անոնցմէ բաժնուեցա՞ւ։

30. Ի՞նչ կը հասկցուի վեցերորդ մասին մէջ ըսելով Համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հօր ամենակալի։

մարդու մը պէս միշտ նստած է. և չէ թէ Աստուած աջ ձեռք ունի ու ձախ ձեռք. հապա ասով հանգամանքին մէջ կը հասկցընէ Քրիստոսի փառաց մեծութիւնը: Նստաւ ըսելովն ալ կիմացընէ ամենակատարեալ հանգստեան մէջ ըլլալը՝ իր քաշելիքները ու աշխատութիւնները լմնցընելէն ետքը: Աս աջ կողմը ըլլալը և նստիլը կը հասկցընէ նաև իրեն կարողութիւնը ու դատաւորական իշխանութիւնը: Որովհետև Քրիստոս տէրն մեր մարդ ըլլալով ալ ամեն ստեղծուածներուն առջինն է, ու ընդհանուր սուրբ Եկեղեցւոյ գլուխն է: Եւ չէ թէ միայն ամեն մարդիկներէն վեր է, հապա նաև ամեն Հրեշտակներէն, Իշխանութիւններէն, Զօրութիւններէն, Պետութիւններէն, Աթոռներէն, Տէրութիւններէն ու դեռ ինչ և իցէ կարգի կամ անուան (փայէ) հրեշտակ կամ ստեղծուած մըն ալ ըլլար, Յիսուս ամենէն ալ վեր է: Աստուած զամենքն ալ անոր ոտքին տակը դրաւ. ու Յիսուսի անուանը ամեն ստեղծուածքները ծունր կը կրկնեն երկինքը, երկրիս վրայ ու դժոխքին մէջ: Աս իրեն խորին խոնարհութեանը փոխարէն եղած հատուցումն է. որովհետև ինքզինքը ունայնացուց, այսինքն՝ ոչնչացուց ծառայի կերպարան առնելով, այսինքն՝ մարդկային բնութիւն. ու ինչուան մեռնելու ալ հնազանդ եղաւ, ու խաչուելով մեռնելու:

31. Քրիստոս տէրն մեր ան հանգստութեան ու ան փառքին մէջն ալ միշտ կօգնէ իր սուրբ Եկեղեցւոյն, որ է երկրիս վրայ: Եւ աս բանս հասկցընելու համար երբեմն սուրբ գիրքը կըսէ Քրիստոսի համար՝ թէ ոտք ելած կեցած է: Ինքը կը կառավարէ զԵկեղեցին, սրբոյն Պետրոսի օրինաւոր յաջորդներուն և եկեղեցական ուխտին ձեռքով: Գլուխ է ու կեդրոն միութեան իրեն Հովիւներուն, Վարդապետներուն և ուրիշ եկեղեցական Սպասաւորներուն. ու ինքը ամեն իրեն եկեղեցւոյն անդամները կաճեցընէ ու կը պահպանէ կատարեալ ըլլալու համար: Նմանապէս սուրբ գիրքը կըսէ Քրիստոսի համար, թէ փաստաբան է Աստուծոյ առջևը, մեզի համար բարեխօս կըլլայ, մեր աղօթքը կը մատուցանէ Աստուծոյ. ինքն ըլլալով Քահանայապետ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի, նաև կը ներկայացընէ Աստուծոյ իրեն մահուան պատարագը, որ խաչին վրայ մէկ անգամ մը կատարեցաւ:

31. Քրիստոս տէրն մեր հիմակ ալ կօգնէ՞ Եկեղեցւոյն յառաջադիմութեանը:

ԴԱՍ Է

Դատաստանին վրայ։

32. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր իրեն փառացը մէջ գալով ինչուան աշխարհքիս ետքի օրը, ան օրը պիտի գայ դատաստան ընէ։ Աստուած դատաւոր դրեր է զինքը կենդանեաց ու մեռելոց. ու ինքն ալ ըսաւ մեզի, թէ երկինք ու երկիրս անցնին, և մեծամեծ նեղութիւններ ու սարսափելի նշաններ ըլլալէն ետքը, յանկարծակի պիտի գայ. ինչպէս որ յանկարծ եղաւ ջրհեղեղը։ Արեգակն ու լուսինը պիտի խաւարին. աստղերը իրենց տեղէն պիտի իյնան. բոլոր բնութիւնները տակն ու վրայ պիտի ըլլան. ան ատենը պիտի երևնայ Քրիստոս տէրն մեր երկնքէն ամպերուն մէջէն իշխանութեամբ ու մեծ փառքով, բոլոր հրեշտակները հետը առած։ Եւ ան հրեշտակներուն փչած փողերուն ձայնէն՝ ամեն մեռելները գերեզմաններէն յարութիւն պիտի առնեն։ Ան ատենը Քրիստոս տէրն մեր՝ ամեն մարդիկներուն թագաւորը, նստի պիտի իրեն աթոռին վրայ, ու բոլոր մարդիկ իր առջևը ժողվուած, ինքն հրեշտակներուն ձեռքով բարիները իրեն աջ դին պիտի կայնեցընէ, ու չարերը իրեն ձախ դին։

32. Հաւատամքին եօթներորդ մասը մեզի ինչ կը սորվեցընէ։

33. Պիտի ըսէ Քրիստոս իրեն աջ դին կեցողներուն սիրով. Եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ՝ մտէք ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւն ՚ի սկզբանէ աշխարհի. զի քաղցեայ՝ և ետուք ինձ ուտել. ծարաւի էի՝ արբուցիք զիս. օտար էի՝ և ընկալայք զիս. մերկ էի և զգեցուցիք զիս. հիւանդ էի՝ և տեսիք զիս. ՚ի բանտի էի՝ և եկայք առ իս. աս բաները դուք իմ սիրոյս համար մարդիկներուն ըրիք. բայց գիտնաք որ ես ինծի ըրած սեպեր եմ։ Ետքը պիտի ըսէ ձախ դին կեցողներուն. Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն յաւիտենական որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա. զի քաղցեայ և ոչ ետուք ինձ ուտել. ծարաւի էի՝ և ոչ արբուցիք զիս, և այլն. մէկալ խօսքերն ալ. ու ասոնք պիտի երթան յաւիտենական տանջանքը. արդարներն ալ պիտի մտնեն յաւիտենական կեանքը։

34. Աս մեծ դատաստանին օրը ամեն ազգեր ու արարածներ պիտի ճանչնան Աստուծոյ իմաստութիւնը ու արդարութիւնը, պիտի իմանան թէ շատ անօրէն մարդիկներ ինչու շուտ չեն պատժուած. ու շատներ ալ երկար ատեն անվախ չարագործութիւններ ընելու հետ եղեր են. այսպէս ալ ար-

33. Դատաստանին օրը իր աջ դին ու ձախ դին կեցողներուն ինչ պիտի ըսէ Քրիստոս։

34. Ընդհանրական վերջի դատաստանին օրը ինչ նոր բան պիտի ըլլայ առանձնական դատաստանէն աւելի։

դարներ անմխիթար մնացեր են, մեղաւորներ երջանկապէս ապրեր են։ Ասոնց ամենուն արդար հատուցումը ան ետքի դատաստանին օրը պիտի ճանչցուի՝ թէ Աստուած միշտ կը դատէ արդարներն ու մեղաւորները իր անհուն իմաստութեամբը։ Ան ատենը պիտի ճանչցուի թէ Աստուած կը կառավարէ զամենքը իրեն նախախնամութեամբ. ու ամենեւին մէկ բան մըն ալ չի թողուր՝ որ անցնի առանց արդար պատճառի. թէպէտ և հիմա մարդիկ չեն գիտեր ու չեն հասկընար։ Ան ատենը պիտի իմանան ամենքը թէ չկայ բաղդ (թալէհ), դիպուած աշխարհքիս վրայ. աս խօսքերը մեր ագիտութիւնը կը ցուցընեն։

35. Ետքի դատաստանէն առաջ, մեր ամեն մէկը մեռածնիս պէս, առանձին պիտի դատուինք. ու ինչ վիճակի որ արժանի ըլլանք ան մեռած ատեննիս՝ ան վիճակին մէջ պիտի մնանք յաւիտեան, կամ աստուածսիրութեան, և կամ աշխարհասիրութեան մէջ։ Եւ որովհետև չենք գիտեր թէ առանձնական դատաստանին, ու թէ ընդհանուր դատաստանին ժամանակը, անոր համար պէտք է որ, ինչպէս կը խրատէ զմեզ սուրբ գիրքը, միշտ արթուն ու միշտ պատրաստ ըլլանք գողերէն վախցող մարդու մը պէս, կամ իրենց տիրոջը սպասող

35. Աստուծոյ ընելու դատաստանին վրայ պէտք է որ մտածենք քանի որ աս աշխարհքիս մէջն ենք։

ծառաներուն պէս, և կամ փեսային գալըստեանը սպասող հարսնիք կանչուած կուսանաց պէս։

ԴԱՍ Ը

Հոգւոյն սրբոյ վրայ։

36. Հոգին սուրբ երրորդ անձն է ամենասուրբ Երրորդութեան։ Հօր Աստուծոյ և Որդւոյն Աստուծոյ միջերնին եղած սէրն է, որով կը միանան։ Հոգին Աստուած է ու սուրբ է. յիրաւի աս բառերը հոգի, սուրբ, կը պատշաճին Հօրն ալ Որդւոյն ալ. բայց երբոր մէկ տեղ բերելով կըսենք Հոգի սուրբ, կը նշանակէ այն Հոգին՝ որ զմեզ կը սրբէ, կը շնչէ ու կապէ 'ի մեզ. վասն զի ինքն է ներքին սէր՝ համագոյակից Հօր և Որդւոյ։

37. Հոգին սուրբ է տէր ու կենդանարար, այսինքն՝ կեանք տուող։ Տէր է՝ վասն զի Աստուած է. կենդանարար՝ վասն զի հոգեւորական կեանք կուտայ մեզի, որ է շնորհքը։ Առջի բաժններէս յայտնի է որ ինքը առաջ եկած կամ բղխած է 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ. ինչպէս Քրիստոս ալ աւետարանին մէջ աս բանս հասկըցընելով կըսէ. «Հո-

36. Ո՞ւթերորդ մասը հաւատամքին՝ ըսելով Հոգին սուրբ, մեզի ի՞նչ կը սորվեցընէ։
37. Հոգին սուրբ ի՞նչպէս կըսուի տէր և կենդանարար, և ինքը ուսկից բղխած է։

գին ճշմարտութեան որ 'ի Հօրէ ելանէ», և ետքը կըսէ. «Ես եմ ճշմարտութիւն.» ուրեմն անժամանակաբար բղխեալ է 'ի Հօրէ և 'ի Ճշմարտութենէ որ է Որդին։ Եւ Հօր ու Որդւոյ հետ երկրպագութիւն կառնու և կը փառաւորուի, համագոյակից ըլլալուն համար։

38. Մարդկանց սուրբ ըլլալը մասնաւորապէս Հոգւոյն սրբոյ գործքն է. ինչպէս ստեղծելը՝ Հօր Աստուծոյ, ու փրկելը՝ Որդւոյն Աստուծոյ։ Վասն զի մարդիկ սուրբ կըլլան՝ շնորհքով. ատ շնորհքը Աստուծոյ սէրն է՝ որ Հոգին սուրբ կը վառէ անոնց սրտին մէջ։ Կըսէ սուրբ առաքեալն Պօղոս. Սէրն Աստուծոյ սփռեալ է՝ տարածուեր է մեր սրտին մէջ Հոգւոյն սրբոյ ձեռքովը որ եկաւ մեր վրայ։ Աս Հոգւոյն սրբոյ պարգևը, աս սէրը՝ մեր ամեն բարի գործքերնուս հարկաւոր սկիզբն է։ Հոգին սուրբ կազդէ կամ կը լեցընէ մարդուն մտքին մէջ զօրութիւն գերբնական, այսինքն՝ բնութենէն վեր բաները ճանչնալու, ընելու, ինչպէս է մարգարէութիւն ընել, լեզուներ խօսիլ, հիւանդներ բժշկել, և կամ այլ ուրիշ հրաշքներ ընել, որոնք աւելի Աստուծոյ կարողութեանը մեծ նշաններն են, քան թէ մարդուն սրբութեանը։ Յայտնի կը տեսնանք՝ որ Առաքելոց ատենը սովորաբար ատ պարգևները կապուած էին սըր-

38. Ի՞նչ մասնաւոր գործք Հոգւոյն սրբոյ կընծայուի։

բարար շնորհքին հետ, երբոր իրենք ձեռք դնէին մարդու մը վրայ՝ ատ շնորհքներն ալ մէկ տեղ կառնէր։ Այս կերպով Հոգին սուրբ կը խօսէր Մարգարէներուն բերնովը. այնպիսի բաներ անոնց ըսել կուտար, որ բնականաբար չէին կրնար գիտնալ. անոնց կու տար մէկ անյաղթելի ուժ մը և սիրտ մը. ու երբեմն ալ կը բռնադատէր զանոնք՝ որ ակամայ, այսինքն՝ չուզելով ալ ըսեն Հոգւոյն սրբոյ իրենց մտքին մէջ ազդածը։ Հոգւոյն սրբոյ հետ միացեալ է կաթուղիկէ սուրբ Եկեղեցին ալ. վասն զի չի կրնար Եկեղեցի Աստուծոյ ըլլալ, թէ որ Հոգին սուրբ զիրենք ժողված չըլլայ։

ԴԱՍ Թ

Սուրբ Եկեղեցւոյն վրայ։

39. ԵԿԵՂԵՑԻ կը նշանակէ ժողով. աս անունովը կիմանանք բոլոր հաւատացելոց բազմութիւնը, որ Աստուծոյ կը ծառայեն ճշմարիտ աստուածպաշտութեան կրօնիւ, որն որ ինքն Աստուած սորվեցուցեր է մարդկանց. անոնք ալ իրենց որդւոցը աւանդեր են, որդիք ալ հետ զհետէ հաւատարմութեամբ յանձներ են ետևի եկողներուն առանց մէկ փոփոխութիւն մը ընելու։

39. Ի՞նչ է Եկեղեցին։

40. Եկեղեցին երկուք կը բաժնուի, Եկեղեցի յաղթանակող, այսինքն՝ սուրբերը ու հրեշտակները, որ հիմայ կը վայելեն յաւիտենական կեանքը. ու Եկեղեցի զինուորեալ, որ կը պատերազմի հոս աշխարհքիս մէջը, պէսպէս փորձութիւններ, նեղութիւններ կը քաշէ, ու խառնուած է անօրէն մարդիկներու հետ. կեղծաւորներով ու թոյլ մարդիկներով՝ որոնք որ հաւատացածնին 'ի գործ չեն դներ, ու զատուած ալ չեն Եկեղեցիէն, որովհետև բերնով կը հաւատան անոր սորվեցուցած հաւատքը, ու քրիստոնէից ընկերութեանը մէջն են. և Աստուծոյ դատաստանը միայն զանոնք պիտի զատէ: Աս երկուքէն զատ երրորդ մ'ալ կայ, որ է Վշտակիր Եկեղեցի, այսինքն՝ քաւարանի հոգիները՝ որ իրենց թեթև ներելի մեղացը մնացորդ պատիժները կը քաւեն: Նոյնպէս ալ աս աշխարհքիս մէջ զղջացած ու թողութիւն առած մեղքերուն փոխարէն թէ որ հոս բաւական չեն ապաշխարած՝ հոն կ'ապաշխարեն:

41. Եկեղեցին զանազան անուններ ալ ունի: Կըսուի Տուն Աստուծոյ. որ երևնայ թէ ամեն հաւատացեալները Աստուծոյ որդիք են, Աստուծոյ տանը բնակիչներն են, ամենը մէկ հաց կուտեն, այսինքն՝ Աստու-

40. Քանի՞ տեսակ Եկեղեցի կայ:

41. Եկեղեցին ուրիշ ի՞նչ անուններով կը կոչուի:

ծոյ խօսքերը կամ վարդապետութիւնը, ու սուրբ խորհուրդները: Երուսաղէմ, կամ Սիոն ալ կըսուի. իմացնելու համար թէ ան սուրբ քաղաքը սուրբ Եկեղեցւոյն օրինակն էր: Քրիստոս տէրն մեր կ'անուանէ զԵկեղեցին իրեն հօտը (սիւրիւ). ինքզինքն ալ անոր հովիւը: Եկեղեցին կը կոչուի նաև Յիսուսի Հարսը, Յիսուսին Եկեղեցւոյ ունեցած սիրոյն շատութիւնը յայտնելու համար. և թէ Յիսուս իրեն ամեն բարիքները կուտայ անոր: Մարմին Քրիստոսի ալ կըսուի Եկեղեցին՝ որ իմացուի թէ Քրիստոսի հետ մէկ ամբողջ մըն է, որուն գլխաւոր մասը ինքն Քրիստոս է. ինչպէս բոլոր մարդկային մարմնոյն մասունքները գլխուն հետ միացած են, ու գլխէն կիջնայ ան մասունքներուն մէջ կեանքը ու շարժմունքը, ասանկ ալ Եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է: Բայց մարմին Քրիստոսի ըսելու ատեն խորհրդական մարմին կըսուի, յայտնելու համար՝ թէ աս մէկ այլաբանական կամ խորհրդաւոր խօսք մըն է, որպէս զի չըշփոթուի Յիսուսի ճշմարիտ ու բնական մարմնոյն հետ:

42. Ճշմարիտ Եկեղեցւոյն նշանները՝ որոնցմով կը զանազանի սուտ եկեղեցիներէն, աս չորսն են. Մի, Սուրբ, Կաթուղիկէ և Առաքելական:

42. Սուտ Եկեղեցիներէն զատուելու համար Ճշմարիտ Եկեղեցւոյ նշանները որո՞նք են:

43. Ճշմարիտ եկեղեցին Մի կըսուի այլ և այլ մտքով. մէյմը աշխարհքիս զանազան ժամանակներն ու տարերը մտածելով, վասն զի աս մի և նոյն Եկեղեցին է, որն որ կար բնական օրինաց ատենը. Ադամէն ու Աբէլէն սկսած մինչեւ Նոյ Նահապետը. Նոյէն մինչեւ Աբրահամ Նահապետը. Աբրահամէն ալ մինչեւ Մովսէս մարգարէն, ու Մովսէս մարգարէէն ալ Գրաւոր օրէնքին ատենը մինչեւ Քրիստոս տէրն մեր. և 'ի Քրիստոսէ ալ շնորհաց օրինաց մէջ մինչեւ մեր ատենը: Եկեղեցին Մէկ է տեղւոյ զանազանութեանը կողմանէ ալ. վասն զի մի և նոյն Եկեղեցին է՝ որ տարածուած է Արեւելք ու Արեւմուտք. հեռաւոր աշխարհքներ, քաղաքներ. երկինքը ու երկրիս բոլոր երեսը մի և նոյն հաւատքն է, ու կը պահէ նոյն սուրբ խորհուրդները. ու կը դաւանի մէկ գլուխ մը երկինքը զՔրիստոս, ու երկրիս վրայ Քրիստոսի փոխանորդը Պետրոս առաքելոյն յաջորդը՝ որ է սրբազան Պապը:

44. Եկեղեցին Սուրբ կըսուի՝ վասն զի իրեն վարդապետութիւնը սուրբ է, իրեն խորհուրդները սուրբ են որ շնորհք կուտան, իրեն գլուխը Քրիստոս սուրբ է, և իրեն շատ անդամները սուրբ են:

43. Եկեղեցւոյն մի ըլլալու նշանը ի՞նչպէս կը ստուգուի:
44. Եկեղեցւոյն սուրբ ըլլալը ինչէ՞ն յայտնի է:

45. Եկեղեցին Կաթուղիկէ է. այսինքն՝ ընդհանուր, որովհետեւ կը տարածուի ամեն տեղ մի և նոյն Եկեղեցին, ամեն ժամանակ կեցած է նոյն Եկեղեցին և ամեն ազգէ մարդ կը գտնուի մէջը. ամեն կերպ մարդ ու ամեն հասակէ: Առաքելական է Եկեղեցին, վասն զի Առաքեալներէն կուգայ մինչեւ հիմա, անոնց վարդապետութիւնը կը պահէ, կարգաւ առաքելոց տեղը նստած Հովիւները նոյն վարդապետութիւնը կը քարոզեն մինչեւ մեր ժամանակը: Հռոմէական ալ կըսուի եկեղեցին, իմացնելու համար թէ ճշմարիտ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ գլուխը Հռոմ կը նստի, ուր որ Պետրոս առաքեալ դրաւ իր աթոռը, ու ինքն ալ հոն գլխիվայր խաչուելով մեռաւ ու հոն թաղուեցաւ:

ԴԱՍ Ժ

Սրբոց հաղորդութեան, ու մեղաց թողութեանը վրայ:

46. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ սրբոց ըսելով կիմանանք ամեն հոգեւոր բարիներուն մասնակցութիւն մը հաւատացեալներուն մէջ. անանկ որ Եկեղեցւոյ մէջ եղած բարիքը կը բաժնուի ամեն անդամներուն վրայ, ամեն-

45. Ինչո՞ւ կըսուի Եկեղեցին կաթուղիկէ և առաքելական:
46. Ի՞նչ է Հաղորդութիւնը սրբոց:

քը հաւասար մասնակից կըլլան անբարեացը։ Ասիկայ է նշան սուրբ Եկեղեցւոյ Մի ըլլալուն, և ամեն հաւատացեալները մէկ տեղ մէկ մարմին ըլլալուն։ Վասն զի թէ և անդամները զատ զատ գործքեր ունին, բայց ամենուն վախճանը մէկ է, որ է բոլոր մարմնոյն այսինքն սուրբ Եկեղեցւոյն պահպանիլն ու աճիլը։ Վասն զի սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ ոմանք կը սորվին, ոմանք կը վարդապետեն, ոմանք կաղօթեն, ոմանք կը ծառայեն, կամ խորհուրդները մատակարարելով, կամ մարմնաւոր սիրոյ գործքեր ընելով. բայց ամենուն ալ դիտաւորութիւնը մէկ է, որ է յաւիտենական կենաց հասնիլ, ու ջանալ որ ամենքն ալ անոր հասնին։ Ամենքն ալ սուրբ Եկեղեցւոյ մէջն են, մէկմէկու աղօթքէն ու բարի գործքերէն օգուտ կը գտնեն. անոնք որ շնորհաց մէջ են՝ կատարելապէս կ՚ընդունին այն օգուտը. իսկ անոնք որ մեղաց մէջ են, միայն իրենց թշուառութենէն ելլելու համար ոյժ կառնեն։ Ասկից յայտնի կիմացուի որ շատ դէշ բան է նզովքը, որ բանադրած մարդը սուրբ Եկեղեցւոյն հաղորդութենէն դուրս կը մնայ, ու բոլորովին կը կորսնցունէ սրբոց հաղորդութենէն առնելու օգուտները։

47. Աս սրբոց հաղորդութիւնը կայ Յաղթանակող Եկեղեցւոյն ու Զինուորեալ Ե-

47. Սրբոց Հաղորդութիւնը միայն զինուորեալ եկեղեցւոյ մէջ է։

կեղեցւոյ մէջ. վասն զի սուրբերը երկինքը իրենց բարեխօսութեամբը Աստուծմէ մեզի օգնութիւն կը հասցընեն, որ Քրիստոսի արդեամբը շնորհքով լցուինք, որով իրենք ալ մեծ օգուտ ընդունիներ են։ Ան հոգիներն ալ որոնց մեղքերը թողուած ըլլալով, բայց իրենց մեղացը պարտքէն մաքրուելու համար՝ մեռնելէն ետքը Աստուծոյ արդարութիւնը պարտաւորեր է չարչարուելու, այսպիսիները կրնան առնել մեր աղօթքներուն օգնութիւնը, ու սուրբերուն բարեխօսութեան նպաստը (եարտըմ). անոր համար խիստ շահաւոր է աղօթք ընելը, ողորմութիւն տալը, ու ուրիշ բարի գործքեր ընելը որ անոնց պատիժները թեթենան։

48. Տասներորդ մասը Հաւատամքին, կըսէ թողութիւն մեղաց։ Քրիստոս տէրն մեր աշխարհքիս վրայ մեղաց թողութիւն տալու համար ունեցած իր իշխանութիւնը, շատ հրաշքներով ցըցուց։ Աս իշխանութիւնը Առաքելոց ալ տուաւ. Առաքեալներէն անցաւ Եպիսկոպոսներուն. որոնք կարձըկեն ու թողութիւն կուտան Մկրտութեան ու Ապաշխարութեան խորհուրդները կատարելու ատեն։

49. Երկու տեսակ մեղք կայ. Սկզբնական մեղք՝ որ Ադամայ որդիք ըլլալով նոյն

48. Հաւատամքին տասներորդ մասին մէջ Թողութիւն մեղաց ըսելով ի՞նչ բանի կը հաւատանք։
49. Քանի՞ տեսակ մեղք կայ։

մեղաց մէջ մեղաւոր կը ծնանինք. և Ներգործական մեղք՝ որ մենք կընենք բանաւորութիւննիս բացուելէն ետքը։ Ներգործական մեղքն ալ երկու տեսակ է. Ներելի և Մահուչափ։ Ներելի կըսուին թեթև մեղքերը, որոնց համար շուտով թողութիւն կառնունք, ինչպէս են ան մեղքերը՝ որ արդարներն ալ կընեն տկարութեամբ կամ տգիտութեամբ։ Մահուչափ են ան մեղքերը որ բոլորովին Աստուծոյ շնորհքը կորսունցընել կուտան, ու արժանի կընեն ըզմարդ յաւիտենական մահուան. վասն զի աստուածային և բնական օրինաց դէմ՝ գիտնալով գործուած է։ Ասանկ մեծ մեղքը ամենևին թողութիւն չունի, ինչուան որ մեղաւորը չապաշխարէ աս կենացս մէջ իր մեռնելէն առաջ։

ԴԱՍ ԺԱ.

Մարմնոյ յարութեանը վրայ։

50. ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ մասն Հաւատամքին է, թէ մարմնոյ յարութիւն պիտի ըլլայ։ Աստուած՝ մահ չըրաւ. ամեն բաները ստեղծեց մնալու ապրելու համար. զմարդը անմահ ստեղծեց։ Սատանային նախանձը պատճառ եղաւ մարդկանց մահուանը. վասն զի մահը մեղաց պատիժ է։ Երկու բանէ

50. Մետասաներորդ մասն հաւատամքին ինչ կը սորվեցընէ։

շինուած ենք. ՚ի մարմնոյ՝ որ հողեղէն է ու կրնայ փտտիլ. և ՚ի հոգւոյ՝ որ աննիւթ ու անմահ է՝ Աստուծոյ պատկերն է։ Երբոր մարդը մեռնի, աս երկու բանը իրարմէ կը բաժնուին. մարմինը հող կը դառնայ՝ ուսկից որ ստեղծուեցաւ. հոգին ալ առ Աստուած կերթայ՝ որն որ ինքը Աստուած տուեր է։ Կը թողու Աստուած որ հոգին անանկ բաժնուած մնայ, քանի որ մարմինը փտտած է. բայց աս բաժնուած մնալը ժամանակաւոր է. աշխարհքիս ետքը՝ անոնք որ հողին տակը թաղուած իբրև թէ կը քնանան, պիտի կենդանանան, արթըննան ելլեն, ոմանք յաւիտենական կեանք վայելելու համար, ոմանք ալ յաւիտենական դատապարտութեանը մատնուելու համար։ Պիտի գայ ժամանակ՝ ըսաւ Փրկիչն մեր, որ գերեզմաններու մէջ եղողները պիտի լսեն Որդւոյն Աստուծոյ ձայնը՝ ու դուրս ելլեն պիտի. անոնք որ բարի գործք ըրեր են՝ յարութիւն կենաց պիտի առնուն, ու անոնք որ չար գործք ըրեր են, դատապարտուելու համար յարութիւն պիտի առնուն։

51. Ամենքս ալ պիտի յարութիւն առնենք, բայց ամենքս ալ պիտի չի փոխուինք, չի փառաւորուինք։ Արդարները՝ անապական պայծառ մարմին պիտի ունենան աստղերէն ալ շատ աւելի լուսաւոր. անանկ որ հոգ-

51. Ամեն մարդիկ չար ու բարի յարութիւն պիտի առնե՞ն։

ւոյ պէս պիտի ըլլան անապական։ Դատա-
պարտեալներն ալ պիտի առնուն իրենց
մարմինները, բայց անով իրենց յաւիտենա-
կան տանջանքը պիտի աւելնայ։ Ամեն
մարդ յատուկ մարմինը պիտի առնէ, զորն
որ աս աշխարհքիս մէջ ունէր. Աստուած
իրեն ամենակարողութեամբը ամեն մէկուն
իր մարմինը պիտի տայ. վասն զի Աստու-
ծոյ աչքէը ծածկուած աներեւոյթ բան չի-
կայ բոլոր տիեզերքիս մէջ որ և է խորին
ծածուկ տեղուանք։

ԴԱՍ ԺԲ

Յաւիտենական կենաց վրայ։

52. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ առնելէն ետքը մարդ կը
հասնի իր կատարեալ վերջին վախճանին՝ որ
յաւիտենական է. աս վախճանը կամ կեանք
է, կամ մահ։ Յաւիտենական կենաց երջան-
կութիւնը կըլլայ միայն ճշմարիտ Աս-
տուած ճանչնալով, նմանապէս ալ զՅիսուս
Քրիստոսը որ Աստուծոյ քովէն եկաւ աշ-
խարհքս։ Աս պայծառ ճանաչումը հաւատ-
քէն շատ վեր է, որ թէպէտ հաւատքը մե-
զի ամենասուրբ Երրորդութեան ու Մար-
դեղութեան խորհուրդը կը յայտնէ, բայց
քանի որ աս աշխարհքիս մէջն ենք՝ մեզի
մութ ու չի հասկընալու բան է։ Աս կեան-

52. Ե՞րբ կը հասնի մարդ իր վերջին վախճա-
նին, և ի՞նչպէս կըլլայ երջանիկ։

քիս մէջ կը ճանչնանք զԱստուած մութ օ-
րինակներով. ու կը տեսնենք զԱստուած
ինչպէս հայելւոյ մէջ. բայց ան ատենը ե-
րես երեսի պիտի տեսնենք զինքը. ինչպէս
որ ինքն Աստուած, այնպէս պիտի տես-
նենք։ Ու տեսնելով զինքը՝ իրեն նման պի-
տի ըլլանք այնչափ կատարեալ՝ որչափ որ
կարելի է։

53. Մենք աս աշխարհքիս մէջ չենք կըր-
նար հասկընալ յաւիտենական երանու-
թեան մեծութիւնը. ոչ զգայարանքով մը,
ոչ սրտով և ոչ մտքով։ Սուրբ գիրքը մեր
տկար ճանաչմանը յարմար օրինակ մը տա-
լու համար, այսպէս կըսէ. Երկնային Ե-
րուսաղէմը, այսինքն Յաղթանակող Եկե-
ղեցին մէկ մեծ քաղաք մըն է ազնիւ ա-
կունքներով (ճէվահիր) ու մաքուր ոսկիէ
շինուած, ապակւոյ պէս պայծառ. մէջը ամե-
նեւին տաճար չիկայ. Աստուծոյ ներկայու-
թիւնը հոն բաւական է. արև ու լուսին չի
կայ. Աստուած ու Գառն Աստուծոյ կը լու-
սաւորեն։ Հոն օրն է յաւիտենական՝ իրի-
կուն չունի. իրեն դռները ամենեւին չեն
գոցուիր. աշխարհքիս ամեն թագաւորները
ու ամեն ազգերը հոն կերթան որ զԱս-
տուած փառաւորեն. հոն գէշ բան չի մըտ-
նար. հոն անէծք չարիք ամենեւին չըկայ.
Աստուծոյ ու Գառին Աստուծոյ աթոռը
հոն է, որն որ սպաննուեցաւ՝ մեզ փրկելու.

53. Յաւիտենական երանութիւնն ու փառքը
ի՞նչպէս կրնայ բացատրուիլ խօսքով։

համար իրեն արեամբը։ Իրեն ծառաները կը տեսնեն իր երեսը, ու յաւիտենական փառք կու տան, երգելով Ամէն, ալէլուիա․ այսինքն՝ թէ Ամեն բան կատարեալ է, փառք Աստուծոյ։ Այսպէս սուրբերը պիտի թագաւորեն յաւիտեանս յաւիտենից․ և պիտի տեսնեն Աստուծոյ անհաւատարիմ եղողները յաւիտենական մահուան մէջ, որոնց որդը չի մեռնիր ու կրակը չի մարիր։

54. Դժոխոց յաւիտենական մարմնով դատապարտութիւնը սուրբ գիրք կը կոչէ՝ Երկրորդ մահ՝ առջի մահուանէ անչափապէս գէշ․ հոգիները Աստուծմէ բաժնուած մնալով մանաւանդ թէ Աստուծմէ հալածուած։ Աստուած հոգւոց կեանքն է․ անոր համար անտանելի տրտմութեան ու կատաղութեան մը մէջ պիտի իյնան չարագործները՝ տեսնելով որ կորսնցուցին զԱստուած կամաւոր անհոգութեամբ ու իրենց չար կամքը հետեւելով։ Ասոր համար շատ անգամ կըսէր Քրիստոս տէրն մեր․ Հոն պիտի լան ու ակռանին կճռտացընեն։ Այսպէս պիտի ըլլայ արդարներուն ու մեղաւորներուն վերջը երբոր Քրիստոս տէրն մեր իրեն թշնամիները նուաճէ, ու ամեն արարածներ իրեն յաղթող տէրութեանը հնազանդին, և Աստուած յաւիտեանս յաւիտենից յաւիտենայնի օրհնուի։

54. Դժոխոց յաւիտենական տանջանքը ի՞նչ կերպով կընայ բացատրուիլ։

ԴԱՍ ԺԳ․

Աղօթից վրայ։

55. ԱՂՕԹՔՆ ան է, որ մտքերնիս Աստուծոյ կը տանինք հաւատքով, յուսով և սիրով։ Աղօթքին գլխաւոր կերպերը չորս են․ Օրհնութիւն, Խնդրուած, Գոհութիւն, ու Նուիրումն։

56. Ա. Օրհնութեամբ զԱստուած կը պատուենք պարզ սրտով մը յիշելով իրեն կատարելութիւնները, առանց մէջը խառնելու մեզի հարկաւոր բաները․ ու սուրբ սրտով կուրախանանք ճանչնալով իրեն մեծութիւնը, արդարութիւնը, բարութիւնը, իմաստութիւնը, կատարելութիւնը․ ու իրեն փառաւորեալ մեծութիւնը կը դաւանինք ու կը հրատարակենք և փափագանօք կը հրաւիրենք ամեն ստեղծուածները, որ մեզի հետ օրհնեն զինքը։

57. Բ. Խնդրուածքն է ան տեսակ աղօթքը, որով կաղաչենք զԱստուած որ տայ մեզի ժամանակաւոր կամ հոգեւոր շնորհք մը, կամ որ պահէ ազատէ զմեզ մէկ չար բանէ մը կամ մէկ նեղութենէ մը։ Պէտք է աղէկ զգուշանանք որ չվայլած անօգուտ կամ վնասակար բան չըլլայ Աս-

55. Աղօթքն ի՞նչ է, և ի՞նչպէս կըլլայ։
56. Ի՞նչ է Օրհնութիւնը։
57. Ի՞նչ է Խնդրուածքը։

տուծմէ խնդրածնիս․ այլ պէտք է որ խնդրենք յաւիտենական կեանքը, ու ան բանը՝ որ յաւիտենական կենաց մեզի կառաջնորդէ, այսինքն՝ շնորհքը․ որ կարենանք պահել իրեն պատուիրանքները։ Անկէց 'ի զատ թէ որ մեր փրկութեանը օգտակար բան մը կայ՝ զայն միայն պէտք է որ խնդրենք․ կրնանք խնդրել նաև որ պահէ զմեզ փորձութիւններէ։ Մեղքէ ազատ մնալը միայն պարտական ենք խնդրելու․ կամ թէ որ մեղք ըրեր ենք, աղաչելու որ թողութիւն տայ։

58. գ. Գոհութիւնը կամ շնորհակալութիւնն է որով փառք կուտանք և շնորհակալ կըլլանք ամեն ժամանակաւոր և հոգևոր բարերարութեանցը համար որ յԱստուծոյ առեր ենք, ու միշտ կառնենք․ վասն զի բնութեան ու շնորհաց տէրն ինքն է։

59. գ. Նուիրումն որ մենք զմեզ կամաւորապէս Աստուծոյ կը նուիրենք․ կամ մեր ունեցած բաները իրենց կուտանք․ մեր հոգին ալ ամեն կարողութիւններովը․ մենք ինչ որ ենք ու ինչ որ ունինք իրեն կը նուիրենք․ կամ թէ մէկ բան մը խոստանալով կամ ուխտելով Աստուծոյ կը նուիրենք, կամ քաշած նեղութիւննիս 'ի փառս Աստուծոյ ըլլայ ըսելով։ Կամ թէ կը խնդրենք որ թող չտայ մեզի որ իրմէն հեռանանք,

58. Ի՞նչ է Գոհութիւնը։
59. Ի՞նչ է Նուիրումն։

որ Աստուծոյ հնազանդութենէն չելլենք․ կամ բոլոր սրտանց Աստուծոյ տալով ան բանը՝ որ ինքը մեր ազատ կամացը թողուցեր է ունենալու և վայելելու։ Այսպէս՝ զԱստուած սիրողները Աստուծոյ հետ խօսելու բաւական նիւթ կը գտնեն։

60. Որովհետև մենք չէինք գիտեր թէ աղօթքին մէջ Աստուծմէ ինչ պէտք է խնդրել, և թէ Աստուծոյ հետ ինչպէս խօսել կը վայլէ, Հոգին սուրբ մեզի կը սորվեցընէ։ Ասոր համար ալ Քրիստոս տէրն մեր սորվեցուց մեզի ու տուաւ աղօթքին օրինակը, որուն մէջն է ամեն աղօթքներուն կատարելութիւնը․ աս է որ կանուանենք Տէրունական աղօթք։

61. Մենք մեր աղօթքները կընենք միջնորդութեամբն Քրիստոսի․ որովհետև մենք ամեն մեզի պէտք եղած բաները կը յուսանք առնելու արդեամբն Յիսուսի․ և իրեն կամքին դէմ բան մը չենք կրնար խնդրել Աստուծմէ։ Սրբոց ալ աղօթք կընենք ու կը խնդրենք իրենցմէ որ մեզի համար զԱստուած աղաչեն, բարեխօս ըլլան․ ինչպէս որ կընենք աշխարհքիս վրայ ալ բարեպաշտներուն աղօթքին զմեզ յանձնելով։

60. Ի՞նչ բան է Տէրունական աղօթքը։
61. Աղօթքնիս ընդունելի ըլլալու համար կարօտութիւն ունի՞նք զուրիշ միջնորդ բռնելու։

ԴԱՍ ԺԴ

Հայր մերին մէջ, առջի երկու խնդրուածոց վրայ։

62. ՏԷՐՈՒՆԱԿԱՆ աղօթք աս է. Հայր մեր, որ յերկինս ես. սուրբ եղիցի անուն քո. եկեսցէ արքայութիւն քո. եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս և յերկրի։ Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր. և թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց. և մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն. այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ։ Զի քո է արքայութիւն, և այլն։

63. Զենք ըսեր, Հայր իմ... զհացն իմ... տուր ինձ այսօր... թող ինձ զպարտս իմ. այլ շատերու համար կըսենք, հայր մեր.. տուր մեզ.. թող մեզ. որ երևնայ թէ միայն մեզի համար չենք ուզեր, հապա բոլոր Եկեղեցւոյ համար. որպէս զի սրբոց հաղորդութիւնը կատարեալ ըլլայ, իրարու օգնած գտնուինք. ինչպէս որ խօսեցանք սրբոց հաղորդութեան վրայ։

64. Աս աղօթքը եօթն մասն, կամ խնդրուածք է. իրեքը Աստուծոյ կը պատշաճին, ու մնացած չորսը մեզի։ Կըսենք Աստուծոյ Հայր մեր՝ իրեք այլ և այլ դիտմունքով. առաջին՝ վասն զի ինքը տուեր է մեզի մեր կեանքը, մարմինը, հոգին, մեր ամեն բարիքը՝ ինչ որ ենք ու ինչ որ ունինք. ինքը ստեղծեց զմեզ։ Երկրորդ դիտմամբ «Հայր մեր» կըսենք՝ զմեզ իրեն որդեգրելուն համար, այսինքն՝ որ մեծ շնորհք ըրաւ մեզի քրիստոնէից, որդւոյն Քրիստոսի տեառն մերոյ եղբօր կարգը զմեզ անցընելով. թէպէտև մենք ծառայ էինք ու իրեն ձեռաց ստեղծուածներն ենք։ Եւ հիմա մենք որ բնութեամբ որդի չէինք, զմեզ որդեգիր ըրաւ՝ որդւոյ տեղ սեպեց։ Երրորդ՝ որ Հայր ըսել տալով մեզի կը հասկըցնէ թէ պէտք է համարձակութիւն ունենանք Աստուծոյ առջև, ու անանկ պարզմտութեամբ վստահանալով խնդրենք իրմէն մեր պիտոյքը, ինչպէս որ տղաքը իրենց բարեսիրտ հօրմէն կը խնդրեն առանց քաշուելու։

65. Թէպէտ Աստուած ամեն տեղ է և ինքն ստեղծեր է ամեն բան, ու կը պահպանէ, բայց «Որ յերկինս ես» ըսելով կուզենք յայտ առնել՝ թէ գլխաւորաբար երկինքն է իրեն փառքը, ու հոն պայծառութեամբ վայելցընել կուտայ իր սիրելի որդւոցը։ Երկրորդ՝ որպէս զի մտքերնիս բերենք երկինքը, ուր որ կը թագաւորէ մեր

62. Ո՞րն է Տէրունական աղօթքը։

63. Տէրունական աղօթքին մէջի խնդրուածները ամեն մարդ առանձին ինքն իրեն համար կընէ։

64. Տէրունական աղօթքին մէջ քանի՞ մաս խնդրուածոց կայ, և ինչո՞ւ հայր կանուանենք զԱստուած։

65. Աստուած ամեն տեղ է. հապա ինչպէս առանձին տեղ մը կը սահմանէ իրեն ըսելով թէ Որ յերկինս ես։

Հայրը, ու միայն ան իրեն երկնաւոր փառացը փափագինք։

66. Նախ և առաջ «Սուրբ եղիցի անուն քո» ըսելով կը խնդրենք որ իրեն անունը սուրբ ըլլայ. որ ամեն ստեղծուածները իրեն արժանաւոր պատիւը տան, չէ թէ միայն քրիստոնեայք, այլ և ամեն մարդիկ պատուեն, սիրեն, ու իրեն ծառայեն։ Պէտք է գիտնալ՝ որ Աստուծոյ անունը կանարգուի չէ թէ միայն հայհոյութիւններով, ու չար խօսքերով. հապա նաև քրիստոնէից ամեն մեղքերովը, որոնցմով առիթ կըլլան հերետիկոսներուն ու անհաւատներու անարգելու ճշմարիտ աստուածպաշտութեան կրօնը։

67. Երկրորդ՝ «Եկեսցէ արքայութիւն քո» ըսելով կը խնդրենք որ իր փառացը հասնինք։ Եւ Աստուծոյ արքայութիւնը ան կեանքն է՝ որ ընդհանուր յարութենէն ու դատաստանէն ետքը պիտի ունենանք։ Բայց աս խնդրուածքը ճշմարիտ սրտով չըլլար, թէ որ սրտերնիս աշխարհային բաներու հետ կապուած ըլլայ։ Անոր համար խիստ հարկաւոր է մեզ շնորհքը՝ որ Աստուծոյ արքայութեան հասնինք. պէտք է որ Քրիստոս տէրն մեր տիրէ մեր սրտին շնորհքով աս աշխարհքիս մէջ, ու

66. Տէրունական աղօթքին առջի մասին մէջ ի՞նչ կը խնդրենք յԱստուծոյ։

67. Ի՞նչ կը նշանակէ Տէրունական աղօթքին երկրորդ մասն որ կըսէ Եկեսցէ արքայութիւն քո։

իմացընէ մեզի աշխարհքիս խաբէութիւնները, երկրաւոր զուարճութիւններուն անցաւոր ու վնասակար ըլլալը, որ մահուչափ մեղքերէն կարենանք զգուշանալ։ Վասն զի իրեն արքայութիւնը մարմնաւոր ու դրսի իշխանութիւն մը չէ՝ ինչպէս աշխարհքիս մարմնաւոր թագաւորներունը. հապա տէրութիւն մըն է հաւատացելոց սրտին ու կամացը վրայ, որ ինքը կը տիրէ իրեն շնորհքովը։ Ուստի աս երկրորդ խնդրուածքով կը խնդրենք իրեն շնորհքն ու փառքը. ու չէ թէ միայն մեզի համար կը խնդրենք, հապա ամեն մարդու համար, ան դիտաւորութիւնով որ Աստուծոյ թագաւորութեանը հնազանդինք, ու անոր շնորհքը վայելենք աս աշխարհքիս վրայ ալ որչափ որ կարելի ըլլայ։

ԴԱՍ ԺԵ

Տէրունական աղօթից երրորդ և չորրորդ խնդրուածոց վրայ։

68. Երրորդ խնդրուածով կաղաչենք Աստուծոյ որ իրեն կամքն ըլլայ։ Եւ ասով կը հասկըցընենք որ երբոր մեր կամքը իր կամացը դէմ ըլլայ, ան ատենը մեր կամքը չենք ուզեր կատարել։ Անոր համար պէտք է որ մենք միշտ քննենք մեր կամքը, ու եր-

68. Եղիցին կամք քո ըսելով ի՞նչ կը խնդրենք յԱստուծոյ։

բոր իմանանք թէ արդարութեան դէմ է, բարի վախճան չունի, Աստուծոյ կամացը յարմար չէ, ան ատենը պէտք է որ արհամարհենք մեր կամքը։ Եւ աս մեր գէշ կամքերնուս պատճառն է մեր մարմիններնուս հանգստասիրութիւնը, որ մեզի փափաքիլ կուտայ՝ չէ թէ ան բարին որ խելքով կը ճանչնանք ու մեր կամքովը կուզենք, հապա ան գէշ բաները որ մտքերնիս չի հաւնիր ու կատէ։ Աս աղաչանքովը կը խնդրենք հարկաւոր շնորհքը, որ յաղթենք աշխարհային անկարգ փափագներնուս, որ մեր կամքը և հաճոյքը Աստուծոյ կամաց յարմար ըլլայ։ Աս աղաչանքին վրայ կաւելցնենք ըսելով թէ «Որպէս յերկինս և յերկրի»․ այսինքն թէ ինչպէս որ երկինքը կը կատարուի քու կամքդ, անանկ ալ մեր վրայ կատարուի․ աս խօսքովը իբրև թէ կը հաստատենք աղէկ ըլլալու փափագնիս, թէ անանկ կուզենք հնազանդելու, Աստուծոյ կամաց հետևելու, ինչպէս որ երկինքը հրեշտակներն ու սուրբերը կը հնազանդին։

69․ «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր» ըսելով կը խնդրենք մեր ամեն օրուան ապրուստը՝ և ուրիշ բաները՝ որ մեր մարմնոյն պահպանութեանը հարկաւոր են։ Կը կամի Աստուած որ ամենքը՝ թէ՛ մեծատուն թէ աղքատ՝ իրմէն ուզեն իրենց հացը, կուզէ որ ամենքն ալ ճանչնան թէ կերած

69․ Հայրմերին չորրորդ մասին մէջ ի՞նչ կը խընդրենք յԱստուծոյ։

հացերնին Աստուծմէ է․ ինքը տուեր է մեծատուններուն հարստութիւն, զիրենք մեծատանց որդի ընելով, կամ վաստըկելու յաջողութիւն մը տալով իրենց։ Եւ թէ աղքատներն ալ հոգացողն ինքն է, տալով անոնց ուժ ու յարմարութիւն աշխատելու, կամ թէ իրենց օգնելու համար մեծատանց սրտերնուն գութը շարժելով։ Աս «Հաց» բառը կը նշանակէ ամեն տեսակ ուտելիքը․ բայց մենք միայն չափաւորը պէտք է որ ուզենք, անոր համար հացը միայն կը յիշենք, գոհ ըլլալով չափաւոր ապրուստի, ու մերկութիւննիս ծածկելու․ որովհետև աշխարհքիս բարիքները միայն ապրելու համար են եղած․ և աս ալ գիտենք՝ որ բան մըն ալ ասոնցմէ հետերնիս չի տանինք պիտի։

70․ Հանապազորդեան հացը այսօր ալ տուր ըսելով կիմացընէ՝ թէ աս օրուանը միայն պէտք է խնդրենք և ան ալ սովորականը, չափով։ Ասով կը խրատէ զմեզ, որ Աստուծոյ նախախնամութեանը ապաւինինք ու անոր յուսանք, և ան օրուան մէջ ձեռքերնէս եկածին չափ աշխատելէն վերջը՝ ուրիշ օրերը մտածելով անհանգիստ չըլլանք․ գիտնանք ալ՝ որ աս աղօթքը ամեն օր պէտք է ընել։

«Հանապազորդ» հաց ըսելը կը նշանակէ

70․ Ինչու համար Հայր մերին մէջ հացը խընդրելու ատեն կը յիշէ օրն ալ, ու ամեն օրուան ըլլալն ալ։

բուն ճշմարիտ հացը, որ ամեն կերակուրներէն աւելի հարկաւոր է։ Այս հացը խնդրելով կուզենք նաև շնորհք՝ որ հոգինիս ալ հոգևորապէս կարենայ ապրիլ. որովհետև ամեն վայրկենի մէջ շնորհքը մեզի հարկաւոր է։ Կը խնդրենք դարձեալ Աստուծոյ վարդապետութիւնը, խօսքերը, ու Քրիստոսի տեառն մերոյ մարմինը, որ կենաց հաց է։

ԴԱՍ ԺԶ

Տէրունական աղօթից ետքի երեք խնդրուածոց վրայ։

71. Այս հինգերորդ խնդրուածքովը մեզ ճշմարիտ մեղաւոր կը ճանչնանք, վասն զի թէ որ ըսենք թէ մեղք մը չունինք, յայտնի է որ մենք զմեզ կը խաբենք, ճշմարտութեան ճամբէն դուրս ենք։ Ամենևին չի կայ մէկ մարդ մը՝ որ ներելի մեղք մը չունենայ, անոր համար աս աղօթքը մեզի հարկաւոր է։ Այս խնդրուածքովը դաշն կը դնենք Աստուծոյ հետ՝ թէ մենք ուրիշներուն ինչ չափով և ինչ սրտով որ թողութիւն կուտանք մեզի դէմ եղած յանցանքներուն, Աստուած ալ մեզի անանկ թողութիւն տայ։ Վասն զի ամենևին իրաւունք չէ, որ մեր

71. Ի՞նչ կը խնդրենք ըսելով՝ Թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց։

եղբարց պակասութեանցը ամեն ճշդութիւն մենք ընենք, իրենցմէ արդարութիւն պահանջենք, ու Աստուած մեզի աչք գոցէ ու շուտով թողութիւն տայ՝ թէպէտ և շատ մեղքերով բեռնաւորած ըլլանք։ Ուստի ինչպէս որ մենք կարօտ ենք ու կը փափաքինք որ Աստուած մեզի թողութիւն տայ, անանկ ալ մենք պէտք է որ միշտ պատրաստ ըլլանք թողութիւն տալու ուրիշներուն, նաև թշնամիներնուս. որովհետև մենք ալ մեղաց մէջ եղած ատեննիս Աստուծոյ թշնամի ենք, ու Աստուած մեզի թողութիւն կուտայ։

72. Վեցերորդ խնդրուածքովը՝ որ կըսենք «Մի՛ տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն», կաղաչենք Աստուծոյ որ սատանային, աշխարհքի ու մարմնոյ փորձութեանց մէջ զմեզ չի թողու։ Աշխարհքը կը նշանակէ գէշ մարդիկները, որոնց մէջ կապրինք. որոնք միշտ զմեզ վտանգի մէջ կը ձգեն իրենց չար օրինակովը և գայթակղական խօսքերով, կրօնքը, ճշմարտութիւնը արհամարհելով, անմտի բան սեպելով, ծաղր ընելով, աշխարհքիս զուարճութիւնները սիրել մեզի յորդորելով։ Ճշմարտութեան լոյսը, այսինքն զՔրիստոս ճանչնալ չուզող աշխարհք աս գէշ մարդիկներն են, որոնց համար աղօթք ընել չի կամեցաւ Քրիս-

72. Մի՛ տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն՝ ըսելով ինչ բանէ կուզենք ազատ ըլլալ։

տոս տէրն մեր, ու ըսաւ որ ասոնկները իրեն աշակերտները չեն։ Ասոնց հետեւողներն ալ աշխարհասէրք կըսուին։ Մարմինը կը նշանակէ մեր անկարգ փափաքները, կամ սուրբ Պօղոս առաքելոյն ըսածին պէս՝ Այն օրէնքն որ կը զգանք ու կիմանանք մեր անդամներուն մէջ, մեր մտքին օրինացը դէմ այսինքն մեր ճանչցած, խղճերնուս վկայած բարի խորհուրդներուն ու հոգիներնուս ուզածին դէմ։ Մարմնոյն գործքերն են մարմնական մոլութիւններ, կռապաշտութիւն, ատելութիւն, մարդասպանութիւն, լեզուի չարութիւններ, եւ ուրիշ ամեն մեղքերը որ արքայութենէն զմարդը կը զրկեն։

73. Եօթներորդ խնդրուածքով կաղաչենք զԱստուած, որ պահէ զմեզ չարիքներէն, վնասներէն, սատանայէն, եւ ամեն հոգւոյ ու մարմնոյ փորձանքներէն. բայց ամեն բանէն աւելի մեր փրկութեանը վնասակար գործքերէն։ Պէտք է որ շատ մեծ հաւատքով ըսենք աս Տէրունական աղօթքը՝ փորձութիւններուն մէջ եղած ատեննիս։ Եւ որովհետեւ աս աղօթքը ուրիշ ամեն աղօթքներէ գերազանց է, անոր համար ալ սուրբ Եկեղեցին շատ անգամ ըսել կու տայ աս աղօթքը ժամասացութեանց մէջ։ Եւ ուրիշ ինչ աղօթք որ ընենք, աս աղօթքին իմաստներուն գոնէ մէկ մասը մէ-

73. Տէրունական աղօթից եօթներորդ խընդրուածով ինչ կուզենք յԱստուծոյ։

ջը կը գտնուի, ու ամեն տեսակ աղօթքներ զանազան կերպերով կը բացատրեն աս կարճ աղօթքին մէջ գտնուած խնդիրքները։

ԴԱՍ Ժէ

Ողջունին, Հաւատամքին, Խոստովանիմին, ու եկեղեցական ժամասացութեանց վրայ։

74. ՀՐԵՇՏԱԿԱՅԻՆ ողջունատութիւնն՝ այսինքն Ողջոյն քեզ Մարիամն ուրիշ ամեն աղօթքներուն մէջէն, որոնք որ սուրբերուն կընենք, աս է գերագոյնը. որով կը խընդրենք մեզի սուրբ Աստուածածնին բարեխօսութիւնը։ Աս աղօթքին առջի երկու մասերն են Հրեշտակին ու սրբուհի Եղիսաբեթին առ Աստուածածին ըսած խօսքերնին՝ որոնք կան Աւետարանին մէջ. ատ խօսքերուն վրայ սուրբ Եկեղեցին ալ աւելցուց մէկ կարճ խնդրուածք մը, որով կը դաւանինք զնա մայր Աստուծոյ, ու կը խընդրենք որ մեզի բարեխօս ըլլայ բոլոր մեր կենացը մէջ ու ետքը մեր մահուանը ժամն ալ, հոգինիս աւանդելու ատեն։

75. Հաւատամքն ալ մէկ գերագոյն աղօթք մըն է. որովհետեւ անով կը հաստատենք, խօսք կու տանք հնազանդեցընելու

74. Հրեշտակային ողջունատուութիւնն ինչ աղօթք է։

75. Հաւատամք ըսելը աղօթքի կարգ կը սեպուի։

Աստուծոյ մեր միտքը․ իբրեւ թէ մտքերնիս գերի կընենք կը դաւանինք թէ պարտքերնիս է հնազանդելու Յիսուսի, իրեն երկրպագութիւն տալու պատուելու։

76․ Գերագոյն աղօթք մըն է Խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ եւ այլն, ըսելն ալ, որով Աստուծոյ ու ամեն Սուրբերուն առջեւ զմեզ մեղաւոր կը դաւանինք, եւ թէ պակասեր ենք մեր պարտքէն․ եւ մեղայ ըսելովնիս ալ կը ցուցնենք թէ ամենեւին զմեզ արդարացընելու պատճառ մը չունինք․ հապա միայն մեր բնութեան պակասութիւնները եւ անկարգ կիրքերնիս զմեզ մոլորցուցին․ թէ և Աստուած հարկաւոր շնորհները տուեր էր որ չի մեղանչենք, ու մենք չի գործածեցինք․ կամ պատրաստ էր տալու, բայց մենք չը խնդրեցինք․ մեղայ ըսած ատեննիս ալ կուրծքերնիս կը զարնենք, ցուցնելու համար թէ մենք զմեզ պատժոյ արժանի կը սեպենք, ու յԱստուծոյ թողութիւն կուզենք, սուրբերէն ալ օգնութիւն կը խնդրենք․ նոյնպէս ամեն հաւատացեալներէն ալ՝ որոնց հետ որ աղօթք կընենք։

77․ Աս չորս աղօթքները, Հայր մեր, Ողջոյն, Հաւատամքն ու Խոստովանիմը,

76․ Խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ, եւ այլն, ըսելը աղօթք է։

77․ Հայր մեր, Ողջոյն, Հաւատամք, Խոստովանիմ, աս չորս աղօթքները պարտական ենք միշտ ըսելու, նոյնպէս ուրիշ աղօթքներ ալ։

պէտք է քրիստոնէի մը շատ անգամ ըսել․ եւ ամեն օր՝ գոնէ առտու իրիկուն․ եւ աւելի սրտանց պէտք է որ ըսեն քան թէ բերնով։ Ասոնցմէ զատ կան շատ ուրիշ աղօթքներ ալ զորոնք ամեն բարեպաշտ մարդիկ ամեն օր կընեն Աստուծոյ առջեւ․ ինչպէս են ան սքանչելի Սաղմոսները, եւ ուրիշ սուրբ գրքէն հանած երգերը։ Կան դարձեալ ուրիշ աղօթքներ ալ որ սուրբ եւ բարեպաշտ մարդիկներ Աստուծոյ սիրովը լցուած գրեր են։

Եւ որպէս զի օրուան մէջ շատ անգամ աղօթք ընեն քրիստոնեայք, սուրբ Եկեղեցին շարադրեց ժամասացութիւնները, որ այլ եւ այլ ժամ օրուան մէջ մէյմէկ մասն ըսեն։ Ու աս աստուածային պաշտօնը կամ ժամասացութիւնը դրած է ամեն քրիստոնէից համար, որ երբոր ատեն ունենան ընեն․ կամ երթան եկեղեցին ժամասացութեան ատեն ներկայ ըլլան։ Բայց Եկեղեցականներն ու Կրօնաւորները աս ամեն ժամասացութիւնները կատարելու պարտական են։

ԴԱՍ ԺԸ

Ուրիշ աղօթքներու վրայ։

78. Շատ տարի կայ որ բարեպաշտներու մէջ սովորութիւն եղաւ վարդարան ըսելը, որ ինչպէս մէկ պսակ մըն է հոգեւոր ծաղկըներէ հինուած Սուրբ Աստուածածնին ընծայելու համար։ Աս կերպ աղօթքը հինած էր անոնց համար, որ կարդալ չի գիտնալնուն Սաղմոսները չէին կրնար ըսել և չէին կրնար հասկընալ. որպէս զի անոնք ժամասացութեան տեղը աս Հայր մեր, Ողջոյնները ըսեն ու մտքերնին ցրուած պարապ չիկենան։ Այսպէս ալ Եօթն Սաղմոս ապաշխարութեանը՝ որ միշտ պէտք է ըսել երեւցընելու համար մեղաւորին սրտին դարձը։ Երբեմն մեռելներուն համար ալ կըսուի աս և ուրիշ ապաշխարութեան աղօթքներ, որպէս զի անոնց ապաշխարութեան պակսութիւնը լեցընենք։ Մեր ազգին մէջ ունինք շատ տեսակ սրտաշարժ անոյշ աղօթքներ զորոնք մեր սուրբ Հարքը շարադրեր են. ան շատերուն մէջէն գլխաւորներն են Շարականները, Նարեկացւոյն աղօթքները, Շնորհալւոյն Հաւատով խոստովանիմը, և Ժամասացութեան մէջի աղօթքները։

78. Աստուածածնին վարդարանը ի՞նչ աղօթք է, և ուրիշ ի՞նչ հարկաւոր աղօթքներ հինած կան։

79. Հրեշտակ տեառն ըսելու համար, 'ի յիշատակ Մարդեղութեանն Քրիստոսի, օրն երեք անգամ, առտու, կէս օր ու իրիկուն ժամերուն զանգակները քաշելու սովորութիւնը մտաւ Եւրոպայի մէջ 1423 ին։ Աս սովորութիւնը իրաւցընէ պատուելի է, որ կը պահեն Լատինացիք։

80. Շատ ջերմեռանդական և ամեն աղօթքներէն գերազանց պատարագին սուրբ խորհրդոյ աղօթքներն են։ Ամեն հաւատացեալները աշխարհականներն ալ հասկընալու պարտական են. որպէս զի իրենց խնդիրքները քահանային դիտաւորութեանը հետ միատեղ մատուցանեն Աստուծոյ։ Նմանապէս աղէկ կըլլայ որ ուրիշ Եկեղեցական աղօթքներն ալ հասկընան. ինչպէս են Պսակ օրհնելուն, Թաղմանը, եկեղեցական ամաններու կամ զարդերու օրհնութիւնը, հիւանդաց աղօթքները, և այլն։

81. Աղօթքներու մէջ կարճը սուրբ խաչին նշանն է «Յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ»։ Աս ըսելով կը դաւանինք Ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուրդը.

79. Ի՞նչ սովորութիւն է, և ե՞րբ սկսաւ Եւրոպիոյ մէջ օրն երեք անգամ զանգակ քաշելու համառօտ աղօթք մը ընել։

80. Պատարագի աղօթքները և ուրիշ եկեղեցական աղօթքները հասկընալու պարտակա՞ն են հաւատացեալները։

81. Ո՞րն է խիստ կարճ՝ և հարկաւոր աղօթքը. և ի՞նչ կը նշանակէ անոր խօսքերը։

ու երեսնիս խաչակնքելով ալ կը հաւատանք Քրիստոսի Մարդեղութեան խորհըրդոյն ու մեր փրկութեանը՝ որ խաչովը կատարեցաւ:

ԴԱՍ ԺԹ

Մտաւոր աղօթքի վրայ:

82. Աստուած մեր ըրած աղօթքը հասկընալու համար՝ մեր բերնին խօսքերուն կարօտ չէ. բայց խօսքեր ըսելով աղօթելը մեզի հարկաւոր է մտքերնիս վրանիս մնալու համար, և որպէս զի՝ որոնց հետ որ աղօթք կընենք անոնց ալ բարի օրինակ տանք: Այսպէս ալ դրսի պարկեշտութիւնը մեծ օգուտ կընէ թէ՛ աղօթք ընողին՝ սրտանց ընելու համար, և թէ տեսնողներուն, Աստուծոյ պարտուպատշաճ յարգութիւնը տալու համար: Անոր համար աղօթքի ատեն պէտք է պարկեշտ կենալ, կամ ոտքի վրայ կայնիլ և կամ ծունկ չոքիլ, ձեռուըները վեր ժողուած, աչքը երկինքը՝ կամ գետինը վար նայելով. և կամ պատկերքի մը կամ աղօթագրքի վրայ աչքը դարձուցած, սիրտը ՚ի ջերմեռանդութիւն շարժելու համար: Երեսը դէպ ՚ի Արևելք դարձընելն ալ աղէկ սովորութիւն է. ինչպէս որ հին աւանդութիւնը մեզի կը սորվեցընէ. մտքերնուս առ-

82. Աղօթք ընելու կերպին վրայ ի՞նչ գիտելիք կայ, և պէտք է որ աղօթքը միշտ խօսքով ըլլայ:

ջևը բերելով յիշելով զդրախտը՝ ուսկից որ դուրս ինկանք, ու խնդրելով յԱստուծոյ որ ներէ մեզի ու երկնաւոր դրախտը զմեզ ընդունի: Զայնով կամ երգելով ըսուած աղօթքը շահ չընէր՝ թէ որ միտքն ու սրտին փափագը մէկ տեղ միացած չըլլայ. ասոր ներհակ՝ շատ աղէկ աղօթք կըլլայ՝ երբոր ձայն չի հանելով մէկը միտքը Աստուծոյ տայ, խոնարհի, շնորհակալ ըլլայ, թողութիւն խնդրէ, Աստուծոյ կամացը հնազանդելով՝ ինք զինքը Աստուծոյ յանձնէ, խընդրէ իրեն օգնութիւնը շնորհքը՝ թէ՛ իրեն, ու թէ ուրիշներուն համար: Աս կերպ աղօթելը կը կոչուի Մտաւոր աղօթք:

83. Կայ մէկ ուրիշ կերպ աղօթք մըն ալ. այսինքն բարի գործքեր ընել. Աստուծոյ սիրուն համար իր շահը չի հոգալով աշխատիլ, նեղութիւններ քաշել, որոնք աստուածային սիրոյ գործքեր են, և ասոնք աղօթքին էն հարկաւոր մասերն են: Ասանկ բաներով կրնանք միշտ աղօթող ըլլալ՝ ինչպէս որ սուրբ գիրքը մեզի կը հրամայէ միշտ աղօթք ընել, որ դիւրին բան է ու կարելի է. վասն զի ով որ զԱստուած կը սիրէ, Աստուած միշտ իր աչքին առջևն ունի, չէ թէ միտքը վրան բռնել ջանալով, այլ Աստուծոյ սիրուն համար սրբութեամբ աշխատելով, ու իր կամքը Աստուծոյ կամացը հնազանդեցընելով: Աղօթքով մենք երանելի կըլ-

83. Բերնով կամ մտքով աղօթք ընելէն ՚ի զատ կրնա՞յ ուրիշ կերպով ալ աղօթք ըլլալ:

լանք աս կեանքիս մէջ, որովհետեւ որչափ որ երկայն աղօթք ընենք, այնչափ աւելի Աստուծոյ հետ միացած կը մնանք. եւ մեր Աստուծոյ հետ միանալը այնչափ աւելի կըլլայ՝ որչափ որ աւելի եռանդ ու փափագ կունենանք զԱստուած սիրելու աղօթքներնուս մէջ:

ԴԱՍ Ի

Աստուածային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ:

84. «ՍԻՐԵՍՑԵՍ զտէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ, յամենայն անձնէ քումմէ եւ յամենայն մտաց քոց». աս է մեծ ու առջին պատուիրանքը: Երկրորդն ալ ասոր նման է «Սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո»: Աս երկու պատուիրանքները, այսինքն սիրել զԱստուած եւ զընկերը՝ ուրիշ ամեն աստուածային պատուիրանքներուն եւ օրէնքներուն հիմն են: Աս երկու պատուիրանները աղէկ կատարողը՝ ուրիշ ամեն պատուիրանները կատարած կըլլայ:

85. Պէտք է, իրաւունքը կը պահանջէ որ սիրենք զԱստուած, որովհետեւ ինքը առաջուց անչափ սիրով սիրեց զմեզ ու կը

84. Կա՞ն այնպիսի պատուիրանքներ՝ զորոնք ինչպէս պէտք է նէ կատարելով ուրիշ ամեն պատուիրանքները կատարած ըլլանք:

85. Ինչո՞ւ պարտական ենք զԱստուած սիրելու:

սիրէ զամեն իրեն ստեղծուածները, եւ ամենեւին չի կրնար ատել, վասն զի զամեն ստեղծուածներն ալ ինքը սիրով ստեղծեց: Ինքը երկնի ու երկրի ստեղծողը ուխտ կամ դաշնակցութիւն ըրաւ մեր Նախահարցը հետ, փորձանքներէ ազատելով մեծամեծ հրաշքներով անոնց պաշտպան կեցաւ եւ իրեն բերնովը զանոնք խրատեց, չիտակ ճամբան անոնց սորվեցուց: Երբոր մենք իրեն թշնամի դարձեր էինք, ինքը մեր ետեւէն ինկաւ զմեզ հաշտեցընելու համար. եւ թէպէտ Հրեայք, հեթանոսք, ամենքն ալ մեղաւոր եղան, բարի գործող ետեւէ եղող մարդ չըմնաց, բայց Աստուած անանկ սիրեց աշխարհքս, որ խրկեց իրեն Միածին Որդին, որպէս զի անոր հաւատացողները չի կորսուին ու յաւիտենական կենաց արժանի ըլլան: Ինքը առատ հոգեւոր օրհնութիւնով զմեզ լեցուց, որդեգրութեան շընորհաց զմեզ արժանի ըրաւ. եւ մենք որ մեռած էինք մեր մեղքերուն համար, ինքը իրեն գերագոյն սիրովը մեզի կեանք ու յարութիւն տուաւ Քրիստոսի հետ. ու անոր հետը նստեցնելու համար զմեզ արքայութեան որդի ըրաւ: Մեր առջի նահապետքը հեթանոս էին, Աստուծմէ հեռացած էին, ու Աստուծոյ խոստմունքներէն ամենեւին զրկուած էին. Քրիստոս տէրն մեր զմեզ իր քովը կանչեց, զմեզ Աստուծոյ հետը հաշտեցուց իրեն խաչովը, ու զմեզ իրեն սուրբ Եկեղեցւոյն մէջ առաւ. եւ իրեն խօսքերովը մեզ խրատեց ու իրեն

մարմինը մեզի ամեն օրուան կերակուր
տուաւ յաւիտենական կենաց ժառանգու-
թեան յուսով, որն որ երկինքը պիտի վա-
յելենք: Խիստ մեծ ապերախտութիւն ըրած
կըլլանք Աստուծոյ դէմ թէ որ չի սիրենք
այսպիսի բարի Աստուածը. բայց թէ որ
զԱստուած սիրենք, ան ատենը պարտական
ենք սիրելու իրեն ամեն ստեղծուածներն
ալ. մանաւանդ մարդիկները՝ որ մեր եղ-
բայրներն են, ու մեզի պէս Աստուծոյ պատ-
կերն են: Ով որ չի սիրեր իրեն եղբայրը՝
որ կը տեսնէ, ի՞նչպէս կրնայ սիրել զԱս-
տուած, որ չի տեսներ:

86. Մենք պարտական ենք սիրելու ըզ-
մարդիկ, որ մեր ընկերներն են, մեր ան-
ձին պէս. և մենք ինք զինքնիս ալ պէտք է
որ սիրենք զԱստուած սիրելնուս համար.
և ինքը ինչ կերպով որ սիրեր է զմեզ, ինչ
սէր որ ցըցուցեր է մեր վրայ, մենք ալ
պէտք է որ նոյնպիսի սէր ցուցընենք մեր
անձին վրայ, և փափագինք այն բարուն՝
ինչ որ ինքը կուզէ մեզի ընել. որովհետև
այն է ճշմարիտ բարին որ զմեզ յաւիտեան
երջանիկ կընէ: Այսպիսի սիրով ալ պար-
տական ենք սիրելու մեր եղբայրները. փա-
փագիլ ու հոգալ անոնց ճշմարիտ բարին.
այսինքն՝ որ անոնք ալ զԱստուած ճանչնան,
սիրեն, ու Աստուծոյ մարդկանց համար
պատրաստած երջանկութիւններն ու հան-
գստութիւնները վայելեն: Ասկից կիմա-

86. Ի՞նչպէս պէտք է սիրել զմարդիկ և զմեզ:

ցուի որ աստուածային սիրոյն կարգն է
նախ ամեն բանէ վեր զԱստուած սիրել.
ետքը սիրել մեր հոգին՝ և մեր եղբայրնե-
րուն հոգին Աստուծոյ պատկերքը ըլլա-
լուն համար. և երրորդ մարմիննիս ալ
պիտի սիրենք, որովհետև Աստուծոյ ծա-
ռայելու համար ստեղծած են:

87. Աստուածային սիրոյն նշանն է Աս-
տուծոյ պատուիրանքները գիտնալը, ու
պահելը:

ԴԱՍ ԻԱ.

Տասը պատուիրանքներուն վրայ:

88. ՏԱՍԸ պատուիրանքները որ տուաւ
Աստուած Իսրայէլացւոց Սինա լեռանը
վրայ ասոնք են.

Ա. Ես եմ տէր Աստուած քո, մի՛ ունի-
ցիս զայլ Աստուած առաջի իմ: Մի՛ արա-
ցես դու քեզ կուռս ըստ ամենայն նմանու-
թեան. մի՛ երկիր պագանիցես նոցա:

Բ. Մի՛ առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո
'ի վերայ սնոտեաց:

Գ. Յիշեա զօր շաբաթուն սրբել զնա:

Դ. Պատուեա զհայր քո և զմայր զի եր-
կայնակեաց լինիցիս:

87. Ի՞նչպէս կրնայ իմանալ մէկը թէ ինքը
զԱստուած կը սիրէ:

88. Աստուծոյ տասը պատուիրանքները որո՞նք
են:

Ե· Մի՛ սպանաներ։

Զ· Մի՛ շնար։

Է· Մի՛ գողնար։

Ը· Մի՛ սուտ վկայութիւն վկայեր զընկերէ քումմէ։

Թ· Մի՛ ցանկար կնոջ ընկերի քո։

Ժ· Եւ մի՛ ամենայնի զինչ ընկերի քո իցէ։

89· Տասը պատուիրանքները կը կոչուին նաև Տասնաբանեայ պատուիրանք. այսինքն՝ Աստուծոյ ըսած տասը խօսքերը. զորոնք Աստուած նախ խօսեցաւ բոլոր Իսրայէլացւոց առջին. ետքը տուաւ Մովսէս մարգարէին՝ տախտակի պէս տաշած երկու քարի վրայ գրած։ Կը կարծուի թէ մէկ քարին վրայ գրած էր առջի իրեք պատուիրանքները, որոնք Աստուծոյ կը պատշաճին. մէկալ քարին վրայ ալ մնացած եօթը պատուիրանքները՝ որոնք որ ընկերին կը պատշաճին։

90· Իրաւունք էր, որ առաջ սորվեցընէ մեզի մեր առ Աստուած ունեցած պարտքերնիս. որ է Աստուծոյ երկիր պագանել, ու ամեն բանէն վեր հոգւով ու ճշմարտութեամբ զինքը պաշտել, ճանչնալով թէ ինքն է մեր ստեղծողը, մեր բարերարը, մեր պահպանիչը։ Երկրորդ նաև իրեն անուանը

89· Տասը պատուիրանքները ուրիշ ինչ կերպով կը կոչուին, և ինչ կերպով տուաւ Աստուած։

90· Աստուծոյ տասը պատուիրանքները ինչ կարգով գրած են։

արժանի պատիւը տալ։ Երրորդ որպէս զի կարենանք պատուել զինքը ըստ արժանւոյն, աստուածպաշտութեան գործքեր ընելու համար օր որոշեր է, և կը հրամայէ որ ան օրը սուրբ պահենք. աս իրեքը կարգաւ Աստուծոյ պատշաճած պատուիրանքներն են։ Իսկ մեր ընկերներուն պատշաճ եղած պատուիրանքները աս կարգով գրած են։ Առջինն ու գլխաւորն է՝ զհայրն ու մայրը պատուելը, որովհետև անոնցմէ աւելի մեզի մօտիկ ու աւելի բարերար մարդ կամ ընկեր չունինք. երկրորդն է՝ մարդիկներուն կեանքը ապահովցընել, որ է մարդ չըսպաննելը։ Երրորդն է՝ աստուածադիր ամուսնութեան կարգը չաւրելը, և զաւակներուն ծնունդը օրինաւոր ըլլալը՝ որ է չի շնալը. չորրորդը, որ մարդը իրեն ունեցածին վրայ ապահով ըլլայ, որ է չի գողնալը. հինգերորդը՝ ուրիշին անունը չի կոտրել, ճշմարտութեան դէմ չընել, որ է սուտ վկայութիւն չի տալը. ասոնցմէ ետև կը յիշուի կանոնաւորել ցանկութիւնները, չուզել հանգստանալ զուրիշը զրկելով, որոնք շատ տեսակ անկարգութիւններուն պատճառ կըլլան. որ է չի ցանկալ ուրիշին կնկանը, ապրանքին և այլն։ Աս է ահա պատուիրանքներուն կարգը և բովանդակութիւնը։

91· Աս պատուիրանքներէն կէս մը ստո-

91· Տասը պատուիրանաց հրամայելուն կերպին մէջ զանազանութիւն կա՞յ։

րասական են, այսինքն՝ որ կը հաստատեն ու կը պատուիրեն որ ընենք, 'ի գործ դընենք. կէս մըն ալ բացասական են, այսինքն կարգիլեն որ չընենք՝ զգուշանանք անոնցմէ. անոր համար կը հրամայեն ըսելով այսպէս կամ այնպէս մ'ընէք։ Բայց ամենքն ալ կը հրամայեն, ու մեր վրայ պարտք կը դնեն հնազանդելու։

ԴԱՍ ԻԲ

Առջի պատուիրանքին վրայ։

92. ԱՌՋԻ պատուիրանքը կը հրամայէ դաւանիլ միայն մէկ Աստուած մը, իրեն երկրպագանել ու ծառայել՝ իրեն հաստատած կարգովը։ Աս առջի պատուիրանքը կատարելու համար՝ պարտական ենք միշտ զԱստուած մտքերնուս առջեն ունենալ. ու հաւատոյ, յուսոյ և սիրոյ ներգործութիւնները ընել. իրեն աղօթք ընել, ու մեր խօսակցութեան մէջ Աստուծոյ պատիւը տալ և աստուածպաշտութեան կրօնին ամեն գործքերը ընել։

93. Առջի պատուիրանքին դէմ մեղքերն են, Ա. Անհաւատութիւն, այսինքն՝ սուտ կրօն մը ունենալ, ինչպէս է կռապաշ-

92. Առջի պատուիրանքով ի՞նչ կը հրամայէ մեզի Աստուած։

93. Առջի պատուիրանքին դէմ եղած մեղքերը որո՞նք են։

տութիւնը, որ կը հաւատայ թէ Աստուած մարմնաւոր բան է. կամ Աստուծոյ տեղ ստեղծուածի երկրպագութիւն կուտայ։ Բ. Հրէութիւնը, որ Աստուծոյ երկրպագութիւն կուտայ հրէական ծէսերով, չաւտալով Քրիստոսի։ Գ. Հերետիկոսութիւնը, որ քրիստոնէութեան անունովը կը դաւանի սուրբ Եկեղեցիէն նզովւած մոլորութիւն մը։ Դ. Աւելորդապաշտութիւնը, որ աստուածպաշտութեան կրօնի անունովը պարծելով, իրեն գործքովը զկրօնը նախատելի կընէ։ Ե. Կախարդութիւնը, Վիճակընկեցութիւնը, Գուշակութիւնը ինչեւիցէ կերպով։ Զ. Ամպարշտութիւնը, որ զԱստուած և աստուածպաշտութեան կրօնը կանարգէ առանց ուզելու նոր կրօն մը կամ հաւատք մը հաստատել։ Է. Անկրօնութիւնը, այսինքն՝ միայն մարմին մտածելով, աշխարհքիս միջի ամեն գէշութիւններուն ետեւէն համարձակ կերթայ, ապրելով անբանի մը պէս՝ ինչպէս թէ Աստուած կամ աստուածպաշտութեան կրօն չըլլար։ Աս մեղքերը հաւատոյ դէմ են։ Ը. են Յուսոյ դէմ մեղքերը՝ Յուսահատութիւն, Երկմըտութիւն՝ որ է տարակուսիլ Աստուծոյ օգնականութեանը վրայ. և ասոր ներհակ Յանդգնութիւն՝ որ է բոլորովին մեզի ու մեր ուժին ապաւինիլը։ Թէպէտ և Սէրը Հաւատքէն և Յոյսէն յառաջ կուգայ, որով կը պահենք Աստուծոյ պատուիրանքները, բայց սակայն սէրը ուժ կուտայ հաւատքին և յուսոյն. անանկ որ՝ չի կրնար ըլլալ թէ

մէկը զԱստուած սիրէ առանց ունենալու փափագ զինքը սիրելու, և առանց մտածելու Աստուծոյ ճշմարտութեանը վրայ. և այս փափաքը մտածելը են ներգործութիւնք հաւատոյ և յուսոյ։ Ուստի Թ. Սիրոյ դէմ կը մեղանչէ մարդ, երբոր սիրտը կապուի ստեղծուածի մը, նիւթական բանի մը վրայ՝ և անով մարդ կը սկսի նախատել ու արհամարհել զԱստուած առանց իմանալու։ Եւ որովհետև աս մեղքերը ուրիշ ամեն տեսակ մեղքի պատճառ են, անոր համար ինչևիցէ տեսակ մեղք ընողը՝ առջի պատուիրանքին դէմ կընէ։

94. Սուրբերը պատուել պէտք է. վասն զի չէ թէ միայն Աստուծոյ առջի պատուիրանին դէմ չէ, այլ ընդ հակառակն՝ անով աւելի մեծ պատիւ կուտանք Աստուծոյ, վասն զի ինչպէս որ թագաւորի մը իշխանները երբոր կը պատուենք, իրենք թագաւորին մարդիկը ըլլալնուն համար, մենք ալ թագաւորը պատուած կըլլանք։ Այսպէս ալ անյարգական պատիւը որ Սուրբերուն կուտանք՝ իրենք Աստուծոյ սիրելիքը ըլլալնուն համար, անով զԱստուած կը փառաւորենք։ Ուստի աշխարհքիս մեծամեծներէն բիւր անգամ աւելի պարտըկան ենք պատուելու սուրբերը որ Աստուծոյ բարեկամներն են. պէտք է որ խնդրենք իրենց օգնութիւնը, ու յանձնենք զմեզ իրենց բարե-

94. Սուրբերը պատուելը Աստուծոյ առաջին պատուիրանին դէմ չէ՞։

խօսութեանը, ինչպէս որ կը յանձնուինք այնպիսի մարդու մը՝ որ գիտենք թէ թագաւորին սիրելի է և ինքն ալ խիստ ողորմած է։ Պարտըկան ենք նաև շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ՝ որ անոնց արդիւնքը ընդունեցաւ ու մեծագոյն փառքով պսակեց. պէտք է ճանչնանք ալ որ անոնց բոլոր արդիւնքը Յիսուսի Քրիստոսի արդեամբը ընդունելի եղաւ։

95. Որևիցէ անձի մը պատկերը և կամ մէկ ուրիշ անոր բանը, կամ ան անձին անուամբ կոչուած մէկ նիւթ մը պատուելով, զնոյն անձը պատուած կըլլանք։ Աս բանիս աղէկ խելք հասցնելու համար ամեն մարդ իր վրայ մտածէ, թէ իր անունով ինչ և իցէ բան մը թէ որ ուրիշը առնէ պատուէ կամ անարգէ, իրեն չե՞րթար արդեօք ան պատիւը կամ ան անարգանքը, ինքը չու՞րախանար կամ չի՞ բարկանար։ Ասանկ հաճոյական բան ըլլալով մէկու մը պատկերքը պատուելը, ասկէ 'ի զատ ան օգուտն ալ կայ, որ անոնցմով մտքերնիս կը բերենք ան սուրբերը, ու երկիրպագանելով, պատուելով ան սուրբերուն պատկերները, մեր սիրտն ալ կը վառի անոնց վրայ. ինչպէս որ ըրած աղօթքներնուս խօսքերէն ալ կիմացուի։ Իսկ ան պատկերքներն ալ որ աստուածային անձինքը կը ցուցընեն, սուրբ

95. Սրբոց պատկերքները, և Աստուծոյ այլ և այլ ձևերով նմանութեամբ ձևացուցած պատկերքները պատուելը ի՞նչպէս մեղք չէ։

գիրքէն հանած են։ Վասն զի Աստուած՝ յարմարելու համար մեր տկարութեանը, մեր ճանաչմանը, մարգարէներուն երբեմն երեւցաւ յարգելի ծերու կերպարանքով, ուզելով մեզի հասկըցընել իրեն յաւիտենականութիւնը։ Նոյնպէս ալ հասկըցնելու համար թէ Հոգին սուրբ է հոգի քաղցրութեան ու խաղաղութեան, երեւցաւ աղաւնիի կերպարանքով։

ԴԱՍ ԻԳ

Երկրորդ պատուիրանքին վրայ։

96. ԵՐԿՐՈՐԴ պատուիրանքը կը հրամայէ մեզի պատուել Աստուծոյ անունը՝ օգնութիւն կանչելով իրեն անունը, և ըստ արժանւոյն գովելով։ Աստուծոյ անունը կը պատուի ուխտ ընելով անուանը վրայ։ Ուխտն է՝ ընելու պարտըկան չեղած բարի բանը կատարելու համար խոստումն տալ Աստուծոյ սիրուն։ Ինչպէս է կուսութիւն պահելու ուխտը, աղքատութիւն յանձն առնելու, և այլն։ Նմանապէս Աստուծոյ անուանը պատիւ կըլլայ՝ երբոր ճշմարիտ բանի վրայ իրեն անունը վկայ կը կոչենք։ Ասանկ ալ երդում ընելը յարգութեամբ ու բարեպաշտութեամբ Աստուծոյ պատիւ է՝ ինչպէս որ կընեն թագաւորները հաշտու-

96. Երկրորդ պատուիրանքով ինչ կը հրամայէ մեզի Աստուած։

թիւն ընելու ատեն։ Կամ ինչպէս որ կընեն քաղաքական ու զինուորական պաշտօնատէրները՝ պաշտօնին մէջ մտած օրերնին. և կամ երբոր մասնաւոր մարդիկները երդում կընեն հրապարակաւ և կամ խիստ հարկաւոր ատեն արդար ու ճշմարիտ բանի վրայ։

97. Երբոր չար ու ստասաց մարդիկներ սովորութիւն կընեն երդումն ընելով հաստատել յայտնի ճշմարտութիւնը՝ որ ամենևին երդման կարօտ չէ, կամ թեթև պզտի բանի վրայ երդում ընելը, կամ խօսակցութեան մէջ երդում ընել առանց պատճառի, ասոնցմով կանարգուի Աստուծոյ անունը։ Աւելի մեծ մեղք է երդմունքով զուտը իրաւ ցուցընել, կամ երդում ընել ունեցած բարկութիւնը ցուցընելու համար, կամ թէ մեծ երևցընելու համար։ Աս պատուիրանը Աստուծոյ անունը պարապ տեղը բերան չառնել ըսելով՝ կը հրամայէ մեզի ամենևին երդումն չընել, բայց միայն երբոր մեծ բան մը ըլլայ նէ։

Աս բանիս բուն իմաստը մեկնելով ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր Աւետարանին մէջ. Ես ասեմ ձեզ ամենևին մի երդնուլ. այսինքն՝ դուք ձեր կողմանէ երդում մ'ընէք. բայց երբոր հրապարակական իշխանութիւնը բռնադատէ զձեզ, ան ատենը միայն. բայց ան ալ ըլլայ ինչպէս որ վերը ըսինք ան ի-

97. Աստուծոյ անուանը վրայ երդումը ե՞րբ կըլլայ մեղք։

րեք կերպովը. որովհետեւ ինչ և իցէ երդում, թէ որ աստուածպաշտութեան կրօնէն հարկաւորած չէ՝ անօրէնութիւն է։

98. Օրինաւոր կերպով եղած երդումը թէ որ սուտ ըլլայ, կամ թէ օրինաւոր երդմամբ խոստացածը չի կատարէ, աս երկուքն ալ ստերդմնութիւն են և պատուիրանաց դէմ։ Այսպէս ալ վնասակար կամ չար գործք մը ընելու համար երդումն ընելը մեղք է. իսկ երդում ըրած եմ ըսելով կատարելը՝ կրկին մեղք։

99. Հայհոյութիւնն ալ մեծ մեղք է աս պատուիրանքին դէմ, վասն զի հայհոյութեան խօսքերով Աստուած կը նախատուի. նոյնպէս ալ ամբարիշտ ու մարմնասէր մարդիկներուն բերաննին վարժեցնելով ըրած երդումները՝ հայհոյութիւն կը սեպուին. ասոնք ամեննին անխրատութեան և չարութեան գործքեր են, որովհետեւ յայտնի Աստուծոյ արհամարհութիւն են։ Հայհոյութիւններուն մէջ էն մեծը ան է, որ զԱստուած մեղքի պատճառ կը սեպէ, կամ անարժան գործք մը Աստուծոյ կու տայ, մանաւանդ թէ որ գիտնալով ու ճանչնալով ըսէ մէկը այդպիսի հայհոյութեան խօսքերը։ Աս կարգին մէջն են նաև սուրբ Կոյս Աստուա-

98. Օրինաւոր պատճառաւ և օրինաւոր կերպով եղած երդումը կրնա՞յ երբեմն պատուիրանաց դէմ սեպուիլ։

99. Անկարգ երդումէն զատ ուրիշ կերպով կրնա՞յ ըլլալ երկրորդ պատուիրանին դէմ մեղք։

ծածնին դէմ կամ ուրիշ սուրբերուն դէմ ըսուած հայհոյութեան խօսքերը. վասն զի նաև սուրբերուն դէմ եղած նախատինքը՝ Աստուծոյ դէմ են, ինչպէս որ անոնց եղած պատիւներն ալ Աստուծոյ կըլլան։

100. Ուխտ ընելու պատճառաւ ալ շատ կերպ մեղք կրնայ ըլլալ, զոր օրինակ դէշ բան մը ընելու համար ուխտել, կամ թէ խիստ ոչինչ բան մը՝ և կամ յանդգնաբար առանց աղէկ մը գիտնելու որ իր կարողութենէն վեր չըլլայ ուխտած բանը. կամ թէ օրէ օր ուշացնելով ուխտին կատարելը առանց մէկ մեծ պատճառի մը, և կամ թէ աւելորդապաշտական բան խառնել ուխտին մէջ, ասանկ բաները մեծ մեղքեր են։

ԴԱՍ ԻԴ

Երրորդ Պատուիրանքին վրայ։

101. ՅԻՇԵԱ զօր շաբաթուն սրբել զնա։ Յիշեա ըսելով յայտնի կընէ թէ աս մէկ նոր պատուիրանք մը չէ, այլ գրաւոր օրէնքները տուած ատենէն առաջ աշխարհքիս ստեղծմանէն սկսած աս եօթներորդ օրը սուրբ պահելու օրէնքը կար, ու Աստուած նորէն մտքերնին կը ձգէ որ զանց չառնեն։

100. Ուխտ ընելու ատենն ալ կրնա՞յ մէկը երկրորդ պատուիրանին դէմ մեղանչել։

101. Ի՞նչ կապսպրէ մեզի Աստուած երրորդ պատուիրանքով։

Շաբաթ կը նշանակէ հանգիստ։ Կըսէ սուրբ գիրքը, թէ եօթներորդ օրը Աստուած հանգչեցաւ, իմացնել ուզելով թէ նոր բաներ ստեղծելէն դադրեցաւ։ Վասն զի Աստուած չէր յոգնած որ հանգչիլ սկսէր. որովհետև միայն խօսքով ստեղծեց ամեն բանը. և ոչ ալ գործքէն դադրեցաւ, վասն զի ինչուան հիմայ կը գործէ պահպանելով միշտ իրեն ստեղծուածները։ Աս օրս կը հրամայէ սուրբ պահել. որպէս զի պատուենք Աստուծոյ հանգչիլը՝ այսինքն արարչագործութեան լմնցնելը. որովհետև վեց օրուան մէջ ստեղծեց աշխարհքս։

102. Աս պատուիրանքը կը պահենք ուրիշ պատուիրանաց հետ հիմայ նոր օրինաց մէջ ալ. միայն թէ հին օրինաց ատենը եօթներորդ օրն էր հանգիստը, այսինքն՝ շաբաթ օրը, ինչպէս որ ինչուան հիմայ Հրեաները կը պահեն։ Բայց նոր օրինաց ատենը՝ մենք շաբաթ օրուանը տեղ կը պատուենք ութերորդ օրը, այսինքն ստեղծման առջի օրը. որովհետև ան օրը Քրիստոս տէրն մեր լմնցուց իրեն աշխատութիւններն ու յարութիւն առաւ, մտաւ իր յաւիտենական հանգիստը։ Աս օրուանը անունը կըսենք Կիրակի. կամ որ նոյն է Տէրունական. որ ըսել է՝ որ Աստուծոյ կամ օր տեառն։

102. Հիմա նոր օրինաց մէջ կը պահե՞նք աս երրորդ պատուիրանքը շաբաթ օրը սուրբ պահելու։

103. Աս օրը սուրբ պահելու համար պէտք է բոլոր օրը աստուածպաշտութեան գործքերով անցընել՝ միայն Աստուծոյ ծառայելով։ Աս օրուանը մէջ բոլոր ատենը ու բոլոր գործքերը պէտք է որ Աստուծոյ նուիրած ըլլան. որովհետև ինքն է ստեղծողնիս ու փրկիչնիս։ Աստուած պատժեց զմարդիկ որ ապրելու համար աշխատին ու քրտնին, ուստի ինքը գիտէ թէ մարդիկ ապրելու համար պէտք է որ միշտ աշխատին. անոր համար վեց օրը թողուց մեզի որ մարմնաւոր պիտանաւորութեանցը համար աշխատինք ժամանակաւոր բաներու վրայ, ու մինակ մէկ օրը իրեն պահեց՝ որ մարդը ան օրուանը մէջ Աստուծոյ ծառայէ իր հոգևոր պիտոյիցը համար։ Բայց կը տեսնենք որ ան մէկ օրուան մեծ մասն ալ մարդը կը կորսնցընէ քունի՝ կերակուր ուտելու և իրեն առողջութեան հարկաւոր բաները հոգալու անցընելով։ Երբոր այսպէս է, գոնէ ըստ կարի պէտք է ջանալ Աստուծոյ հետ անցընել ան օրուան մեծ մասը, աղօթք ընել, սուրբ գիրք ու հոգևոր գրքեր կարդալ, պատարագ տեսնել, եկեղեցական ժամասացութեանց ներկայ ըլլալ, քարոզ լսել, հոգւոյն փրկութեան վրայ մտածել, ու խղճմտանքի բաները կարգաւորել, հաղորդ առնել, ողորմութիւններ տալ, հիւանդներու այցելութիւն երթալ.

103. Ի՞նչպէս կըլլայ սուրբ պահել Կիրակի օրը։

տանք են աստուածապաշտ մարդու մը կիրակի օրուան ընելու գործքերը. որ է ըսել՝ թէ ան օրը հոգեւոր և աստուածպաշտութեան գործքերով անցընելու է. որոնց գլխաւորներն են հաւատոյ, յուսոյ, սիրոյ ներգործութիւններ ընելը:

104. Այս օրուանս մէջ պէտք է զգուշանալ ան գործքերէն, որոնք արգելք կըլլան հոգեւորական գործքեր ընելու: Առաջին, հոգնելու ու արհեստի բաներէն, առուտուր ընելէն, վաճառականութիւն ընելէն, հոգ տանելու և միտքը ցրուող բաներէն, դատաստաններ ընելէն, մէկ խօսքով՝ ամեն ժամանակաւոր բաներէն՝ որչափ որ կարելի է: Երկրորդ, աս օրուանս մէջ երկար ատեն զբօսանք (զէֆք սէֆա) ընելէն. ինչպէս է որսորդութիւնը՝ և շատ ատեն կորսընցընել տուող խաղերը, որոնք մարդուն խելքը կը ցրուեն: Երրորդ, գինովութենէ, անպարկեշտ պար բռնելէն, և ամեն տեսակ մեղքէ. վասն զի թէ որ հասարակ օրերը պէտք է այդպիսի բաներէն փախչելու, հապա ալ աւելի զգուշանալ պէտք է այնպիսի սուրբ Աստուծոյ նուիրած օրերու մէջ. անոր համար ալ որ այնպիսի օրերու մէջ փորձութիւններն ալ աւելի սաստիկ են, մարդիկ բանէ գործքէ պարապ, ու մէկ տեղ ժողվուած ըլլալով:

104. Կիրակի օրը ի՞նչ տեսակ գործքեր ընելէն պէտք է զգուշանալ:

105. Քրիստոնէից կիրակին Հրէից շաբաթէն ինչով կը զանազանի իմանալու համար՝ պէտք է գիտնալ, որ Աւետարանը սիրոյ օրէնք է. որուն վախճանը Աստուծոյ և եղբօր սէրն է, անոր համար պէտք չէ որ մենք ալ Հրեաներուն պէս անցունենք աս հանգչելու օրը ամենայն խստութեամբ ու խըղճահարութեամբ. այլ անոր ներհակ՝ կըրնանք ամեն աշխատալի գործքի ալ ձեռք զարնել երբոր հարկաւորութիւնն ու սէրը զմեզ ստիպեն: Վասն զի Քրիստոս տէրն մեր սորվեցուց մեզի՝ թէ պէտք է բարի գործքեր ընել հանգչելու օրն ալ, ինքն ըլլալով տէր հանգչելու օրերուն ալ, բանի օրերուն ալ: Աս պատուիրանքին տակը կերթան սուրբ Եկեղեցւոյն հաստատած տօներն ալ պահելու պարտքը, որովհետև սուրբերը պատուելով զԱստուած կը պատուենք:

ԴԱՍ ԻԵ

Չորրորդ Պատուիրանքին վրայ:

106. ՊԱՏՈՒԵԱ զհայր քո և զմայր զի երկայնակեաց լինիցիս 'ի վերայ երկրի զոր

105. Ինչո՞ւ համար քրիստոնեայք Հրէից շաբաթ օրուան պէս կիրակին լաւ չեն պահեր:

106. Չորրորդ պատուիրանքին մէջ ի՞նչ կը հրամայէ Աստուած, և ի՞նչ խոստմունք կընէ աս պատուիրանքը պահողին:

տէր Աստուած քու տայ քեզ'ի ժառանգութիւն։ Միայն պատուիրանը տալու ատեն կը յիշէ Աստուած իր ըրած խոստմունքը Իսրայէլացւոց՝ իրենց նոր երկիր տալու. ատով յայտնի կընէ՝ թէ ան խոստացեալ երկիրն էր օրինակ յաւիտենական կենացը որ Քրիստոս մեզի խոստացաւ։ Եւ իրաւունք է որ շատ ապրին անոնք՝ որ իրենց որդիական պարտքը ըրեր են իրենց ծնողացը, ուսկից որ իրենք կեանք ունեցեր աշխարհք եկեր են։ Բայց Աստուած մեզի աս խոստմունքով յաւիտենական կեանքը կուզէ տալ՝ թէ որ մենք հայրերնիս ու մայրերնիս պատուենք, անով զմեզ յաւիտենական Հայրը պատուել ուզելով։ Եւ ամեն մարդ պարտական է պատուելու իրեն հայրն ու մայրը, մտքերնին բերելով որ առանց անոնց չէին կրնար աշխարհք գալու. և թէ ծնողքը շատ ցաւեր ունեցեր են, շատ ալ աշխատութիւն ու հոգ քաշեր են անոնք սնուցանել ու սորվեցընելու համար։

107. Քանի որ պզտիկ են տղաքը՝ պէտք է որ իրենց ծնողացը հնազանդին, անոնց տուած խրատնին սիրով մտիկ ընեն, սորվին ինչ որ իրենց կը սորվեցընեն, թէ որ յանդիմանութիւն լսեն, համբերեն. մտքերնին դնելով որ դեռ իրենք զիրենք կառավարել չեն գիտեր։ Մէկ տղայ մը իր բոլոր կեանքը պիտի անցընէ պատուելով իրեն

107. Տղաք ի՞նչ պէտք է որ ընեն իրենց ծնողքը պատուելու համար։

հայրն ու մայրը, օգնելով անոնց պիտոյիքը. և թէ որ աղքատ են, պարտական է հոգալու անոնց ապրուստը. իսկ թէ որ ծեր են, համբերէ անոնց տկարութեանը ու հիւանդութեանը։ Ծնողաց դէմ եղած մեղքերը՝ եղբարց դէմ եղած մեղքերէն շատ մեծ են։

108. Աս պատուիրանքին ուժովը պարտական են ծնողք սնուցանելու ու պահպանելու իրենց տղաքը. վասն զի ան հասակին մէջ անոնք կարօտ են ծնողաց խնամքին և կրթուելու անոնցմէ. մանաւանդ աստուածպաշտութեան կրօնին հարկաւոր գիտելիքներն՝ ու պահանջմունքները սորվելու։ Պէտք է որ ըստ տեղւոյն զիրենք յանդիմանեն բայց սիրով ու խոհեմութեամբ, առանց սաստիկ կոտրելու տղոց սիրտը որ տղաքը իրենցմէ չօտարանան, զիրենք չատեն, ինչպէս մէկ բռնաւորէ մը իրենցմէ չըվախնան, այլ յայտնի դրսուանց տեսնան իրենց ծնողացը վրայ սիրոյ նշաններ, և անոնցմէ իրենց բարի օրինակ առնեն։ Աշխարհքիս միջի ամեն գէշութիւնները շատ անգամ աս պատուիրանքը աղէկ չի պահելէն առաջ կուգան։ Աղէկ դաստիարակութիւն չառնող տղաքը անկիրթ ու ախտաւոր մոլի կըլլան։ Ասոր ներհակ աղէկ դաստիարակութիւնն ալ միշտ կը մնայ տանը մէջ ու որդւոց որդի կերթայ։

108. Չորրորդ պատուիրանքը ծնողաց ալ կը դնէ՞ պարտք հոգալու իրենց որդիքը։

109. Հայր ըսելով աս պատուիրանքը կիմացընէ զանոնք ամենքը որ Աստուած դրեր է տղոց վրայ. հոգևոր դաստիարակները, ուսուցիչները՝ որոնք տղոցը միտքը և հոգին կրթելու և իրենց վախճանը ճանչցընելու կը ջանան։ Նմանապէս ամեն մարդու հայր են Եպիսկոպոսները, Քահանաները և մանաւանդ ժողովրդապետական քահանաները, որոնք մեզի կուտան հոգևորական ծնունդ սուրբ մկրտութեամբ ու սուրբ խորհուրդներով և աստուածային բանը քարոզելով միշտ մեր հոգին կը խնամեն, որովհետև մեր հոգին Աստուած իրենց յանձներ է և իրենք ալ այնպիսի ծնողական սիրով զմեզ կը հոգան։ Դարձեալ հայր կը կոչուին Թագաւորներն ու իշխանները. ու վրանիս ինչ և իցէ քաղաքական իշխանութիւն մը ունեցողները, ասոնց ամենուն ալ պէտք է հնազանդիլ պատուիրանքին դէմ չընելու համար։ Անոր համար պէտք է հնազանդիլ նաև քաղաքական օրէնքներուն, չէ թէ պատիժներէն վախնալուն համար, այլ որովհետև խղճմտանքնիս մեզմէ անանկ կը պահանջէ։ Ասանկ ալ ծառաները պարտական են իրենց տիրոջը հնազանդիլ երկիւղիւ ու բարի սրտով, իբրև թէ Աստուծոյ կը ծառայեն. չէ թէ անոնց հաճոյ ըլլալու համար, այլ մտքերնին դնելով թէ Աստուած դրեր է աս կարգը և ինքն

109. Պատուեա զհայր քո ըսելով միայն մարմնաւոր ծնողքը կիմանայ։

Աստուած այսպէս կը պահանջէ, որպէս զի մեծ վարձքն ալ Աստուծմէ առնեն։ Նմանապէս և տեարքն ալ իրենց կողմանէ պարտըկան են արդարութիւն ընելու, հպատակաց և ծառայից վրայ գթութիւն ու քաղցրութիւն ցուցընելու՝ մտածելով որ իրենք ալ մեծ տէր ունին զիրենք հոգացող, որուն պարտըկան են հնազանդելու ամենայն խոնարհութեամբ։

ԴԱՍ ԻԶ

Հինգերորդ Պատուիրանքին վրայ։

110. ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ պատուիրանով կարգիլէ Աստուած սպանութիւն ընելը. այսինքն՝ ինչևիցէ կերպիւ մարդ մեռցընել. որովհետև ամենքը մեր եղբայրներն են ու Աստուծոյ պատկերքը։ Միայն ակամայ մեռցընողը ներումն կունենայ, թէ և ան ալ մեծ թշուառութիւն մըն է մարդու մը որ ինքը մարդասպան ըլլայ։ Բայց կամաւորապէս մարդ սպաննողը ինքն ալ մեռնելու արժանի է։ Կըսէ աստուածային օրէնքը մարդասպանին համար՝ որ եթէ ինքը տաճարին մէջ սեղանին ապաւինած ըլլայ, իմին տաճարիս սեղանէն առ՝ ու մեռցուր։ Քրիստոս ալ ըսաւ «Ամենքին որ սուր առնուցուն՝ սրով անկանիցին»։

110. Հինգերորդ պատուիրանքով ինչ կը հրամայէ Աստուած։

111. Դատաւորներուն հրաման տուած է մեռցնելու մեծ չարագործութիւն ընողները, որպէս զի աղէկ մարդիկները ապահով ըլլան։ Աս պատճառիս համար թողուցեր է Աստուած օրինաւոր պատերազմի մէջ թշնամիները սպաննել թագաւորին հրամանին հնազանդելով։ Նոյնպէս ալ թէ որ մէկն անիրաւութեամբ ուզէ սպաննել զուրիշը, ան ատենը սպաննուելու վտանգի մէջ եղողը՝ իր կեանքը պահելու համար կրնայ մեռցնել զինքը սպաննել ուզողը՝ երբոր ուրիշ ճար չունենայ ազատելու սպաննողին ձեռքէն։ Բայց թէ որ վրէժխընդրութեան համար պէտք ըլլայ սպաննել զուրիշը, ատ բանիդ առանձին մարդ մը իշխանութիւն չունի. Աստուած վրէժխնդրութիւնը իրեն պահեր է, ու թագաւորներ դատաւորներ դրեր է, որ արդարութեամբ վրէժխնդրութիւն ընեն աշխարհքիս վրայ։

112. Մենամարտութիւն կամ երկու հոգւոյ զէնքով կռուիլը, մեծ մեղք է. որովհետև այդ է առանձին մարդու ինքիրեն փափաքել վրէժխնդրութիւն ընել յանդըգնաբար իր կեանքն ալ մեռնելու վտանգին մէջ դնելով։ Մենք մեր կենաց տէրը չենք, մեր կեանքն Աստուծոյ է, որ ամենևին չուզեր որ մեր կեանքը յայտնի վտանգի մէջ դնենք ինչևիցէ պատճառի համար. մենք պարտական ենք սպասելու Աստուծոյ կարգաւորութեանը որ երբ և ինչ կերպով ինքը պատշաճ կը սեպէ, աշխարհքէս վերցնէ այնպիսի չար մարդիկները. և զմեզ ալ՝ թէ որ աշխարհքէս երթալու ժամանակնիս եկած է։

113. Աս պատուիրանքը կարգիլէ ան ամեն բանն ալ, որ կրնայ պատճառ ըլլալ մարդուն մեռնելու ինչպէս է վիրաւորելը, ծեծելը։ Կարգիլէ նաև ատելութիւնը, բարկութիւնը, նախատինքները, զուրիշը ծաղրելը, ծիծաղ ընելը, ծանր խօսքերով դէմ զուրցելները։ Եւ ասոր ներհակ կը հրամայէ ջանալ պահելու մեր ընկերներուն կեանքը որչափ որ կարելի է, թէ և մեր թշնամին ըլլան։

114. Հինգերորդ պատուիրանքին դէմ է գայթակղութիւնն ալ՝ որ է հոգևորական մարդասպանութիւն. վասն զի մարդուն հոգին կը մեռցնէ մեղաց մէջ ինալու պատճառ ըլլալով։ Մէկ գայթակղութիւն տուող եկեղեցական մը, իրեն չար վարքովը աշխարհականներուն չարանալու պատճառ կըլլայ։ Մեծերը տղոց առջև անկարգ կեանք վարելով, կամ անոնց գէշ բան սոր-

111. Չարագործութիւն ընողն սպաննել և պատերազմի մէջ մարդ սպաննել, ատոնք օրինաւոր են։

112. Մենամարտութիւնը ինչու համար մեղք է։

113. Հինգերորդ պատուիրանքով Աստուած միայն մարդասպանութիւն կարգիլէ՞։

114. Գայթակղութիւնը ո՞ր պատուիրանքին դէմ մեղք է։

վեցընելով տղոց հոգւոյն կորսուելու պատճառ կըլլան։ Տղաքը իրարու չար խրատ տալով, անկարգութեան ճամբաներ սորվեցընելով, մէկ մէկու անկարգութեան ընկեր ըլլալով՝ իրարու հոգին կը մեռցընեն։ Նոյնպէս գայթակղութեան պատճառ են վնասակար գրքեր շարադրողները կամ տպողները։ Նմանապէս կանայք ալ որ իրենք զիրենք կը զարդարեն տեսնողներէն սիրուելու մտքով։ Ասոնք ամենքն ալ կը գայթակղեցընեն՝ ու մասնակից կըլլան ան մեղքերուն, որոնց մէջ կը ձգեն զուրիշները։ Այնչափ մեծ է աս գայթակղութեան մեղքը, որ Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ. Շատ աղէկ է որ վէմ երկանաքար (տէյիրմէն թաշը) վիզը կապած ծովը իյնայ մէկը, քան թէ գայթակղեցընէ հաւատացեալներուն մէջէն էն պզտիկը։ Ուրիշ տեսակ մեղքեր ընողներուն Քրիստոս սիրտ կուտայ որ չի յուսահատին, ու իր քովը կը կանչէ ըսելով. Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք. իսկ գայթակղեցընողներուն համար լաւ կը սեպէ որ օր մը առաջ յուսահատած կորսուին։

ԴԱՍ ԻԷ

Վեցերորդ Պատուիրանքին վրայ։

115. ՎԵՑԵՐՈՐԴ պատուիրանը կը զգուշացընէ զմեզ որ չի նմանինք անբան կենդանիներուն, որոնք առանց զանազանելու իրարու կը խառնուին։ Ու կարգիլէ որ հեշտութեան համար գէշ սովորութեամբ չընենք ան բանը, որն որ իր անհուն իմաստութեամբը կարգաւորեց մարդկային ազգը շատնալու համար։ Որովհետև Աստուծոյ գործքը ամեն կողմանէ բարի է. չի կայ հոն գէշ կամ ամչնալու բան մը. բայց միայն Աստուծոյ օրինադրած կարգին դէմ ընելը և անկարգ ցանկութեան հետևիլը գէշ են, որով մարմիններս Ստեղծողին կամքին դէմ կելլէ։

116. Աս պատուիրանքը շնալն արգիլելով՝ կարգելէ ալ Ազգապղծութիւնը, Պոռնկութիւնը, և ամեն տեսակ անպարկեշտութեան գործքերը։ Ինչպէս յայտնի կը տեսնենք սուրբ գրոց մէջ շատ տեղ՝ թէ Աստուած ինչպէս կը բարկանայ որ և իցէ տեսակ պարկեշտութեան դէմ եղած մեղքերուն վրայ։ Քրիստոնէից մէջը աս մեղքին

115. Վեցերորդ պատուիրանով ինչ կը հրամայէ մեզի Աստուած։

116. Վեցերորդ պատուիրանը Մի՛ շնար ըսելով ինչ տեսակ բաներէն կը զգուշացընէ զմարդիկ։

անունն ալ պէտք չէր որ ըլլար. շատ շատ յիշմունքը պէտք էր ըլլար անոր համար՝ որ աւելի դատապարտեն ու զգուշանան ատ մեղքէն։ Հերիք է գիտնալը որ արգելած է ամենն ալ բաց 'ի անկէ որ կըլլայ ամուսնական սուրբ կանոններովը։

117. Աս դատապարտելի մեղքը խիստ մեծ գէշութիւններու պատճառ է, անբժշկելի հիւանդութիւններու, ստակ կորսնցընելու, նախանձէ շարժած սպանութիւն պատճառող ատելութիւններու, կարգուածներ բաժնուելու, տղաքը երեսի վրայ ձգելու ոչ հոգինին կրնալով հոգալ անոնց և ոչ մարմինին. զիրար թունաւորելու, մարդասպանութեան, յուսահատութեան մէջ իյնալու, և ուրիշ շատ տեսակ մեղքերու։

118. Աստուած՝ աս մեղքին հետ կարգիլէ ան ամէն բանը որ աս մեղքին դուռ կը բանան. այսինքն՝ ամէն չար դիտմամբ եղած գործքերը, դպչիլները, նայուածքները, ու անպարկեշտ խօսքերը. ինչուան նաև կամաւոր գէշ մտածմունքները։ Ուրիշ մեղքերուն առիթներէն աւելի՝ աս մեղքիս առիթներէն պէտք է փախչիլ. այսինքն՝ հետաքրքրութենէ, անպարկեշտ, համարձակ

117. Մարմնական մեղքէն ինչ չար հետևանքներ կրնայ առաջ գալ։

118. Մարմնական մեղքերէ ազատ ըլլալու համար, ուրիշ ինչ բաներ կարգիլէ աս վեցերորդ պատուիրանքը։

մարդիկներուն ընկերութենէ, չափազանց ուտելէն, խմելէն, պար բռնելէն. աշխարհասէր մարդիկներուն խօսակցութենէն, դարդարուելէն, ու ընդհանրապէս մարմնական հաճոյքները սիրելէն։

119. Պէտք է մտքերնիս հաստատենք՝ թէ հրաման է մեզի ողջախոհ ապրիլ. որովհետև մեր մարմինը Հոգւոյն սրբոյ տաճարն է, մկրտութեամբ մենք Աստուծոյ նուիրուած ենք ու ամենասուրբ հաղորդութեամբ սրբուած ենք, անանկ որ՝ մեր անդամները Քրիստոսի անդամներն են. ո՜րչափ ահռելի բան է՝ Քրիստոսի անդամը անպարկեշտ անձի մը անդամ ընել, ու այնպիսի գարշելւոյ մը Քրիստոսի հետ մէկ մարմին ըլլալ։ Ասանկ ըլլալով, ողջախոհ ըլլալու համար պէտք է կանոնաւորենք մեր կեանքը, պարապ չի կենանք, աշխատինք, խելուընիս վրանիս պահենք, ու մեր մարմնոյն կամքը կոտրենք։ Մտածենք ալ որ միշտ մեր խաչը պէտք է սիրով տանինք, և թէ աս կեանքս հանգչելու և վայելելու համար չէ, այլ աշխատելու համար է։ Ողջախոհութեան կամ ժուժկալութեան պարգևը Աստուծմէ առնելու համար, էն հարկաւոր և դիւրին ճամբան՝ աղօթքն է։

119. Վեցերորդ պատուիրանին հրամանները որպէս զի կարենանք աղէկ կատարել, ինչ զգուշութիւն պէտք է ընենք։

ԴԱՍ ԻԲ

Եօթներորդ Պատուիրանքին վրայ։

120. ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ պատուիրանքը կը հրամայէ չգողանալ, չյափշտակել, աւազակութիւն չընել, վաշխ (մամէլէ) չի տալ, ուրիշներուն ունեցածը խաբելով կամ բռնութեամբ չառնել։ Որովհետեւ ամեն մարդ՝ որ կամ ծնողացմէ, և կամ աշխատելով, քրտինք թափելով իրեն ապրուստը գտեր է, իրաւունք ունի որ իրեն ունեցածը վայլէ. բնական և աստուածային օրէնքը այսպէս կը ցուցընէ։ Անոր համար յայտնի է որ ուրիշինը առնողը իրաւանց դէմ՛ կընէ, և ուրիշի զրկումն կընէ, և ինքը կըլլայ անօրէն. այսինքն՝ օրինաց դէմ ընող։ Եւ բնութիւննիս մեզի կը սորվեցընէ թէ ինչպէս որ մենք մեր վաստըկածնիս և մեր ունեցածը կուզենք որ վայելենք ապահովութեամբ, այնպէս ալ իրաւունք է որ պահենք աս օրէնքը, ու թողունք որ ուրիշներն ալ իրենց ունեցածը վայլեն ապահովութեամբ. թէ որ մեր ունեցածը բռնութեամբ առնեն ուրիշները, կամ խաբելով վնաս ընեն մեզի կը բարկանանք, ուրեմն մենք ալ ուրիշը պէտք չէ որ խաբենք։ Իսկ թէ որ պակաս կու գայ մեր ունեցածը, պէտք է որ արգար ճամբով, աշխատելով, առուտուր ընելով, վաստըկելու ետեւէ իյնանք, և կամ ծառայութիւն ընելով, և կամ չէ նէ՝ մուրալով։

120. Եօթներորդ պատուիրանքը Մի՛ գողանար ըսելով ինչ կիմանայ։

121. Վաշխն է փոխ տուած բանէն վաստակ ընել, փոխ տուածէն աւելի բան ետ առնելով։ Յափշտակութիւնն է, երբ մէկ զօրաւոր մարդ մը իրեն իշխանութիւնը առիթ առնելով անկարգութեան, ուրիշին ունեցածը անիրաւութեամբ ինքը կը գործածէ, կամ թէ իրեն կառնէ։ Տնական գողութիւնը խիստ մեծ յանցանք է հաւատարմութեան դէմ. որովհետեւ տներնին ծառայ բռնողները հարկ է որ ծառային հաւատարմութեանը վրայ վստահանան, անոր համար ծառային անհաւատարմութիւնը զԱստուած խիստ կը բարկացընէ։ Եւ ամենէն արգելած է ուրիշէն ծածուկ բան առնելն ալ՝ միտքը դնելով թէ իրեն եղած անիրաւութեանը կուզէ փոխարէն ընել։ Եւ չէ թէ միայն արգելած է, այլ նաեւ կը հրամայէ օրէնքը, անիրաւութեամբ առածը ետ դարձընել. անոր համար պէտք է շուտով ետ տալ. վասն զի անիրաւութեամբ պահելը, նորէն նոր գողնալու պէս է։

122. Աս եօթներորդ պատուիրանքը մի՛

121. Վաշխ, յափշտակութիւն և անհաւատարմութիւն ինչ տեսակ յանցանքներ են։

122. Բանւորին վարձքը տալ, չը շռայլել, ագահութիւն չընել, աս ամէնը ո՞ր պատուիրանին տակ կը կերթան։

գողանար ըսելով կը հրամայէ բանւորնե-
րուն օրական վարձքը (կլինտէլիք) ամ-
բողջ վճարել առանց կտրելու. վասն զի ա-
նոնց վարձքը կտրելը՝ անոնց քրտինքը, ա-
րիւնը, կեանքը ուտել է։ Աս անանկ մեղք
մըն է որ երկինքը Աստուծոյ կը բողոքէ, ա-
սոր Աստուած վրէժխնդիր է։ Աս պատուի-
րանքը ընդհանրապէս կը հրամայէ ամեն
տեսակ պարտքերնիս վճարել, պարտքի
տակ չիմնալ թէ որ կերպով մը կրնանք
վճարել։ Ասկից կը հետեւի որ ամեն մէկը
պէտք է որ ջանայ զգուշութեամբ գործա-
ծելու, չը վատնելու չը մսխելու չռայլու-
թեամբ իր ունեցածը որ Աստուած տուեր
է օրհնելով իրեն աշխատանքը, կամ ծնո-
ղացմէ իրեն մնացեր է. վասն զի ծնողաց
միտքն ալ ան է եղեր՝ որ կարօտ չի մնայ
իրենց ժառանգը. եւ թէ որ կրնայ իր ու-
նեցածէն չռայլելու տեղ ուրիշ կարօտ ե-
ղողներու բաժնէ։ Վասն զի շատ անգամ
գողութիւններուն ու յափշտակութիւննե-
րուն պատճառը կարօտութիւնն է, որ չը-
ռայլութենէն շատ անգամ առաջ կուգայ։
Աս պատուիրանքը կը հրամայէ զգուշանալ
ագահութենէ, եւ չափէն աւելի ստակ վաս-
տըկելու ցանկութենէն։ Որովհետեւ աս
պատուիրանքը կը հրամայէ ողորմութիւն
տալու կարօտներուն, անոր համար պէտք
է չափ դնել մեր ծախքին որ կարենանք օգ-
նելու խիստ կարօտ եղողներուն. մանա-
ւանդ անոնց որ չեն կրնար ալ վաստըկիլ։
Կըսէ սուրբ առաքեալն Պօղոս. Ան որ կը

գողնար, ալ չի գողնայ, այլ վաստըկի իրեն
ձեռքովը, որ կարենայ տալու մեծ կարօ-
տութեան մէջ եղողներու։

ԴԱՍ ԻԹ

Մնացած իրեք Պատուիրանաց վրայ։

123. Ութերորդ պատուիրանքը կարգիլէ
նախ դատաստանի մէջ սուտ վկայութիւն
տալը, անմեղ մարդ մը դատապարտելու
համար։ Երկրորդ կարգիլէ զրպարտութիւն
(իֆթիրա) ընելը, որ է ուրիշին վրայ պատ-
մել անոր չըրած բաները սուտ ու մուտ
խօսքերով։ Երրորդ բամբասանք ընելը,
որով եւ ուրիշին անունը կը կոտրի ու հա-
մարումը (իհտիպար) կը կորսուի՝ ըրած
յանցանքը կամ պակսութիւնը յայտնուե-
լով, որ շատերէն ծածուկ էր մնացեր։
Գարձեալ կարգիլէ սուտ կամ իրաւ, ու-
րիշի վրայ չարախօսութիւնը, որ ազգա-
կանաց կամ եղբարց մէջ բաժանումն ձգե-
լու պատճառ կըլլայ։

Մեզի հրաման չի կայ ընկերներնուս
ըրած յանցանացը վրայ խօսելու. բայց եթէ
երբոր ան խօսելէն յանցաւորին օգուտ
պիտի ըլլայ, պիտի խրատուի ու ան յան-
ցանքէն ետ պիտի կենայ. կամ թէ եղբայ-
րական սէրը թէ որ կը ստիպէ, կամ թէ որ

123. Ութերորդ պատուիրանքը Մի սուտ վը-
կայեր ըսելով ի՞նչ կը հրամայէ։

չի յայտնէ, ուրիշի վնաս մը պիտի ըլլայ, ան ատենը պէտք է յայտնել յանցանքը. վասն զի աւելի պարտըկան ենք անմեղն ազատելու, քան թէ յանցաւորը։ Ասանկ ալ կը հրամայէ սուտ չի խօսիլ, այսինքն՝ անանկ խօսք մը որ կըսուի ուրիշը խաբելու համար, մեր մտքին ճանչցածին դէմը հասկըցընելով։

124. Աս պատուիրանքը կը հրամայէ միշտ ճշմարիտ խօսիլ. որովհետև մենք ամենքս մէկմէկու ինչպէս անդամներ ենք. ուստի պէտք է որ մէկ մէկու ճշմարիտ սիրտ ունենանք ու անխարդախ, հաւատարիմ սէր. խօսքը մեր մտքի ճանչցածին դրսի նշանն է. անոր համար պէտք է որ մտածմունքնիս բանաւոր ըլլայ, ու անյարմար (մինասիպէթսիզ) բաներ չի խօսինք։ Աստուած ճշմարտութիւն է, մենք իրեն պատկերն ենք, անոր համար զրուցածներնուս դիւրաւ կաւտան մարդիկ. որովհետև սուտ ըսելը մեր բնութեանը դէմ բան է, և ան պատճառաւ է որ ստասաց մարդուն վրայ խիստ կը բարկանանք, տեսնելով որ բանաւորի գործ չէ ըրածը։

Շատ խօսիլն ալ առանց մեղաց չըլլար. մենք ալ դատաստանին օրը պարապ խօսքերնուս համար Աստուծոյ պատասխան պիտի տանք. ուստի պէտք է որ լռութիւնը սիրենք։ Դարձեալ պէտք է որ ջանանք մէկ

124. Ինչո՞ւ համար մեզի կը հրամայէ Աստուած միշտ ճշմարիտ խօսիլ։

սիրտ ու միաբան ըլլանք ամեն մարդու հետ. որովհետև խաղաղութիւն ընողները, ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր, Աստուծոյ որդիք կը կոչուին։ Ինչ նախատինք ալ որ ըրեր ենք ընկերին, որչափ որ կարելի է պէտք է որ փոխարինենք անուննին շինելով, սրտերնին առնելով։

125. Մնացած երկու պատուիրանքները կը դատապարտեն անկարգ ցանկութիւնները։ Իններորդ պատուիրանքը ըսելով Մի՛ ցանկար կնոջ ընկերի քո, կարգելէ ցանկալը ան բանին, որն որ վեցերորդ պատուիրանքը արգիլեր է ընելու, այսինքն՝ ամուսնական գործքերէն զատ ամեն կերպ անպարկեշտ ցանկութիւնները. կըսէ Փրկիչն մեր թէ «Ամենայն որ հայի 'ի կին մարդ առ 'ի ցանկանալոյ նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա 'ի սրտի իւրում»։ Չէ թէ միայն կատարեալ ցանկութիւնն է մեղք, այլ և մտածմունքներն ալ, երբոր անոնց մէջը կամաւորապէս ուշանայ հեշտանալու համար, կամ թէ անհոգ ըլլայ մտքէն դուրս ընելու։ Ուրիշին կնոջն ալ իրեն կին առնելու համար ցանկալը արգելած է. բայց թէ որ անոր այրը առաջուց վախճանած է, ան ատենը ըստ նոր օրինաց կրնայ ըլլալ. ինչպէս ըստ հին օրինաց նաև թէ որ առջի երկանէն բաժնուած է օրինաց կանոնովը։ Որովհետև այսպիսի ցանկութեան մը-

125. Իններորդ և տասներորդ պատուիրանները ի՞նչ կը հրամայեն։

տածմունքները կրնան ձգել զմարդը ալ մեծ յանցանքներու մէջ, ինչպէս է անոր երկանը մեռնելուն ցանկալ, կամ թէ շնութիւն գործելու։

Տասներորդ պատուիրանքն ալ եօթներորդ պատուիրանքին պէս կարգիլէ ամեն կերպ ցանկութիւնը ուրիշին ունեցած բարիքներուն, տանը, գետնին, կենդանիներուն, տնական բաներուն, և այլն։ Բայց ան բանը որ օրինաւոր ճամբով ինքը կուզէ գնելու, ու մէկալն ալ իրեն կամքովը կը յօժարի տալու, այդ գործողութիւնը պատուիրանքի դէմ չէ։ Պէտքը չէ որ ուրիշին բրած վաստակը, կարելի ըլլար, ձեռքէն առնելու փափաքինք, նախանձելով թէ անիկա ինչպէս մեզմէ աւելի շահեցաւ ու յառաջացաւ. որովհետև ատանկ աչք տընկելը շատ վնասակար գործքեր ընելու կըգրգռէ մտքերնիս, ու անիրաւութիւններ ընելու դուռ կը բանայ։

ԴԱՍ Լ

Ցանկութեան վրայ։

126. Աս վերջի երկու Պատուիրանքները, այսինքն՝ մի ցանկար կնոջ ընկերի քո և մի ամենայնի որ ինչ նորա իցէ, ասոնք կը դիւրացնեն մէկալ պատուիրանքներուն պահելը, ու ամեն մեղքերուն արմատը կը կտրեն։ Յիրաւի ամենևին մեղք մը չէր ըլլար, թէ որ հալածուէր աշխարհքէս մարդկան սրտէն ցանկութիւնը մարմնաւոր հաճոյից և ստակ շատցընելու և պատիւ փառք ունենալու։ Ուրիշին ունեցածին ցանկալը, ու ինքն իրեն ունեցածին վրայ գոհ չըլլալը, նախանձու պատճառ կըլլայ. նախանձն ալ չարախօսութիւն ու զրպարտութիւն ընել կուտայ։ Ստըկին սէրը դատաստանի մէջ սուտ վկայութիւն տալու առիթ կըլլայ։ Մարդասպանութեան պատճառն է ուրիշին ունեցածը առնելու, կամ ուրիշին ըրածին դէմ սիրտը պաղշտըկեցընելու փափաքը, և կամ ինքն իրեն անձին պատիւը պահելու սէրը, արգելքը մէջտեղէն վերցընելով։ Աս ցանկութիւնները կը գրգռեն զմարդը արհամարհելու հայրն ու մայրը, երբեմն ալ ատելու, ինչուան նաև անոնց մեռնիլը ուզելու։ Դարձեալ շահա-

126. Վերջի երկու պատուիրանաց վրայ ինչ մասնաւոր դիտելու բան կայ։

սիրութիւնը՝ կիրակի օրը սուրբ պահելու պատուիրանքը զանց առնել կուտայ։ Նոյնպէս ալ իրեն հաճոյքը սիրելը՝ չի թողուր տօն օրերը սրբութեամբ անցընել։ Մարմնաւոր շահը՝ սուտ երդումներ ընել կուտայ. ինչպէս աղէկ գիտեն աս բանս առուտուրի մէջ եղողները։ Ասանկ ահա անկարգ կիրքերն են՝ որ մարդը Աստուծոյ ծառայութենէն ետ դարձընել կու տան, ու Աստուծոյ սէրը սրտին միջէն կը մարեն։

127. Ամեն պատուիրանքները դիւրաւ կրնանք պահել մեր սրտէն կտրելով ետքի երկու պատուիրանքներուն մէջ դատապարտած ցանկութիւնները։ Եւ ցանկութիւններնուս ալ յաղթող կըլլանք, թէ որ չի փափաքինք այնպիսի բանի մը, որ գիտենք թէ ունենալը կամ ընելը անկարելի է։ Եւ անկարելի պէտք է սեպենք ան բանը՝ որ Աստուծոյ կամքին դէմ է, թէպէտև ընել կամ ունենալը մեր ձեռքն ըլլայ, մտածելով՝ թէ ետքը Աստուծոյ դատաստանէն չենք կրնար ազատիլ։

128. Մեղքէ փախչելու էն աղէկ ճամբան աս է, ջանալ ունենալ առաքինութիւններն ու քրիստոնէական կատարելութիւնները. «Եղերուք կատարեալ՝ ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր, որպէս և Հայրն ձեր երկ-

127. Ի՞նչպէս կրնանք դիւրաւ պահել պատուիրանքները, և ամեն տեսակ ցանկութիւններնուս յաղթել։

128. Ի՞նչպէս կրնանք մեղքէ փախչելու։

նաւոր կատարեալ է»։ Թէ որ կատարեալ խոնարհ ըլլանք նէ, կը փախչինք հպարտութենէն ու սուտ փառք սիրելէն։ Պէտք է ալ որ բնութեան անմեղ երեւցած հաճոյքներն ալ վայելելէն ետ կենանք շատ անգամ. որպէս զի դիւրին ըլլայ արգելած հաճոյքներուն փափաքը մարել սրտերնուս միջէն։ Ուրիշներուն ունեցածին չի ցանկալու համար՝ պէտք է որ սրտերնիս կապուած չըլլայ մեր իրաւամբ ունեցածներնուս վրայ ալ. սրտերնիս աշխարհքիս նիւթական անցաւոր բաներուն կապուած չըլլալու համար, պէտք է որ մտածենք մահը և յաւիտենական կեանքը։ Կըսէ սուրբ առաքեալն Պօղոս. «Ժամանակս կարճեալ է այսուհետև. զի որ ունիցին կանայս՝ որպէս թէ չունիցին. և որ լայցենն՝ որպէս թէ ոչ լայցեն. և որ խնդանն՝ որպէս թէ ոչ խնդայցեն. և որ գնենն՝ որպէս թէ չունիցին. և որ վարենն զաշխարհս, որպէս թէ չվայելիցեն. զի անցեալ է վայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ»։ Դարձեալ ուրիշ տեղ. «Իսկ որք կամին մեծանալ, անկանին 'ի փորձութիւն և յորոգայթ և 'ի բազում ցանկութիւնս անմիտս և վնասակարս, որք ընկղմեն զմարդիկ 'ի սատակումն և 'ի կորուստ. զի արմատ ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւն է»։ Ասոր հետ նոյն է Քրիստոսի տեառն մերոյ ըսածն ալ թէ Ով որ ինծի հետևիլ կուզէ, պէտք է որ հրաժարի իրեն հօրմէն, մօրմէն, կնոջմէն, տղոցմէն և ամեն իրեն ունեցած

հարստութենէն. չէ թէ զանոնք երեսի վրայ թողուլ պէտք է, հապա սրտերնիս անոնց վրայ չի կապել, որ կարենանք կատարեալ սիրով միայն զԱստուած սիրել. և զուրիշներն ալ ըստ Աստուծոյ կարգաւորութեանը։ Ուստի պէտք է որ չափաւորենք մեր փափաքները. միայն անչափ սէր պէտք է ունենանք բարեգործութեան և Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու, որոնց չըլլար չափ դնել։

ԴԱՍ ԼԱ

Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի երեք Պատուիրանքներուն վրայ։

129. Մենք պարտական ենք սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները պահելու, Աստուծոյ պատուիրանքին հնազանդելու համար. վասն զի կըսէ. Պատուեա՛ զհայր քո և զմայր։ Եկեղեցին՝ երկնաւոր Երուսաղէմը մեր մայրն է, ու իրեն պատուիրանքները սուրբ գործքեր են՝ Առաքելոց ժամանակէն եկած աւանդութեամբ ու ամեն սրբոց Հարց և Հովուացիշխանութեամբ Եկեղեցւոյ մէջ պահած, վերջի ատեններս կարգի դրած ու հրամայած որ քրիստոնեայք գոնէ զանոնք պահեն։

129. Արդեօք մենք պարտակա՞ն ենք Եկեղեցւոյ պատուիրանքները պահելու։

130. Սովորական թիւը աս պատուիրանքներուն վեց են.

Ա. Ցաւուրս կիրակէից և տօնից տեսանել զպատարագ։

Բ. Ի տարւոջն գոնէ միանգամ խոստովանիլ։

Գ. Հաղորդիլ գոնեայ 'ի տարւոջն միանգամ. այսինքն, 'ի Զատկի յարութեան տեառն։

Դ. Սուրբ պահել զհրամայեալ աւուրս տօնից։

Ե. Պահել զպահս և զծոմապահս հրամայեալս։

Զ. Տալ զտասանորդս ընչից։

131. Առջի պատուիրանքին միտքը հասկընալու համար՝ պէտք է գիտնան քրիստոնեայք որ պարտական են միշտ աղօթք ընելու, և եկեղեցական աղօթքներու, այսինքն՝ ժամասացութեանց ներկայ ըլլալու որչափ որ կրնան նէ։ Բայց որովհետև օրերուն մեծ մասը կանցընեն մարմնաւոր աշխատութենով ու առուտուրով, որով կրնայ ըլլալ որ երբեմն ատեն չունենան ներկայ ըլլալու ժամասացութեանց, անոր համար սուրբ Եկեղեցին պարտք դրաւ ամեն քրիստոնէից գոնէ կիրակի օրերը սուրբ պատարագին ներկայ ըլլան, որ աս-

130. Քանի՞ են սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները։

131. Եկեղեցւոյ առջի պատուիրանքին վրայ ի՞նչ գիտելիք կայ։

տուածային պաշտամանց մէջը էն գլխաւորն է։ Եւ թէպէտ Եկեղեցին կը փափագի որ ամէն քրիստոնեայք հանդիսաւոր պատարագ տեսնեն կիրակի օրերը, և ամէն օր ալ եկեղեցի երթալէն ետ չի կենան, բայց վախնալով որ չըլլայ թէ շատերը արտաքին գործքերու պատճառաւ բոլորովին մոռնան զԱստուած, անոր համար պարտք դրաւ՝ որ գոնէ թիւ պատարագ լսեն աղէկ մտիկ ընելով և ուշադրութեամբ դիտելով քահանայական արարողութիւնները, աղօթքները, ու սուրբ Եկեղեցւոյ դիտաւորութիւնները։

132. Գոնէ մէկ անգամ մը տարուան մէջը բոլոր մեղքերը խոստովանիլ իրեն ժողովրդապետին, կամ իշխանութիւն ունեցող քահանայի մը։ Եկեղեցին գիտէ որ բարեպաշտ մարդիկ՝ և անոնք որոնք պզտիկ մեղքերու մէջ կիյնան, տարուան մէջ շատ անգամ փափագանօք կընդունին սուրբ խորհուրդները. բայց տեսնելով ալ որ շատոնք բանի տեղ չի սեպելով խղճմտանքնին ապականած են, իրաւամբք կը վախնայ որ ատ ապականութիւնը չաւելնայ, շատ տարի մահուչափ մեղքերու մէջ մնալով. ուստի յայտնի հրամանով պատուիրեց՝ որ այնպիսիներն ալ գոնէ տարին մի անգամ խոստովանին, սպառնալով բանադրելու չխոստովանողները։

132. Եկեղեցին ի՞նչ կը պատուիրէ խոստովանանքի վրայ։

Եկեղեցին ապաշխարութեան խորհրդոյն համար ատեն չորոշեց, որովհետև մեղք ընողը պէտք է որ շուտով ելլէ մեղքէն, ինչպէս որ կըսէ սուրբ գիրքը. մի՛ ուշանար Աստուծոյ դառնալ, ու օրէ օր մի՛ ձգեր։

133. Գոնէ տարին մէկ անգամ Հաղորդառնել Զատկի օրերուն իրեն ժողովրդապետական ժամուն մէջ։ Սուրբ Եկեղեցին կը փափագի որ քրիստոնեայք շատ անգամ հաղորդուին. բայց որովհետև խորհուրդը առնելու համար պէտք է նախ աղէկ մը մաքրել խղճմտանքը, անոր համար Եկեղեցին տեսնելով իրեն շատ որդւոցը թուլութիւնը, պարտք դրաւ որ գոնէ տարին մէկ անգամ հաղորդուին։ Ամենևին չի կամենար որ շատ երկայն ատեն զրկուած մնան աս սուրբ խորհրդէն. վասն զի ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր եթէ ապրիլ չըլլար առանց աս երկնաւոր հացին։ Սուրբ Եկեղեցին հաղորդուելու օրերն ալ որոշեց էն սուրբ օրերը. այսինքն՝ քառսուն օր պահք պահելէն ետքը, երբոր Քրիստոսի չարչարանացը՝ և աս սուրբ խորհուրդը հաստատելուն յիշատակը կը կատարուի. որ ըսել է՝ թէ ծաղկազարդէն սկսած, ինչուան Նոր կիրակիին օրը. աս տասնուհինգ օրուանը մէջ հաղորդուելու է իրեն ժողովրդապետական եկեղեցւոյն մէջ, որպէս զի հովիւը ճանչնայ իր ոչխարները և իմա-

133. Հաղորդուելու վրայ ի՞նչ կարգ հաստատեց սուրբ Եկեղեցին։

նայ թէ իր խրատներն ու աղօթքները իր ժողովրդեան վրայ ինչ ազդեցութիւն կընէ, որ ըստ այնմ ջանքը շատցընէ ու պէտք եղած խնամքն ընէ:

134. Մեր ազգին եկեղեցական կանոնագրութեանցը մէջ կը պատուիրէ ժողովրդեան տարուան մէջ գոնէ հինգ տաղաւարաց տօներուն խոստովանիլ և հաղորդիլ. այսինքն Զատկին, Ծննդեան, Վարդավառին, Աստուածածնին և Խաչին. իսկ թէ որ մէկը գաղջութեամբ հոգ չընէ գոնէ աս տօներուն հաղորդիլ, պէտք է որ երկու մեծ տաղաւարաց տօներուն խոստովանի և հաղորդի. այսինքն՝ Ծննդեան և Զատկին:

135. Հաղորդուելու պարտքը կը սկսի ան ատենը երբոր մէկուն բանաւորութիւնը՝ այսինքն խելքը կը բացուի, ու կը սկսի հասկընալ, իմանալ իր ինչ ստեղծուած ըլլալը և Աստուծոյ իրեն բարերարութիւնները. սովորաբար տասնըմէկ տասուերկու տարուան եղած ատենները. բայց աս բանս առաջնորդներուն խոհեմութեան յանձներ է Եկեղեցին:

134. Մեր ազգին մէջ խոստովանելու և հաղորդուելու վրայ ինչ սովորութիւն կայ:
135. Ի՞նչ հասակին կը սկսի մէկը հաղորդուելու պարտքին տակն ըլլալ:

ԴԱՍ ԼԲ

Տօն օրերու և խորհուրդներու վրայ:

136. Սուրբ Եկեղեցւոյն իրեք պատուիրանքները դրած են, Աստուծոյ ծառայելու օրերը մէկալ օրերէն զանազանելու համար: Առջինը զԱստուած փառաբանելու ու հոգևորապէս զուարճանալու համար. մէկալ երկուքն ալ Աստուծոյ առջևը ցաւելու և ապաշխարութեան գործքեր ընելու համար: Իսկ չորրորդ պատուիրանը կը հրամայէ մեզի կիրակի օրերէն զատ՝ տօն օրերն ալ սուրբ պահելու ծառայական գործքերէն հրաժարելով, աղօթքի և բարի գործքեր ընելու հետ ըլլալ. վասն զի աս տօները դրած են զԱստուած փառաւորելու համար կամ մեր կրօնին երևելի խորհուրդները տօնելով, կամ ան սուրբերուն յիշատակը մեր մտքին մէջը նորոգելով որոնց վրայ աւելի պայծառացոյց Աստուած իր շնորհքները: Ասանկ օրերու մէջ առանձին ընելու հոգևոր գործքերնիս են մտածել տէրունական խորհուրդները կամ Սուրբերուն առաքինութիւնները. անոնցմէ բարի պտուղներ հանել վարքերնիս շտկելու համար: Ասանկ ըլլալով՝ պէտք է

136. Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի իրեք պատուիրանքներէն ինչո՞վ կը զանազանի չորրորդ պատուիրանքը:

աղէկ սորվիլ ատ տօներուն խորհուրդները։

137. Այն տօներէն շատը՝ որոնց մէջ կը պատուենք մեր կրօնին խորհուրդները, կը ցուցնեն Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութիւնը, և իր աշխարհքիս մէջ ըրած հրաշքները։ Ծնունդը իրեն ժամանակաւոր ծնանիլն է. ութ օրէն ետքը՝ իրեն Թլփատութեան օրն է, ան օրն որ մարդացեալ Աստուծոյ անունը Յիսուս դրին։ Ետքը Յայտնութիւնը, որ օրն որ իրեք Մոգերը եկան երկրպագութիւն ըրին. նոյն օրը կը յիշատակուի Քրիստոսի Մկրտութիւնն ալ, որ Յովհաննէս մկրտիչէն մկրտուեցաւ։ Բայց որովհետև աս իրեք տօնիս պատճառաւը ինքն Քրիստոս մարդիկներուն առջին երևնալ սկսաւ, անոր համար աս տօնս Յայտնութիւն կոչեցաւ։ Անկից ետքը կընեն իր մանկանացու կենաց և քարոզութիւններուն յիշատակը աւելի Մեծ պահոց մէջ, որուն ետքի երկու շաբաթը Քրիստոսի չարչարանքները մտածելու օրեր են. եւ առաւել սուրբ շաբաթը՝ ու իրեք վերջի օրերը. սուրբ Հինգշաբթին՝ վերջին ընթրեաց օրն է, որուն մէջ հաստատեց մարմնոյ և արեան սուրբ խորհուրդը։ Ուրբաթ օրը խաչին վրայ մեռաւ։ Շաբաթ օրը գերեզմանը թաղուած մնաց։ Աս օրերուս սուգը յանկարծ ուրախութեան կը փոխուի Յիսուսի յարութիւնովը, որ մեր Զատիկն

137. Որո՞նք են Տէրունական տօները։

է, և միշտ կիրակի օր կը տօնենք։ Զատիկը իրեք օր կը տօնենք. հին ատենը բոլոր շաբաթը կը տօնէին։ Ինչուան Հոգեգալուստ յարութեանը ուրախական օրերն են՝ 'ի պատիւ Յիսուսի յարութենէն ետքը ունեցած փառաւորեալ կենացը։ Յարութենէն քառսուն օր ետքը՝ Քրիստոսի տեառն մերոյ Համբարձման օրն է։ Ասանկ ահա ամեն մէկ տարուան շրջանին մէջ Եկեղեցին իր եկեղեցական պաշտամանցը մէջ կը նկարագրէ կարգաւ մարդկանց հետ անցուցած Քրիստոսի տեառն մերոյ կեանքը։ Առանձին մեծ հանդէսներով կը տօնենք նաև մեր փրկութեան գործիքը զսուրբ խաչը. այսինքն՝ Յիսուսի խոնարհութիւնը և նախատական մահը։ Համբարձմանէն տասը օր ետքը կը տօնենք Պենտեկոստէն, այսինքն Հոգւոյն սրբոյ գալուստը. ու հետևեալ կիրակին ալ առանձին կը տօնենք Ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուրդը. և նոյն հինգշաբթի օրը արևմտեան Եկեղեցին կը կատարէ Քրիստոսի սուրբ մարմնոյ և արեան տօնը հանդիսաւոր թափօրով, որ 400 տարիէն 'ի վեր հաստատուած է, հերետիկոսներուն ամենասուրբ Հաղորդութեան դէմ ըրած նախատանացը փոխարէն ընելու համար։ Ահա այսպէս Եկեղեցին հանդիսաւոր արարողութիւններով մեզի միշտ յիշել կուտայ աստուածպաշտութեան կրօնին խորհուրդները։

ԴԱՍ ԼԳ

Սրբոց տօներուն վրայ։

138. ՍՐԲՈՑ տօներն ալ մէկալ տօներուն պէս դրած են 'ի պատիւ Աստուծոյ. վասն զի սուրբը յիշելու պատճառաւ կը ժողվուինք ժամերու մէջ Սաղմոսներ կերգենք, սուրբ գիրքը կը կարդանք, քարոզներ կը լսենք ու պատարագ կը մատուցանենք կիրակի օրերու պէս։ Միայն թէ 'ի գովեստ սրբոյն ալ շարականներ կերգենք, ան ալ Աստուծոյ փառք տալու համար կընենք որ այնպիսի առաքինի ըրաւ սուրբերը։ Նմանապէս սուրբերուն աղօթք ալ կընենք, որ մեզի բարեխօս ըլլան։ Ամենայն սրբոց տօնին՝ ճանչցուած ու չի ճանչցուած սուրբերը մէկ տեղ կը տօնուին. վասն զի ճանչցուած սուրբերը թէպէտ և բիւրաւորք են, բայց քիչ կը սեպուին անոնք չի ճանչցուածներուն հետ բաղդատելով, վասն զի չի ճանչցուած և կամ մասնաւոր տօն չունեցող սուրբերը խիստ շատ են։ Պէտք է գիտնալ, որ աս Ամենայն Սրբոց տօնը լատինացւոց մէջ հրամայեալ տօն է, որ կը տօնեն Նոյեմբերի առջի օրը։ Մեր Ազգը թէպէտ կը տօնէ տօնացուցի կարգաւ յարմար եկած տարին, բայց հրամայեալ տօն չի

138. Ի՞նչ իրաւամբ սրբոց տօներ սահմաներ է Եկեղեցին, և ի՞նչ դիտմամբ կը տօնենք։

բռներ, այլ լուր օրերը յիշատակած սրբոց տօներուն պէս կընէ։

139. Սուրբ Աստուածածնին առանձին այլ և այլ տօներ դրած են. ըլլալով ինքը անարատ յղացած, սրբութեամբ ծնած և լի շնորհօք միշտ սրբութեան մէջ կեցած մնացած։ Վերափոխումը՝ իրեն մահուանը ու հոգւով ու մարմնով երկինք երթալուն օրն է. Աւետումը՝ իրեն աւետիս առած օրն է, որ Մայր Աստուծոյ եղաւ, թէպէտ աս տօնը Յիսուսի տօներուն կարգը կը սեպուի. որովհետև ան օրը Յիսուսի մարդեղութեան խորհուրդը կը տօնենք։ Ասոր պէս է Տեառն ընդառաջին տօնն ալ՝ որ սուրբ Աստուածածին տաճարին մէջ Աստուծոյ նուիրեց զՅիսուս, ու սուրբ Սիմէոն ծերունին ալ յայտնեց ամենուն Յիսուսին Մեսիան ըլլալը։ Եւ որովհետև աս սուրբ ծերը գիրկն առաւ զՅիսուս և ըսաւ, թէ Աս է հեթանոսներուն լոյսը, աս խօսքիս ճշմարտութիւնը սրտերնուս մէջ տպաւորելու համար և արտաքին նշանով մը մտքերնիս յայտնելու համար, նոյն օրը հաւատացեալները թափօրի մէջ ձեռքերնին վառած մոմեր կը բռնեն։ Սուրբ Աստուածածնին ծնունդն ու իրեն անարատ Յղութիւնն ալ կը տօնենք։ Ասոնցմէ 'ի զատ մասնաւոր տօներ ալ կընեն հաւատացեալքը 'ի պատիւ սուրբ Աստուածածնին, որ

139. Սուրբ Աստուածածինն ալ ուրիշ սուրբերո՞ւ պէս կը տօնենք։

Աստուծոյ առջև իրեն հզօր բարեխօսութիւնը ընդունելու արժանի ըլլան։

140. Կը տօնենք սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին ծնունդը աւետարանին ան խօսքին վրայ՝ թէ շատերը պիտի խնդան անոր ծննդեան օրը։ Ուրիշ սրբոց մահը կը տօնենք, այսինքն յաւիտենական կեանքը մտնելով իրենց աշխատանացը վարձքերնին առած օրերնին։ Կը տօնենք սուրբ Առաքեալները, երևելի Մարտիրոսները, Խոստովանողները, Կուսանքը, և այլն։ Ասոնցմէ 'ի զատ ամեն Ազգ կամ Քաղաք ունին մասնաւոր սուրբերու տօներ իրարմէ զատ, նաև առանձին պաշտպան սուրբեր Ազգին կամ Քաղաքին։

ԴԱՍ ԼԴ

Պահքի ու ծոմի վրայ։

141. Ծոմը շատ օգտակար է ինքզինքնիս պատժելու համար գործած մեղքերնուս փոխարէն, և որպէս զի փորձութիւններու դէմ կենալու ուժ առնենք։ Մենք զմեզ կը պատժենք մեր զուարճութիւններէն զմեզ զրկելով, նաև երբեմն մեր հարկաւոր ուտելու կերակրոյն մէկ մասէն. և անօթութիւն ու ծարաւ քաշելով։ Մեր հոգին ան ատենը կը զօրանայ, երբոր պահքով մեր մարմինը կը տկարացընենք, որովհետև ան ատենը հոգին աղէկ կրնայ ընել աղօթքը, զղջումը, ու ուրիշ հոգևորական մտածմունքները։ Անոր համար պահեցողութիւն որ կըսենք, մէջը ժուժկալութիւն ալ կիմացուի, որ է կերակրին թիւը կամ անգամը պակսեցընել։

140. Սովորաբար սրբոց կենաց ո՞ր օրուան յիշատակը կը տօնենք, և ո՞ր սուրբերը։
141. Ծոմ և պահք պահելը ինչ բանի համար հարկաւոր է։

142. Սովորական ծոմն է բոլոր օրը բան չուտել, ու միայն իրիկունը կերակուր ուտել։ Օրէնք ծոմապահութեան եղած է միշտ Եկեղեցւոյ մէջ մէկ անգամ կերակուր ուտելը օրուան մէջ։ Հիմա ծոմապահութեան օրերը Եւրոպայի մէջ կէս օրէ կէս օր կուտեն կերակուրը ու իրիկուան ալ թեթև բան մը կուտեն։

143. Ծոմապահութեան օրը կերակուրին տեսակն ալ փոխելու է, այսինքն՝ ուժ տուող բաներ պէտք չէ ուտել ինչպէս միս, հաւեղէն, հաւկիթ, կաթնեղէն. ինչպէս որ կը պահանջէ ծոմապահութեան տեսակը, և ինչպէս որ է քաղաքին կամ երկրին սովորութիւնը։ Աս կերակուրներէն հրաժարիլը՝ աւելորդապաշտական մտածութենով կերակուրները դէշ սեպելնուս համար չէ, ինչպէս հին ատենը մէկքանի հերետիկոսներ կը համարէին. այլ մեր մարմինը պատ-

142. Ծոմ պահելը ինչպէս կըլլայ։
143. Ծոմի և պահոց օրերը ինչ տեսակ կերակուրներ ուտելու է և ինչ չափով։

ժելու համար՝ որ ծառայեցընենք մեր հոգւոյն. անոր համար պահոց օրուան կերակուրները խիստ պարզ պէտք է որ ըլլան, չէ թէ մէկ ուրիշ տեսակ համադամով կերակուրներու սեղան։

144. Ծոմապահութիւնը շահաւոր ըլլալու համար պէտք է պահել ճշմարիտ ապաշխարութեան մտքով, ուրիշ բարի գործքեր ալ մէկ տեղ ընելով, աղօթքներ, ողորմութիւններ, եւայլն։ Եւ ինչ որ կաւելցընենք մեր քիչ ուտելովը, աղքատներուն պէտք է տանք։ Սուրբ Եկեղեցին զմեզ յորդորելու համար որ աւելի աղօթք ընենք ան օրերը, երկար ժամասացութիւններ դրեր է, որ շատ ատեն անցընենք սաղմոսներ ըսելով, սուրբ գիրք կարդալով, ու քարոզներ լսելով։

Ծոմապահութեան օրերը պէտք է փախչիլ զբօսանքներէ, և սրտին ուզած հաճոյքներէն հրաժարիլ թէպէտ և անմեղ և օրինաւոր ըլլայ։ Սուրբն Ամբրոսիոս մեծ պահոց երգի մը մէջ կըսէ. Զափ դնենք մեր կերակրոյ և խմելու, քնոյ, խօսակցութեան, կատակաբանութեան, և աւելի աղէկ դիտենք վարմունքնիս։

145. Ծոմ պահելու պարտական կըլլայ մարդ՝ ինչպէս որ սովորութիւնը հաստա-

144. Ծոմապահութիւնը շահաւոր ըլլալու համար ի՞նչ պէտք է ընել։

145. Ի՞նչ հասակի մարդիկ և որո՞նք ազատ են ծոմ պահելէն։

տեր է, քսան տարին լրմնցուցած։ Ուստի ծոմ կենալէն ազատ են տղաքը, դայեակները, յղի կանայք, հիւանդները, անոնք ալ որ խիստ ծանր աշխատանքով է արհեստնին, նաև անոնք որ ծոմ կենալը իրենց առողջութեան վնաս կուտայ։ Բայց պէտք է ամէնքը զգուշանան որ չըլլայ թէ ինքզինքնին խաբեն, վասն զի ամեն մարդ ապաշխարելու պարտական է։

146. Հին ատենի քրիստոնեայք շատ ծոմ կը կենային, շատերն ալ՝ կիրակիէն ու զատկական օրերէն զատ, բոլոր տարին ծոմ էին։ Առջի ատենի ճգնաւորները կանոն ըրեր էին ծոմ կենալը։ Պահքերնին ալ խիստ սաստիկ էր, գինի ալ չէին խմեր, ձկնեղէն կերակուրներ ալ չէին ուտեր. շատերը միայն հացով և ջրով կապրէին. բայց երբոր թուլութիւնը մտաւ, պէտք եղաւ պարտք դնել քրիստոնէից որ գոնէ հրամայած օրերը ծոմ պահեն. քան զայն աւելին թողլով իրենց ջերմեռանդութեանը։

146. Հին ատենի ծոմերն ու պահքերը հիմակուանէն ի՞նչ զանազանութիւն ունէին։

ԴԱՍ ԼԵ

Մանաւոր ծոմապահութեան ու Պահք պահելու օրերուն վրայ։

147․ ԵՐԵՒԵԼԻ Պահքը կամ ծոմապահքը քառասնորդական պահքն է, այսինքն Մեծ պահքը՝ որ Առաքելաք դրին, Մովսէսի ու Եղիայի օրինակին հետեւելով. մանաւանդ Քրիստոսի փրկչին մերոյ, որ քառասուն օր անապատը կեցաւ առանց ամենեւին բան մը ուտելու։ Զատկէն առաջ սահմանեցին զՄեծ պահքը՝ որպէս զի խիստ ապաշխարութեամբ լաւ պատրաստութիւն մը ընենք ան մեծ տօնին։

148․ Արեւմտեան Եկեղեցին Զորից եղանակաց պահքեր սահմանած է, խնդրելու համար յԱստուծոյ որ պահպանէ երկրիս բերքը տարւոյն չորս եղանակներուն մէջ. այսինքն՝ գարունը, ամառը, աշունը ու ձմեռը։ Միանգամայն որ Աստուած սուրբ Եկեղեցւոյն աղէկ Եպիսկոպոսներ, Քահանաներ ու պաշտօնեաներ հանէ․ որովհետեւ (ըստ Լատինացւոց սովորութեան) ասս օրերուն կըլլան ձեռնադրութիւնները՝ անոր համար բոլոր Եկեղեցին աղօթք կը-

147․ Պահքերուն մէջէն որն է գլխաւորը և երբ կը պահուի։

148․ Ի՞նչ բան է եղանակաց պահքը, և մեր ազգն ալ կը պահէ՞։

նէ, որ Աստուած իրեն հնձոյը մշակներ հանէ․ այսինքն՝ ժողովրդեան առաջնորդներ։ Իսկ մեր ազգին մէջ աս պահքերուն տեղ ունինք տասը այլ և այլ շաբաթական պահքեր որոնք կը կոչուին Առաջաւորաց պահք, Եղիական պահք, Լուսաւորչին, Վարդավառին, Վերափոխման, Խաչին, Սրբոյն Գէորգայ, Յիսնակաց, Սուրբ Յակոբայ, Յայտնութեան։

149․ Հսկումն է ծոմապահք երեւելի տօնի մը պատրաստութեան համար։ Հսկումն կըսուի՝ վասն զի առջի ատենները բոլոր գիշերն ժամի մէջ սրբութեամբ ու աղօթքով կանցընէին՝ արթուն մնալով մինչուան առաւօտը։

Խթումն կըսուի՝ ըստ սովորութեան մեր ազգին, ամեն շաբաթական պահոց շաբաթ օրերը, որոնց մէջ կուտուի կաթնեղէն․ ինչպէս է նաև սուրբ շաբաթ օրուան իրիկունը պատարագէն ետքը։

150․ Սուրբ Եկեղեցւոյն մէկ պատուիրանքն ալ աս է․ պահք պահել պէտք է ամեն ուրբաթ ու շաբաթ կամ չորեքշաբթի օրերը․ պատուելու համար Քրիստոսի տեառն մերոյ չարչարանքն ու թաղումը, որ աղէկ պատրաստուինք կիրակի օրերուն։ Արեւելեան Եկեղեցիները շաբաթ օրուան տեղը չորեքշաբթի օրերը կը պահեն՝ի պա-

149․ Ի՞նչ բան է հսկումն և խթումն։

150․ Ամեն շաբաթ երկու օր պահք պահելն ալ Եկեղեցին կը պատուիրէ՞։

տիւ սուրբ Աստուածածնին, իսկ Լատինական ծէս ունեցողները շաբաթ օրերը կը պահեն 'ի պատիւ Թաղման Քրիստոսի: Ամէնքը իրենց երկրին սովորութիւնը պէտք է որ պահեն բարի հաւատքով:

151. Պահոց օրերէն զատ՝ ուրիշ օրերը թէպէտ ազատութիւն է ուտելու ամեն բան, ու քանի անգա՛մ ալ որ մէկուն հարկաւոր ըլլայ, բայց քրիստոնեայք պէտք է որ միշտ սակաւապէտ կեանք ունենան, և զգուշանան որ իրենց սիրտը չի ծանրանայ շուայտութեամբ և արբեցութեամբ, ինչպէս որ ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր: Անոր համար մեծ անկարգութիւն է բարեկենդանի օրերուն ալ չափազանց ուտելը, խըմելը, խաղալը. գուցէ անանկ խելքով մարդիկ ալ կան, որ կը համարին թէ հրաման տուած է և մեղք չէ ան օրերը չափազանց ուտելը, գինովնալը և այլն: Աս բանս սուրբ Եկեղեցւոյ դիտաւորութեանը դէմ է, որ կարգ դրած է իրեք շաբաթ առաջ առաջաւորաց պահքը պահել սկսելով, պատրաստ ըլլալու աւելի ջերմեռանդութեամբ պահելու մեծ պահոց պահքերը:

152. Սուրբ Եկեղեցին արգիլեր է հարսնիք ընելն Ցայտնութեան օրերուն, Մեծ պահքին, Զատկին, և այլն. որպէս զի ան

151. Ուտէք օրերու մէջ կերակրէ զգուշութիւն ընելու պարտք ունի՞նք:

152. Հարսնիք ընելու օրերուն վրայ ի՞նչ կարգ դրեր է Եկեղեցին:

օրերը ապաշխարութեամբ, աղօթքով ու սուրբ ուրախութեամբ անցընենք 'ի յիշատակ ան խորհրդաւոր օրերուն: Ոմանք կաւելցընեն եօթներորդ պատուիրան սուրբ Եկեղեցւոյ հարսանեաց արգելած օրերը, և թէ պէտք է փախչինք կենակցութիւն ընելէն բանադրած կամ նզոված մարդիկներու հետ: Բայց աս կիմացուի ան բանադրածներուն համար՝ որ սուրբ Եկեղեցին առանձին անունովը հրատարակեր է:

153. Որովհետև Աստուծոյ կարգաւորութեամբ կան այնպիսի մարդիկներ որ կարօտ են ուրիշներուն օգնութեանը, և դարձեալ ամեն Եկեղեցականաց յանձնուած է հոգալ ժողովրդեան հոգիներնուն սնընդեան հարկաւոր եղած բաները, անոր համար Եկեղեցին պարտք կը դնէ ժողովրդեան վրայ՝ որ Աստուծոյ տուածէն մասն հանեն այն անկարող աղքատներուն. դարձեալ և որոնք որ իրենց հոգւոյն սնունդը կը հոգան, իրենք ալ անոնց մարմնաւոր կարօտութիւննին լեցընեն: Ըստ հին օրինաց պարտական էին ամենքը ճիշդ վաստըկածներնուն տասնին մէկը տալու, բայց հիմակ նոր օրէնքը կապսպրէ ամեն մէկուն իր կարողութեանը չափով տալու. ով որ բաւական ունի իր ապրուստը՝ պարտական է աւելի տալու. իսկ ով որ կարօտ է իր ողոր-

153. Տասանորդը տալ ընելով ի՞նչ կը պատուիրէ Եկեղեցին:

մութիւն տալու պարտքին մեծ մասը փափաքով և աղօթքով կը կատարէ։ Աս պատուիրանքին տակը կերթայ պատարագուց տալը, յիշելիք տալը, ժամերուն մօմ, եղ և այլ ասանկ բաներ նուիրելը՝ ինչպէս որ կընեն բարեպաշտ հաւատացեալները։

ԴԱՍ ԼԶ

Քրիստոնէական խրատուց և կատարելութեանց վրայ։

154. Սուրբ Եկեղեցին աս քիչ արտաքին բաներուն վրայ պատուիրանք դրաւ. բայց ասով չէ թէ կամեցաւ աստուածպաշտութեան կրօնին ամէն բաներն աս քիչ բանին մէջ ամփոփել, այլ ճշմարիտ քրիստոնէից բարեպաշտութեանը ազատ ճամբայ թողուլ ուզեց։ Վասն զի մենք սիրոյ օրինաց տակն ենք, պէտք է որ ինքնակամ, սրտանց ծառայենք Աստուծոյ, չէ թէ վախնալով, կամ թէ բռնադատուած չուզելով։ Անոր համար աս քիչ եկեղեցական պատուիրանքներն ալ ետքի ատենները դրուեցան, երբոր շատ քրիստոնէից սէրը պաղեցաւ։

155. Աս պատուիրանքները աստուածա-

154. Քրիստոնեայք պարտք ունի՞ն եկեղեցական պատուիրանքներէն դուրս ուրիշ բարեպաշտական գործքեր ընելու։

155. Ինչո՞վ կը զանազանին Աստուծոյ պատուիրանքները Եկեղեցւոյ պատուիրանքներէն։

յին օրինաց պէս անփոփոխ չեն։ Եկեղեցին որ ասոնք դրաւ, կրնայ փոխել կամ տնօրինել այլևայլ մասերը ըստ տեղւոյն՝ և ինչպէս որ խիստ հարկաւոր եղած պատճառները պահանջեն։ Ուստի քրիստոնէի մը բոլոր պարտքն է պահել Աստուծոյ պատուիրանքները, և սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները, որ Աստուծոյ պատուիրանքներէն ելած են։

156. Պատուիրանքներէն զատ մեզի տուաւ Քրիստոս խրատներ. «Եթէ կամիս մտանել 'ի կեանս, ըսաւ Քրիստոս, պահեա զպատուիրանս». ու յետոյ աւելցուց և ըսաց «Եթէ կամիս կատարեալ լինել, երթ վաճառեա զինչս քո և եկ զհետ իմ, և ունիցիս գանձս յերկինս»։ Աս ալ ըսաւ. «Են ներքինիք որ զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան Աստուծոյ, որ կարողն է տանել տարցի. բայց ոչ ամենեքեան բաւական են այդմ բանի, այլ որոց տուեալ է»։ Սուրբ Պօղոս Առաքեալն ալ կըսէ. թէ «Արձակեա՞լ ես 'ի կնոջէ. մի՛ խնդրեր կին»։ Ետքը վրայ կը բերէ՝ թէ աս մէկ խրատ մըն է որ ինքը կուտայ, չէ թէ Աստուծոյ պատուիրանք։ Ասով ուհա կը զանազանին իրարմէ Աստուծոյ պատուիրանքներն ու խրատները։ Աստուծոյ պատուիրանքները պահելը ամենուն պարտքն է, իսկ խրատները տուած են իբրև մէկ ճամբայ մը կատարեալ ըլլա-

156. Պատուիրանքներէն 'ի զատ ուրիշ ի՞նչ բան ապսպրեց մեզի Քրիստոս։

լու։ Ուստի Քրիստոս տէրն մեր կը յորդորէ զմեզ ամենս՝ որ ջանանք կատարեալ ըլլալու, ինչպէս որ մեր երկնաւոր Հայրը կատարեալ է։

157. Յայտնի է որ մեր կամքը թոյլ ըլլալով ուզածներնէս պակաս բարի գործքեր կընենք. ու թէ որ մտքերնիս դնենք միայն Աստուծոյ պատուիրանքները պահելու, անկէց ալ ետ կը մնանք, մեղքի մէջ կինկնանք։ Ուստի պէտքը չէ որ Աստուծոյ մեզմէ պահանջածը մեզի բաւական համարինք. այլ պէտք է որ ջանանք առատութեամբ տանք իրեն ընելով ինչ որ ձեռքերնէս կուգայ. որովհետև մենք պարտական ենք սիրելու զինքը բոլոր սրտանց ու մեր ամեն ուժովը։ Պէտք է որ մեծ համարմունք ունենանք Քրիստոսի տեառն մերոյ մեզի տուած խրատներուն վրայ. վասն զի ինքն է անհուն իմաստութիւն, ու մեզմէ աղէկ գիտէ մեզի օգտակար եղածը. մեզի չկրնար Աստուծոյ հետ հաշիւի նստիլ, և ոչ ալ խիստ ետևէ իյնալ՝ խրատը պատուիրանքներէն զանազանելու համար. այլ պէտք է ջանանք ճանչնալ որչափ որ կարելի է Աստուծոյ հաճոյական բաներն, ու 'ի գործ դնենք զանոնք։

158. Քրիստոս տէրն մեր ամեն կատա-

157. Քրիստոսի տուած խրատները պարտակա՞ն ենք ամենքնիս պահելու։

158. Քրիստոսի մեզի տուած խրատները որո՞նք են։

րելութիւնները աս ութը Երանութեանց մէջ ամփոփեց։ Ա. Երանի աղքատաց հոգւով զի նոցա է արքայութիւն երկնից։ Բ. Երանի սգաւորաց զի նոքա մխիթարեսցին։ Գ. Երանի հեզոց զի նոքա ժառանգեսցեն զերկիր։ Դ. Երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին։ Ե. Երանի ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն։ Զ. Երանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն։ Է. Երանի խաղաղարարաց զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին։ Ը. Երանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից։

ԴԱՍ ԼԵ

Շնորհաց վրայ։

159. ԱՌԱՆՑ Աստուծոյ շնորհաց չենք կրնար մենք Աստուծոյ պատուիրանքները պահել, և ոչ ալ տուած խրատներուն հետևիլ։ Մենք մեզմէ բարի բան մը չենք կրնար մտածել. ու Յիսուս ալ սրտանց չենք կրնար ըսել՝ առանց օգնականութեան Հոգւոյն սրբոյ։ Թէպէտ Աստուած մեզ ազատ ստեղծեր է, ու իրեն պատուիրանքներովը մեր առջևը դրեր է Կեանքն ու Մահը՝ որ ընտրենք կեանքը. բայց մեր կամքը այնպէս թուլցեր է մեղքերէն, որ մենք մեզմէ

159. Շնորհքը մեզի ի՞նչ բանի հարկաւոր է։

միշտ գէշ բաներ կուզենք ընել, և ազատութիւն ալ չունինք բարի գործքեր ընելու, թէ որ ինքն ճշմարտութիւնն Քրիստոս մեզի չօգնէ։ Բարին կը ճանչնանք մեր բանաւորութեան լուսովը՝ որ Աստուած տուեր է մեզի, նաև իրեն տուած օրէնքներովը. բայց զանոնք 'ի գործ դնելու ոյժ չունինք. վասն զի մեր ցանկութիւնը միշտ կը քաշքշէ զմեզ դէպ 'ի չարը, զորն որ մենք կը դատապարտենք խղճմտանքով։

160. Այս ցանկութիւն ըսածնիս մեր յատուկ անձին սէրն է, առանց գտնուելու մէջը Աստուծոյ սէրը՝ և զգայական հաճոյից ետևէն ըլլալն է. որով աւելի կընտրենք մարմնաւոր բարւոյն ետևէն երթալ, քան թէ հոգևորին։ Ասկից առաջ կուգան մեր անկարգ կիրքերը. զգայական սէր, ատելութիւն, բարկութիւն, երկիւղ, տրտմութիւն, ուրախութիւն։ Այս կիրքերը մեզի ամեն տեսակ մեղքերն ընելու պատճառ կըլլան, երբոր մեր խելքին ճանաչմունքէն աւելի սաստիկ ըլլան. ու միշտ սաստիկ են՝ որչափ որ մենք մնանք մեր ապականած բնութեանը վիճակին մէջ, ինչպէս որ կը ծնինք։ Եւ ատ ապականած բնութեան մէջ մնալով, անկարելի է որ մեր զգայութիւնները զմայլեցընող բաներէն 'ի զատ ուրիշ բաներու վրայ ախորժ իմանանք սրտերնուս մէջ. որովհետև անոնք յարմար ալ են մեր բնական անձնասիրութեանը։

161. Ատոր համար պէտք է որ մեռնի հին մարդը՝ այսինքն ցանկութեամբ ու տըգիտութեամբ ապականեալ բնութիւննիս, ու մենք նորէն ծնանինք 'ի Քրիստոս Յիսուս ձրի արդարանալով իր շնորհքով. որպէս զի կարենանք Աստուծոյ սիրոյն համար և ախորժելով ընելու ան բաները՝ որ յարմար են Աստուծոյ կամացը և մեր խելքին ճանաչմունքին։

160. Ի՞նչ բան է ցանկութիւնը որ զմեզ 'ի չարն կը տանի։

161. Ի՞նչպէս կրնանք ազատիլ զմեզ մոլորցընող կրից ձեռքէն։

ԴԱՍ ԼԸ

Եկեղեցւոյ սուրբ Խորհրդոց վրայ։

162. ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ շնորհքը անանկ հարկաւոր է մեզի որ առանց անոր չենք կրնար ըլլալ, Աստուած ալ ուզեց որ մեզի շնորհք տալու ատեն արտաքին մէկ զգալի նշան մը ըլլուի մեր տկարութեանը յարմար։ Աս նշանները սուրբ Խորհուրդք կըսուին. այսինքն՝ սուրբ և ծածուկ սրբութիւն տուող բաներ։ Յիրաւի ասոնք նիւթական բաներ են, և արտաքին գործողութիւններ են, բայց Հոգին սուրբ ինչ որ ներսէն հոգւոյն մէջ կը ներգործէ, անոնք դրսուանց կը

162. Ի՞նչ բաներ են Եկեղեցւոյ սուրբ Խորհուրդները։

ցուցընեն. վասն զի աս սուրբ արարողութիւնները ընելու ատեն, Հոգին սուրբ ներսէն կը մաքրէ մեր հոգին։

163. Չէ թէ Աստուած չի կրնար տալ իրեն շնորհքները առանց աս դրսի նշաններուն, այլ որպէս զի անոնցմով մենք ապահով ըլլանք շնորհքը առնելնուս վրայ։ Բայց և այնպէս աս նշաններով չենք կրնար բոլորովին ապահով ըլլալ շնորհքը առնելնուս վրայ, վասն զի մենք միշտ տարակուսելու պատճառ ունինք թէ արդեօք մենք մեր կողմանէ հարկաւոր պատրաստութիւնները ըրե՞ր ենք թէ չէ։ Աս մէկ անխորշելի թշուառութիւն մըն է աս կեանքիս մէջ, որ ամենևին չենք գիտեր թէ արդեօք արժանի՞ ենք սիրոյ թէ ատելութեան. և թէ՝ Աստուծոյ սիրելի պիտի մնա՞նք ինչուան վերջը։ Անոր համար ալ բանադատուած ենք միշտ աշխատելու մեր հոգւոյն փրկութեանը համար ահ ու վախի մէջ։ Թէպէտև ճանչնալով Աստուծոյ բարութիւնը, մեծ պատճառ ունինք յուսալու թէ կընդունինք շնորհքը, երբոր կընդունինք աս սուրբ խորհուրդները հաւատքով, յուսով, պարզմտութեամբ, խոնարհութեամբ ու զղջմամբ։ Ուստի Եկեղեցւոյ խորհուրդք կըսուին ան սուրբ նշանները զորոնք Աստուած որոշեց որ մեզի իմացընեն շնորհքին մեր վրայ գալն ու մեզի ներգործելը։

163. Աստուած չէ՞ր կրնար մեզի տալ պէտք եղած շնորհքները առանց արտաքին նշաններու։

164. Հին օրէնքները այնչափ արարողութիւններուն մէջը չունէին ասանկ շընորհք տուող մէկ սուրբ խորհուրդ մը. աս նոր օրինաց գերազանցութեան պտուղն է, որ Քրիստոս տէրն մեր դրաւ որ իրեն արեան և անհուն արդեանցը մասնակից ըլլան առանձին անոնք, զորոնք Աստուած իրեն կանչեր է. այն արդիւնքը որ ամենուն փրկութեանը բաւական ըլլալէն ալ աւելի է։

165. Աս խորհուրդներուն մէկ քանին ինքը Քրիստոս իրեն բերնովը ըսաւ և գործքովը յայտնեց, ինչպէս որ գրած է սուրբ Աւետարանին մէջ. այսինքն՝ Մկրտութիւնը, Հաղորդութիւնը, Ապաշխարութիւնը, ու Քահանայութեան կարգը։ Մէկալ խորհուրդները Առաքեալները աւանդեցին և հրատարակեցին Քրիստոսէն սորվածնին ՚ի գործ դնելով. վասն զի իրենք չէին կրնար նոր խորհուրդ հաստատել իրենց մտքէն. միայն Աստուած կրնայ արտաքին նշաններու վրայ հաստատել Հոգւոյն սրբոյ շնորհքին գալը։

166. Աս սուրբ խորհուրդները հաստատեց Քրիստոս մեր հոգևոր կենաց ամէն

164. Հին օրինաց արարողութիւններն ալ կըրնայի՞ն մարդու շնորհք տալ։

165. Ո՞վ հաստատեց Եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդները։

166. Ի՞նչ բանի համար հաստատեց Քրիստոս տէրն մեր սուրբ խորհուրդները։

պիտոյից համար ։ Մկրտութիւնը՝ հոգևոր կենաց մէջ մտնելու և հոգևորապէս ծնանելու համար · Դրոշմը՝ աճելու և զօրանալու համար · Հաղորդութիւնը սնունդ առնելու համար · Ապաշխարութիւնը՝ մեր հոգւոյն հիւանդութիւնները բժշկելու համար և մեղքով մեռած հոգին յարուցանելու համար · Վերջին օծումը՝ մեռած ատեննիս մեր հոգւոյն ուժ տալու համար ։ Մնացած երկու խորհուրդները կը պատշաճին ընդհանուր սուրբ Եկեղեցւոյն օգտին · Կարգ քահանայութեանը սուրբ Եկեղեցւոյն պաշտօնեաներ կը պատրաստէ · Պսակն ալ հաւատացեալները կը շատցընէ, որ ինչուան աշխարհքիս վերջը մնայ Եկեղեցին ։

167 · Եւ այսպէս սուրբ Եկեղեցւոյ խորհուրդները են եօթն · Մկրտութիւն, Դրոշմն, Հաղորդութիւն, Ապաշխարութիւն, Վերջին օծումն, Կարգ քահանայութեան, Պսակ ։ Խորհուրդներուն արդիւնաւոր ըլլալը պաշտօնեային ուղղութենէն չէ · անոր համար չարգիլուիր, թէ և պաշտօնեայն մեղաւոր ըլլայ կամ հերետիկոս · բաւական է որ Եկեղեցիէն իշխանութիւն առած ըլլայ · վասն զի Քրիստոս տէրն մեր ինքն է խորհուրդներուն կատարողը ։ Աղէկ հասկընալու համար աս խորհուրդներուն

167 · Քանի՞ են սուրբ Եկեղեցւոյ Խորհուրդները · և խորհուրդը ընդունողը, խորհրդոյն վաւերական ըլլալուն համար պէ՞տք է որ քննէ պաշտօնէին շնորհաց մէջ ըլլալն ու չըլլալը ։

ինչ զօրութիւն ունենալը պէտք է իմանալ Եկեղեցւոյն աս խորհուրդները տուած ատենը ըրած արարողութեանց պատճառները ։

ԴԱՍ ԼԹ

Մկրտութեան վրայ ։

168 · ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ամեն խորհուրդներէն աւելի հարկաւոր է · « Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր, եթէ ոք ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ ։ Զի ծնեալն 'ի մարմնոյ մարմին է, և ծնեալն 'ի հոգւոյ հոգի է » ։ Ուստի թէ որ ըստ մարմնոյ ապրինք, պիտի մեռնինք · որովհետև մարմինն է անձնասիրութիւն, ցանկութիւն, զորոնք Ադամորդիք ըլլալովնիս մեր հետը աշխարհք կը բերենք սկզբնական մեղքով ։ Ասկից յայտնի է որ մկրտութիւնը նոր ծնած տղոց ալ հարկաւոր է սրբուելու համար ան մեղքէն՝ որուն մէջը կը ծնին · չափահասներուն՝ այսինքն անոնց որ խելահաս են, ամեն ըրած մեղքերնին ալ կը սրբէ ։ Բայց չափահասները պէտք է որ ըստ բաւականին սորված ըլլան քրիստոնէական վարդապետութիւնը, անոր հա-

168 · Մկրտութեան խորհուրդը ի՞նչ հարկաւորութիւն ունի, և ո՞ր տեսակ մարդկանց հարկաւոր է ։

ւատան ու ամենուն առջև յայտնի դաւանին. Նաև պէտք է որ ճշմարիտ սրտով դարձած ըլլան, ու խիստ ցաւին իրենց առջի ըրած մեղքերէն. և հաստատուն կամք ունենան Աստուծոյ՝ ու սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները պահելու։

169. Մկրտութիւնը պէտք է ջանալ որ ըլլայ եկեղեցւոյ մէջ, ու Քահանայի ձեռքով ամեն արարողութիւններով։ Բայց հարկաւոր ատեն ով որ ըլլայ կրնայ մկըրտել. հերիք է որ ջուր լեցունէ մկրտուողին վրայ յանուն Ամենասուրբ Երրորդութեան։ Ջուրը պէտք է որ ըլլայ հասարակ, բնական ջուր, իսկ ըսելու խօսքն աս է. Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ. կամ Մկրտի ծառայս 'ի ձեռս իմ, Յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ։

170. Մկրտուածը նորէն մկրտել չըլլար. որովհետև կնիք (տամղա) կը դնէ հոգւոյն վրայ, որ յաւիտեան չելլէր. ինչ տեսակ գէշ մեղքեր ալ ընէ մկրտուողը։ Ու միշտ ճշմարիտ է ըսելը թէ մկրտուողը նորէն ծնած է, ու Աստուծոյ ընծայուած է, իրեն որդեգրական որդի ըլլալով։

Չափահաս մարդ մը թէ որ կատարեալ սիրով փափագի մկրտուելու, ու յանկարծ

169. Մկրտութիւնը ո՞ւր պէտք է ընել. և ի՞նչպէս կըլլայ Մկրտութիւնը։

170. Քանի՞ անգամ կրնայ մէկը մկրտուիլ, և քանի՞ տեսակ մկրտութիւն կայ։

մեռնի մկրտուելէն առաջ կը փրկուի. և աւելի ապահով կըլլայ փրկութիւնը, երբոր իրեն արեամբը մկրտուի մարտիրոս ըլլալով հաւատքին համար։ Եւ այսպէս Մկրտութիւնը իրեք կերպ կըլլայ, Մկըրտութիւն ջրոյ և Հոգւոյ, Մկրտութիւն միայն 'ի Հոգւոյն սրբոյ, և Մկրտութիւն արեան։ Բայց պզտիկ տղոց մկրտութիւնը առանց ջրոյ չի կրնար ըլլալ, որովհետև անոնք աս սուրբ խորհուրդը ընդունելու համար պէտք եղած պատրաստութիւնները չեն կրնար ընել։

ԴԱՍ Խ

Մկրտութեան պատրաստութեանը վրայ։

171. ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ամեն արարողութիւնները աղէկ հասկընալու համար, պէտք է միտք առնել չափահասից մկրտութիւնը, որ կըլլայ սովորաբար սուրբ Աւազանին՝ այսինքն մկրտութեան ջրոյն հանդիսաւոր օրհնութեան օրերուն մէկուն մէջ։ Հին ատենը գրեթէ միշտ չափահաս կը մկրտէին. իսկ հիմա մեր ատենը խիստ քիչ անգամ կը պատահի, այսինքն թէ որ Հրէիցմէ, Մահմետականներէն, կամ ուրիշ անհաւատներէն մէկը դարձի գալու ըլլայ։ Մըկըրտելէն առաջ պէտք է սորվեցընել, ինչ-

171. Մկրտութեան արարողութիւնները ի՞նչպէս են ըստ լատինական ծիսին։

պէս որ Քրիստոս տէրն մեր հրաման կուտայ։ Անոր համար ով որ կուզէր քրիստոնեայ ըլլալ, կերախայացընէին (հոգևոր կրթութեամբք,) աղէկ սորվեցընելու, և երկար ատեն փորձելու համար թէ արդեօք ունի կոչումն։ Աս պատրաստութեանս համար դրած են Երգմնեցուցչութիւնը և մէկալ աղօթքները՝ որոնցմով կը սկսի մկրտութեան արարողութիւնը ինչուան Հաւատամք ըսելը ու հաւատոյ դաւանութիւն տալը։ Հիմակ որ սովորաբար տղայ կը մկրտեն, ան արարողութիւնները որ շատ անգամ կրկնելով կընէին, միայն մէկ անգամով կընեն, ու բոլորը մէկ արարողութեան մասունքն են, սկսեալ երգմնեցուցչութենէն ինչուան ետքը։ Բայց չափահասը մկրտելու ատեն պէտք է քննել թէ արդեօք ճշմարտապէս դարձի եկած է. կամ թէ զուցէ արտաքին պատճառի մը համար կուզէ մկրտուիլ. նմանապէս պէտք է սորվեցընել տեղն 'ի տեղը չէ թէ միայն խորհուրդները, այլ նաև պատուիրանքները ու քրիստոնէական բարի վարուց կանոնները։ Երբոր երևնայ թէ արժանի է մկրտութեան, կը տանին եկեղեցին, ու առջի բերանը հոն եկեղեցւոյն դրանը դըրսի դին, գաւթին մէջ կամ ուրիշ յարմար տեղ մը, քահանան կը հարցընէ անունը, կը փչէ վրան, կերդուընցընէ սատանան որ հեռանայ ան ստեղծուածէն, որուն մեղքերով տիրած է. ետքը ճակտին ու սրտին վրայ խաչի նշան կընէ վրան աղօթքներ ը-

նելով. որպէս զի մկրտուողը սորվածներէն օգուտ քաղէ, ու սկսի յաղթելու իրեն կիրքերուն, և պահէ Աստուծոյ պատուիրանքները, որ սուրբ մկրտութեան արժանի ըլլայ։ Ետքը քահանան օրհնելով աղը, քիչ մը անոր բերանը կը դնէ՝ յայտնելու համար թէ քրիստոնէական վարդապետութեան, իմաստութեան և չար վարքէն հեռանալուն համը պիտի առնէ. ինչպէս որ ըսաւ Քրիստոս տէրն մեր «Կալարուք յանձինս ձեր զաղն». Պօղոս Առաքեալն ալ ըսաւ. « Բանն ձեր յամենայն ժամ լի շնորհօք տեառն իբրև աղիւ համեմեալ լիցի »։ Ետքը քահանան շատ երգմնեցուցչութեան խօսքեր կըսէ վրան, որ հին ատենը զանազան օրերու մէջ կընէին, սուրբ խաչին նշանաւը ու ահաւոր խօսքերով սատանան հալածելու համար՝ որ տեղ տայ Աստուծոյ կենդանւոյ, որ իրեն տաճար պիտի ընէ ան մարդուն սիրտը։ Ետքը քահանան մատը իր բերնին քսելով կը դպչի անոր քթին ու աչքերուն Քրիստոսի տեառն մերոյ ըրածին հետևելով, ինչպէս որ ըրաւ մէկ կոյր ծնածի մը և մէկ խուլ և համր գիւահար մարդու մը։ Ետքը վրան կը կարդայ Տէրունական աղօթքը ու Հաւատամքը որ առաջ զատ զատ կըսէին, բերան սորվեցընելու համար երախային ։ Ասոնք ընելէն ետքը՝ քահանան եկեղեցին կը մտցընէ զինքը ու կը հրաժարեցընէ սատանայէն, անոր գործքերէն և անոր փառքերէն. ու ետքը կօ-

ծէ անոր կուրծքը ու կռնակը օրհնած իւղով, որ իւղ Երախայից կըսուի։ Աս օծումը ոյժ կուտայ կը զօրացընէ սատանայէն փորձութեանցը յարձակմանցը դէմ։ Աս ամեն բանը պատրաստութիւն մըն է մկրտութեան։

ԴԱՍ ԽԱ.

Հանդիսաւոր Մկրտութեան վրայ։

172. Սուրբ Եկեղեցւոյ հին սովորութիւնն էր տարին երկու անգամ միայն հանդիսաւոր մկրտութիւն ընել, Զատկին հսկման և Հոգեգալստեան հսկման։ Ասկից մնացեր է ան սովորութիւնը՝ որ աս երկու օրուանը մէջ միայն կ'օրհնեն ամբողջ տարուան մէջ մկրտութեան գործածելու օրհնած ջուրը։ Աս օրհնութեան արարողութիւնը կը սկսի Հին կտակարանէն շատ ընթերցուածքներ կարդալով՝ որ երախաները յիշեն գլխաւոր մասերը սորված վարդապետութիւններնուն. աղօթքներ ալ խառնած է մէջը, որ ճշմարտիւ նորոգ ծնանելու շնորհք ընդունին։ Ետքը Եպիսկոպոսը կամ քահանան թափորով կղերիկոսներուն հետ կերթայ աւազանին քով, որ միշտ եկեղեցւոյ դրան քովը կանգնած է, և հին ատենը ժամէն դուրս էր. (ինչպէս

172. Հանդիսաւոր մկրտութիւնը ըստ լատինական ծիսին ինչպէս կըլլուի։

է հիմակ ալ ըստ մեր ծիսին.) հոն կ'օրհնէ ջուրը գերազանց աղօթքներով, որոնց մէջ կը յիշուին ան խորհուրդները ու հրաշքները՝ որ ըրաւ Աստուած ջրոյն վրայ, ու զատկական մոմը ջուրը կը խօթէ. այն փչումը և այն կրակը կը նշանակեն Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնը՝ որ կիջնայ ջրոյն մէջ ու զօրութիւն կուտայ ջրոյն՝ մեղքերը սրբելու և հոգին մաքրելու. ինչպէս որ ջուրը բնութեամբ կրնայ մաքրել մարմինը։ Ետքը դարձեալ նոյն վախճանին համար կը լեցընէ մէջը քիչ մը մեռոն ու երախայից իւղ։ Երբոր ջուրը այսպէս կը պատրաստուի, ան ատենը ընտրուածները մկրտելու ժամանակն է։ Աս ամեն արարողութիւններէն ետքը կնքահայրն ու կնքամայրը զերախան առաջ կը բերեն, որոնց պարտքն է հաւատքի բաները առանձին աղէկ սորվեցընել։ Քահանան ճերմակ գունով եկեղեցական հագուստ հագած, կը հարցունէ անոր անունը, և ետքը կըսէ որ դաւանանք տայ՝ ըսելով Հաւատամքը կամ բոլոր և կամ համառօտած. ու կը հարցունէ. կուզե՞ս մկրտիլ. վերջը կը մկրտէ կամ ընկղմամբ իրեք անգամ ջրոյն մէջը խօթելով. և կամ գըլխուն վրայ ջուր լեցունելով, ու աս խօսքերը ըսելով. «Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ»։ Առջի ատենները շատ անգամ մկրտութիւնը ընկղմամբ կընէին. ինչպէս որ մկրտել բառն ալ կը նշանակէ ընկղմել կամ թրջել։ Քահանան մկրտուածին գլխուն գագաթը

սուրբ մեռոնովը կօծէ։ Աս կը ցուցընէ թէ մկրտուածը մասնակից եղաւ հոգւոր օծմանը, ինչ որ կը նշանակէ Քրիստոնեայ անունը։ Անկից ետքը ճերմակ հագուստ մը կը հագցունէ անոր ու կապսպրէ որ առանց արատի մաքուր տանի զայն Քրիստոսի ատենին առջին, այսինքն ինչուան որ մեռնի պահէ ան նոր ընդունած շնորհքը։ Ետքը վառած մոմ մըն ալ ձեռքը կուտայ, ու կապսպրէ որ պահէ մկրտութեան շնորհքը՝ ու միշտ պատրաստ ըլլայ երթալու Քրիստոսի տեառն մերոյ հարսնիքը, ինչպէս որ կը ցուցընէ կուսանաց և անոնց լապտերներուն առակը։ Երբոր ասանկով կը լմըննայ մկրտութիւնը, թափօրը եկեղեցին կը մտնէ, ու կը սկսի պատարագ. ան ատենը նոր մկրտուածն ալ պէտք է որ հաղորդուի։ (Անկից է ան սովորութիւնը, որ մեր ազգը երբոր պզտիկ տղայ կը մկրտէ, սրբութիւն տալու տեղ անոր շրթնահաղորդ կընէ, այսինքն՝ սրբութիւնը տղուն բերնին կը քսէ, ու ետքը Կնքահօրը կամ Կընքամօրը ճաշակել կուտայ, թէ որ խոստովանած են ինչպէս որ պէտք է ըլլան։) Զատկի խթման գիշերին պաշտօնը աս է, որով առջի ատենները գիշերուան մեծ մասը կանցընէին՝ որպէս զի մկրտութիւն ընելով մտքերնիս ձգէ թէ մկրտութիւնը Քրիստոսի յարութեանը օրինակն է. վասն զի մկրտուելով կը մեռնի, մեղքերէն կը բաժնուի, ջուրը մտնելով կը թաղուի, ու ջրէն ելլելովը՝ շնորհաց յարութիւն կառնէ,

մէյմալ չի մեռնելու համար։ Թէպէտև աս ետքի ատեններուս աս արարողութիւնները քիչ մը փոփոխուած են, ու զանազան տեղեր տարբերութիւններ կան, բայց խորհրդոյն էութիւնը միշտ նոյն է, և հնութեան նշանները ըստ մեծի մասին կեցած են, որոնցմով կիմացուի Եկեղեցւոյն դիտմունքը՝ յիշել տալու մեզի Քրիստոսի արեամբ գնուած ըլլալնիս. վասն զի քառասնօրեայ պահոց պաշտամունքներուն շատը երախայից պատրաստութեանը կը պատշաճին, և ամբողջ զատկին եօթնօրեայ պաշտամունքը նոր մկրտելոց համար է։ *

* Արարողութեանց և սովորութեանց վրայ ինչ որ կը վարդապետէ հոս, ըստ մեծի մասին հիմակուան լատինական ծիսից վրայ են։ Չուզեցինք զանոնք ալ զանց առնել, որպէս զի մեր ազգայինք հմուտ ըլլան սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ գըտնուած այլ և այլ ազգաց սովորութիւններուն։ Իսկ մեր ազգային աս խորհրդոց պատշաճեալ ծիսերուն ճիշդ հմտանալու համար պէտք է կարդալ ազգային Մաշտոցը որ 1840ին տպուեցաւ ՚ի Վենետիկ ըստ հին ձեռագրաց. որուն մէջ վերջէն մտած այլ և այլ գաւառական սովորութիւնները չի կան։

ԴԱՍ ԽԲ

Տղայոց մկրտութեանը վրայ։

173. ՆՈՐԱԾԻՆ տղաքը մկրտելու սովորութիւնը հին ատենէն 'ի վեր կար Եկեղեցւոյ մէջ, երբոր ծնողքը կը տանէին մկրտելու՝ չսպասելով տղուն մեծնալուն ու խելահաս ըլլալուն. մանաւանդ երբոր մեռնելու վտանգ ըլլար, որպէս զի տղան չի զրկուի յաւիտենական կեանքէն. վասն զի առանց մկրտութեան ոչ ոք կրնայ փրկուիլ։ Թէպէտ և առողջ ալ ըլլան, միշտ շատ օգտակար է ծնանելէն ետքը մէկէն սրբուիլը սկզբնական մեղքէն ու շնորհք ընդունիլ՝ դեռ խելքերնին չի բացուած, մեղանչել չըսկսած. քան թէ երկար ատեն մեղքի մէջ և գէշ սովորութիւններու մէջ խղդուած մնալ, որ կրնայ պատճառ ըլլալ իրենց անհոգութեամբ զանց առնելու մկրտութիւնը։ Անոր համար հիմակուան ժամանակը տղան ծնելէն ետքը շուտով կը մկրտեն աս ամեն վտանգներէն ազատելով, և ոչ իսկ հանդիսաւոր տօնի մը սպասելով. ասկից յայտնի է որ ևս առաւել պէտք չէ ուշացընել կնքահայր գտնալու համար,

173. Նորածին տղան մէկէն մկրտելը լաւ սովորութի՞ւն է, և հին ատենն ալ նորածին տղայ կը մկրտէի՞ն։

կամ ուրիշ արտաքին պատճառի մը համար։

174. Խելահասներուն և տղոց մկրտութեան արարողութիւնները մէկ են. երդմնեցուցչութեան արարողութիւնները տղուն ալ պէտք է ընել, վասն զի տղան ալ սկզբնական մեղքի մէջ ըլլալով սատանային իշխանութեանը տակն է։ Նմանապէս երախայից աղօթքները տղուն վրան ալ կընեն, թէ և տղան չի հասկընար և չի կրնար սորվիլ. պէտք չէ թողուլ ան սուրբ աղօթքներն ու արարողութիւնները՝ որ մկրտուողին օգտակար են, անոնցմով աւելի շատ շնորհքներ կառնէ։

175. Տղուն տեղը կնքահայրն ու կնքամայրը կը պատասխանեն քահանային ըրած հարցմունքներուն, ու մէկ սրբոյ մը անուն ալ կուտան տղուն՝ որ ետքը տղան իրեն բարեխօս բռնէ, ան սուրբը իր պաշտպանն ըլլայ Աստուծոյ առջև, ու տղան ալ անոր վարքին հետևի։ Կնքահայրը ու կնքամայրը երաշխաւոր (քէֆիլ) կը կենան Աստուծոյ առջևը տղուն կողմանէ պատասխան տալով որ տղան պահէ ան ամեն բանը՝ ինչ որ իրենք խօսք կուտան Աստուծոյ տղուն բերնէն. անոր համար

174. Չափահասի և նորածին տղու մկրտութեան արարողութիւններուն մէջ պէ՞տք է տարբերութիւն ընել։

175. Ինչո՞ւ համար են կնքահայրն ու կնքամայրը, և ի՞նչ է անոնց պարտքը։

պէտք է որ մասնաւոր հոգ ունենան տղուն վրայ սորվեցընելու և կրթելու զինքը բարի վարուց մէջ, վասն զի հօրը մօրը տեղը կը բռնեն հոգևորի կողմանէ։

176. Որովհետև քրիստոնէական կրօնքը արտաքին արարողութիւններէն չի կախուիր, անոր համար հարկաւոր առթի մէջ կրնայ թողուիլ սա արարողութիւնները, միայն ջուր լեցընելով տղուն վրայ ու հարկաւոր խօսքերն ըսելով. այսինքն՝ Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյ սրբոյ։ Ա՛ս է պատճառն որ՝ թէպէտ և հերետիկոսներ կան՝ որ կը ծաղրեն սուրբ Եկեղեցւոյ արարողութիւնները, բայց Եկեղեցին իրենց ըրած մկրտութիւններն ալ վաւեր կը սեպէ թէ որ պարզ ջրով ըլլան, ու ամենասուրբ Երրորդութեան անունը յիշեն մեզի պէս։ Խիստ հարկաւոր եղած ատեն ամեն մարդ կրնայ մկրտել. աշխարհական մարդ, կին մարդ, ինչուան անհաւատն ալ, հերիք է որ ունենայ հաստատ դիտաւորութիւն ընելու՝ ինչ որ կը հրամայէ ու կընէ սուրբ Եկեղեցին։

176. Մկրտութեան արարողութիւնները միշտ հարկաւո՞ր են խորհուրդը վաւեր ըլլալու համար. և հերետիկոս աղբերու մկրտութիւնը խորհուրդ կը սեպուի՞։

ԴԱՍ ԽԳ

Դրոշմին, ու քրիստոնէական վարդապետութեան վրայ։

177. Հանդիսական մկրտութիւնը գրեթէ ամեն անգամ Եպիսկոպոսները կընէին. ու մկրտուածը աւազանէն ելածին պէս դրոշմը կու տային, և այսպէս կատարեալ քրիստոնեայ եղած, պատարագի ալ ներկայ կըլլային և կը հաղորդուէին. աս բաներս որչափ որ կարելի է հիմակ ալ պէտք է ընել չափահաս անձ մը մկրտելու ատեն։ Բայց երբոր մկրտողը քահանայ էր, պէտք էր որ Եպիսկոպոսը երախային վրայ ձեռք դնէր, որ Հոգին սուրբ առնէ. վասն զի Եպիսկոպոսն է բուն պաշտօնեայն դրոշմին։ Ինքը ըլլալով հոգևոր հայր բոլոր ժողովրդեանը, իրաւունք է որ ամեն հաւատացեալները իրենց կենաց մէջ գոնէ մէկ անգամ երևնան իրեն, ու ընդունին քրիստոնէութեան կատարելութիւնը քահանայութեան կատարելութիւնը ունեցողէն։

178. Երբոր սկսան պզտիկ տղաքը մկրտել, արժանի համարեցան Եւրոպայի հոգևոր Առաջնորդները որ դրոշմ տալը ուշացընեն՝ ինչուան որ խելահաս ըլլայ տղան,

177. Դրոշմը հին ատենը ի՞նչպէս կու տային։

178. Հիմա ի՞նչպէս է սովորութիւնը դրոշմ տալու։

որպէս զի սորվի առաջուց հաւատքի վարդապետութիւնը, որ մկրտուելէն առաջ չէր կրնար սորվիլ։ Բայց արեւելք կենաց վտանգները շատ ըլլալով՝ հարկ սեպեցին մկրտութեան հետ մէկ տեղ դրոշմն ալ տալու, ինչպէս մեր ազգին ալ սովորութիւնն է ինչուան հիմա՝ որպէս զի առանց դրոշմի չի մեռնին, այնպիսի մեծ շնորհքէ ալ զըրկուած չի մնան։

179. Անոր համար պարտըկան են ծնողք որ հոգ ունենան իրենց տղոցը քրիստոնէական վարդապետութիւն սորվեցընելու. երբոր անոնք կը սկսին լածնին հասկընալ՝ պէտք է որ սորվեցընեն անոնց ինչ որ աս քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ գրած է, և ուրիշ ինչ որ անոնց փրկութեանը օգտակար կրնայ ըլլալ. պատմեն Աստուծոյ ըրած մեծամեծ հրաշքները իրեն ժողովրդեանը համար, թէ Մարդեղութենէն առաջ ու թէ ետքը ըրածները, Աստուծոյ պատուիրանքները անոնց աչքին առջեւը դնեն, զանոնք պահելը ախորժելի ընեն տղոց։ Անոնց մեկնեն տօները, սուրբ խորհուրդները, ու կրօնքին ամեն սուրբ արարողութիւնները։ Աս Աստուծոյ հրամանն է. սուրբ գրոց մէջ շատ անգամ ժողովրդեան կապսպրէ որ ասանկով սորվեցընեն իրենց տղոցը։

179. Պարտք ունի՞ն ծնողք իրենց տղաքը կըրթելու հաւատոյ վարդապետութեան մէջ։

180. Նմանապէս կնքահայրերը ու կընքամայրերը պարտըկան են ծնողաց պակսութիւնը լեցընելու։ Տէարք ալ իրենց ծառաներուն նաև բոլոր իրենց ընտանեաց հօր տեղ են աս բաներուս կողմանէ։ Ամենէն աւելի Առաջնորդներն ու Քահանաները պէտք է որ մտադրութեամբ աս բանիս ետեւէն ըլլան. օրուան մէջ ժամ սահմանեն, գոնէ կիրակի ու տօն օրերը քրիստոնէական վարդապետութիւնը սորվեցընեն տղոց հրապարակաւ եկեղեցւոյ մէջ։ Աս պարտականութեան տակն են ամեն դպրատան վարժապետները, և աղջկանց դաստիարակ կիները, և ամեն կարգաւ սորվեցընողները, որպէս զի այնչափ սորվեցընողներ մէկ տեղ աս բանիս ետեւէ ըլլալով, ամենեւին մէկ հոգի մըն ալ տգիտութեամբ չի կորսուի։

181. (Ըստ լատինական ծիսին) Երբոր բաւականապէս սորվին տղաքը, Առաջնորդին հաւանութեամբը եօթը տարուան ալ ըլլայ մէկ տղայ մը կրնայ դրոշմ առնելու այսպէս։ Եպիսկոպոսը կերկնցընէ ձեռուըները վրանին, ու կը խնդրէ Աստուծմէ որ Ջրով ու Հոգւով ծնաւ զանոնք ու մեղքերէն սրբեց, կաղաչէ որ երկնքէն ղրկէ անոնց վրայ եօթը պարգեներովը Հոգին

180. Ծնողացմէ ուրիշ ո՞վ է պարտըկան տղոց հոգեւոր կրթութիւնը հոգալու։

181. Ի՞նչպէս է Արեւմտեան Եկեղեցւոյն դըրոշմ տալու արարողութիւնը։

սուրբը։ Ետքը ան եօթը պարգեւները կը մեկնէ անոնց։ Ետքը սուրբ Մեռոնով կօծէ ճակատնին, յիշելով անուննին և ըսելով «Ես զքեզ կնքեմ՝ նշանաւ խաչի և դրոշմեմ՝ զքեզ մեռոնաւն փրկութեան, յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ»։ Ու կամաց մը ապտակ կը զարնէ երեսին։ Օծելէն ետքը տղուն ճակատը կապել անոր համար է՝ որ սուրբ մեռոնը չի պղծուի։ (Ըստ ազգային մերոյ ծիսին տես 'ի մաշտոցին տպ. 'ի Վենետիկ էջ 29։)

182. Հոգւոյն սրբոյ եօթն պարգեւներն են Իմաստութիւն, Հանճար, Խորհուրդ, Զօրութիւն, Գիտութիւն, Աստուածպաշտութիւն, և Երկիւղ Աստուծոյ։

ԴԱՍ ԽԴ

Սուրբ Մեռոնին վրայ։

183. Սուրբ մեռոնը՝ որ մկրտութեան ու դրոշմին կը գործածուի, բաղադրուած է ձէթէ և բալասանէ. ըստ մեր ազգին սովորութեանը շատ տեսակ անուշահոտ ծաղիկներէ կը հանեն. ձէթը վէրքերը կը

182. Հոգւոյն սրբոյ պարգեւները քանի՞ են և որո՞նք են։

183. Ի՞նչէ բաղադրած է սուրբ մեռոնին նիւթը և ըստ արևմտեան Եկեղեցւոյ արարողութեան ի՞նչ կարգով կօրհնեն, և միայն դրոշմի՞ կը գործածուի մեռոնը։

բժշկէ, երբոր քսուի մարմնոյն կը զօրացընէ, երբոր վառի՝ լոյս կու տայ։ Այսոնցմով ձէթը կը յարմարի շնորհաց որ կը բժշկէ զմեզ, կը զօրացընէ ու կը լուսաւորէ։ Բալասանն ալ՝ իր փտութենէ պահող զօրութիւնովը և իր անոյշ հոտովը կը նշանակէ սրբութիւնը։ Աս եղերը մէկ տեղ խառնելով Եպիսկոպոսը, կօրհնէ զսուրբ մեռոնը ամեն տարի Աւագ հինգշաբթի օրը պատարագի ատեն՝ աջակցութեամբ տասուերկու քահանաներու, եօթն սարկաւագի և եօթն ալ կիսասարկաւագի։ Կը փչէ վրան ցուցընելու համար թէ Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնը կը միանայ ան նիւթական արարածին հետ. ու գերազանց աղօթքներ կընէ վրան, աղաչելով զԱստուած որ աս օծումը մասնակից ընէ նոր մկրտուածները այն հոգևոր օծմանը՝ որով տէրն մեր Յիսուս կոչուեցաւ Քրիստոս, և որով Աստուած օծել տուաւ Քահանաները, Թագաւորները, Մարգարէները և Մարտիրոսները. որպէս զի անոնք որ ընդունին աս օծումը, ըլլայ իրենց խորհուրդ կատարելութեան. որ ազատելով աշխարհի ապականութեան ծնունդէն, ան օծումովը ըլլան տաճար անուշահոտ իրենց անմեղ վարքովը. և ունենան թագաւորաց, քահանայից ու մարգարէից պատիւը, ինչպէս որ Աստուած խորհրդաւոր կերպով խոստացաւ։

Աս մեռոնը օրհնելուն ատենը, Եպիսկոպոսը կօրհնէ նաև հիւանդաց և երա-

խոյից իւղը։ Մեռոնը կը գործածուի նաև Եպիսկոպոս օրհնելու, եկեղեցի, խորան, սրբազան անօթ օրհնելու. բայց մեռոն օրհնելու աղօթքէն կիմացուի՝ որ մեռոնը մկրտութենէ ետքը դրոշմի համար է, ու թէ ինչ օգուտ ունի ան՝ կը յայտնուի աղօթքէն։

184. Ջուրը որ մկրտութեամբ կը լուայ զմեզ, կը նշանակէ շնորհքին առջի գործը, որ է զմեզ մաքրել ու մեղքերնիս ջնջել. իսկ մեռոնով օծումը՝ կը ցուցընէ զՀոգին սուրբ ընդունիլը ու սրբարար շնորհք առնելը։ Թէպէտ և մկրտութեան ատենը մէկ օծում մը առած է, բայց դրոշմ տալու ատենը ձեռք դնելը և ճակտին օծումը խիստ կարևոր է զմեզ կատարեալ քրիստոնեայ ընելու համար, և զմեզ զօրացընելու համար մեր փրկութեանը թշնամիներուն դէմ։

185. Մեր փրկութեան գլխաւոր թշնամիները իրեք են. Սատանան՝ որ միշտ պատրաստ է զմեզ յանկարծակի բերելու. Աշխարհք՝ որ է չար օրինակը և ապականեալ մարդկանց կենակցութիւնը. Մարմին՝ այսինքն մեր ցանկութիւնը ու անկարգ յօժարութիւնները։

184. Մկրտութեան ջուրը և դրոշմի մեռոնը ինչ կը նշանակեն։

185. Մեր փրկութեան թշնամիները քանի՞ են, և որո՞նք են։

186. Դրոշմ տուած ատենը ճակատնուս վրայ խաչին նշանը կընեն մեռոնով. իմացընելու համար թէ պէտք չէ որ ամըչնանք քրիստոնէական հաւատքներնուս մէջ անարգ և արհամարհական երևցած բաներուն վրայ. և թէ պէտք է որ պարծինք, մեզի փառք համարինք որ Քրիստոսինն ենք, ու իրեն չարչարանացը կը հետևինք. և չարչարուելու պատրաստ ըլլալնուս նշան՝ երեսին ապտակ կը զարնէ։ Յայտնի է թէ մեծ մեղք է աս սուրբ Խորհուրդը ընդունելու անհոգ ըլլալը, թէպէտ և Մկրտութեան պէս խիստ հարկաւոր չէ։ Աս Խորհուրդն ալ մկրտութեան պէս մէկ անգամ միայն պէտք է առնել՝ որովհետև աս երկու Խորհուրդներն ալ հոգւոյն վրայ անջնջելի կնիք կը դնեն։

ԴԱՍ ԽԵ

Սուրբ Պատարագին վրայ։

187. Մկրտութենէն ու Դրոշմէն ետքը Հաղորդութիւնը հարկաւոր է սնուցանե-

186. Ինչո՞ւ համար դրոշմ տալու ատեն խաչաձև կօծէ ճակատը. և ըստ արևմտեան Եկեղեցւոյ ծիսին ինչո՞ւ ապտակ կը զարնէ։

187. Մկրտութեամբ, Դրոշմով, մեղքերէն սրբուելէն ու շնորհքով լցուելէն ետքը, առած շնորհաց մէջ հաստատուն մնալու համար Քրիստոս ինչ ընել հրամայեց։

լու քրիստոնէին սիրտը և ուժ տալու որ յարատևէ, մնայ միշտ շնորհաց մէջ. անոր համար ըսաւ Քրիստոս. «Եթէ ոչ կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ, և արբջիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս»։ Աս սուրբ խորհրդոյն նիւթն է հացն ու գինին, որ մարդուս մարմնոյն հասարակ կերակուրն է. որով իմացուի թէ հաղորդութեան սուրբ խորհուրդն ալ մեր հոգւոյն սնունդն է։ Եւ ինչպէս որ հարկաւոր է ամեն օր կերակուր ուտել ուժերնիս չի կորսնցընելու համար, այսպէս ալ աս խորհուրդը ընդունելու անհոգ ըլլալու չէ, պէտք է յաճախ շատ անգամ հաղորդուիլ։

Աս սուրբ խորհուրդը կը կատարուի սուրբ պատարագին մէջ որ աստուածպաշտութեան կրօնին ամեն գործքերէն հարկաւոր ու սուրբ գործողութիւն է. ուստի պէտք է աղէկ հասկընալ։

188. Հին բնական օրինաց և գրաւոր օրինաց ժամանակները եղած ամեն զոհերով Աստուծոյ կը մատուցանէին պտուղներ կենդանիներ, ամենքն ալ օրինակ էին մեծ պատարագին՝ որ Քրիստոս տէրն մեր պիտի կատարէր խաչին վրայ։ Եւ աս սուրբ պատարագը միայն կրցաւ հասնիլ ան չորս վախճանին կամ դիտաւորութեանը, որոնց համար հին օրէնքին ատենը կընէին ան ամեն զոհերը։

188. Հին օրինաց պատարագները ի՞նչ կը նշանակէին, և կրցա՞ն հասնիլ իրենց վախճանին։

189. Աս չորս դիտաւորութեանց առջինն է, Աստուծոյ մեծվայելչութեանը արժանաւոր պատիւը տալ։ Երկրորդն է, իր աստուածային արդարութեանը արժանի հատուցումն ընել մեր մեղաց համար։ Երրորդն է, մեզի պէտք եղած շնորհքները ընդունիլ։ Չորրորդն է, շնորհակալ ըլլալ մեր Աստուծմէ առած բարերարութեանցը համար։ Անոր համար ալ արգիլած է ուրիշ զոհեր կամ պատարագներ ընել. բայց միայն պէտք է շարունակ նորոգել Քրիստոսի ըրած պատարագին յիշատակը հնազանդելու համար իր հրամանին՝ որ կըսէ. «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի»։ Եւ որպէս զի աս պատարագին անգին զօրութիւնը ամեն մէկուն առանձին հասնի։

190. Պատարագ ընելէն առաջ շատ տեսակ հարկաւոր պատրաստութիւններ պէտք է ընել։ Առաջին որ սուրբ տեղ մը պէտք է պատրաստել. այսինքն եկեղեցի մը հրապարակական հանդիսով օրհնած. կամ գոնէ մատուռ մը Եպիսկոպոսէ օրհնած։ Բ. Բեմ, կամ սեղան, վրան դնելու համար Քրիստոսի սուրբ Մարմինը, և ան սեղանին մէջը կամ տակը սրբոց մասունք պէտք է դնել, ու եկեղեցական երկար աղօթքնե-

189. Պատարագով ընդունած չորս փափաքելի վախճանները ո՞րոնք են, և հիմակ ալ նորէն նոր կրնա՞յ ընդունուիլ ան վախճանները։

190. Պատարագ ընելէն առաջ ի՞նչ հարկաւոր պատրաստութիւններ կան ընելու։

բուլ օծած ու խնկարկելով օրհնած պէտք է որ ըլլայ։ Գ. Սուրբ ամաններ ու խորանին վրայ դնելու զարդարանքներ. ասոնց ամենուն համար ալ օրհնելու կարգեր կան, որ աս աստուածային խորհրդոյն մեծվայելչութիւնը աւելի պատկառելի ըլլայ։ Դ. Պատարագ ընելու ժամանակն է առաւօտուան ու կէս օրուան մէջ տեղը ժամասացութեան մեծ մասը կատարելէն ետքը։ Ե. Պատարագիչ Քահանան առանձին պէտք է ընէ պատրաստութեան աղօթքները, ու մտածէ պատարագին մեծութիւնը որուն պիտի մերձենայ։ Ետքը (ըստ Լատինական ծիսին) ջուր կօրհնէ ու անով կը սրսկէ ժողովրդեան վրայ, մտքերնին ձգելու համար թէ մկրտուած են, և թէ մաքրութեամբ պէտք է որ ներկայ ըլլան պատարագին։ Անկէց ետքը Սարկաւագով, Կիսասարկաւագով, Դպիրներով, խնկով և մոմերով, եկեղեցական հագուստներ հագած ամենքը իրենց աստիճանին յարմար, թափոր կապած կու գայ Սեղանին առջևը. նոյն միջոցին դպիրները կերգեն երգեր և սաղմոսներ։ Աս գալը կըսուի ժամամուտ։ Քահանան երբ կը հասնի սեղանին առջին, վարը կը կենայ ու ծռած կը խոստովանի ընդհանրապէս իր մեղքերը, յանձնելով ինքզինքը իր պաշտօնէից և ամեն ներկայ եղած ժողովրդեան աղօթքին, անոնք ալ իրենց խոստովանութիւնը կընեն։ Աս խոստովանութիւնն է ամեն օրուան, սովորական և չի գիտցած մեղքերնուս համար.

որպէս զի ըստ կարի մաքուր խղճմտանքով մերձենանք ահաւոր խորհրդոյն։ Ասոր համար ալ պատարագին ատեն շատ հեղ կը կրկնուի Տէր ողորմեա ըսելը։

ԴԱՍ ԽԶ

Պատարագին սկսելն ու նուիրումը։

191. ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ սկիզբէն ինչուան Հաւատամքը առջի մասն է պատարագին, հաւատացեալները կրթելու համար դրած. որ հին ատենը Երախայից պատարագ կըսուէր։ Վասն զի պատարագին աս մասին մէջ սուրբ գրքէն հատուածներ կը կարդացուի նաև աւետարանէն ալ, և խրատ ալ կը խօսուի ժողովրդեան, որ կրթուին հաւատքի ճշմարտութեան մէջ և պարզ սըրտով հաւատքով ներկայ ըլլան պատարագին։

192. Երկրորդ մասը պատարագին է նուիրումը։ Քահանան աս մասին մէջ հացն ու գինին՝ որ պատարագին նիւթն է, կը մատուցանէ Աստուծոյ. աս առջի պատարագն է, որով Աստուծոյ կը նուիրենք իրեն մեզի ուտելու ու ապրուստի համար տուածը, ու կը խնդրենք որ ինքը աս մեր տուածը 'ի մարմին և յարիւն Քրիստոսի փոխարկէ, իրեն պատիւ ըլլալու համար։ Հին ատենը

191. Պատարագին առջի մասը ո՞րն է։
192. Պատարագին երկրորդ մասը ո՞րն է։

սովորութիւն էր, որ աս Նուիրման ատենը ժողովուրդը կը բերէր իրեն սրտէն յօժարած ողորմութիւնները. մոմ, ստակ, հաց, գինի, իւղ, և այլ բաներ, ու պատարագիչ քահանային կուտային. ան էր ապրուստ Քահանային, Կղերիկոսներուն, ժամուն, ու աղքատներուն։ Աս ժողովրդեան ընծաները կամ Նուիրմունքները անելէն ետքը, Քահանան ձեռքը կը լուանայ ու պատարագը առաջ կը տանի։ Ինչուան հոս է պատարագին երկրորդ մասը։

193. Արեւելեան Եկեղեցիներուն Յունաց, Հայոց մէջ, որովհետև ժողովրդեան բերած նուէրը Սարկաւագը կուտար Քահանային, անկից մտաւ վերաբերութիւն ընելու սովորութիւնը, որ նշան մը ըլլայ թէ հաճեր է Աստուած ժողովրդեան բրած ընծաներուն, ու ան հացը կամ նշխարքը ու գինին պատարագ պիտի մատուցուի և պիտի փոխարկի մարմին ու արիւն Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ։ Անոր համար մեծ հանդիսիւ վերաբերութիւն ընելով կը տանին հացն ու գինին սեղանին վրայ, որ հօն ահաւոր սքանչելի կերպով պիտի փոխուի՝ի մարմին և յարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի։ Ուստի թէպէտ ան հացն ու գինին դեռ սուրբ Խորհուրդ չեն, բայց որոշուած, ընտրուած են ըլլալու, անոր

193. Ի՞նչ սովորութիւն է մեր ազգին մէջ պատարագելու նշխարքն ու գինին մեծ հանդիսով վերաբերութիւն ընել։

համար՝ ան որ պատրաստուած է սուրբ խորհուրդ ըլլալու, որչափ որ պատուես զանի, մտածելով որ աս ան է որ Քրիստոս արժանի սեպեր է իրեն մարմին և արիւն ընելու ու աստուածութեամբը գալու անոր մէջը բնակելու, և թէ ահա զինքը կը տանին Աստուծոյ սեղանին վրայ, այսպիսի խորհրդով պատուելով զայն հացն ու գինին, ան ամեն պատիւը կերթայ ան խորհրդոյն որ պիտի կատարուի։

ԴԱՍ ԽԷ

Սրբացուցման վրայ։

194. ՍՐԲԱՑՈՒՑՄԱՆ արարողութիւնը կըսկըսի Ողջոյն տուքէն ետքը։ Պատարագին աս մասին մէջ ժողովուրդը պատրաստուելով, մտքերնին երկինքը վեր տանելով երկիւղածութեամբ հրեշտակաց հետ միացընելով, ու Աստուծոյ մեծվայելչութիւնը երկիր պագանելով, կը սպասեն միածնի Որդւոյն Աստուծոյ գալուն ու իջնալուն սուրբ Սեղանին վրայ Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբ։ Ետքը Քահանան ծածուկ պատմական կերպով, Քրիստոսի ինչպէս աշխարհք գալը ու աս սուրբ Խորհուրդը կատարելը աղօթքի պէս ըսելով, ու բոլոր

194. Պատարագին երրորդ մասը ուսկից կը սկսի, և ի՞նչ գործողութիւն կըլլայ աս մասին մէջ։

ժողովրդեան սիրտը պատրաստելով, կը սրբացընէ հացն ու գինին ըսելով Քրիստոսի տեառն մերոյ ըսած խօսքերը. «Առէք կերէք . . . . Արբէք 'ի սմանէ ամենեքեան» և այլն: Աս ամենակարող խօսքերով՝ որով որ ստեղծեց երկինքն ու երկիրս յոչընչէ, ինքն արարիչն և ամենակալն նոյն մէկ խօսքով կը փոխէ հացին ու գինւոյն գոյացութիւնը 'ի մարմին և յարիւն Յիսուսի Քրիստոսի, թէպէտև դրսւանց երևոյթը նոյն կը մնայ: Հոն ալ Յիսուս այնպէս կենդանի և փառաւորեալ է ինչպէս երկինքը. բայց հացին ու գինւոյն բաժնուիլը՝ կը ցուցընեն իր մարմնոյն և արեանը բաժնուիլը խաչին վրայ, և իր զոհ ըլլալով պատարագուիլը: Քրիստոսի թաղման և յարութեան յիշատակումը կընծայէ Աստուծոյ ան յաւիտենական կենաց հացը և փրկութեան բաժակը, այսինքն Քրիստոսի մարմինը և արիւնը. աղաչելով որ ընդունի մեր ձեռքէն աս պատարագը՝ որ յիշատակ և նորոգումն է խաչին պատարագին, ինչպէս որ հին ատենի նահապետաց ընծայած օրինակաւոր պատարագներն ալ ընդունեցաւ. և կաղաչէ՝ որ ամեն պատարագի ներկայ եղողներն ալ՝ երկնային շնորհաց և օրհնութեան հաղորդ ըլլան:

ԴԱՍ ԽԸ

Հաղորդութեան վրայ:

195. Հին օրինաց ատենը երբոր զոհ կընէին, մէկ մասը երելէն ետքը, մնացածը քահանաները ընծայաբերներուն հետ մէկ տեղ կուտէին: Այսպէս ալ ճշմարիտ զոհը նուիրելէն և սրբացուցանելով զոհելէն ետքը, միայն ճաշակելը կը մնայ: Աս է ան հոգևոր կոչունքը, որ Հաղորդութիւն կըսենք: Աս վերջին մասը պատարագին կը սկսի Հայր մերէն, որ պատարագին մէջը ձայնով կըսենք, ու կը խընդրենք յԱստուծոյ մեր ամեն օրուան այս հացը՝ որ ուրիշ ամեն բանէն գերազանց է. այս հացը՝ որ երկնքէն իջած է: Ետքը քահանան իրեք կը բաժնէ նշխարքը, Քրիստոսի ըրածին նմանելու համար՝ որ նուիրագործելէն ետքը հացը կոտրտեց. անոր համար ալ սուրբ պատարագը առջի ատենները կը կոչուէր Բեկումն հացի: Ետքը Քահանան աս իրեք կտորին մէկը սուրբ արեան մէջը կը ձգէ, աւելի յայտնելու համար թէ բոլորը մէկ խորհուրդ մըն է մարմնոյ և արեան Յիսուսի Քրիստոսի: Անկից ետքը քիչ մըն ալ Քահանան առան-

195. Պատարագին չորրորդ վերջին մասը ո՞ւսկից կը սկսի, և ինչ գործողութիւն կըլլայ աս չորրորդ մասին մէջ:

ծին աղօթքներ կընէ, արժանաւորապէս ընդունելու համար զսուրբ հաղորդութիւնը. ետքը ինքը կը ճաշակէ ու կը հաղորդէ ներկայ եղողներն ալ։

196. Հաղորդուողը պէտք է որ կատարեալ ծոմ ըլլայ. կաթիլ մըն ալ ջուր պէտք չէ որ խմած ըլլայ. դրսուանց պարկեշտ ու մաքուր. ներսուանց ալ ամենեւին սրբուած մեղքերէն։ Պօղոս առաքեալ կըսէ. «Որ ուտիցէ զհացս կամ ըմպիցէ զբաժակս տեառն անարժանութեամբ, պարտական եղիցի մարմնոյ և արեան տեառն. փորձեսցէ մարդ զանձն իւր և ապա ՚ի հացէ անտի կերիցէ և ՚ի բաժակէն արբցէ. զի որ ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ, դատաստանս անձին իւրում ուտէ և ըմպէ, զի ոչ խտրէ զմարմինն տեառն»։ Կերակրէն ուժ առնելու համար ողջ առողջ պէտք է ըլլալ. սանկ ալ աս սուրբ խորհուրդը անոնց միայն սնունդ կամ ուժ կուտայ, որոնք որ շնորհաց մէջ են։

197. Հին ատենը Քահանան հաղորդուելէն ետքը, չէ թէ կղերիկոսները կամ եկեղեցականները միայն, հապա ամեն ներկայ եղողներն ալ ընծայաբեր կըլլային ու կը հաղորդուէին։ Կը փափաքի Եկեղեցին որ հիմակ ալ՝ թէ որ կարելի ըլլար, ամենքը

196. Հաղորդուող անձը ինչ պատրաստութիւն պէտք է որ ունենայ։
197. Ամեն ներկայ եղողները պատարագին պարտական են հաղորդուելու։

իրօք հաղորդուէին։ Անոր համար ամենքը պարտական են հաղորդիլ գոնէ հոգեւորապէս սրբութեամբ սրտերնին պատրաստելով ու մեծ փափագ ցուցընելով սուրբ խորհրդոյ հետ միանալու։ Ետքը Քահանան շնորհակալութեան աղօթքներ ընելով կօրհնէ զժողովուրդն ու կարձակէ խաղաղութեամբ։

ԴԱՍ ԽԹ

Թիւ պատարագի ու Թօշակի վրայ։

198. Աս ամեն բաներէն յայտնի կիմացուի, թէ ինչ կերպով պատարագի ներկայ ըլլալու է պարկեշտութեամբ և հասկընալով. վասն զի պատարագի ատեն լաւագոյն գործքն է մտադրութիւն ընել իմաստին և արարողութիւններուն, ու ըստ կարի քահանային ըրած գործողութիւններն ու աղօթքները մէկ տեղ ընել։ Չի կարծէ մէկը թէ մարմնով միայն ներկայ ըլլալը բաւական է, միտքը ցրուած՝ Աստուծմէ ուրիշ բաներ մտածելով, այլ հոգին՝ միտքը՝ Աստուծոյ վրայ պիտի ըլլայ, հեռացընելով իրմէ ամեն մարմնաւոր բաները։

199. Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագէն ՚ի զատ թիւ պատարագ ընելն

198. Պատարագին արժանաւոր կերպով ներկայ ըլլալու համար ինչ պէտք է ընել։
199. Ի՞նչ բան է թիւ պատարագը։

ալ, յայտնի կերեւնայ թէ հին ատենէն կամ աւանդութեամբ եկած է, ու ընդունելի եղած է։ Թէպէտ մեր Ազգին մէջ ետքէն մտած է աս սովորութիւնս։ Թէև պատարագ կըսուի երբոր Քահանան մէկ կղերիկոսով կամ մէկ աշխարհական սպասաւորով պատարագ կը մատուցանէ։ Աս ատենը թէպէտ և ժողովրդեան ընծայաբերութիւնը չը կայ, և քահանան մինակ կը հաղորդուի, ու շատ անգամ մէկ սպասաւորէն 'ի զատ ուրիշ ներկայ մարդ չի կայ, բայց պատարագը ամեն գլխաւոր արարողութիւններովը կատարեալ է։ Եւ աս դիւրութիւն մըն է քրիստոսասէր բարեպաշտներու, որ այսպիսի շնորհաբեր մեծ խորհրդոյ կարենան ամեն օր այլ և այլ ժամանակի մէջ ներկայ ըլլալ և անով լեցնել իրենց ամեն հոգեւոր պիտոյքը։

200. Երբոր հիւանդը մահուան վտանգի մէջ է, պէտք է տալու աս սուրբ Խորհուրդը 'ի Թոշակ, այսինքն՝ ճամբու պատրաստութիւն, որպէս զի աս աշխարհքէս երթալու ատեն Յիսուսի Քրիստոսի մարմնոյ և արեան պաշտպանութիւնն ալ հետն ունենայ։ Որովհետեւ ամեն տեղ պէտք է պատուել զՅիսուս, անոր համար հիւանդին տանելու ատենը որչափ որ կարելի է հանդիսիւ տանելու է. Նմանապէս երկըր-

200. Մեռնելու հիւանդին հարկաւո՞ր է հաղորդ տալ։

պագութիւն պէտք է տալ՝ ինչպէս որ կերկրպագանենք եկեղեցւոյ մէջ կամ պատարագի ատեն։ Քահանան մտնելով հիւանդին տունը, հաղորդութիւնը տալէն առաջ, Եկեղեցւոյ որոշած աղօթքները կընէ. ու ետքը հիւանդը թէ որ կրնայ ըսել, և կամ Քահանան հիւանդին օգնելով, դաւանութիւն հաւատոյ պէտք է տայ ըսելով Հաւատամքը։

ԴԱՍ Ծ

Սուրբ հաղորդութեան վրայ։

201. Իրաւ որ սուրբ Հաղորդութիւնը Յիսուսի մարմինն ու արիւնն է, բայց բնական կարգէ դուրս աստուածային կերպով մը. ինքը Քրիստոս կատարեալ բոլորին մէջն է. և նոյնպէս կատարեալ ամեն մէկ մասին մէջն է։ Ասանկով կըլլայ որ նոյն մէկ ատենի մէջ շատ տեղ է, երկինքը, երկիրս, այնչափ եկեղեցիներուն, այնչափ սեղաններուն և սրբացուցած նշխարաց մէջ։ Անոր համար ինքն ամբողջ է նոյնպէս մէկ պզտիկ կտորի մէջ ինչպէս մէկ մեծ նշխարքի մը մէջ. Նշխարքը բաժնելով Յիսուս չի բաժնուիր։ Մէկը շատ սրբացուցած նշխարք մէկէն ճաշակէ, մէկ Քրիստոս կառնէ, շատ անգամ առած չըլլար.

201. Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը Յիսուսի բնակա՞ն մարմինն է։

ինքը այնպէս է մէկ տեսակին մէջ ինչպէս է երկուքին ալ մէկէն։ Երկու տեսակին բաժնուիլը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ օրինակ մըն է Քրիստոսի խաչին վրայ եղած ատենին՝ բոլոր արիւնը թափելով մարմնէն բաժնուելէն ետքը։ Բայց ճշմարտիւ մարմինն ու արիւնը սուրբ Հաղորդութեան մէջ ամենեւին բաժնուած չէ. որովհետեւ մարմինը կենդանի է ու հոգի ունի, ինչպէս որ է երկինքը փառաւորուած, և այսպէս ամեն տեղ ուր մարմինն է, հոն արիւնն ալ է. և ամեն տեղ ուր արիւնն է, հոն մարմինն ալ է. վասն զի կենդանի մարմին առանց արեան չըլլար, ու արիւնն ալ առանց մարմնոյ կենդանի չըլլար, և աս կը կոչուի զուգընթացութիւն, վասն զի կենդանի ըլլալնուն համար մէկը մէկալին հետ հարկաւորապէս կապուած են։

202. Աս Խորհուրդը մէկալ ամեն խորհուրդներէն վեր է. անոր համար սուրբ Խորհուրդ ըսելով սովորաբար աս խորհուրդը կիմանանք իրեն գերազանցութեանը համար։ Ջուրն ու իւղը, մեռոնը իրենք իրենց խորհուրդ չեն, գործածութեան ատենը կըլլան խորհուրդ։ Բայց Հաղորդութիւնը միշտ խորհուրդ է քանի Քրիստոս ներկայ է հաղորդութեան մէջ. այսինքն քանի որ սրբագործած նշխարքին տեսակը չէ փոխուած. ինչպէս համը, հո-

202. Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը ուրիշ խորհուրդներէն ինչ տարբերութիւն ունի։

տը, և այլն, չէ կորսնցուցած։ Ուրիշ խորհուրդները շնորհքի նշան են, իսկ Հաղորդութիւնը շնորհաց աղբիւրն է, այսինքն՝ ինքը Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած ու ճշմարիտ մարդ։

203. Այլ և այլ կերպերով նշան ալ է. Նախ Քրիստոսի տեառն մերոյ խօսքերովը՝ սրբացուցած հացին ու գինւոյն պատահմունքները նշան են թէ Քրիստոս տէրն մեր ճշմարտապէս ներկայ է։ Երկրորդ՝ աս խորհուրդը մեզի յիշել կուտայ Քրիստոսի չարչարանքը։ Երրորդ՝ աս խորհուրդը մեզի կազդէ թէ մենք ամենքս մէկ մարմին ենք, որ նոյն մէկ հացը կուտենք։ Աս խորհուրդը մէկ գրաւ (ռեհին) մըն է, որ Աստուած օր մը զինքը մեզի պիտի տայ յայտնի, ինչպէս որ հիմայ տուեր է զինքը ծածկուած օտար երեւութի մէջ։

203. Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը՝ որ աղբիւր է շնորհաց, կրնա՞յ նշան ալ ըսուիլ մէկ կերպով մը։

ԴԱՍ ԺԱ.

Ապաշխարութեան խորհրդոյն ու Զղջման վրայ:

204. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՔ պէտք չէր որ Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդէն 'ի զատ ուրիշ խորհրդոյ ալ կարօտութիւն ունենային. անով կրնային պահել Մկրտութիւնով ու Դրոշմով առած շնորհքնին ու առաջ երթալ հոգեւոր կենաց մէջ. վասն զի աս սուրբ խորհուրդը ունի նաեւ ոյժ սրբելու թեթեւ ու սովորական մեղքերը: Բայց աւաղ որ շատ հեղ քրիստոնեայք մահուչափ մեղքեր կընեն, որոնցմով սէրը կը մարի, ու իրենք յաւիտենական մահուան արժանի կըլլան: Ինչպէս են աս մեղքերը, ամբարշտութիւն, մարդասպանութիւն, շնութիւն, ու ուրիշ ամեն մեղքերը՝ որոնցմով Աստուծոյ պատուիրանքները զանց կառնուին մեծ բաներու մէջ:

205. Որպէս զի հոգին աս տեսակ մեռնելէն ազատի եւ հոգեւորապէս յարութիւն առնէ, Քրիստոս տէրն մեր հաստատեց Ապաշխարութեան խորհուրդը, որ կը նմանի սուրբ խորհրդոյ Մկրտութեան աս կողմանէ՝ որ կը սրբէ մեղքերը երբոր մէկը սրտանց դարձի եկած է, ու հաստատ միտքը դրած է իրեն վարքը փոխելու, ինչպէս որ կը պահանջէ մկրտութիւնն ալ չափահասներէն. բայց ապաշխարութիւնը ասով կը զանազանի մկրտութենէն, որ ինքը չի կրնար սկզբնական մեղքը սրբել. վասն զի չափահաս քրիստոնէից համար դրած է, որոնք որ մկրտութենէն ետքը մեղանչեր են: Աս ալ պէտք է գիտնալ թէ որչափ մեծ մեղք որ մէկը մկրտութենէն առաջ ըրած է, զանոնք առանձին խոստովանելու, ու անոնց համար ապաշխարանք քաշելու պարտական չէ. որովհետեւ մկրտութիւնը զանոնք կը սրբէ: Բայց ապաշխարութիւնը ընդունելի ըլլալու համար պէտք է որ յանձն առնէ ըրած մեղքերուն արժանաւոր ապաշխարանքը քաշելու. անոր համար պէտք է նաեւ առանձին խոստովանիլ ըրած մեղքերը:

206. Աս զանազանութեան պատճառն ալ կրնայ մտածուիլ, վասն զի հեթանոսները կուրութեան եւ անհաւատութեան մէջ ըլլալով՝ չունին շնորհաց օգնութիւնը իրենց անկարգ կրիցը դէմ դնելու, անոր համար առանց մէկ ապաշխարանք մը քաշելու կրնան սրբուիլ միայն մկրտութեամբ.

204. Կրնա՞ր ըլլալ որ սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը բաւական ըլլար քրիստոնէից առանց ապաշխարութեան խորհրդոյն:

205. Ապաշխարութեան խորհուրդն ի՞նչ բանի համար հաստատուած է, եւ ի՞նչ կերպով կը գործադրուի:

206. Ինչո՞ւ համար մկրտութեան խորհուրդը մեղքերը կը սրբէ առանց խոստովանութեան, ու ապաշխարութեան խորհուրդը չի սրբեր:

բայց անոնք որ մկրտութեամբ լուսաւորուած են, ու Հոգւոյն սրբոյ շնորհացը մասնակից եղեր են դրոշմ առնելով, ու ճաշակեր են երկնային պարգեւը, սուրբ Հաղորդութիւնը, ու լսեր են Աստուծոյ փրկարար խօսքերը, ու հանդերձեալ կենաց մեծութիւնը իմացեր են, այսչափ օգնութիւնները առնելէն ետքը մեղաց մէջ ինկեր են, նորէն իրենց սրտին մէջ խաչ հաներ են Որդին Աստուծոյ, ասանկներուն արժան է որ Աստուած թողու որ շատ լացով ու աշխատանքով գտնեն շնորհքը, ու ապաշխարանքներ քաշելով նորոգուին: Աս Աստուծոյ մեծ բարերարութիւնն է որ դարձեալ թողութիւն կուտայ անոնց մեղքերուն, այսինքն՝ մեղաց արատը կը սրբէ, ու յաւիտենական պատիժը քաշելու պարտքէն կազատէ:

207. Ապաշխարութիւնը իրեք մասն ունի. Զղջումն, Խոստովանութիւն, ու Ապաշխարանաց վճարումն:

208. Զղջումը՝ ցաւիլն է, որով մարդուն սիրտը կը կոտրի, և աս զղջումը պէտք է որ գերբնական ըլլայ. վասն զի մարմնաւոր պատճառներուն համար մեղքերուն վրայ զղջալը բաւական չէ. այսինքն՝ մարդկային ամօթի համար կամ՝ վախուն՝ որ չըլլայ թէ պատիժ մը քաշէ: Այլ պէտք

207. Քանի՞ մասն ունի Ապաշխարութիւնը:
208. Ի՞նչ է Զղջումը և ի՞նչպէս պէտք է որ ըլլայ:

է որ աս ցաւը յառաջ գայ հաւատքին ճանաչմանէն, և ցաւոյն պատճառն ըլլայ կամ աստուածային անհուն բարութիւնը, և կամ գոնէ Աստուծոյ արդարութիւնը և իշխանութիւնը՝ գիտնալով որ կրնայ պատժել զմեզ յաւիտենական տանջանքով:

209. Թէ որ միայն Աստուծոյ սէրն ըլլայ մարդուս մեղքէ գանելու և հրաժարելու պատճառը, ան զղջումն է կատարեալ որ կըսուի խորտակման զղջումն: Բայց թէ որ աս ցաւը առաջ գայ մեղքին գանելի ըլլալէն, կամ դժոխքին վախէն, ան զղջումը կըսուի անկատար, կամ ընկման զղջումն: Զղջումն սուրբ ու օգտակար պատրաստութիւն մըն է Ապաշխարութեան խորհրդոյն, բայց պէտք է սրտանց հրաժարիլ ան մեղքը նորէն ընել ուզելէն՝ որ աստուածային սիրոյն սկիզբ մըն է:

ԴԱՍ ԾԲ.

Խոստովանութեան վրայ:

210. Ով որ մկրտութեան շնորհքը, այսինքն՝ սրբարար շնորհքը կորսնցընելէն ետքը ուզէ դառնալ առ Աստուած, պէտք է աղէկ քննէ իրեն խղճմտանքը, որ գիտնայ որչափ կարելի է իրեն մեղքերուն համ-

209. Քանի՞ տեսակ զղջումն կայ:
210. Ի՞նչպէս պէտք է ընել խոստովանութիւնը:

րանքը և ծանրութիւնը, անոնց պատճառը և հետևանքը, իրեն կիրքերը և ունակութիւն ըրած սովորութիւնները։ Պէտք է որ նաև աղէկ քննէ իրեն սիրտը, թէ յիրաւի կուզէ՞ դառնալ մեղքերէն ու կուզէ՞ հաշտուիլ Աստուծոյ հետ. և թէ մեղքը որչափ գէշ բան է եղեր ճանչցե՞ր է, որովհետև ճշմարտապէս գէշ բան միայն մեղքն է, որ Աստուծոյ մեծվայելչութեանը դէմ կը գինի, ու արժանի է յաւիտենական դատապարտութեան։ Եւ թէ աղէկ մը ցաւե՞ր է իր ապերախտութեանը վրայ՝ որ ըրեր է Աստուծոյ իր ստեղծողին, փրկչին ու բարերարին դէմ. և իր անհաւատարմութեանը վրայ որ մկրտուած ատենի տուած խոստմունքը չէ պահեր։ Եւ թէ կը հրաժարի՞ իրեն առջի վարքէն, և թէ միտքը հաստատ դրե՞ր է սկսելու նոր վարք մը ունենալ ապաւինելով Աստուծոյ շնորհացը։ Աս ամեն բանը քննելէն իմանալէն ետքը, պէտք է որ երթայ իրեն քահանային, կամ ուրիշ խոստովանցընելու իշխանութիւն ունեցող քահանայի մը՝ ու տեղն 'ի տեղը խոստովանի իրեն հոգւոյն ինչ վիճակի մէջ ըլլալը պարզ սրտով, այսինքն՝ չէ անյայտ խօսքերով, կամ ծածկելով, և կամ պզտիկցընելով և այլն։ Ու մտիկ ընէ ամենայն ջերմեռանդութեամբ տուած խրատները, ու խոնարհ սրտով ընդունի անոր դրած ապաշխարանքները, թէ և իրեն ծանր երևնայ. վասն զի քահանային դրած ապաշխարանքները, ինչ որ ըլլայ, միշտ թեթև է

Եկեղեցւոյն դրած կանոնական ապաշխարանքներէն։

211. Պէտք չէ որ տրտնջայ՝ թէ որ խոստովանահայրը ուշացընել ուզէ արձակում տալը. որովհետև իրեն չիյնար քահանային ըրածը քննելու, վասն զի քահանան իրեն դատաւորն է, ու մեղաց արձակում տալու՝ կամ չտալու իշխանութիւն ունի. և Աստուծոյ առջևը իրեն վրայ կը սեպուին ան մեղքերը որ պէտք չեղած տեղը կարձակէ, ժամանակին չարձակեր։

212. Պէտք է որ Քահանան արձակում չի տայ անոր, որ փրկութեան հարկաւոր եղած ճշմարտութիւնները չի գիտեր, ինչպէս են Հաւատամքը, Աստուծոյ պատուիրանքները. կամ ան մարդուն որ և ոչ բեկման զղջում ունի իր ըրած մեղքերուն վրայ, կամ մարմնաւոր շահի մը համար զղջում կը ցուցընէ, կամ թէ կատարեալ կամքով չի հրաժարիր մեղք ընելէն, կամ խիստ մօտիկ պատճառներէն չուզեր հրաժարիլ։ Նմանապէս պէտք չէ որ արձակում տայ անոր, որ ուրիշին բանը առեր է ու չուզեր ետ տալ. կամ թէ միշտ, շատ անգամ նոյն մեղքին մէջ կիյնայ. կամ իրեն թշնամւոյն չուզեր թողութիւն տալ. ու կամ թէ դրած

211. Թէ որ Քահանան արձակում չտայ, կրնա՞յ խոստովանողը ձայն հանել։

212. Քահանան ո՞ր տեսակ մարդկանց պէտք չէ որ արձակում տայ։

ապաշխարանքը չուզեր ընդունիլ։ Նաև անոնց պէտքը չէ արձակուած տալ՝ երբոր կը տեսնէ որ Խորհուրդը պարապ պիտի ըլլայ իրենց անպատրաստ ըլլալուն և գէշ վիճակի մէջ ըլլալուն համար։ Թէ որ Քահանան ասանկները արձակէ, ինքն ալ անոնց հետ կը դատապարտուի։ Թէ որ տարակուսական է ապաշխարութեան պատրաստութիւն ունենալը, պէտք է որ ատեն մը արձակուած չի տայ փորձելու համար։ Ու ապաշխարանքն ալ պէտք է որ համեմատ ըլլայ կանոնական ապաշխարանքներուն որչափ կարելի է, յարմարցընելով հասակին, ուժին, վիճակին ու ջերմեռանդութեանը։ Կանոնական ապաշխարանքները՝ շատ տարուան են մեծ մեղքերուն համար. ինչպէս եօթը տարի ապաշխարանք պիտի քաշէ սուտ երդում ընողը ու շնացողը, պոռնկութեան համար իրեք տարի. ասոր նման մէկալներն ալ։

ԴԱՍ ԾԴ.

Հրապարակական ապաշխարութեան վրայ։

213. Հին ատենի հրապարակական ապաշխարութեան արարողութիւններէն կիմացուի Եկեղեցւոյ գիտմունքը։ Հրապարակական դայթակղեցընող մեղքեր ընող-

213. Հրապարակական ապաշխարութեան կարգը ինչպէս կընէին։

ները՝ պէտք էր որ յայտնի, հրապարակական ապաշխարութիւն ընէին, ու թէ որ յանձն չառնէին, Եպիսկոպոսը իշխանութիւն ունէր կտրելու զանոնք 'ի հաղորդութենէն, ու հանելու զանոնք եկեղեցիէն դուրս։ Իսկ թէ որ յանձն առնէին ապաշխարել, իրենց Եպիսկոպոսին կամ Ապաշխարահօրը խոստովանելէն ետքը, մեծ պահքի առջի չորեքշաբթին կերթային Եպիսկոպոսական եկեղեցին բոպիկ ոտքով, աղքատ լաթերով, երեսնին վար կախած. հոն Եպիսկոպոսը մէջ տեղը կը նստէր, ու անոնք կուգային գետինը երեսի վրայ կիյնային լալով, և ետքը կը մօտենային, ու Եպիսկոպոսը մոխիր կը ցանէր անոնց գլխուն վրայ ըսելով. Յիշեա ով մարդ, զի հող էիր և 'ի հող դարձցիս. ապաշխարեա զի ժառանգեսցես զկեանսն յաւիտենականս։ Ետքը կօրհնէր խորգեր (չուլ), ու անոնցմով կը ծածկէր գլուխնին, ու բոլոր Կղերիկոսներուն և ժողովրդեանը հետ ծունկ չոգած, ապաշխարութեան սաղմոսները, լիթանիան, ու ուրիշ աղօթքներ ալ մէկտեղ կընէին, որ Աստուած թողութիւն տայ անոնց մեղացը, ու վարքերնին փոխելու իրենց շնորհք տայ։ Անկից ետքը քարոզ մը կու տար, թէ ինչպէս Ադամ մեղանչելէն ետքը դրախտէն դուրս ինկաւ անէծքով, անոր նման պէտք է որ դուք ալ ատեն մը եկեղեցիէն դուրս մնաք։ Ետքը կը բռնէր մէկին ձեռքէն, անոնք ալ իրարու ձեռքէն, ու այսպէս ամեն ապաշ-

խարողներն ալ, ձեռուընին մէյմէկ վառած մոմ, եկեղեցիէն լալով դուրս կը հանէր. դուրս հանած ատենն ալ՝ Աստուծոյ զԱդամը դրախտէն դուրս ըրած ատեն ըսած խօսքերը երգելով, հոն դրանը դիմաց ծունկ կը չոգէին ապաշխարողները, ու Եպիսկոպոսը ոտքի վրայ կեցած կը յորդորէր զանոնք որ Աստուծոյ ողորմութենէն չի յուսահատին ու պահք պահեն, ողորմութիւններ ընեն, ուխտի երթան, ուրիշ բարի գործքեր ընեն, որ Աստուած իրենց տայ շնորհք որ ապաշխարութեան արժանի պըտուղ ընեն: Ետքը Եպիսկոպոսը ներս մտնելով, եկեղեցւոյ դուռը վրանին գոցել կու տար, ու ապաշխարութեան պատարագ կընէր բոլոր մեծ պահքին մէջ:

214. Ապաշխարողները եկեղեցին չէին մտնար մինչեւ որ լմըննար իրենց ապաշխարութեան օրերը, ու հրապարակաւ արձակումն առնէին: Եւ քանի որ ապաշխարանքին մէջն էին, պէտք չէր որ երեւնան հրապարակական հանդէսներու և զբօսանքներու մէջ. ու որչափ կարելի է պէտք էր որ փախչէին ընկերութենէ, պահք կը պահէին, կամ հաց ու ջուր միայն, կամ քիչ մը աւելի բան ուտելով, կամ բոլոր օրը ծոմ կենալով, և կամ շաբթուան մէջը քանի մը օր միայն, ինչպէս որ Եպիսկոպոսը իրենց մեղացը ու զղջմանը յարմար կը

214. Հրապարակաւ ապաշխարողները իրենց ապաշխարութեան օրերն ինչպէս կանցընէին:

կարգաւորէր: Ապաշխարանաց պատիժները սովորաբար ասոնք էին. ծոմ, աղօթք, ողորմութիւն, ու ամեն կերպ ողորմութեան գործքերը թէ հոգեւոր և թէ մարմնաւոր:

215. Մարմնաւոր գործք ողորմութեան աս ութն են.

ա. Կերակրել զքաղցեալս.
բ. Արբուցանել զծարաւեալս.
գ. Զգեցուցանել զմերկս.
դ. Ընդունիլ 'ի տուն զօտարս և զպանդուխտս.
ե. Տեսանել զհիւանդս.
զ. Այց առնել բանտարկելոց.
է. Ջերծուցանել զգերեալս.
ը. Թաղել զմեռեալս.

216. Հոգեւոր գործք ողորմութեան եօթն են.

ա. Ուսուցանել զտգէտս.
բ. Տալ զբարի խորհուրդ տարակուսելոց.
գ. Մխիթարել զվշտացեալս.
դ. Խրատել զմեղուցեալս.
ե. Ներել ընկերին զընկալեալ վնասն.
զ. Համբերել պակասութեանց ընկերին.
է. Աղօթել վասն կենդանեաց և մեռելոց և վասն հալածչաց:

215. Մարմնաւոր գործք ողորմութեան քանի՞ են և որո՞նք են:
216. Հոգեւոր գործք ողորմութեան քանի՞ են և որո՞նք են:

ԴԱՍ ԾԴ

Հրապարակական արձակման ու Վերապահեալ մեղաց վրայ։

217. ԱՊԱՇԽԱՐԱՆՔՆԻՆ լմնցածին պէս աւագ հինգշաբթի օրը արձակումն կառնէին. կամ թէ որ ապաշխարանաց տարին լմնցեր էր նէ, Մեծ պահքին մէջ կառնէին այսպիսի արարողութեամբ։ Եպիսկոպոսը Սարկաւագներով ու Դպիրներով ժամուն մէջ ծունկ չոգած, կըսէր ապաշխարութեան սաղմոսները՝ և այլն. ու կը խրկէր երկու Կիսասարկաւագ, ետքը դեռ ուրիշներ ալ, որ մխիթարեն ապաշխարողները, որ եկեղեցիէն դուրս ծունկ չոգած կը կենային։ Ետքը կը խրկէր Սարկաւագ մը որ վառէ անոնց մոմերը։ Անկից ետքը Եպիսկոպոսը կը նստէր եկեղեցւոյն մէջ, բոլոր Կղերիկոսները երկու կողմը կեցած. և Աւագ սարկաւագը միջնորդ ըլլալով խընդրուածք կընէր Եպիսկոպոսին ըսելով. Եկաւ ատենը որ ուրախանայ Եկեղեցին մկրտուածներուն ու ապաշխարողներուն դարձովը, որ եկեղեցիէն դուրս ծնկան վրայ ընկած են. երկան ատեն ապաշխարանքնին կատարեցին, խնդրելով միշտ Աստուծոյ ողորմութիւնը, ու կը յուսան որ

217. Հին ատենը հրապարակական արձակումն ինչպէս կուտային։

ընդունին։ Եպիսկոպոսը եկեղեցւոյ դուռը երթալով, Աստուծոյ գթութեանը վրայ յորդորակ մը կընէր, յոյս տալով անոնց թէ քիչ ատենէն կարձակուին։ Ան ատենը Աւագերէցը բարեխօսութիւն կընէր անոնց համար, ու կը վկայէր թէ արժանի են արձակումն առնելու։ Եպիսկոպոսն ալ ինչպէս թէ բոլոր եկեղեցւոյ խնդրուածքէն շարժած՝ մէկ ապաշխարողին ձեռքէն կը բռնէր, ու այսպէս զանոնք կը մտցընէր հաւատացելոց ժողովքին մէջ. ու հոն դեռ շատ աղօթքներ կընէր. որոնց մէջ կերևնայ որ մեղաւորաց բոլոր յոյսը Յիսուսի արդեանցը վրայ է ու իրեն սպասաւորաց, այսինքն՝ Եկեղեցականաց տուած իշխանութենէն կը կախուի, թէ և անոնք ալ մեղաւոր են։ Հոն հանդիսիւ կուտար անոնց արձակումը. ետքը կերթային ան ապաշխարութեան խորգը (շուլ) կը հանէին, ու մաքուր հագուած կուգային եկեղեցին պատարագ տեսնելու, ու եկեղեցական պաշտամունքներու ներկայ ըլլալու, ինչպէս առաջ։

218. Աս հանդիսական արձակումն տալէն մտաւ սովորութիւն՝ աւագ հինգշաբթի օրերը ապաշխարողաց արձակումն տալը ամեն եպիսկոպոսական ու ժողովրդապետական եկեղեցիներու մէջ. ու ջերմեռանդութեամբ ընդունողները կրնան առնել

218. Հիմակուան աւագ հինգշաբթի օրուան ապաշխարողաց արձակումը ինչ բանի համար է։

ապաշխարութեան շնորհքը։ Ինչպէս մեր Ազգին տօնացոյցն ալ կը հրամայէ՝ որ Ապաշխարողներ ըլլան չըլլան, կարգը կատարեն։ Թէպէտ աս գրած արարողութիւնները չի կան մեր ազգին սովորութեանց մէջ, բայց մերն ալ խիստ սիրտ շարժող ջերմեռանդական կերպով հին ատենէն կարգի դրած է սաղմոսներով, շարականներով, ընթերցուածքներով ու աղօթքներով, որ եթէ բարեպաշտ մարդիկ մտադրութեամբ ներկայ ըլլան, մեծ օգուտ կը գտնան սրտանց զղջումի գալով ու Աստուծոյ գթութիւնը իրենց վրայ շարժելով։ Աս արարողութիւններուն վախճանը ան է՝ որ ամենքը գիտնան մեղքին մեծութիւնը, ու ապաշխարանքին դժուարութիւնը։ Թէպէտ և աս հրապարակական ապաշխարութեան խստութիւնը հիմայ թեթեւցուցեր է սուրբ Եկեղեցին, բայց մենք ատկից կրնանք հասկընալ՝ թէ ինչպէս պիտի ըլլայ առանձնական ծածուկ խոստովանութիւնը մեծ մեղքերու համար, և թէ ինչպէս մեծ պէտք է ըլլայ անոնց զղջումը, յայտնի ու ճըշմարիտ։

219. Ինչ և իցէ տեսակ մեղք կրնայ արձակում ունենալու Քրիստոսի տեառն մերոյ Եկեղեցւոյ տուած իշխանութեամբը։ Բայց մեծ մեղքերուն աւելի ահաւոր ըլլալը ցուցնելու համար Եպիսկոպոսները՝ քահանաներուն արձակման իշխանութիւն

219. Վերապահեալ մեղքը ինչ բան է։

տալու ատեն, քանի մը մեղաց արձակում տալը կարգիլեն, զորոնք կանուանենք վերապահեալ մեղք. և աս մեղքերուն համար երբոր արձակում պէտք ըլլայ, Եպիսկոպոսին կամ Ապաշխարահօրը երթալու է որ արձակէն։ Պապն ալ քանի մը մեղք վերապահեալ ըրեր է։ Բայց մեռնելու ժամը մեղաց վերապահութիւն չի կայ. ինչ քահանայ ալ ըլլայ՝ կրնայ արձակում տալու։

ԴԱՍ ԾԵ

Բանադրանքի ու Ներելի մեղաց վրայ։

220. Անոնք որ սարսափելի մեղքեր ընելէն ետքը՝ ամենեւին չեն ուզեր ապաշխարել, պէտք է որ սուրբ խորհուրդներէ զրկուին այնչափ ատեն՝ ինչուան որ խելքերնին գլուխնին գայ։ Եպիսկոպոսը ունի իշխանութիւն անանկները եկեղեցիներէն դուրս ընելու, նաև բանադրելու ալ. այսինքն՝ հաւատացելոց ընկերութենէն զատելու ինչպէս մէկ փտտած անդամ մը, որ մնացած բոլոր մարմինը չապականէ։ Բանադրածը որ հրատարակած է, ինչպէս անհաւատ մը սեպելու է, ու անոր հետ քրիստոնեայք պէտք չէ որ մասնակցութիւն ունենան, բայց միայն խիստ հարկաւոր բանի մէջ. ու երբոր դարձի գայ՝ պէտք է ընդունել ապաշխարութեան։

220. Բանադրանքն ինչ բան է։

221. Կան մեղքեր ալ՝ որոնց համար ապաշխարութեան խորհուրդը հարկաւոր չէ. ասոնք ներելի մեղք կը կոչուին. ինչպէս են չի գիտնալով եղած մեղքերը, կամ տկարութենէն եղածը, որ սուրբերն ալ կրնան ընել. զոր օրինակ քիչ մը չափէն աւելի ուտելը, պարապ խօսքերը, քիչ մը բարկութիւն կամ անհամբերութիւն ցուցընելը, աղօթքի մէջ քիչ մը խելքը ցրուիլը, քիչ մը պարապ ատեն կորսունցընելը. ուրիշ ասոնց նման թեթեւ պակասութիւններ։ Ասոնցմէ սրբուելու համար բաւական են աղօթքը, ողորմութիւն, ու այլ բարի գործքերը. բայց աւելի շահաւոր է խոստովանիլը խոնարհութեան համար, ու խրատներ առնելու համար։

222. Աս բանս սուրբ Եկեղեցյին ընդուներ է. անոր համար ալ շատ յաճախ խոստովանութիւններ կըլլան, որ հին ատենը չէր ըլլար։ Իրաւ որ խոստովանիլը հարկաւոր չէ ներելի մեղքերու համար, բայց ով որ կը խոստովանի, պէտք է ճշմարիտ զղջումն ունենայ, ու հաստատուն կամք աս մեղքերը չընելու։ Խիստ մեծ վտանգաւոր բան է աս մեղքերը բանի տեղ չի սեպելը պզտիկ երեւնալնուն համար, և պէտք է խիստ ջանալ սրբուելու աս մեղքերէն ալ կամ սուրբ խորհուրդը ընդունելով, և կամ ապաշխարութեան գործքեր ընելով. վասն զի թէպէտ Աստուծոյ սէրը չեն մարեր, բայց կը պաղեցընեն սրտերնուս մէջէն, ու աւելի մեծ մեղքի մէջ իյնալու վտանգի մէջ զմեզ կը ձգեն։ Պզտիկ մեղքը՝ հիւանդութենէն, ապրուստը կորսնցընելէն, մարմնաւոր ցաւերէն, մեռնելէն ալ աւելի մեծ չարիք է. այնպէս որ քրիստոնեայն պէտք է յանձն առնէ ամեն ժամանակաւոր նեղութիւնները, քան թէ կամաւորապէս մէկ ներելի մեղք մը ընելը։

223. Ամեն մեղքերը՝ թէ ներելի ու թէ մահուչափ, առաջ կուգան աս եօթը մահուչափ մեղքերէն, որ ամենուն աղբիւրն են. այսինքն՝ Հպարտութիւն, Նախանձ, Բարկութիւն, Ագահութիւն, Ծուլութիւն, Որկրամոլութիւն, Բղջախոհութիւն. որոնց վրայ ոմանք Ունայնասիրութիւնն ալ կաւելցընեն։

221. Որո՞նք են ներելի մեղքերը և ինչո՞ւ կըսուին ներելի։
222. Ներելի մեղքերը պէ՞տք է խոստովանիլ։
223. Քանի՞ տեսակ մեղք կայ։

ԴԱՍ ԾԶ

Ներողութեան, ու Քաւարանին վրայ։

224. ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ապաշխարանքներուն ատենները, շատ անգամ Եպիսկոպոսները տեսնելով ապաշխարողներուն ճշմարիտ ջերմեռանդութիւնը՝ երբեմն թողութիւն կուտային կամ պատիժները թեթեւցընե-

224. Ներողութիւնն ի՞նչ բան է։

լով, կամ երկար ատենի ապաշխարանքը քիչ ատենի կը կապէին։ Ատեն անցնելով, Թողութիւն տալը սովորութիւն եղաւ. ապաշխարանքը փոխել թեթև աշխատանաց գործքի մը հետ, ողորմութիւն ընել տալով, պանդխտութիւն քաշել տալով, ու անհաւատներուն դէմ պատերազմ ընողներուն ծառայեցնել տալով, և այլն։ Աս պատիժը թեթևցընելը Ներողութիւն կըսուի։ Այսպիսի ներողութիւն երբեմն կուտան Եպիսկոպոսները. ինչպէս նաև եկեղեցի օծելու ատեն, բայց սովորաբար սրբազան Պապը կուտայ, պարտք դնելով որ որոշած աղօթք մը ընեն, կամ աստուածային պաշտաման մը ներկայ ըլլան, կամ եկեղեցի մը այց առնեն, ծոմապահութիւն, կամ ուրիշ բարի գործք մը ընեն։

225. Աւելի հռչակաւոր ներողութիւնն է Յոբելեանը՝ որ Հին օրինաց ատենը եղած Յոբելեանին անունն է, որ յիսուն տարին մէյմը ամէն պարտքերու թողութիւն կըլլար։ Բայց աս յիսուն տարին հիմա կէսը իջուցին, այսինքն՝ քսանըհինգ տարին մէյմը։ Կարգէ դուրս Յոբելեաններ ալ կըլլան, զոր օրինակ թէ որ անհաւատից դէմ պատերազմ ըլլայ, կամ թէ որ ուրիշ հարկաւոր պիտոյք մը ունենայ Եկեղեցին։

226. Աս ներողութիւնները շատ օգտակար են, որովհետև հիմա ապաշխարանք քաշելները շատ թեթևցուցած է, բայց Աստուծոյ արդարութիւնը միշտ միակերպ է, անոր համար իրաւամբ պէտք է վախնալ՝ թէ քիչ ապաշխարութիւն ընելով չի հատուցուիր աստուածային արդարութեանը, ուստի ներողութիւն շահելու առիթները պէտք չէ կորսնցընել. և աս ալ պէտք է գիտնալ որ ներողութիւնը զղջման չօգներ, այլ միայն ապաշխարանքներուն պակասութիւնը կըլեցընէ. ուստի ներողութենէն օգուտ քաղելու համար պէտք է որ մարդ ճշմարտապէս զղջացած ըլլայ մեղացը վրայ։

227. Կրնանք օգնութիւն ունենալ ուրիշներուն աղօթքէն, ծոմապահութենէն, երբոր մեզի համար ընեն, որ Աստուծոյ ալ հաճոյական գործք է. աս Հաղորդութեան սրբոց արդիւնքն է։ Ասոր համար պէտք է որ մեծ հոգ ունենանք իրարու գիտմանը աղօթք ընելու ու յանձնելու զմեզ երկրիս վրայ եղած սրբոց բարեխօսութեանը, մանաւանդ երկինքը եղածներուն։ Աս մէկ օգնութիւնը միայն կը մնայ անոնց՝ որ շնորհքի մէջ մեռեր են, բայց ներելի մեղքեր ունին՝ և կամ ժամանակաւոր ապաշխարանքներ քաշելու դեռ պարտք ունին Աստուծոյ։ Ասանկները օգնութիւն

225. Ի՞նչ բան է Յոբելեանը։

226. Պէ՞տք է ներողութիւն վաստըկելու ետեւէ ըլլալ։

227. Կրնա՞յ ըլլալ ուրիշի համար բարեպաշտութեան գործքեր ընել, աղօթք ընել, նաև վախճանած հոգւոց համար։

կը գտնեն միայն բարեպաշտներուն աղօթքէն։ Բայց իրենք պատիժներ ալ կը քաշեն, զորն որ Քաւարան կըսենք՝ բոլորովին մաքրուելու և երկինքը մտնելու արժանի ըլլալու համար։ Աս պատճառիս համար է որ Եկեղեցին ամեն ատեն աղօթք կընէ անոնց հանգչելոց համար, որ բարեպաշտութեամբ ու Եկեղեցւոյ գիրկը մեռած են, ու անոնց համար ողորմութիւններ կուտայ, պատարագներ կընէ, ու ամեն տեսակ բարի գործքերու հետ կըլլայ։

ԴԱՍ ԾԷ

Վերջին օծման վրայ, որ է օծումն հիւանդաց։

228. Մեռնելնուս ատենը Աստուծոյ առանձին օգնականութեանը կը կարօտինք։ Սատանային փորձութիւնները ան ատեն շատ զօրաւոր են, ու հոգին մարմնոյն տկարութեանը համար վտանգի մէջ է։ Աս օգնականութիւնը կուգայ մեզի ան խորհուրդէն, որ սուրբ Առաքեալն Յակոբոս կը բացատրէ մեզի. «Հիւանդանայցէ ոք 'ի ձէնջ, կոչեսցեն զերիցունս եկեղեցւոյն և արասցեն 'ի վերայ նորա աղօթս, օծցեն իւղով յանուն տեառն, և աղօթքն հաւատովք փրկեսցէ զաշխատեալն և յարուսցէ զնա տէր, և եթէ մեղս ինչ իցէ

228. Ի՞նչ բան է վերջին օծումն կամ օծումն հիւանդաց։

գործեալ՝ թողցին նմա»։ Աս վերջին օծման խորհուրդը Լուսաւորչին ատենէն սկսեալ մեր ազգին մէջն ալ կար, ետքերը Հայաստանին տակն ու վրայ եղած ժամանակները գագրեր էր. բայց վերջէն ճանչնալով թէ ժողովուրդը կը զրկուի այդպիսի հարկաւոր խորհրդէն, նորէն սկսեր են գործածել։

229. Աս խորհուրդը իրեք գործք կը կատարէ. առաջին՝ ներելի մեղքերը կը սրբէ, ու ամեն թողութիւն առած մեղքերուն մնացորդներն ալ կը մաքրէ. երկրորդ՝ ուժ կուտայ հիւանդին ու կը զօրացընէ սիրտը. երրորդ՝ թէ որ հոգւոյն փրկութեանը օգտակար է, մարմնաւոր առողջութիւնն ալ կուտայ։

230. Աս խորհրդոյն պաշտօնեայն կամ կատարողը քահանաներն են. շնորհք առնելուն դրսի նշանն է եղով օծումը՝ աղօթքին հետ։ Իւղը՝ շատ աղէկ կը ցուցընէ աս խորհրդոյն գործքը. վասն զի վէրքերը բժշկելու ու մարմինը ուժովցնելու համար իւղ կը գործածենք։ Մեռնելու վտանգի մէջ եղած հիւանդներուն միայն տալու է. բայց պէտք չէ ալ որ ինչուան ետքի ժամը սպասուի։ Հին ատենը ժամ կը տանէին

229. Վերջին օծումն ի՞նչ ներգործութիւն կընէ հիւանդին վրայ։

530. Ո՞վ է պաշտօնեայն վերջին օծման, և իւղով օծելն ի՞նչ կը նշանակէ. և ո՞ր տեսակ հիւանդի կը տրուի։

հիւանդը, աս խորհուրդը առնելու համար։

231. Քահանան երբոր մտնայ հիւանդին խուցը կուտայ իր օրհնութիւնը, և կը յորդորէ հիւանդը որ եթէ կարօտութիւն ունի, ապաշխարութեան խորհուրդը կատարէ, խոստովանի. վասն զի հարկաւոր է որ աս խորհուրդը ընդունողը որչափ կարելի է շնորհաց մէջ ըլլայ։ Ետքը հասկըցընէ թէ ինչ է աս խորհուրդը և ինչ պատրաստութիւն պէտք է որ ունենայ, որ են Հաւատք, Զօրութիւն, Աստուծոյ կամաց հնազանդութիւն, և Աշխարհքէս սիրտը հեռացնել, Մեղքերուն վրայ զղջումն։ Նաքը հիւանդին վրայ, սուրբ Եկեղեցիէն կարգաւորուած աղօթքները պիտի ընէ. երբոր լմննայ աղօթքը, ան ատենը սկսի տայ օծումը իւղով՝ որ Եպիսկոպոսէն օրհնած է Աւագ հինգշաբթի օր պատարագին մէջ. ու ամեն մէկ օծմանը կըսէ օծման խօսքերը. եօթը օծումն ընելով, աչքերը, ականջները, քիթը, բերանը՝ խօսքերով ու ուտելով խմելով մեղանչելուն համար, սիրտը կամ երիկամունքը անպարկեշտ մեղքերու համար. կանանց աս մէկ օծումը չեն ըներ. և երկու ձեռքը, ու երկու ոտքը։ Օծած տեղը կը սրբէ բամպակով կամ ուրիշ բանով մը, ու կերէ ան բամպակը, որ գետինը չի մնայ ու սուրբ իւղոյն անարգութիւն չըլլայ։ Անկից ետքը Քահանան ուրիշ աղօթքներ ալ կընէ, Աստուծոյ յանձնելով հիւանդը որ զօրացնէ ու թողութիւն տայ մեղքերուն։ Կը հարցունէ ալ հաւատոյ բաները. ու հաւատոյ, յուսոյ, սիրոյ ներգործութիւններ ընել կուտայ, որ բարի մահ ունենայ։ Աս վերջին օծման աղօթքները պէս պէս են զանազան Ազգերու մէջ. ու հարկաւոր ատենի մէջ կրնայ քահանան աղօթքները թողուլ. միայն պէտք է որ օծէ՝ համառօտ օծման աղօթք մը ընելով։ Թէ որ հիւանդն առողջանայ ու ատեն մը անցնելէն ետքը նորէն հիւանդանայ, կըրնայ շատ անգամ ընդունիլ զայս օծումը։

231. Վերջին օծումն տալու կարգն ինչպէս է, և կրնա՞յ կրկնուիլ։

ԴԱՍ ԾԲ

Քահանայական կարգին ու Հերակարութեան վրայ։

232. Հինգ առջի խորհուրդները առանձին քրիստոնէից օգտին համար է. մնացած երկու խորհուրդները՝ ընդհանուր սուրբ Եկեղեցւոյ օգուտը կը դիտեն. Կարգը՝ պաշտօնեաներ ու հոգևոր հայրեր կը հանէ՝ սուրբ Եկեղեցին կառավարելու համար. Պսակը՝ նոր հպատակներ կը հանէ, որ մկրտուելով կըլլան իրեն որդիք. և այս-

232. Կարգ՝ քահանայութեանը և պսակը ուրիշ խորհուրդներէն ինչ զանազանութիւն ունին։

պէս սուրբ Եկեղեցին կը մնայ ինչուան աշխարհքիս վերջը։

233. Քահանայութեան կարգը դրաւ Քրիստոս տէրն մեր երբոր կանչեց Առաքեալներն ու երբոր առեն առեն իրենց իշխանութիւն տուաւ քարոզելու, մկրտելու, մեղաց թողութիւն տալու, պատարագ ընելու, ու հաղորդութիւն տալու, և ամեն խորհուրդները մատակարարելու։ Աս խորհրդոյն շնորհքը ընդունողը սրբելէն վերջը, իշխանութիւն ալ կուտայ որ ինքն ալ ուրիշները սրբէ, տալով անոնց ամեն սուրբ Խորհուրդները։ Միայն Եպիսկոպոսներն ունին աս խորհրդոյն կատարեալ իշխանութիւնը. որովհետև անոնք միայն կրնան տալ ամեն սուրբ Խորհուրդները, նաև կարգը քահանայութեան։ Բայց մէկը Եպիսկոպոս ըլլալու համար, պէտք է որ կարգին ամեն աստիճաններէն անցնի։ Ուստի աս խորհրդոյն ինչ ըլլալն իմանալու համար ամեն աստիճաններուն վրան ալ պէտք է խօսիլ։ Ամեն կարգերուն դուռը կամ մուտքը Հերակտրութիւն կամ Խուզումն հերացն է, որ Խորհուրդ կամ աստիճան մը չէ, այլ մէկ սուրբ արարողութիւն մըն է, պատրաստութիւն մը Կարգ առնելու. որով աշխարհականը եկեղեցական կարգը կանցնի։

233. Կարգ քահանայութեանը ե՞րբ հաստատեց Քրիստոս, և ի՞նչ շնորհք կուտայ առնողին, և ի՞նչ աստիճաններ ունի։

234. Կղերիկոսաց կամ Դպրաց կարգը կրնայ մտնալ տասներկու, տասնուչորս տարուան տղան ալ որ կրթուի, եկեղեցական կեանքը սորվի Դպրատան մէջ։ Բայց քանի տարուան ալ ըլլայ, պէտք է որ դրոշմած ըլլայ, քրիստոնէական վարդապետութիւնը աղէկ գիտնայ. նմանապէս կարդալ գրելն ալ սորված ըլլայ։ Եպիսկոպոսը պէտք է որ ինքն ընտրէ զանոնք, կամ թէ հաւաստի պէտք է ըլլայ յայտնի նշանով՝ ան կեանքը ընտրելնին՝ հաւատարմութեամբ Աստուծոյ ծառայելու համար է, չէ թէ ժամանակաւոր շահու մը համար. ինչպէս է յոյսը եկամուտ ձեռք ձգելու և կամ եկեղեցական ազատութիւններ ունենալու։ Վասն զի արժանաւորապէս աս վիճակին մէջ մտնելու համար՝ պէտք է որ Աստուծմէ կանչուած ըլլայ, ինչ և իցէ կերպով եղած ըլլայ կոչմունքը։ Հերակտրութիւնն է եկեղեցական հագուստ առնելը, որ եկեղեցական կենացը նորընծայութիւնն է։

235. Առաջ, Եպիսկոպոսը աղօթքներ կընէ, որ եկեղեցական դրսի հագուստին հետ ներսէն վարքն ալ փոխուի. սաղմոս-

234. Քանի՞ տարուան կրնայ մէկը դպրաց կարգը մտնել, և ի՞նչ պէտք է գիտնայ, ի՞նչ դիտմունք պէտք է որ ունենայ։

235. Ի՞նչպէս կըլլայ հերակտրութիւնը, և ի՞նչ պարտք ունի ան դպիրն որ հերակտրութիւն ըրեր է։

ներ կըսեն՝ ցուցընելու Աստուծոյ սըրտանց ծառայելուն օգուտը, և սրտի մաքրութիւնը. ու գլխուն մազը կը կտրէ, ու եկեղեցական շապիկ կը հագցընէ, խնդրելով յԱստուծոյ որ նոր մարդ դառնայ։ Ետքը խրատ կուտայ իմացնելով որ սուրբ Եկեղեցւոյն իշխանութեան տակն ինկած է. ու պէտք է որ ջանայ Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու պարկեշտ հագուստով, բարի վարքով և բարի գործքերով։ Ան օրէն սկսած եկեղեցական հագուստով պիտի սկսի քալել, ըստ հին սովորութեան։

ԴԱՍ ԾԹ

Քահանայութեան պզտիկ Աստիճաններուն, ու սուրբ Կարգերուն վրայ։

236. ՀԵՐԱԿՏՐՈՒԹԵՆԷՆ ետքը եկեղեցականը կառնէ չորս պզտիկ աստիճանները, ու անոնցմէ ետև միացած իրեք սուրբ աստիճանները կամ Կարգերը։ Չորս փոքր (պզտիկ) աստիճանները ասոնք են. Դռնապանութիւն, Ընթերցողութիւն, Երդմնեցուցչութիւն, Ջահընկալութիւն։ Ասոնք դըրուած են Եկեղեցւոյ հրապարակական էն պզտի պաշտօններն ալ սրբութեամբ ընելու համար։ Ջահընկալները միշտ Եպիսկոպոսին

236. Հերակտրութենէն ետև ի՞նչ աստիճաններ կառնէ դպիրը և ի՞նչ պարտք ունի այն պըզտի աստիճաններուն առնողը։

հետ պէտք են երթալ, և եկեղեցւոյն մէջն ալ մոմ բռնել, մոմերը վառել, պատարագին գինին ու ջուրը պատրաստել։ Մէկալ իրեք պզտիկ Կարգերուն գործը, իրենց անուններէն յայտնի են։ Եկեղեցւոյ մէջ թուլութիւն մտնելով՝ թէպէտ շատ տեղ աս պաշտօնները աշխարհականները կամ քահանաներ կընեն, բայց Եկեղեցւոյն հաճելի է որ միշտ դպիրները ընէին։

237. Սուրբ աստիճանները իրեք են. Կիսասարկաւագութիւն, Սարկաւագութիւն ու Քահանայութիւն։ Աս սուրբ Կարգերը առնողները Եկեղեցւոյն ծառայութեանը կը կապուին, անանկ որ՝ ալ չեն կրնար ազատ ըլլալ, չեն կրնար ալ պսակուիլ։ Կիսասարկաւագ եղողը առաջուց ժուժկալութեան կամ կուսութեան ուխտ պիտի ընէ Աստուծոյ։ Բայց ան Ազգերուն մէջ որ սովորութիւն կայ քահանայիցմէ ոմանց կարգուած ըլլալու, անոնք դեռ սուրբ աստիճանները չառած պէտք է որ առաջուց կարգուին։

238. Կիսասարկաւագութիւն տալու արարողութիւնները շատ են. Նմանապէս աղօթքները, սրբազան հագուստը սարկաւագի նման է, ու միայն ասով կը տարբե-ւագի

237. Սուրբ աստիճանները որո՞նք են, և սուրբ աստիճանները առնողը ի՞նչ կապերու տակ կիյնայ։

238. Սուրբ աստիճաններուն առնելու արարողութիւնները ի՞նչպէս են։

րի որ ուրարը ձախ Թեւին վրայ կը տանի, ու Առաքելական գիրքերը ինքը կը կարդայ. ու իրեն պաշտօնն է Սարկաւագին օգնել եկեղեցական պաշտամանցը մէջ, ինչպէս են դպրաց պաշտօններն ալ: Սարկաւագութիւն առնելուն կարգը շատ կը նմանի քահանայութեան կարգին արարողութիւններուն: Սարկաւագ ու քահանայ եղողը, պէտք է որ Աւագերէցը կամ Խարտուիլակը սուրբ Եկեղեցւոյն անունովը ներկայացնէ Եպիսկոպոսին, ու վկայ ըլլայ թէ արժանի են: Եպիսկոպոսը պէտք է որ վկայութիւն առնէ ժողովրդենէն ալ: Սարկաւագն ալ ու Քահանան ալ՝ Հոգին սուրբ կառնեն, երբոր Եպիսկոպոսը ձեռքը դնէ վրանին. Սարկաւագը որ ուժ առնէ սատանային փորձութեանցը յաղթելու. Քահանան ալ՝ որ ունենայ իշխանութիւն մեղքերը արձակելու:

239. Սարկաւագն ու պզտիկ կարգերը ունեցողները կը նմանին Հին օրինաց միջի Ղեւտացիներուն, որ Տապանակին ու Տաճարին ծառայութիւնները կընէին. անոր համար մեծ հոգ պէտք է ունենան իրենց հոգեւոր պաշտօններուն վրայ, ու դեռ ալ աւելի հաւատացեալներուն եկեղեցին ժողվուած ատեննին, որ իրենց բարի օրինակը՝ ու աստուածպաշտութեան կրօնին բարի կրթութիւնները ժողովրդեան ալ օգտակար ըլլայ: Քահանան ալ կը նմանի Հին օրինաց Ահարոնի ցեղէն եկած քահանաներուն. որոնց բան ու գործքն էր զոհեր ընելը, բորոտներն ու պիղծերը զատել, ու ժողովուրդը սրբել զանազան արարողութիւններով: Եպիսկոպոսը՝ որ ամեն Եկեղեցիներուն մէջ մէկ հատ է, Հին օրինաց Քահանայապետին տեղն է: Քահանայութիւնը ու Եպիսկոպոսութիւնը ձեռնադրութենէն զատ օծումն ալ ունին. ափերնին ու ճակատնին երախայից սուրբ իւղով կօծուի:

240. Սարկաւագին Աւետարանը կը տրուի, ինչպէս նշան մը յատուկ իրեն պաշտօնին, որ պատարագին մէջ կարդայ ու մեկնելով հասկըցնէ ժողովրդեան. ու ուրարն ալ ձախ ուսին վրայ կառնէ: Քահանային կը տրուի սկիհը գինիով ու մաղզմանը նշխարքով, ինչպէս նշան մը իրեն յատուկ պաշտօնին, որ պատարագ ընելն է: Եպիսկոպոսին կը տրուի Եպիսկոպոսական գաւազանը, որ կը նշանակէ ժողովուրդը կառավարելու և դատելու իշխանութիւնը: Մատնի ալ կը տրուի, որ կը նշանակէ իրեն պսակուիլը ան Եկեղեցւոյն հետ՝ ուր որ պիտի նստի կառավարելու, ու սուրբ Աւետարանն ալ, որ պիտի քարոզէ:

241. Քահանայութեան Կարգը չըլլար

239. Հիմակուան եկեղեցականք Հին օրինաց ղեւտացւոց հետ ինչպէս կը բաղդատուին:

240. Քահանայութեան սուրբ աստիճանները ինչ իշխանութիւններ ունին:

241. Քահանայութեան կարգը կրնայ կըրկնուիլ:

կրկնել, վասն զի անջնջելի կնիք կը դնէ հոգւոյն վրայ Մկրտութեան ու Դրոշմին պէս, թէպէտև չարագործութեանը համար կարգընկէց ալ ընեն զինքը. այսինքն՝ հրապարակաւ ամեն քահանայական պաշտօնները խլմէն առնեն։

ԴԱՍ Կ

Պսակին վրայ։

242. ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ հաստատեցաւ աշխարհքիս ստեղծման ատենը, երբոր Աստուած զԵւան հանելով Ադամին կողէն իրեն ընկեր տուաւ ըսելով. «Եղիցին երկոքին 'ի մարմին մի», և օրհնեց որ բազմանան։ Այս օրհնութիւնը մնաց վրանին սկըզբնական մեղքէն վերջն ալ և ջրհեղեղէն ետքն ալ, թէպէտ մարդիկ ամուսնական սուրբ օրինադրութենէն շատ հեռացեր էին։ Շատ տեսակ գարշ մեղքերով մարմիննին պղծելէն ետքը, բազմակնութիւն ալ սկսեր էին, և ազատութիւն ալ առեր էին կնոջմէն բաժնուելու, և Աստուած ալ աս սովորութիւնը թոյլ տուաւ Հին օրինաց մէջ։

243. Քրիստոս տէրն մեր ամուսնու-

242. Պսակին խորհուրդը երբ հաստատուեցաւ, և ինչպէս պահեցին մարդիկ։

243. Քրիստոս տէրն մեր ինչ նոր կարգ դրաւ ամուսնութեան։

թիւնը իրեն առջի կարգին մէջ բերաւ. անանկ որ՝ երկուքը մէկ մարմին ըլլան, մէկ այր մէկ կնոջ հետ կապուած մնան մինչեւ իրենց մահը՝ իբրև թէ երկու հոգի մէկ մարմին ունին, և միայն մահը կրնայ զիրենք բաժնել։ Ամուսնութիւնը սուրբ ընելու համար Քրիստոս տէրն մեր Խորհուրդներուն կարգն անցուց, վրան մասնաւոր շնորհք կապեց որ ամուսնական սէրն ըլլայ հոգևոր ու բարեպաշտական. որպէս զի պսակուածները մէկ մէկու ունեցած պարտքերնին, նոյնպէս ալ իրենց զաւակացը վրայ ունեցած պարտքերնին դիւրաւ կատարեն։ Աս խորհուրդին շնորհք բերելուն նշանն է ան խօսքերը որ կը յայտնեն երկուքին հաւանութիւնը, և ուրիշ արարողութիւնները որ կըլլան պսակման ատենը։ Ամուսնութիւնը օրինակ մըն է կատարեալ միաւորութեանն Քրիստոսի տեառն մերոյ սուրբ Եկեղեցւոյն հետ։

244. Իրեք վախճանի համար է պսակուիլը. առաջին՝ զաւակ բերել աշխարհքս, որ սուրբ մկրտութեամբ ըլլան որդիք սուրբ Եկեղեցւոյ, ու Աստուծոյ երկիւղին մէջ ապրելով հասնին յաւիտենական կենացը։ Երկրորդ՝ այր և կին փոխփոխ իրարու օգնութիւն հասնելու համար։ Երրորդ՝ ինչպէս մէկ դեղ մըն է ցանկութեան դէմ. որ դադրի անկարգ մեղքերու ետեւէ ըլլալէն։

244. Պսակուելու վախճանը ինչ է, և ինչպէս պէտք է ըլլայ։

Ով որ պսակուելու ատեն ուրիշ միտք կամ դիտաւորութիւն կունենայ, ամուսնութեան օրինաց դէմ կը մեղանչէ։ Դաշնադրութիւն պէտք է ըլլայ՝ ինչպէս որ Եկեղեցական ու Քաղաքական օրէնքները կը հրամայեն, հրապարակաւ երկու կամ երեք վկաներուն առջև. և պէտք է առաջուց նշան տալ։ Պէտք է ալ որ իրենց քահանան առաջուց աղէկ իմանայ թէ միջերնին արգելք մը կա՞յ թէ չէ։ Ետքը պէտք է որ խղճմտանքնին մաքրելով, աղօթքներ ու բարի գործքեր ընելով պատրաստուին։ Պսակին օրը եկածին պէս, Քահանան երկուքին հաւանութիւնը առնելով առջի Եկեղեցւոյ, ու հաւատարմութիւն պահելու համար մէկ երկու անգամ իրենցմէ խօսք առնելով, կօրհնէ անոնց պսակը. փեսան մատնի մը կուտայ հարսին որ պըսակին կապը կը նշանակէ. պատարագ ալ ըլլալու ատեն քահանան աղօթքներ կընէ որ զաւակներ ունենան։ Աս աղօթքներէն մէկ քանին կը թողուն երբոր մէկ որբեվարի մը նորէն կը կարգուի։ Անկից ետքը Քահանան կերթայ անոնց տունը ու կօրհնէ՝ որ սատանային փորձութիւններէն մաքուր մնան։ Բոլոր աս աղօթքները կը խնդրեն յԱստուծոյ երկար կեանք, և ժամանակաւոր յաջողութիւն որչափ որ կը պատշաճի ամուսնական վիճակին։

245. Թէպէտ և ամուսնութիւնը պա-

245. Ամուսնութիւնը կուսութեանը հետ ինչպէս կը բաղդատուի։

տուական է, և հարսանեաց առագաստը անարատ է, բայց կուսութեան վիճակը, և այրիութեան և ամեն ժուժկալութիւն պահողներուն վիճակը աւելի երջանիկ է։ Ամուսնացեալ անձինք չեն կրնար զգուշանալ աշխարհքիս բաներուն հետ սրտերնին կապելէն, և շատ ժամանակաւոր վշտեր ալ կը քաշեն. իսկ կուսական կեանք ունեցողները Աստուծոյ հաճոյ ըլլալէն ուրիշ հոգ չունին. և երկնից արքայութեան մէջ յաւիտեանս պիտի զանազանուին փառքով ուրիշ սուրբերէն. «Այլ իւրաքանչիւր ոք զիւր շնորհս ունի յԱստուծոյ, ոմն այսպէս և ոմն այնպէս». ամեն մարդ իր կոչմանը մէջ պէտք է հաւատարիմ կենայ։

Ստեփաննոս Պօղոսեան
ՄՆՐԵՐԱԿԵԱՆՑ
Աստրախան

ՑԱՆԿ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐԱՏԻՔ ՏՂՈՑ

ՄԱՍՆ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծումը 1
Առջի մարդուն մեղքը 4
Ջրհեղեղ, ու բնական օրէնք 7
Աբրահամու և ուրիշ նահապետներուն վրայ 10
Եգիպտոսի գերութիւնն ու Զատիկ . . 12
Անապատի ճամբորդութիւնը, ու գրաւոր օրէնքը 14
Աստուծոյ խոստմունքը որ ըրաւ Իսրայէլացւոց հետ 17
Կռապաշտութիւն 20
Դաւիթ մարգարէն ու Մեսիա 22
Սամարիայի բաժանումը 24
Մարգարէներ 27
Բաբելոնի գերութիւնը 29
Գերութենէն ետքը եղած Հրեաներուն վրայ 32
Հոգեւոր ու մարմնաւոր Հրեայք . . . 33
Քրիստոսի ծնունդը 36
Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ 39
Առաքեալներուն կոչմանը վրայ . . . 41
Քրիստոսի քարոզութիւնը 43
Քրիստոսի Թշնամիները 45

Քրիստոսի չարչարանքը 48
Յիսուսի մահը 50
Յիսուսի յարութիւնն ու համբարձումը . 52
Հոգւոյն սրբոյ գալուստը 54
Հեթանոսներուն կոչմանը վրայ 56
Սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութեան հաստատութիւնը 59
Աւանդութիւն և Սուրբ գիրք 61
Երուսաղէմի կործանումը 63
Հալածանքներու վրայ 65
Սուրբ եկեղեցւոյ ազատութեան, և կրօնաւորաց վրայ 68

ՄԱՍՆ Բ

Հաւատք, Յոյս և Սէր 71
Երրորդութեան վրայ 74
Մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ, ու մարդկանց փրկութեանը վրայ . . . 76
Քրիստոսի լիմբոսը երթալուն, յարութիւն առնելուն ու երկինքը համբառնալուն վրայ 78
Դատաստանին վրայ 81
Հոգւոյն սրբոյ վրայ 83
Սուրբ եկեղեցւոյ վրայ 85
Սրբոց հաղորդութեանը վրայ 88
Մեղաց թողութեան վրայ 90
Յարութեան մարմնոց ու յաւիտենական կենաց վրայ 93
Տէրունական աղօթքին վրայ 95
Հայրմերին մնացած խօսքերուն վրայ . . 98
Ուրիշ աղօթքներու վրայ 400
Տասը պատուիրանքներուն վրայ . . . 103

Առջի երեք պատուիրանքներուն վրայ . . 105
Չորրորդ, հինգերորդ, ու վեցերորդ պատուիրանքներուն վրայ 107
Մնացած չորս պատուիրանքներուն վրայ . 109
Սուրբ եկեղեցւոյ առջի երեք պատուիրանքներուն վրայ 111
Սուրբ եկեղեցւոյ մնացած երեք պատուիրանքներուն վրայ 114
Եօթն խորհուրդներուն վրայ 117
Մկրտութեան վրայ 119
Դրոշմին վրայ 121
Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդին վրայ . 123
Հաղորդութիւն առնելու վրայ 126
Ապաշխարութեան խորհուրդին վրայ . . 128
Ապաշխարութեան խորհուրդին մնացած գիտնալու բաներուն վրայ 131
Վերջին օծման վրայ 133
Քահանայական կարգին վրայ 135
Պսակին վրայ 138

ՑԱՆԿ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԶԱՓԱՀԱՍ ՏՂՈՑ

ՄԱՍՆ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծումը. 143
Ադամայ մեղքին վրայ 146
Մարդկանց անկարգութեանը ու ջրհեղեղին վրայ. 149
Բնական օրէնքին վրայ 151
Աբրահամ Նահապետին վրայ 154
Աբրահամէն ետքի Նահապետներուն վրայ. 157
Եգիպտոսի գերութեանը վրայ 159
Զատկին վրայ, որ է Պասքա. 162
Անապատին ճամբորդութեանը վրայ . . 164
Տասը պատուիրանքներուն վրայ . . . 167
Իսրայէլացւոց հետ Աստուծոյ ըրած խոստմունքին վրայ 169
Անապատին մէջ ժողովրդեան ըրած անհաւատութեան վրայ 173
Մովսէսի ետքի խօսքերուն վրայ. . . . 176
Իսրայէլացւոց խոստացած երկիրը մտնելուն վրայ 179
Կռապաշտութեան վրայ. 181
Դաւիթ թագաւորին ու Մեսիային վրայ . 185
Սողոմոնի ու իրեն իմաստութեանը վրայ . 188
Իսրայէլացւոց տասը ցեղին բաժանմանը, կամ Սամարիայի վրայ 191
Մարգարէներուն վրայ 194
Մարգարէութիւններուն վրայ 197
Բաբելոնի գերութեանը վրայ 200
Հրեաներուն գերութենէ ազատելուն վրայ 203
Անտիոքոսի հալածմանը ու Մակաբայեցւոց վրայ 205
Աշխարհքիս որպիսութեանը վրայ, Մեսիային գալը մօտեցած ատեն 208
Հրեաները ինչ յոյս ունէին Մեսիային վրայ. 210
Յիսուսի ծննդեանը վրայ 213
Յիսուսի տղայութեանը վրայ 215
Սուրբ Յովհաննէս Մկրտչին վրայ . . . 217
Առաքեալներուն կոչմանը վրայ. . . . 220
Քրիստոսի տեառն մերոյ ըրած հրաշքներուն վրայ 224
Յիսուսի առաքինութիւններուն վրայ . . 226
Յիսուսի վարդապետութեանը վրայ. Երրորդութեան ու Մարդեղութեան վրայ. 230
Աստուածային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ. 232
Խրատներուն, Շնորհաց ու Աղօթքի վրայ. 235
Հաւատացեալները աս կենացս մէջ ինչպէս պիտի ապրին. 237
Հանդերձեալ կենաց վրայ 240
Յիսուսի թշնամիներուն վրայ 242
Յիսուսի վերջին ընթրեաց (իրիկուան կերակուրին) վրայ 245
Քրիստոսի չարչարանացը վրայ 247
Քրիստոսի խաչին, ու մահուանը վրայ . . 250
Քրիստոսի յարութեան ու համբարձման վրայ 253
Հոգւոյն սրբոյ գալստեանը վրայ . . . 256
Սուրբ Եկեղեցւոյ վրայ՝ որ Երուսաղէմ էր. 259
Հրեաներուն հալածանքին ու Սամարացիներուն դառնալուն վրայ. 261
Հեթանոսներուն դարձին վրայ. . . . 264

Սուրբ Եկեղեցւոյն կարգաւորութեանը ու հաստատութեանը վրայ 268
Աւանդութեան, Սուրբ գրոց ու ժողովքներուն վրայ 272
Երուսաղեմայ կործանմանը վրայ . . . 277
Առաքելոց կենաց վրայ 279
Հալածանաց վրայ 282
Խոստովանողաց ու Մարտիրոսաց վրայ . 285
Եկեղեցւոյն խաղաղութեանը, ու ճգնաւորական կամ կրօնաւորական կենաց վրայ . 288

ՄԱՍՆ Բ

Հաւատքի վրայ 293
Յուսոյ ու Սիրոյ վրայ 297
Երրորդութեան վրայ 300
Բանին կամ Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութեան վրայ 305
Մարդկան փրկութեան վրայ 308
Քրիստոսի տեառն մերոյ դժոխք իջնալուն, ու փառացը վրայ 310
Դատաստանին վրայ 314
Հոգւոյն սրբոյ վրայ 317
Սուրբ Եկեղեցւոյն վրայ 319
Սրբոց հաղորդութեան, ու մեղաց թողութեանը վրայ 323
Մարմնոյ յարութեանը վրայ 326
Յաւիտենական կենաց վրայ 328
Աղօթից վրայ 331
Հայր մերին մէջ, առջի երկու խնդրուածոց վրայ 334
Տէրունական աղօթից երրորդ և չորրորդ խնդրուածոց վրայ 337
Տէրունական աղօթից ետքի երեք խնդրուածոց վրայ 340

Ողջունին, Հաւատամքին, Խոստովանիմին, ու եկեղեցական ժամասացութեանց վրայ 343
Ուրիշ աղօթքներու վրայ 346
Մասնաւոր աղօթքի վրայ 348
Աստուածային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ 350
Տասը պատուիրանքներուն վրայ . . . 353
Առջի պատուիրանքին վրայ 356
Երկրորդ պատուիրանքին վրայ 360
Երրորդ պատուիրանքին վրայ 363
Չորրորդ պատուիրանքին վրայ 367
Հինգերորդ պատուիրանքին վրայ . . . 371
Վեցերորդ պատուիրանքին վրայ . . . 375
Եօթներորդ պատուիրանքին վրայ . . . 378
Մնացած երեք պատուիրանաց վրայ . . 381
Ցանկութեան վրայ 385
Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի երեք Պատուիրանքներուն վրայ 388
Տօն օրերու և խորհուրդներու վրայ . . 393
Սրբոց տօներուն վրայ 396
Պահքի ու ծոմի վրայ 398
Մասնաւոր ծոմապահութեան ու Պահք պահելու օրերուն վրայ 402
Քրիստոնէական խրատուց և կատարելութեանց վրայ 406
Շնորհաց վրայ 409
Եկեղեցւոյ սուրբ Խորհրդոց վրայ . . . 411
Մկրտութեան վրայ 415
Մկրտութեան պատրաստութեանը վրայ . 417
Հանդիսաւոր մկրտութեան վրայ . . . 420
Տղայոց մկրտութեանը վրայ 424
Դրոշմին, ու քրիստոնէական վարդապետութեան վրայ 427
Սուրբ Մեռոնին վրայ 430
Սուրբ Պատարագին վրայ 433

Պատարագին սկսելն ու Նուիրումը . . . 437
Սրբացուցման վրայ 439
Հաղորդութեան վրայ 441
Թիւ պատարագի ու Թօշակի վրայ . . . 443
Սուրբ հաղորդութեան վրայ 445
Ապաշխարութեան խորհրդոյն ու Զղջման վրայ 448
Խոստովանութեան վրայ 451
Հրապարակական ապաշխարութեան վրայ . 454
Հրապարակական արձակման ու Վերապահեալ մեղաց վրայ 458
Բանադրանքի ու Ներելի մեղաց վրայ . . 461
Ներողութեան ու Քաւարանին վրայ . . 463
Վերջին օծման վրայ որ է օծումն հիւանդաց 466
Քահանայական կարգին ու Հերակարութեան վրայ 469
Քահանայութեան փոքր Աստիճաններուն ու սուրբ Կարգերուն վրայ 472
Պսակին վրայ 476

Ստեփաննոս Պօղոսեան

Пуб. Библиотека
ՀՍՍՀ-ССРА

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0685950